JOSIP ZORIĆ

Borba i pobjeda.

Naklada
Dioničke tiskare
u Zagrebu

INDIANA
UNIVERSITY
LIBRARY

Digitized by Google

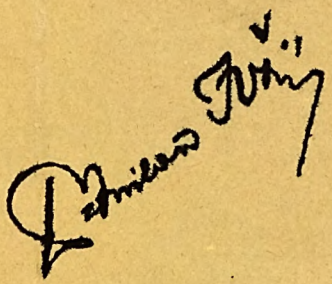

Digitized by Google

Digitized by Google

Borba i pobjeda.

Pripoviest iz nedavne prošlosti.

Napisao

Josip Zorić.

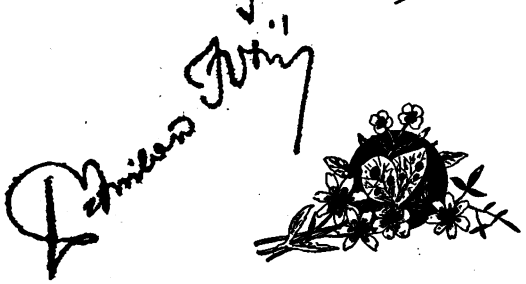

U ZAGREBU
TISAK DIONIČKE TISKARE
1899.

Digitized by Google

PG 1618
.Z 89B6

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

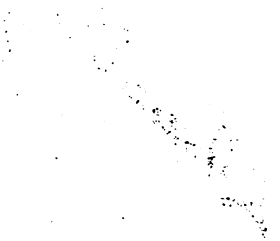

Digitized by Google

5-21-64

PRESVIETLOMU GOSPODINU

IVANU VITEZU TRNSKOMU

UMIROVLJENOMU C. I KR. PUKOVNIKU

VRLOMU HRVATSKOMU KNJIŽEVNIKU
I T. D.

NA USPOMENU NJEGOVE OSAMDESETGODIŠNJICE

POSVEĆUJE

PISAC.

Digitized by Google

Digitized by Google

Presvietli Gospodine!

Čovjek uživa i u davno minulim uspomenama, kad su one srasle s njegovom mišlju i srcem. Prosnutak našega narodnog i kulturnog života svakomu je Hrvatu u svetoj uspomeni, te se rado i s ponosom sjeća onih muževa, koji su riečju i činom nastojali, da nam se domovina probudi na svježi kulturni život. Ali oni su već muževi uminuli sa poprišta javnoga djelovanja. Ostali ste jošte Vi, Presvietli Gospodine, kao živa uspomena onih davnih vremena, ali ujedno kao živa opomena, kako nam valja ljubiti domovinu, za nju raditi i pregarati.

Na uspomenu Vašeg neumornog rada i djelovanja za sreću mile nam domovine Hrvatske — uz želju, da Vas u plemenitom radu sliedi i potomstvo — prigodom Vaše osamdesetgodišnjice posvećujem Vam svoju „Borbu i pobjedu“. Primite ju u znak moga osobitoga štovanja i ljubavi.

U Dugom selu, 24. rujna 1899.

Josip Zorić.

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

Pelivanka.

Bilo je mjeseca srpnja 1847., kad se u Zagreb sgrnulo svieta iz svih krajevâ, domaćeg i stranog. Mnogo ih je došlo u zvaničnom poslu i mnogo opet od dokolice za zabavu i radi gospodarstvenih poslovâ. Držala se u to vrieme županijska skupština, pak i drugi politički sastanci raznih stranakâ u narodnom domu i u magjaronskom kazinu. Započela se ozbiljna borba za narodni bitak i obstanak, komu je stala s više strana prietiti pogibelj. Ali osim toga bio je i veliki sajam u Zagrebu, poslije kraljeva najveći, koji se držao o Margaretinju.

Trgovci su već tri dana pred sajmom podigli stanice i šatore za svoju robu; a po marvinskom trgu, sada Zrinjevcu, bila je koliba do kolibe od svježeg zelenog granja sa prostranimi stolovi, gdje su krčmari i pečenjari svojom kapljicom i pečenjem nudili svoje dobroćudne gostove za jeftinu cienu, kako bi sami govorili.

Bilo je ovaj put i vrtuljakâ i menažerijâ, panorama dvojbene vriednosti za zabavu prostijemu svietu, sve je to bilo smješteno po sajmištu, koje je u ono doba nalikovalo baruštini, gdje su se, kad je malo kiša pritisnula, mogla i djeca i guske i patke kupati. Za ovaj put je bila sreća, jer je sunčana žarina sve izsušila, te si se mogao, ako si samo pazio na jame i

Digitized by Google

gudure, udobno od jedne do druge šatre smiono šetati, pak se zaustaviti ondje, gdje je bila najbolja kapljica.

Taj doista za ovakove zgode pretiesan prostor bio je prenatrpan narodom.

Na harmici smjestili se sa svojom robom trgovci iz Graca i Beča, natječuć se s domaćimi trgovci i obrtnici, što su ovi dakako priekim okom gledali.

Najvećma padao je u oči veliki prostor, obit daskama, a pokriven platnom, našaran što kakvim oglasima i preporukama. Na vrhu toga, na neki način improviziranoga umjetničkog paviljona, lepršala je na sve strane velika, narodna trobojnica, izkićena viencima i vezankama.

Na vratima stajao oglas na crvenom papiru, otisnut velikim pismenima „Karlo Vinter« — umjetnik prvoga reda u gimnastici, kroz nekoliko danâ pokazivat će štovanomu občinstvu svoju dosele nevidjenu vještinu i umjeće, dočim će njegova družina na svoj način nastojati, da zabavi občinstvo.

Za danas po podne 12. srpnja priredio je Karlo Vinter zagrebačkomu občinstvu izvanredan umjetnički užitak. Dražestna pelivanka Otilija Vinter, uspeti će se po užetu na vrh paviljona, te se s druge strane spustiti na zemlju.

I onamo od Stankovićeve kuće do na sried trga bijaše nategnuto uže, na kojem se imala mlada umjetnica producirati. — Mlada umjetnica bila je u slici izložena, pak si već u nezgrapnim crtama one šarene slike mogao naslućivati njezinu vanrednu ljepotu.

Svieta se sva sila prikupila na harmici, nije mu toliko stalo do gimnastičkih produkcija, koliko do mlade pelivanke, koja je već i u novinama bila proglašena velikom i darovitom umjetnicom.

Lakrdijaši Vinterove družine stali su zabavljati

Digitized by Google

občinstvo svojimi skokovima, a kad što i krupnijimi šalama, koje su se u jednu ruku svidjele prostijemu svietu, ali u otmenijim krugovima, osobito kod gospodja, probudjivale zlovolju. — »Jošte časak gospodo!« hoće Makso jedan od starijih lakrdijaša, »jošte časak, pak da se nagledate čuda nevidjena, gdje se kao na krilima uznosi u nedogledne visine dražestna Otilija — koju su slavom i viencevi obsipali u svim krajevima, u kojima se dosele pokazivala«.

Sve ovo ne bijaše istina, jer evo je sada prvi put, što je mlada umjetnica imala stupiti pred šire občinstvo.

Nastala je kratka stanka, iza koje se otvorila vrata na paviljonu i gospodar izveo Otiliju pred občinstvo. Svi su uprli znatiželjne oči na povišeno mjesto, na kojem se predstavila dražestna mlada pelivanka. Bijaše u istinu izvanredna pojava, i težko da bi nam kist i najvećeg umjetnika znao predstaviti sliku savršenije ljepote od Otilije.

Nije bila više diete — a ne bijaše, kako no se to obično veli, ni posvema razvijena, već se nalazila u njekom prelaznom stanju izmedju djetinstva i mladenačke dobe, ali se dalo naslućivati, da će se ruža u pupoljku razviti do koju godinu u najljepši cviet. Moglo joj je biti trinaest godina, ali za svoju dobu bila je prilično razvijena, vitka uzrasta, dosta visoka, sjegurne kretnje, živa i vatrena oka. — Bila je pravilna oblika — simetričnih crta, bjeloputna — na licu pod prozirnom kožom kao da se prelieva krv i mlieko. Kad si ju pogledao, nisi mogao od dragosti s nje skinuti oka. — Pa ipak u toj dražestnoj pojavi ne bijaše ništa pretjerana, izazovna. Najveća nježnost, kao da se sljubila s naravnom prostodušnošću i bezazlenošću.

Zanimivost njezine pojave povećavalo je njezino odielo.

*

Digitized by Google

Biela odjeća, izvezena svilom i ukrašena najljepšimi čipkami — divno joj pristajala; preko ramena prebačena široka svilena trobojnica sa zlatnimi resami zaokružila joj vitko tielo, a bujna zlatna kosa spustila se niz ramena u bujnim uvojcima; dok joj je diadem iznad vedra čela vjenčavao glavu. Sve to činjaše ju upravo tajnom pojavom.

Dražestnim kretom, nježnom ručicom pozdravi obćinstvo — sašla je sa svoga, što no rieč, priestolja, te pošla prema Stankovićevoj kući, gdje se je u vis uzpinjalo pričvršćeno uže, na kojem je imala pokazati svoje umjeće. Karlo Vinter zamolio je publiku, da se kani svakog povladjivanja — pregledao uže, da li je dosta napeto, pak je sproveo do mjesta, gdje se imala uspinjati.

»Meni se ne mile takove produkcije«, reći će neka crnka svojoj drugarici, »ta evo dragocjeni život takovog nevinog stvora visi o vrlo tanahnoj niti — ta izgubi li ravnovjesje — njezin je život u pogibelji, pak što joj onda vriedi umjetnost, kojoj se je možebiti i velikom žrtvom posvetila«.

»Ne boj se«, reći će ova, »ta čeljad je dobro izvježbana, te neće tako lako izgubiti ravnovjesja. Mnogi su u toj umjeći polučili nevjerojatnih uspjeha, a da im se nije upravo ništa dogodilo. Onomad sam čitala, kako je Donato Donati na užetu preko Niagarskog vodopada sretno prošao, — a k tomu na jednoj samo nozi«.

»No hvala liepa na takovoj vratolomiji — koja, ako mu i uspjeva — mogla bi ga napokon stajati života. Tako je minule godine i čuvena pelivanka Elza u Berlinu zaglavila«.

»Nu gledji ju samo«, prenu se crnka, »kako se uzpinje sjegurnim korakom«.

Za ovimi stajalo je družtvo mlade gospode, što

Digitized by Google

su, sudeć po držanju i odielu, pripadali višim slojevima. — »U istinu izvanredna pojava, — težko će joj se medju ljepoticama naći premice, — da je na istoku, mogla bi medju odaliskama zapremati prvo mjesto u Sultanovu haremu«.

»Za što baš u Sultanovu haremu — zar ne bi i tebi pristajala — ta i ti si, ne varam li se, već ustrojio harem na malo, a siguran sam, da bi mu Otilija bila najljepšim uresom«.

Ovaj doista frivolni domienak popratili su drugovi nesgrapnim smiehom, nad kojim su se neki sablaznili, tako, da im jedan jedko primetnuo:

»Vidi vam se, gospodo — da vas se od obične ugladjenosti slabo što prihvatilo — služi vam na čast«.

Na te drzke rieči otmena se gospoda uzvrpoljila — te bi moglo doći i do krupnijih nesuglasica, da ne budu u taj par svima uprte oči na uže, kojim je stupala mlada pelivanka, — te se već i na vrhunac popela.

Obćinstvo bilo gotovo udariti u pljesak i klicanje, ali ih je Vinter sa svojim drugovima od toga odvraćao. — Časak popostala — pak rukom dobacila pozdrav obćinstvu. Ovdje ondje čulo se klicanje, a mlada se uzbibala, probljedila, — a većina gledalaca zaniemila, — bojeći se nesreće.

I Vinter stiskao ustnice — te gnievnim okom promjerio drznike — koji se usudiše i proti njegovoj molbi povladjivati. — Bijaše to ista ona družba, koju smo malo prije spomenuli.

Lakrdijaš Makso, koj se za mladu pelivanku najviše zanimao, bio protrnuo — te upro oči u vis, da mu ni jedna njezina kretnja ne izmakne; razširio ruke, — da ju prihvati, ako bi ju nesrećom omaglica zahvatila. Ali Otilija se sabrala, zadržala se u ravno-

Digitized by Google

vjesju, — spustila se na drugi kraj harmice — te je sretno nogom dotakla zemlju.

Povladjivanju i klicanju ne bijaše mjere ni kraja. Otilija mu se ipak ugnula neopazice, te izčeznula na stražnja vrata prostrane daščare.

Bijaše oslabila, onemogla, te se bacila na siromašni divan — dočim si je rubcem otirala debele kaplje znoja sa čela i lica.

»Za ime božje, ta valjda ti se nije ništa dogodilo« — banu za njom Vinter, primiv ju za ruku. — »Pokaži se obćinstvu«.

»Pusti me u miru, ne mogu«, — dahnu Otilija.

»Ali moraš« — ozbiljno će gospodar — »jer bi sviet mogao što šta naslućivati — a mi i onako ne stojimo najbolje«.

»Dakle moram«, isto će tako ozbiljno djevojče, »pa neka vam bude po volji«. Otilija ustala — poravnala si kose i diadem na glavi — otrla si čelo i lice — pak izašla pred obćinstvo . . .

»S l a v a ! Ž i v i l a ! Ž i v i l a !« — orilo se nekoliko časaka harmicom iz tisuće grla oduševljenih gledalaca. Vinter joj sada pruži srebreni tanjurić, da zareda obćinstvom, sabiruć darove.

»Zar i to mora da bude« — promrmlja pelivanka?

»Mora« — rezko će Vinter — »ta zar nisi tako običavala i u drugim mjestima, a to nam je više nosilo nego ciela ulaznina«.

Vidjelo se, da ju stoji muke i napora, — ali vična pokoravati se volji svoga gospodara, — odvaži se i na to. Nije ni rieči progovorila — na ustnicama ne bijaše joj traga ni najmanjem smiešku, a oči inače toli čiste i prozirne — kao da su u zamaglici bludile po obćinstvu.

Za čas tanjur se napunio sitnim i krupnim novcem

Digitized by Google

— bilo tu starih desetica, dvadesetica, a kapnula ovdje ondje po koja križevača. — Kad se tanjur napunio, pružio joj gospodar drugi, pak i ovaj bio do kraja napunjen.

Vinterovo se oko zadovoljno smiešilo, jer se takovu uspjehu nije nadao.

Otilija mislila, da je i taj posao svršila, pak se htjela vratiti — ali ju sa strane zovnu njetko tako milim i nježnim glasom »Otilijo!«, da mu se nije mogla oglušiti. Oglednuv se, stajaše sučelice starici gospodji — pristalo u crnini odjevenoj. Mislila je, da će joj što reći — ali starica joj se u lice zagledala i nije mogla ni rieči progovoriti — a isto tako ni djevojka. — Napokon otvori novčarku — pa joj pruži desetaču, govoreć: „Diete, budi sretno, bog te blagoslovio«.

Na Otilijinim očima zasjale dvie krupne suze, bila je duboko ganuta. Danas čula je prvi puta iz ustiju nepoznate gospodje »diete moje — Bog te blagoslovio«. Oh, kako sam nesretna, uzdahnu, pa prihvativ staričinu ruku, prinese ju na drhćuća usta i poljubi, pa je u taj čas i nestane.

Na harmici medju množtvom naroda, u pojedinim skupinama čuo se živ razgovor o današnjoj pelivanci. Ona je više svojom pojavom, nego li umjećem začaravala.

Sviet je svedjer nepomično stajao i čekao zgodu, da ju opeta vidi. Imala je po programu slieditи pantomima »Začarani knežević«, u kojoj je Otilija imala glumiti ulogu Kolumbine.

Čekalo se badava, Otilija se nije pokazala, ali u mjesto nje iza podulje stanke stupio pred občinstvo Vinter — zahvaliv se na tako brojnom posjetu, pak izpričao se, što se ne će moći predstavljati zakazana

Digitized by Google

pantomima — pošto je gospodjici Otiliji nenadano pozlilo.

Narod se stao razilaziti, jedni svojim kućama, a drugi na zabavu i razgovor na Sajmište — da se razgriju i okriepe dobrom kapljicom. Stara gospodja, koja se onako susretljivom pokazala mladoj pelivanci, nije se mogla s mjesta odkinuti, njoj su jošte uviek zujale u ušima rieči: »gospodjici je pozlilo«, pak se uputila prema paviljonu, ne bi li što više saznala Na vratima nabasala na Maksa, koj se pola u šali pola u zbilji stao jakariti i natezati sa dječurlijom, koja ga je sa raznim rugalicama salietavala.

»Da li je gospodjici u istinu zlo, kako se je reklo?« — plaho zapita starica. — Makso ju ozbiljno pogledao, pak se zamislio, kao da se je htio nečega sjetiti.

»Gospodjica se nješto umorila, pak joj treba odmora, i to je sve; nu kako se vidi, vas naša gospodjica zanima — možda vam je od prije poznata«, odvrati Makso.

»Nije mi poznata — ja sam ju danas prvi puta vidila, ali njezina mi se pojava kao utisnula u pamet, da je ne mogu zaboraviti«.

»Hm«, promrmlja Makso — »kad biste mogli štogod za gospodjicu učiniti, — bi li htjeli?«

»Bi«, otvoreno će gospodja, — »a svakako bih vas zamolila — bude li gospodjica u neprilici, ili bude li trebalo pomoći, da me izvjestite«.

»Kad bih znao, gdje bi vas naći mogao«, — odvrati Makso.

Gospodja se zamislila, kao da nije sigurna, je li pravo uradila, što se na tog nepoznatog čovjeka obratila.

Makso nješto slična naslućivao, pak s toga primetnuo: »Gospodjo, ja vas nisam tražio, ali vi ste se obratili na mene, ne znam da li je to povjerenje ili

Digitized by Google

samo sućut za mladom gospodjicom. Svejedno — bilo jedno ili drugo — dobro ste uradili — jer ja sam u istinu prijatelj mladoj gospodjici, pa kad bih mogao, ja bih joj rado i oca zamienio, — oh, ona vam je tako osamljena — nesretna«.

»Zar nije ona kći Vinterova?« naglo će gospodja.

»Nije« — isto će tako naglo Makso — ali već se i pokajao bojeći se, da nije previše kazao.

Oko ove dvojice prikupilo se više znaličnika, što nije baš bilo Maksi po volji — pak zato reče — »prestanimo i ne zamjerite — s bogom«.

»S bogom« — odpovrnu gospodja — pak pogledav ga jošte jednom dometnu, — »ja stanujem u Visokoj ulici br. 5 u prizemlju«. — Tim su se razstali.

* * *

Gospodjici Otiliji u istinu nije bilo najbolje. Poslije današnjeg napora i naprezanja osjećala je neku slabljinu i onemoglost; svi joj živci podrhtavahu, a tielom kao da joj ledena struja prostrujila. Bojala se današnje predstave, jer dosele nije bila navikla, da u takovoj ulozi stupi pred šire obćinstvo. Gledala je, da bude sabrana, nastojala, da uzdrži ravnovjesje, u kojem se umjeću bila već uvježbala; ali poklici u obćinstvu kao da su ju uzdrmali, — i ona mal ne zaboravila na položaj, u kojem se nalazila. I sama se začudila, kako da nije pala sa visine, ali joj se pričinilo, kao da ju neka nevidiva sila suzdržala i ona nategom posljednje snage, kako joj se pričinilo — svršila svoju zadaću, a da se nije sbila nikakova nesreća. Ali čim je stupila na tvrdo i sigurno tlo, spopala ju strava nad pogibelju, kojoj je ipak sretno umaknula. — Ona bi sad najvoljela, da miruje — ali ju gospodar prisilio, da stupi

Digitized by Google

pred občinstvo, da sabire darove — da mu se zahvali. Ali tim je bila i njezina snaga izcrpljena.

Došav u svoj zakutak u paviljonu, sbacila je sa sebe odjeću, brzo navukla noćni haljetak, spustila se na trošni divan, koj joj je i inače služio u mjesto postelje. Suzana, žena Vinterova, pomagala joj kod presvlačivanja, odstraniv ostalu družbu; pa kad se već pružila po divanu, sjela do nje, pa joj se zagledala u sumorno lice i mutne oči.

»Ćutiš li se bolje«, zapita ju gospodja; »mislim, da ne bude ništa izvanredna — prepala si se i uzrujala — ali će proći — bivat će tako češće kod takovih produkcija — znadem po sebi«.

Otilija nije odgovorila, ali drhtavica na njezinim mišicama pokazivala — da ju spopada groznica.

U to pristupio i Vinter, pak ju časak promatrao, a napokon zapitao — ne bi li štogodj htjela. Djevojka mahnu rukom u znak, da ne treba ničega.

»Ostavi ju na miru«, reče Vinter svojoj gospodji, »pak podji samnom — imadem ti dvie tri reći za naše ravnanje«.

Suzana posluša — pa podje sa suprugom na drugu stranu paviljona, gdje su držali maleni kabinetić, koj im je služio i za spavaonicu i za ine družtvene potrebe.

»Reci družini, da ih večeras više ne trebamo — mogu se razići, ako ih je volja i na zabavu, ali do pol noći da su se opet vratili, — reci im, da ja strogo pazim na svoje zapoviedi. — Makso jedini neka ostane — da pripazi i da bude pri ruci, ako bi ga trebalo — on je, čini mi se, najpametniji i najpouzdaniji«.

Suzana izvršila nalog, te se brzo povratila i sjela do supruga

Vinter otvorio pretinac na stoliću, u koj je sasuo novac, što ga je Otilija malo prije sabrala. Bila ga je

Digitized by Google

liepa hrpica, ali se začudio, kada je i jedan zlatnik opazio.

Stali brojiti i brojiti, pa nakon cielog sata pomnog brojenja nabrojili 350 forinti.

Vinter se zadovoljno nasmiešio, takovu uspjehu nije se nadao, i to je bio prvi, što ga je za cielo vrieme svoga samostalnog zanimanja postigao.

»Bojao sam se«, preuze Karlo, »da ćemo u Zagrebu nasjesti, jer se takova publika neda čim god zasliepiti, pak evo već prva predstava — kako je sjajno izpala?«

»Pa i ja se nisam tolikom uspjehu nadala«, — prihvati gospodja — »jošte tri četiri takova uspjeha, i mi ćemo si moći liepše i udobnije urediti — a to će i na publiku imati jaču privlačivu moć; jer vjeruj mi, onakovo otrcano i trošno odielo, kakovo imade naša družina — ne može nam steći ugleda i priznanja«.

»O tom možemo i kasnije govoriti; ali ti ćeš valjda samnom zajedno priznati, da sav taj uspjeh stoji jedino do Otilije«.

»O ja to vrlo rado priznajem — pa upravo u tom nazrievam osvitak sretnijeg doba za naše družtvo«.

»Godine i godine potucali smo se po trgovištima i selima, te manjim gradićima, pa smo jedva toliko privriedili, da nismo pomrli od gladi. Naravno, mi smo mnogo žrtvovali na Otilijin uzgoj i njezinu odjeću, ali to će nam se stostrukimi kamati izplaćivati«.

»Ja ipak mislim« — hoće Vinter — »da bismo bili bolje učinili, da nismo Otilije u naše družtvo uzimali. Ona bi nam doduše mogla pomoći i družtvo uzdići na glas — ali ona bi nas mogla i upropastiti«.

Gospodja se lecnu i u čudu pogledav supruga reče: »govoriš mi u zagonetkama — ne razumijem te«.

»A ipak stvar ti je posve naravna i razumljiva. Otilija je danas začarala obćinstvo, hoće li to i

Digitized by Google

sutra? Njezina vanjština privlači, to je istina, ali ja i danas nisam uvjeren, da u njoj imade umjetničke spreme i vještine, i što je najbitnije, volje za takovo zanimanje«.

»Danas smo priredili oglase za sutrašnju produkciju, i ja se nadam, da će uspjeh biti isti — možda i sjajniji, ali samo onda, ako bude htjela i mogla Otilija sudjelovati«.

»Što ti ne pada na um, Otilija da ne bi htjela?«, naglo upade gospodja.

»Pa dobro, ona bi htjela, što je posve vjerojatno, ali ipak samo onda, ako bude mogla, ako joj sile dopuste — a to nije sigurno — i sama si vidila — a ja se bojim, da to nije tek trenutačna bolest, koja bez posljedica prolazi. Ja se bojim — i sva je prilika, da ćemo se sutra morati ograničiti tek na gimnastičke vježbe i na lakrdije naših pierota, koji i onako puno ne vriede, a to nam ne će ni dvadeseti dio onoga donieti, što smo danas ubrali«.

»Nu možebit se varamo — pak će do sutra sve dobro biti. — Bude li se Otilija mogla na užetu producirati, budemo li mogli upriličiti pantomimu, kako je već za danas bila zakazana, imati ćemo dvostruki prihod«.

»O to bi bilo prekrasno — onda bi se i ja mogla nadati ljepšemu i pristalijemu odjelu, ta ti mi već i onako imade tomu tri godine nisi ni jednog komadića kupio«.

Karlo se zlovoljno nasmije, pak dobaci — »za takove trice može se i na posljedku misliti, a sad hajde, spremimo se na večeru«.

»Kamo namjeravaš?« — zapita uvriedjena gospodja — »ja mislim, da bi mogli do »Biele race« — najbliže

Digitized by Google

je, pa se možemo ranije vratiti. Mogla bi nas Otilija trebati«.

»Njoj treba odmora, i vjeruj mi, biti će najzadovoljnija, ne bude li je nitko bunio. Mi ćemo ići k Fricu u Ilicu«.

Fricova gostiona, akoprem jednostavna jednokatnica, brojila se u ono doba medju najbolje gostione zagrebačke; danas se na istom mjestu diže svratište Pruknerovo, isto tako na dobrom glasu.

»Bit će predaleko« — mišljaše gospodja.

»Ali ja sam obrekao prijateljem, da ćemo se ondje sastati — pak što je glavno, nadam se ondje i sa Miškolcem sastati«.

»Pa kakova ti imaš posla s tim čovjekom«, zabrinuto će Suzana.

»Ne sjećaš li se našega ugovora od prije deset godina. On se nije jošte razriešio, a mogao bi nam donieti koristi. — Obuci se pa idemo«.

Bijahu upravo na vratima ulaza, kad im je u susret banuo Makso.

»Vi odlazite« — nehajno će.

»Dà, mi odlazimo — ali ti ostaješ — možeš i ovdje založiti«.

»Za to najmanje — ali vas molim 15 for., to je moja mjesečna plaća, a ja već nisam pet mjeseci primio ni krajcare«.

»Nije takova sila« — zlovoljno će Vinter — »bit će i sutra vremena«.

»Ali ja ne imam upravo ništa, a moglo bi mi trebati. Danas imate novaca, a Bog zna, hoćete li ih imati sutra — jer i drugi vrebaju na današnji prihod«.

I ako je bio Vinter pripravan na oštar odgovor, ipak mu se je svladati, jer mu je do Maksa puno stalo, pa zato će u pol glasa: — »Mogao si to i prije zatra-

Digitized by Google

žiti, neka ti bude«. — I gospodar se vratio, da mu dade zatraženu svotu.

»Zaboravio sam vam reći, da bi i Marko i Franjo htjeli novaca, svaki traži 10 for. i oni su bez novaca — a sajam je«.

Da ne troši uzalud rieči, Vinter je zahvatio 35 for., pa dodao, »evo svakomu svoje — ali da mi ne činite nikakove sablazni«.

Karlo se zaputio kraj Stankovićeve kuće Ilicom, te se medju svjetinom izgubio.

Makso pošao, da pospremi stvari, što bijahu ovamo onamo razbacane jošte od današnje produkcije, pak se zaputio do Otilije, da vidi, kako joj je.

Ona je ležala protegnuta na divanu, licem joj se prelilo bliedilo smrti, a ustne joj drhtale. — Bila je u groznici.

Makso ju je sućutnim okom pogledao — bolje pokrio — pak jer je driemala, na prstima se odšuljao u predsoblje; gdje su ga čekali drugovi. — Davši svakomu svoje, rekao: — »možete provesti veselu večer, ali pazite, da ne dodjete u dodir sa redarstvom — jer bi mogli prenoćiti, gdje i sami ne bi željeli, a bilo bi nam svim na sramotu«.

»Ne brini se, ima nas svaki i drugih žuljeva, no da bi novac u vjetar prosipali. No kako je gospodjici?«

»Za nju vas nije briga — ja ću ju paziti« — odgovori Makso.

»Pravo imaš — i vriedi — jer da ne bude nje — ne bi nas ni jedan krajcare vidio. S bogom«.

Oni podjoše svojim putem na sajmište, dočim je Makso skočio do »Biele race«, da popije čašu rumenike i nješto založi. — Za pol sata već se vratio i bio uz Otiliju.

Ona jošte svedjer kao da sniva — ali lice joj se

Digitized by Google

zažarilo i čelo joj bilo znojem obliveno. Bila je u vrućici, kao što obično biva iza groznice.

Makso ju je promatrao iskrenom sućuti — kao da mu je rodjeno diete, i on bijaše jedini u svoj družini, koji je za mladu pelivanku neko nježnije čuvstvo osjećao.

Moglo mu biti 40 godina. Jakih čvrstih mišica, širokih, jakih prsiju i visoka čela a zagorjela, garava obraza, kosa bila mu je jošte uviek bujna i vrana, i on joj je najveću pažnju posvećivao. — U družtvu u predstavama odlikovao se gimnastičkim vježbama, za koje kan da je bio stvoren. Nije bilo čudo. Bio je za mladih godina mornarom, — te je veliki dio života proveo na moru, i malne cieli sviet prošao.

Kako je zapao u to šareno pelivansko družtvo, težko bi bilo odgonetnuti, nu tečajem naše pripoviesti, možda će se donekle razbistriti.

Vinter ga je volio, jer je bio uredan i točan u svemu, a u njegovoj struci ne bijaše mu prigovora. Bio je rodom Istranin, te je osim hrvatskoga jezika govorio talijanski i njemački — a za silu mogao natucati francezki i englezki.

»Gospodjice!« — prijaznim će glasom, kad je opazio da se je prenula i glednula oko sebe — »gospodjice, bi li vam mogao čime poslužiti?«

»Zovnite mi gospodju Vinterovu«, odvrati slabim glasom.

»Ne ima je kod kuće, prije sata ode sa suprugom u grad, pa težko da će se tako brzo vratiti«.

»O Bože, dakle sam u istinu ostavljena«, uzdahnu djevojka i sklopi ruke na prsima.

Maksi bilo težko i nevoljko — vidio je, da bi nešto htjela i željela — a možda ne ima u njega povjerenja ili možebit joj ne bi mogao želji zadovoljiti.

Digitized by Google

»Otilijo! ako što trebate, kažite samo — i ja ću vam odmah želji zadovoljiti. — Želite li možda kakove okriepe, jer vidim da ste oslabila«.

Djevojka se zamislila — pak reče: »malko juhe ili ukuvana voća«.

Jedva to Makso čuo, već je ustao — te ga iz dašćare nestalo. Otilija je to jedva dočekala — da može ustati, potražiti odielo, pak se presvući, jer se u znoju sva okupala. Bila je brzo gotova — pa sjela na divan, naslonila glavu o stienu — jer joj je hlad prijao.

Za čas povratio se Makso sa košarom — u kojoj je bilo kuvane piletine i jedno stakalce ukuvanih trešanja i mala staklenka s vinom. — Makso vještinom izučena konobara sve to izvadio, stavio na maleni stolić, kojega je ubrusom pokrio i primakao divanu, da se bolestnici nije trebalo ni maknuti

»Kušajte Otilijo — možda će vas ojačati«.

Djevojka ga pogledala okom, punim najdublje zahvalnosti, rekao bi djetinjeg povjerenja i ljubavi, pak bila gotova da mu poljubi ruku. — »Makso« — tronutim će glasom — »vi mi posvećujete toliko ljubavi i pažnje, da mi je ne bi više ni rodjeni otac mogao posvetiti«, kod te rieči uzdahnula i proplakala — »a što sam vam ja?«

Tvrdi mornar poniknuo glavom — rukom pokrio oči, da mu se ne vide suze — pa zatim ih podigav, progovori:

»Otilijo! zašto me to pitate, ili vam je možda moje prijateljstvo zazorno? Ne bojte se, ne ima u njemu ni trunka sebičnosti ili primjese kakove nepoštene svrhe. Da sam vam otac — pripadalo bi vam cielo moje biće — jer bih jedino za vas radio i brigovao — ali i onda ne bih vam mogao biti više naklon, nego li sam vam danas. — Nisam vam otac

Digitized by Google

jer se nikad nisam oženio. Bio sam voljan oženiti se, ali kad se vratih iz daleka svieta, — neprijatelj mi ugrabio golubicu, a ja se odtisnuh na široko more. Povrativ se u rodni kraj, naidjoh na Vinterovo družtvo. Bilo je onda nešto vidjenije i na dobru glasu. Ne znam ni sam kako se pridesilo, što sam pristao uz njega, — mislio sam za pokus, makar na godinu dana. — Ali prispjeste i vi ovamo, vidim vas i danas, kako vas nepoznat, ali na fino odjeven gospodin doveo k Vinteru — moglo vam biti tri godine. Mislio sam, da ste tek u posjetima, ali vas stadoše smatrati članom obitelji. Vinter se s vami zabavljao — učio vas i vježbao, a ja sam vas toliko puta gledao, kako se penjete po užetima. Napredovala ste, dok nije od Vas učinio savršene pelivanke.

Ali se uz sve to vidjelo, da vas ovdje nije ogrijavala ljubav, kakova se hoće djetetu, vidio sam, da ste u svietu osamljeni, bez roditelja — pa to je u mene pobudilo neko osobito čuvstvo ljubavi, — i bio bih najsretniji, da sam vam mogao nadomjestiti, što vam se u tako nježnoj dobi, neznam čijom li krivnjom, uzkratilo.

Ali gospodjice, — ja vam tuj koješta naklapam i pripoviedam, a vi se niste ni dotakli hrane, što sam vam ju donio, — pokušajte, gostioničarka kod »Biele race« uvjeravala me, da je izvrstna«.

Makso bio tako uslužan, te joj umok presuo na tanjur a voće u zdjelicu. Otilija srknula nekoliko žlica — okusila nešto piletine — a osobito joj prijalo voće.

»A sada, da gucnete čašicu rumenike, barem sa vodom, pa da vidite, kako će vas ugrijati i ojačati. O, to je bio za mene najbolji liek na moru, proti svakoj boljetici«.

Kraj razgovornog druga i Otilijino se lice vedriti

Digitized by Google

stalo, te se u istinu podala njegovoj volji, a napokon dodala, — »vi ste kraj mene na sebe zaboravili — a i vam treba okriepe«.

»Te mi ne manjka, o ne bojte se, ja na sebe neću zaboraviti. Za sutra, gledajte na oglasu, zakazana je nova predstava. Produkcija Maksa Korenića u gimnastičkoj umjeći, — gledajte samo, kako su me našarali ovdje kao kakovo strašilo, — zatim vratolomni skokovi Ernesta Carpineta. O liepo li će ti taj izgledati u svojoj novoj harlekinskoj uniformi. — Zatim put na Olimp po užetu gospodjice Otilije i napokon pantomima: »Začarani kraljević«. — Već sam ovaj oglas dignuti će cieli Zagreb na noge. Ne mislite li?«

»O moj dobri prijatelju, — ja ne mislim ništa i ne mogu misliti, ali se bojim, da će sav sutrašnji napor na vami ostati. Mene za cielo na Olimpu ne će biti. U obće, ja osjećam, da su moje sile preslabe, i bojim se, da bi na toj stazi mogla uztrajati; poslije jučerašnje produkcije osjećam, da su mi svi živci uzrujani, a to bi se uviek ponavljalo, dok me ne bi dovelo do užasne katastrofe. Molim vas sada, prijatelju, da me ostavite na samu, hvata me slabost, možda ću poslije groznice i vrućice moći malko odpočinuti«.

»Gucnite jošte nekoliko kapljica, laglje će te zadriemati«.

Otilija izpila ostatak vina, vodom pomiešana, što ga je imala u čaši, pa se spustila na divan.

Makso spremio ostatke i prazno posudje u košaru, pa odbrzao do »Biele race«, gdje je platio, što je bilo trebalo platiti, te se opeta vratio.

Opaziv, da je djevojka usnula, povukao se u predsoblje, sjeo u kut, podbočio si glavu laktovi, pa uronio u misli.

Ubogo diete! uzdahnu kao u snatrenju, — tekar

Digitized by Google

si koraknula na prag javnoga ozbiljnoga života — pa evo kakovi se ti vidici otvaraju? Načinili su od tebe umjetnicu, a za to ne osjećaš volje ni sposobnosti — ali što im je do toga; ako bi samo njima koristilo. — Makso se dublje zamislio i kao u snu nastavio; što te je ipak moglo dovesti u to družtvo, kojemu ne bi nikada savjestni roditelji povjerili svoga djeteta; tu mora biti po sriedi najveća nužda, nesreća — ili — ili užasan zločin.

Danas bio je istom početak, jer ono prije bila je tek igrarija — pak već taj početak nije li koban — a kako će se sutra nastaviti? Vinter će ju nagovarati — možda siliti — a to bi bilo okrutno. Ne, toga on ipak ne će učiniti.

A da li je i meni ovdje mjesto, ili ne bi li mi bilo ljepše — i pristalije živiti makar i na goloj krši rodnoga kraja, nego li se potucati svietom, drugim na smieh, šalu i zabavu. — Ha, a što bi i u onoj pustoši počeo, gdje mi je zloba podsjekla korjen života?! O i ja sam snivao o sreći — i ja sam privredio nešto sredstva, da savijem gniezdo na rodjenoj grudi — ali — ali — Bože, za što si to dozvolio — zašto si me toliko kaznio?

Ja kao da živim bez svrhe, — ta komu može biti moj život od koristi?

U susjednom predjelu čuo se slab uzdisaj — valjda se gospodjica probudila. Makso se pokazao za zavjesom, pa tihanim glasom zapitao: »Trebate li što gospodjice?«

»Čašu vode« — bio je slab odgovor. Vode ne bijaše u paviljonu, ali na sreću »Manduševac« bijaše na blizu — i Makso bijaše za dva časa i ovdje i ondje.

»Hvala vam«, dahnu, primiv čašu — »ali ja izrabljujem vašu dobrotu — mislila sam, da vas i ne ima

*

Digitized by Google

ovdje. O, kakve bijahu to užasne sablasti, što me saletahu — već sam mislila, da ću podleći, kad se na sreću probudih i razabrah, da je samo san bio«.

Makso se i opet udaljio. — Mislio sam, da mi život ne ima svrhe, a evo, kao da mi sam Bog šapće u duši, — žrtvuj ga iskrnjemu — žrtvuj ga ovoj sirotici — pak ćeš spasiti svoj i njezin život.

Neka bude — i ja se evo zavjetujem, da ću bditi nad njom, nad njezinim životom, da ću ju štititi i zaklanjati, pa ma bilo to i žrtvom moga života.

Makso se protegnuo na podu po ćilimu i za čas tvrdo usnuo — a da nije ni čuo, kad se je Vinter sa suprugom vratio.

Sliedećeg dana držala se je predstava, ali publike bijaše mnogo manje. — Na harmici sakupilo se školske mladeži i otmenijeg družtva, jedino pelivanci za volju; a u tom družtvu mogosmo i staru gospodju od prijašnjega dana opaziti. Ali nesrećom nebo se naoblačilo i spremalo na kišu, pak je bilo posve naravno, da o putovanju pelivankinom na Olimp nije moglo biti govora. Obćinstvo je to žalilo — ali ta mala neprilika — izbavila je Vintera od još veće neprilike, — jer je Otilija bila skroz nesposobna, da stupi pred obćinstvo.

Jošte dva dana družtvo se jedino ograničilo na produkcije svojih pierota — pak Ernesta i Maksa, a ovo nije moglo više nikoga primamiti u cirkus.

Trećeg dana već se družtvo spremalo na odlazak.

Sve ove dane mlade pelivanke ne bijaše vidjeti. Kako je brzo došla u volju, tako se brzo na nju zaboravilo. Jedni su mislili, da je obolila, — drugi opet, da će Vinterovo družtvo ostaviti, ali to bijahu tek naklapanja; a od Vintera — kao što i njegove družine, nije se moglo ništa saznati, pak se nije puno ni propitkivalo.

Digitized by Google

II.

Stara gospodja.

Prema vrhu Mesničke ulice s lieve strane pružila se tiesna ulica, što ju Zagrebčani zvali Visokom ulicom, jer se s njezine visočine otvarao krasan vidik na cieli grad i njegovu okolicu, osobito pako na bajnu Posavinu, kojom se vijugala srebropjena Sava u raznim, dosta nepravilnim zavojima. — U toj ulici, na malenom prostoru bilo više kao u klupko zbijenih kuća, gdje su većinom obitavala starija gospoda, — umirovljeni službenici vojničkog i gradjanskog stališa, koji su taj predjel grada odabrali, da budu zaštićeni od vreve i žamora ostalog prometnog svieta.

Na kraju ulice, izgledom na Tuškanac, stajala je u vrieme, kad ovo pišemo, liepa ukusna kuća jednokatnica, kojoj je pročelje gledalo na mirni tihi i svom mogućom naravnom ljepotom ukrašeni Tuškanac, već za onda omiljelo šetalište gornjo-gradjana.

Pred kućom bio maleni ali ukusni perivojić sa raznim nasadima domaćeg i inostranog cvieća, sa malenom staklenom podstavom, u kojoj se zimi čuvala stabla i biline — koje ne bi podnosile sniega i studeni, kao limune, narandje itd.

Prizemlje sastojalo se od pet prostranih soba, sa predsobljem, kuhinjom, smočnicom. Sobe bile su ukusno i elegantno uredjene, da su mogle svim potrebama zadovoljavati i služiti najotmenijemu družtvu. Bilo tudjer velikih mletačkih ogledala, što su do tala sizala, slikâ prvih i najglasovitijih umjetnika, ponajviše talijanske škole, a bio je sa više remek-djela i Murilo zastupan. Ali slike bile su birane, da se na njima i najnježnije oko nije moglo sablazniti. Kraj elegantnog i biranog pokućtva vidio si u dvorani krasan glasovir sa stalkom

Digitized by Google

za glazbene potrebe. Jedna soba služila za knjižnicu, gdje si našao knjige za pouku i zabavu — ali su bila izključena razvratna nemoralna djela, koja su u velike u družtvenom životu stala mutiti pojmove o liepom i dobrom, te više prijala sjetilnoj slaboći čovječje naravi.

Taj stan služio je staroj gospodji Marti Kendjelici, udovici od preko 30 godina.

Zvali su ju starom gospodjom, prem da nije ni pedesetu prevalila, a bila je kriepka, jaka i čila, gladka jošte obraza — bistra pogleda, vedra čela, jedino sjedine pomiešane s vranom kosom mogle su označivati njezinu poodmaklu dobu.

Grofica Marta bila sama u kući, uz sobaricu, po svoj prilici iz bolje kuće, pak uz služkinju i vrtljara — koj se bavio većim dielom u vrtu, ali se i u drugim poslovima mogao upotrebiti. Za kućom bio podugoljast prostran vrt, što se spustio u nizinu prema Tuškancu. Služio je kućnoj potrebi, rodio biranim povrteljem — bio je obrubljen gredicama raznovrstna cvieća, biranim, voćkama svake vrsti, počevši od najranijih proljetnih do kasnih jesenskih i zimskih. U sredini vrta bila podignuta malena kućica za odmor u šetnji, — gdje se ujedno moglo pospremiti vrtljarsko orudje.

U spratu nad prizemljem bijahu dva prostrana udobna stana. Stanari im bijahu dva visoka umirovljena častnika — jedan general, a drugi pukovnik. Oba bijahu neženje, a svaki je imao za poslugu po jednoga momka.

Sama dakle mirna pitoma čeljad, što je uživala u osami na zdravom i svježem zraku.

Grofica Marta pripadala je staroj hrvatskoj aristokraciji. Ona je mnogo toga pridržala od navike svoga stališa, ali taština i oholost, rekao bih, da joj nije bila poznata.

Digitized by Google

Sviet ju je držao bogatom, akoprem se svojim bogatstvom nije izticala. Osim kuće, što smo ju netom opisali, posjedovala je dva prostrana dobra, jedno u Podravini, a drugo na Bledu u Kranjskoj, što ju je zapalo po njezinom suprugu. Ukupan njezin godišnji prihod mogao se računati popriečno na 10.000 forinti.

Dosta velika svota za jednu udovicu, kojoj je dostajalo 1500 forinti na godinu za sve njezine potrebe.

Što će joj novac? da li ga sgrće na hrpe, ili ga možebiti razsipava bez svrhe?

Ni jedno ni drugo. — Marta bijaše tako pametna, da je znala, da novac po sebi ne ima vriednosti, ako ne služi plemenitim ciljevom, — a da ga onako lakoumno razsipava, da bi se ogriešila o pravednost božju, — koja joj ga je u posve druge svrhe namienila.

Kako rekosmo, Marti je trebalo 1500 for. godimice — sav ostali novac bio je opredieljen u druge svrhe — i on se je redovito i potrošio.

Pošto ćemo se tečajem pripoviesti sa groficom češće sastajati, to da se malko, ma i površno, pozabavimo sa načinom njezina života, komu su mnogi povladjivali, — a gdjekoji mu se smijali — što ipak nije na Martu ni najmanje djelovalo.

Pripadala je obitelji, koja se uviek izticala pravim rodoljubljem, a živila u maru i radu za svoj i obći napredak. Nije ju dielio kitajski zid od nižih i siromašnijih slojeva naroda; ona se s njima družila, podupirala ih primjerom, uputom i djelima. U ono doba dohvatila se zaraza moralne razvraćenosti i našeg plemstva, koje, zaboravljajući na uzvišena načela kršćanskog morala, težilo i gramzilo za sjetilnim užitkom, — pak bio taj i u opreci sa pravom i istinom.

Marta, uzgojena medju zidinama Varaždinskog samostana, usisala je onaj svježi kršćanski duh, ona uz-

Digitized by Google

višena načela, koja se ne protive ni vremenitom zemaljskom užitku, — ali ga čuvaju od stranputica i zabluda.

U devetnaestoj godini udala se za grofa Hinka K., s kojim je u sretnom i zadovoljnom braku proživjela jedva 10 godina, kad joj suprug nenadano umro.

Ostala je udovica bez djece, sa dosta znatnim imutkom, koji joj je osiguravao miran i udoban život, a pružao joj priliku, da iskrnjemu pomaže i pritiče u pomoć.

Imala je sestru Izabelu, nekoliko godina mladju od sebe, koja se takodjer udala za jednog Kalamaryja, ali u braku nije bila sretna; umrla je za mlada, pošto je supruga obdarila kćerkom, koja je takodjer u povojima umrla. Suprug joj se brzo utješio, — ter lahkoumno zaboravio svoju drugaricu. — Marti nije bio u volji — pa je s toga, pošto joj je sestra umrla, svaku svezu s njim prekinula.

Prve godine svoga udovičtva proživjela je u bajnoj Bledskoj okolici na svom dobru, — ali pošto ju je želja vukla za domovinom, preselila se u Hrvatsku, te se nastanila u staroj obiteljskoj kući u Zagrebu, koju je dala prenačiniti po novijem ukusu.

Stališki joj drugovi bijahu zadovoljni, što se u Zagreb vratila — bila jošte mlada, pa se nadahu, da će u njihovu družtvu svojim položajem i bogatstvom igrati važnu ulogu.

Nadali su se, da će ona svoje dvorane otvoriti sastancima i zabavama otmenijega družtva, gdje bi se moglo na njezin račun udobno na aristokratsku živjeti.

Prevarili se. Ona se doduše držala prema njima, kako dolikuje gospodji njezina stališa. Ali za zabave, za družtva nije marila — niti ih primala, a niti ih je polazila, akoprem nije nikoga odbijala, ali se družtvo

Digitized by Google

od nje odbijalo, — a s tim je ona bila podpunoma zadovoljna.

Prijateljevala je sa jedva pet šest obitelji, s kojima se češće sastajala, — a najviše je sprovela sama uz svoju služinčad, koju si mogao na četiri prsta prebrojiti.

Sanjarka, govorili bi jedni, škrtica, govorili bi drugi, koja od duga časa broji i zgrće novac na hrpe, koji će ipak na posljedku zapasti nekoga, koji će se time znati pametnije okoristiti.

Medjutim Marta ne bijaše ni jedno ni drugo. Ona je poimala život sa višeg moralnog stanovišta, pa je prema tomu udešavala svoje djelovanje.

Ograničila se na uzani prostor svoga stana — ona je u njem poznavala svaki kutić; svaka stvarca probudjivala je u njoj ugodnih uspomena; a slike, simetrično razporedane po stienama, sjećale ju i sadanje i buduće domovine, za koju je držala, da je stvorena.

Nije se dugočasila, niti se izjedala u dosadi; znala je tako udesiti, da joj je malo ne svaki časak bio nečim koristnim izpunjen.

Po navici ustajala rano, pak odienuv se i pomoliv se Bogu izašla u perivoj i vrtić, razgledala kako joj uspjeva cvieće, povrtelje i nasadi. Ta ona je u njem poznavala svaki cvjetić, svaku biljku i svako drvce.

Ovako bi se obično pozabavila do pol osam sati, tada se spremila da izadje, te uzev u ruke molitvenik, pošla bi k sv. Marku na misu. — Nije li je bilo u crkvi, kapelan je bio uvjeren, da je bolestna.

Vrativ se kući — zajutarkovala je, pak uzela u ruke bud vezivo bud pletivo, da radi, — bio joj taj rad i zabava i užitak — jer su njezine radnje bile gotova umjetnina, te su služile u plemenite svrhe. U svoje vrieme zabavila se knjigom, čitajuć više radi pouke nego radi

Digitized by Google

zabave, te je bila dobro upućena u sve, što se od izobražene gospodje moglo zahtievati. Bila su joj i sva dnevna politička pitanja poznata i akoprem se držala po strani od svakog političkog trvenja, — podupirala je ipak težnje i rad muževa narodnog preporoda.

Bila joj je i glazba mila, a poznavala je tu umjetnost kao malo tko, te je znala na glasoviru i najteže komade precizno odigrati. — Uz ovakav razpored vremena nije se dugočasila.

Ali grofica Marta ne bijaše ni škrta, — ona je razpolagala godišnjim prihodom od kakovih 10.000 for., dočim joj je za kućne potrebe dostajalo i 1500 forinti. Preostatak nije zgrtala na hrpe, već ga dielila medju siromake, te podupirala plemenite i dobrotvorne zavode. Ona je to tako udesila, da se i nije znalo iz početka, kamo ona s novcem, — davala je desnica, a da nije za to znala ljevica.

Ali ipak bio je jedan, koji je bio u sve njezine tajne upućen, koji je znao za svaki njezin novčić, što ga je plemenita grofica podielila, jer je sav taj posao kroz njegove ruke prolazio. Bio je to kapelan kod sv. Marka mladi Ivo Brigović, na daleko poznat tako sa svoje svestrane naobrazbe, kao što sa svoga sukromnoga kriepostnoga života.

Grofica ga sebi odabrala za izpovjednika, pa ga zamolila, da joj bude na ruku kod razdiobe darova za siromake i ine plemenite svrhe. Mogli bismo reći, da je Ivan Brigović bio njezin milostinjar. On je vodio račun o ubogima, — on je davao mnienje o njihovoj potrebi, — on im je uručivao podporu.

Grofica mu se posvema povjeravala — a imala je i pravo, jer je Ivo i sav svoj imetak ubogima podielio.

U takovu radu prolazile godine, a da se nije ni

Digitized by Google

opazilo kako. — Kapelan već od davna postao nadarbenikom sv. Križa, ali je svoju službu kod grofice jednakom revnošću i točnošću obavljao.

* * *

Bila kakova tri tjedna iza prizora, što smo ga u predjašnjem poglavlju opisali. Grofica već zaboravila na pojavu mlade pelivanke, pak pošto ju nije nitko u njezino ime posjetio, držala je, da joj ni ne treba njezine podpore.

Bila je subota, a to je bio običan dan, kad ju je njezin milostinjar posjećivao, te ju izvješćivao o svom radu i stavljao joj predloge za budući tjedan.

»No, velečastni gospodine, jesu li vaši klienti zadovoljni?«

»Presvietla grofice! oni vam se zahvaljuju — ljube ruku i mole, da ih i u buduće ne zaboravite«.

»Budete li ih vi preporučivali — znak je, da su vriedni podpore. No imate li mi što nova saobćiti — imadete li kakovih predloga?«

»Gotovo sam sa strahom ovamo pošao — jer se toliko nabralo, da ne znam, gdje bi počeo, — a jošte se više bojim, da im vi, plemenita grofice, i uz najbolju volju ne bi mogli zadovoljiti«.

»Pokušajte, što ćemo moći, učinit ćemo, a za ono, što ne možemo, ne će biti nikakove zamjere«.

»Poznajete li Nikolu Večerića?«

»On je činovnik kod sudbenoga stola i to viši činovnik; on valjda ne će trebati podpore?«

»Bio je činovnik, ali ga odpustiše bez mirovine ni kriva ni dužna. Imade doduše nešto svoga imetka, imade i maleni posjed; ali imade i šestero djece, koja su jošte u školama«.

»Ali velečastni, ciela je obitelj u Zagrebu — a

Digitized by Google

nauke u Zagrebu ne će zahtievati toliko troška, da ih Večerić ne bi mogao podmiriti«.

»Milostiva gospodjo! Večerić imade obveza, da ih sa cielim svojim imetkom jedva podmiruje. Obitelj mu je ograničena na najnuždnije potrebe, u njih se živi kamo slabije, nego li u kojoj srednjoj gradjanskoj kući; — vjerujte mi na rieč, jer ja nisam vaše povjerenje nikada zlorabio, a mogu vam reći, da ne ću ni u buduće. — Ja bih vam preporučio ovu obitelj, ili da se jasnije izrazim, ja bih vam preporučio Janka, sina Nikolina, koj je upravo sada svršio filozofiju, pak bi se rado posvetio medicini, te poći u Beč na univerzu, — a to ne može, jer ga roditelji ne mogu ondje izdržati. Mladić je čestit i valjan, dosle je svršavao škole sa odličnim uspjehom, pak je nade, da će ovakav i u napriedak ostati«.

»Za mlada čovjeka bez ozbiljna nadzora, Beč je vrlo pogibeljno boravište — pa makar se i naukom bavio«, mislila je grofica.

»Imate pravo — jer se takova što već često dogodilo, ali značaj i dosadanji život Janka Večerića daje nam ipak moralno jamstvo, da će on i u tudjem svietu znati napasti odoljeti. A drugo — upravo je prieka nužda, da se toj ozbiljnoj struci mladež što više posvećuje, — jedno, jer zbilja imademo malo liečnika — a ovi su većinom tudjinci, a drugo, što takovo zvanje zajamčuje mladiću siguran, samostalan i nezavisan položaj«.

»A koliko bi mu trebalo podpore?«

»Da ne oskudieva, a opeta ne obiluje, već da mu bude najprešnijim potrebam zadovoljeno, trebalo bi mu godimice 300 forinti. Plemenita grofice, žrtvujte tu svotu — bude li vriedan, dobro; ne bude li pokazao napredka,

Digitized by Google

ili bude li pošao stranputicom, a vi mu ju možete i uztegnuti«.

»Dobro, neka mu bude podpora od 300 for. — to mu možete jošte sutra javiti«.

»U njegovo ime iskrena vam hvala — a nadam se, da te žrtve ne ćete nikada požaliti«.

»Ali sada dolazi nešto jošte težega — i ja se u istinu bojim, da li bih vam u obće u toj stvari mogao štogod savjetovati«.

»U istinu — sa smieškom će grofica — ako se vi već unapried bojite i savjetovati, — to će biti za cielo nešta neobična i izvanredna«.

»Pa tako i jest« — odvrati joj prijatelj; »al dobro je, da čujete, o čem se radi.«

»Pripoviedajte«, znatiželjno će grofica.

»Ovdje u gradu imade obitelj M., možebit vam je poznata, ali svakako ćete se sjećati mlade dražestne crnke Hermine. Vi ste ju vidjevali prigodom crkvenih svetčanosti, kako je u bjelini, s viencem na glavi uz svoje drugarice prigodom tjelovskog obhoda išla uz nebo, te prosipavala cvieće kud je obhod prolazio. Djevojka je ponarasla do udaje; a sad ju hoće da udaju za bogatog lihvara, koj je nedavno u roditelja zamolio njezinu ruku«.

»Nu to baš ne bi bila najsgodnija partija za djevojku« — mišljaše grofica; »jer škrtci i lihvari nisu obično najbolji supruzi«.

»Imate pravo«, reći će prijatelj, »i djevojka, kako je mlada, mogla bi i pričekati, da ju roditelji ne sile na udaju. — Navikli na gospodsku živjeti, bez dovoljnih sredstva, misle, da će biti sreća za njih i za djevojku, ako prihvate proščevu ponudu«.

»Ali roditelji ne će ju proti njezinoj volji siliti na udaju, koja bi mogla imati za nju žalostnih posljedica«.

Digitized by Google

»Varate se, milostiva gospodjo! Ljudi ne imajući pojma o uzvišenosti ženitbe, ne dadu se voditi višim etičkim motivima — oni traže jedino osobnu korist, a takovi su Herminini roditelji. Oni sile djevojku, da pruži ruku neljubljenomu mužu«.

»Tomu je u istinu težko pomoći, jer naš upliv ne dosiže tako daleko, da bismo mogli dovesti k pameti njezine roditelje«.

»Ali ipak, možda bi se dalo pomoći. Djevojka se zagledala u drugoga, pa da joj pripomognemo, da podje za ovoga, bila bi spašena«.

Grofica se glasno nasmijala, pa kao u šali pridoda: »Mi ćemo slabo uspjeti, preuzimajući ulogu posrednika kod zaljubljenih ljudi; ja u istinu ne znam, kako bi se nas dvoje snašlo u toj ulozi, — ili bi li nam dolikovala«.

Prijatelju se i samomu stao pričinjati taj posao smiešnim i neumjestnim, ali je ipak pridodao:

»Čovjek u istinu ne zna, gdje i na kakav način može dobro tvoriti; često mu pripomaže sam Bog. Vi ćete se sjećati velikog biskupa sv. Nikole, koji je upravo ženitbenim posredovanjem spasio tri djevojke od duševne i tjelesne propasti«.

»Vi mislite, da bismo i mi nešto po primjeru toga svetca učinili?«

»Nješto takova, ali malo drugačije. Mladi poručnik Stanko Višnjević ljubi Herminu i gori željom, da mu bude ženom. Već se obratio na njezine roditelje. Oni ga nisu odbili, ali mu odrešito kazali, da ne mogu za tu udaju potrebitu kauciju položiti. — Može li ju on smoći, da se ne će protiviti«.

»A ima li on sredstva?«

»Roditelji njegovi tjeraju obrt u Karlovcu, za sebe stoje dobro, žive bez brige i bez velike natege; ali da

Digitized by Google

založe sve svoje i svoju kuću, ne bi skucali ni polovice, koliko se zahtieva za jamčevinu«.

»Vi dakle mislite, da bi ja u mjesto njih položila jamčevinu. — Malo je previše, jer tomu ni sav moj godišnji prihod ne bi dotekao, a drugo, nije ni sigurno, da li bi i ta žrtva učinila djevojku sretnom«.

»Čovjek, kad čini dobro, nije pred Bogom za konačni uspjeh odgovoran. Dobro djelo samo po sebi, i ne gledeć na uspjeh, ugodno je Bogu; a drugo, koliko je meni poznato, mladi Višnjević je čestit mladić — uredan i točan, strogo moralnih načela, te imade sva svojstva dobra supruga i otca obitelji. Roditelji mogli bi mu skuckati polovicu jamčevine zajmom na svoj posjed, ali 10.000 jošte bi uviek trebalo namaknuti. Milostiva gospodjo! — vama i ne bi trebalo, da im tu svotu poklonite, već da im ju uzajmite; a oni će vam sa najvećom zahvalnošću plaćati kamate i odplaćivati dug, dok ga ne podmire«.

Grofica se zamislila.

»Ja toliku svotu, a da ne prikratim druge sirotinje, ne bih mogla pružiti. — A da li bi takav postupak bio pred savješću opravdan — razmišljajte sami«.

»Kad bih mogao, vjerujte mi, ja bi sam tu žrtvu doprinio, ali pošto ja toga ne mogu, riešen sam svake obveze, ako bi ju od mene i kršćanska ljubav zahtievala. Možebiti bi se time kakovo zlo zapriečilo, — a jedna obitelj učinila sretnom«.

»Pa dobro«, reče grofica nakon kratkog razmišljanja, »mi ćemo i tu žrtvu doprinieti, ali ćemo se morati u drugim izdatcima ponešto ograničiti«.

»I opet vam hvala plemenita grofice; pa budite uvjerena, da je i tu žrtvu Bog sa dopadnošću primio i u knjizi svojih računa zlatnimi pismeni ubilježio«.

»Imate li jošte što godj saobćiti?«

Digitized by Google

»Ništa neobična, nego nekoliko liečničkih i ljekarničkih računa, što za ovaj put ne iznosi više od 150 for.«.

»I ovo ćete namah podmiriti, pa imajte brigu, da onoj sirotčadi, što su ostala bez roditelja, ne uzmanjka nuždna podpora za daljnju obskrbu. — Imate li koj novi slučaj na rovašu?«

»Za sada ne imam, a za prijašnje biti će pokrića u svoti, što ste mi ju prošlog jošte mjeseca doznačili. — Ali dà, na nešto sam skoro zaboravio, ali na ovo ne stavljam važnosti, već vam samo saobćujem radi ravnanja, kako imade sebičnih ljudi, koji vrebaju na vaš imutak, ne od nužde, već da svojoj strasti zadovolje«.

I tu izvadi Ivan iz džepa pismo, na ukusnoj artiji, upravo kaligrafički izpisano.

»Od koga je to pismo?« — zapita grofica.

»Od vašega daljnjega rodjaka, kako on kaže, baruna Kalamarya«.

Grofica se lecnu.

»Ta to će biti sin moga šurjaka iz prve ženitbe, nu što taj može želiti?«

»Pošto je pismo odviše raztegnuto i prepunjeno raznimi frazami, to ću vam tek njegov sadržaj saobćiti. Barun Alfred priznaje, da je pogriešio, što vam se već nije približio, osobito sada, od kako se je u Zagrebu nastanio, ali se izpričava starim nesuglasicama, što su nastale izmedju vas i njegova otca«.

Grofičino lice stalo rumeniti — vidjelo se, da joj krv navire u glavu — pa zlovoljno dometnu:

»On to zove nesuglasicom, a bijaše prava lopovska otimačina moga imutka, ali ja sam i to pregorjela, pa sam se scienila sretnom, što sam se s njime razkrstila

Digitized by Google

— i ne želim sbliženja. Nu, nastavite, što bi taj mladi gospodičić želio od mene«.

»Dakle da nastavim. Gospodin barun je doznao — a nije mu ni bilo težko doznati, da ja uživam u vas veliko povjerenje, i da vam služim kao sredstvo vašoj kršćanskoj djelotvornosti, pa me s toga moli, da nastojim, kako bi vam se mogao približiti — i kako biste ga vi htjeli priznati svojim rodjakom«.

»Ako poznajete tu obitelj — uvjerena sam, da mi i sami toga sbliženja nebi savjetovali«.

»Kršćanska je dužnost praštati i zaboravljati ima li tomu važnih razloga: ali to uzvišeno ime kršćansku ljubav znači zlorabiti i oskvrnuti, ako služi tomu, da koga u stupicu zavede. Ali slušajte dalje — jer ovo sve nije no predigra glavnomu cilju, koji bi se tim htio postići.

Barun Alfred pripovieda na široko, kako su ga zaveli lakoumni prijatelji, da im je jamčio i veće svote novaca, koje oni nisu mogli povratiti, a sada da je na njemu, kao jamcu, da ih plati, i to da bi moralo biti u roku od trideset dana. Ne bude li taj dug podmiren, tada i sam ne zna što bi učinio, jer tim bi i njegovo ime kao i ime njegove obitelji ostalo okaljano. Priča nadalje i o drugim novčanim neprilikama, pa me moli, da vas sklonem, kako bi ga iz toga škripca oslobodili. On se nada, da biste ga mogli uslišati, — jedno što ste bogata, a drugo, što su vaše potrebe tako neznatne, da se mogu s malim podmiriti.

Slušajte dalje. — Ta svota po njegovom mnienju nije tako velika, da se ne bi dala namaknuti, — ta ona ne iznosi ni manje ni više nego 50.000 forinti!«

Ivan je mislio, da će grofica planuti, — ali je ona i ovo posljednje posve hladno saslušala — pa samo dometnula:

Digitized by Google

»A mislite li vi, velečastni gospodine, da na svem ovom imade i trunka istine?«

»Barun po svoj prilici ne govori istine, kad kaže, da je on komu jamčio bud ma kakav zajam — jer je njegovo jamstvo tako slabo, da mu ni jedan novčar, pa i najbezdušniji lihvar ne bi vjerovao. Ali istina će biti to, da mladi gospodičić troši preko svoje sile i snage. On živi upravo razkošno, uzdržaje svakojaku čeljad, samo da strasti zadovolji. On je kartaš i razsipnik, a tomu sav njegov već dosta proriedjeni imutak nedostaje, pa bi rado na drugi način doći do novca. Otac mu je vrata zatvorio, s toga je pokucao na vaša, — ne bi li mu ih otvorili«.

»Velečastni gospodine!« — ozbiljno će i svetčano grofica. — »Alfredov otac baštinio je po mojoj nesretnoj se tri preko 200.000 for. Njegov imutak, što ga je od obitelji baštinio, iznosio je isto toliko, ako ne i više, pa on je sav taj imetak, živuć razkošno, prorajtao, da sad jedva životari sa dvie do tri tisuće forinti godišnjih, što mu je sekvestar spasio. — Alfredu je osigurano godišnjih 10.000 forinti, ali da ih stostruko toliko imade, bilo bi mu premalo. Pa kada na to pomislim, spopada me neka zebnja nad sudbinom naše aristokracije, koja je većim dielom pošla hrdjavim putom. — Javite mu slobodno, da je grofica Marta već odavna š njim obračunala i da s njime ne će imati posla«.

»Oprostite, milostiva grofice, ako sam vam s ovim nezgrapnim listom dao povoda, da se uzrujate, bilo je samo s toga, da vidite, koliko imade pretvaranja, zlobe i sebičnosti medju ljudima, koji bi i svojim zvanjem i družtvenim položajem imali služiti dobrim primjerom nižim slojevima«.

»O moj prijatelju — uzdahnu grofica, — »što se sjećam i mislim svojom glavom, vidjela sam nebrojene

Digitized by Google

pojave, što nose na sebi biljeg težke moralne bolesti, s koje nam družtvo gine i propada, a najviše ono, koje bi se moglo uzdržati na visini svoje časti, a to je — ne ću da izrečem, jer me srdce boli, budući i ja tomu družtvu pripadam«.

»Da, i vi mu pripadate, ali vas se nisu njegove zablude prihvatile« — dometnu prijatelj.

»Nemojte laskati« — živo će grofica, — »jer to nije vaš običaj. Činim prema svojim slabim silama tek svoju dužnost, a možda bi mogla i više, ali nadam se, da je i ovo Bogu milo. Činim to za to, da se odužim narodu, komu imade plemstvo svoj položaj zahvaliti, činim to za to, jer u svakom dobrom djelu sama uživam. O, da znadu mnogi, u čemu se sastoji prava sreća, ne bi se gubili u bezpuću strasti, gdje ih na posljedku čeka sramota i propast. — Vama je, prijatelju, poznata poviest, vama je poznat pokret, koj se pod konac osamnaestog vieka cielom Europom razmahao, a kojemu bijahu začetnici francezki enciklopedisti. U tom pokretu bijaše doduše mnogo dobra — ali i premnogo zla. Dobro je prošlo neopazice — a zlo se sa korienom uvriežilo u srdcu naroda«.

»Ja bih vas imao donekle izpraviti«, — upade u rieč prijatelj. — »Ono, što je dobro, uhvatilo se naroda; mislim nižih družtvenih slojeva, — a zlo ostalo je baštinom takozvanih viših krugova.

Prevratnici ne mogahu u narodu uništiti vjeru — ali su za to kod onih drugih polučili svrhu. — Bez vjere ne ima morala, a bez morala ne ima zdrava života, a jednoga je i drugoga u velikoj većini naše gospode ponestalo«.

»Bog bi dao, da bude bolje; pa mu se molimo, da pospješi čas njegova spasenja«.

»A sad, milostiva gospodjo grofice, jošte vam

*

Digitized by Google

jednom hvala u ime naših štićenika, pa Bog vas uzdržao još mnogo godina na utjehu stradajuće sirotinje«.

Velečastni je ustao i htio da otidje. U to se pokaza na vratima sobarica i dojavi, da je u predsoblju neki gospodin, koj bi rad s milostivom gospodjom groficom razgovarati.

»Poznaš li ga?« — zapita grofica.

»Nisam ga nikada vidjela, ali on kaže, da vas poznaje i da je već s vama razgovarao«.

»Uvedi ga ovamo« — reče — »a vas, velečastni gospodine, molim, da ostanete kod mene, možda bi mi vaš savjet dobro došao«.

Za čas stajao je pred groficom kršan muž — ozbiljna držanja i pogleda, u čistom pristalom gradjanskom odielu.

Pozdraviv ju najuljudnije, primaknu se, da joj poljubi ruku. Ona je to odklonila, pa prijaznim glasom progovorila:

»Vi želite samnom govoriti — izvolite — ja slušam«.

»Milostiva gospodjo«, reče nesigurnim glasom, u kome se vidjelo, koliko ga borbe i muke stoji taj korak, što ga je poduzeo; želio je, da na samu govori sa gospodjom, pa ga je s toga prisutnost svećenikova u velike smetala. Ali imajući na umu svrhu, radi koje je došao, — nastavi: »Imade tomu mjesec dana, što sam prvi put vidio milostivu gospodju, gdje me je prijazno nagovorila.

Iz te prve pojave opazio sam njezino plemenito srce. Bijaše to na dan 13. srpnja, za produkcije Vinterove družine na harmici«.

Grofica se lecnu — pogleda pronicavim okom, pa prošapta — »pierot Vinterova cirkusa«.

Digitized by Google

»Dà, pierot Vinterova cirkusa, Makso Grubić. Vi ste se tada zanimala za našu mladu pelivanku Otiliju«.

»Pa što je sa Otilijom — tada je poboljevala — a sada?«

»Gospodjo? Otilija je prestala biti pelivankom — nje više ne ima u Vinterovu družtvu, pa sam upravo radi nje ovamo došao; a došao sam na vašu ponuku, jer ste mi vi tada kazala: bude li gospodjici Otiliji trebalo pomoći, obratite se na mene. Ja vas nebih ni naći mogao — jer vam ni imena nisam znao, da mi niste naznačili svoj stan — Visoka ulica broj 5«.

Pred grofičinim očima stvorio se je cieli prizor sa pelivankom na užetu.

»Izvolite sjesti« — ponudi ga grofica — »jerbo naš bi razgovor mogao i dulje potrajati«.

Makso sjede sučelice grofici — spustiv ruke na krilo.

»Što je dakle sa Otilijom, i što bi mogla za nju učiniti?«

»Milostiva gospodjo — ja sam vam onda na kratko kazao; da mi je udes Otilijin prirasao srcu. — Jedino njoj za ljubav ostao sam u pelivanskom družtvu preko deset godina, dočim sam u družtvo tek za šalu i kao za pokus stupio. Otilija bijaše tada diete od tri godine, ali sam uvidio, da je osamljena — ostavljena; da su ju onako samo dali u družtvo, da ne smeta nikomu. Ja sam diete od onog časa zavolio, kao da sam joj otac — ja sam drhtao nad njezinim životom i pazio, da joj se ne dogodi kakova nesreća. Od djeteta evo stala se razvijati djevojka, a tu su moje sile preslabe — sredstva premalena — a da bih mogao za nju učiniti onoliko, koliko bi trebalo za pristali život.

Opazilo se, da Otilija ne ima volje ni sposobnosti za pustolovni pelivanski život — pa mu se i otimala. K tomu je Vinterovo družtvo propadalo — on se sam

Digitized by Google

odlučio s njime razkrstiti. Nas je odpustio — Otiliju mislio pridržati uza se, ali se napokon sklonuo — te ju meni povjerio.

Ja ne znam, da li sam dobro učinio, što sam ju iz Vinterovih ruku preuzeo, — ali saviest mi kaže, da nisam sagriešio«.

»Gospodine, ja vas doduše pobliže ne poznajem, ali vam vjerujem«.

»O hvala vam liepa«, — živo će Makso — »jer mi to daje nadu da nisam u taman na vaša vrata pokucao«.

»Ali ja bih ipak morala čuti iz vaših ustiju, što bi za vašu štićenicu mogla učiniti«.

»Ja ne znam, što bih vam odgovorio. Osamljen sam na svietu, bez roda i prijatelja. Imadem nešto prištedjena i sve bih ovo za svoju štićenicu žrtvovao, ali i to ne bi pomoglo. Otilija treba uzgoja, treba naobrazbe. a toga joj dati ne mogu, pa kad bi i pokušao, znam, da bi bilo površno i nepodpuno«.

Makso je sustao, te upro pogled u gospodju.

»Dobro ste kazali, jer do uzgoja stoji sreća i budućnost čovjeka, no kažite mi, kako je bilo sa dosadanjim Otilijinim uzgojem?«

»Vrlo slabo ili nikako. Vinter nije o tom nastojao, da ju naobrazi. On se u toliko za nju brinuo, da ju usposobi za zvanje, koje joj je namienio. Ona je doduše naučila čitati, pisati, gombati i penjati se, a to je bilo sve. O vjeri znade vam vrlo malo i to toliko, koliko je od mene naučila, a to ne znači mnogo — a o drugim predmetima ne ima ni pojma. Ona je dobroćudna i pristupna plemenitijim osjećajima, te ima po prirodi nagnuće na dobro, ali ovo bi sve trebalo njegovati, da se do ploda razvije. Sirotica nije ni majke poznavala, a tim vam je sve kazano«.

»A gdje je sada — zašto ju niste poveli ovamo?«

Digitized by Google

»Ona je samnom na stanu u Križevcima. Htio sam ju doduše uzeti sobom, ali sam držao uputnijim, da prije sam podjem«.

»Dovedite mi ju; ja ću ju uzeti i brinuti se za nju — naravno, ako ona bude htjela — a tim ćete biti zadovoljni.«

Makso se htio zahvaliti, ali mu rieč zapela u grlu — a oči mu se orosiše suzama.

»Što vam je?« — u čudu će gospodja, pogledav Maksa.

»Trenutačna uzbudjenost« — prošapta i otare si suzu. — »Vidite, ja sam na diete priviknuo, pa me nešto stislo oko srca kod pomisli, da ću se s njom razstati.«

»A čim se vi bavite?«

»Za sada jošte ničim — ali ja ću naći sebi zaslužbe, da privredim toliko, koliko mi za život treba, — a to nije mnogo«.

»Vi biste željeli biti uz Otiliju?«

»Bio bih presretan, kad bi moguće bilo — ali hvalim Bogu, što se bar za nju našlo mjesta«.

»Prijatelju, jošte jedno. U mojoj kući imade dovoljno mjesta i prostora — a nije nas mnogo. Vi želite svojim rukama služiti hljeb — pa dobro — služite ga u mene. Moj vrtljar je ostario i poboljeva — njega ćemo u mir — a vas na njegovo mjesto. — Naravno, morat ćete se za vrtljarstvo zanimati«.

»Ne bojte se, njemu se ne će krivica učiniti«.

»Podjite u ime božje, pa mi se za tri dana zajedno sa mladom pelivankom vratite«.

Makso težko da se je takovomu uspjehu nadao, ali je vidio, da je andjeo božje providnosti razširio krila nad nedužnim ostavljenim djetetom.

»No, jeste li sa mnom zadovoljni« — upita grofica velečastnoga, kad su već sami ostali.

Digitized by Google

»Podpunoma, i ja bih rekao, ne zamjerite toj prispodobi, da je u kruni vaših nebrojenih dobrih djela najdragocjeniji alem upravo ovaj čin, što ste ga netom zaključili izvesti«.

»Ja neznam i ne mogu sebi spočitnuti, da sam odviše osjetljiva, ali moram priznati, da me se ni jedna pojava u životu nije toliko dojmila, koliko pojava mlade Otilije, kad se je užetom na vrh uzpinjala. Meni se taj put pričinjao trnovim putem, te sam strepila nad životom nesretnice, kojoj je mladjahni život o vlasu visio. — Ja sam joj se zagledala u oči, u obraz — pa protrnula, jer sam na njezinim potezima kao u sitnoliku vidila prikazu svoje nesretne sestre. — I ona je imala djevojčicu, koja bi bila Otilijinom vršnjakinjom — ali oboje je umrlo — ne ima im traga, do li bolne uspomene«.

Na uri je izbilo dvanaest, kad se grofica sa svojim milostinjarom razstala. Obojica bijahu s uspjehom današnjega dana podpunoma zadovoljni.

III.

Otilija.

Danas držali su magjaroni u svom kazinu veliki sastanak, barem se takav oglasio, akoprem ih se jedva dvadesetorica sabralo. Poslali su pozivnice na svu aristokraciju i uglednije plemstvo, ali se je vrlo maleni broj odazvao, valjda radi toga, što su osjetili, da baš Zagreb nije povoljno mjesto njihovu sastanku, gdje nisu niti pred napadajima protivnika bili osigurani, a drugo što je za velike omare, kakova je upravo zavladala, svaki volio probaviti u kupkama, gdje je svakako nalazio više odmora i zabave, nego li u gradu. Padalo u oči, što ne bijaše nikoga od grofova Draškovića, ako-

Digitized by Google

prem se inače Šandor zauzimao za magjarsku stvar. Ne bijaše ni mnogih inače oduševljenih pristaša magjarske stranke od obitelji Erdedija, a od nižeg plemstva nije bilo Kuševića, Pogledića i mnogo drugih.

Predsjedao je Ivan Erdedi, veliki župan varaždinski, a bilježio mladi Modić — kad bi u obće trebalo što zabilježiti.

Predsjednik je nekako namrgodjenim pogledom prošao na pola praznom dvoranom, pa otvorio sjednicu iskreno žaleć nad toli slabim posjetom, po kom mora zaključiti, da je vatra za toli svetu stvar i u našim redovima stala dogarati. A to je žalostan znak, što nam daje vrlo kobnu perspektivu za budućnost. »Medjutim, kad smo se sastali, ja bi želio, da gospoda izreknu svoju o današnjem položaju, pa stave predloge, kako bi se imalo u buduće postupati«.

»Kakav je u nas politički položaj danas« — preuze Josipović — »svakomu je poznato, pa i naši prijatelji preko Drave, da imade u njih više političkog razbora, uvidjeli bi, da tu polovične mjere ne pomažu, da će one tek naše protivnike ojačati. Mi smo prije dvie godine pobiedili, ali ta pobjeda ne bi se bila smjela okaljati krvlju na Markovom trgu. Ta krv nije pomogla nama, ali je bila u prilog protivnicima, koji se složili u jaku falangu, te započeli proti nama odrešitu borbu. Mi smo htjeli našoj stranci osigurati pobjedu, davši glas i prostim plemićima u saboru i u županijskim skupštinama, pa što vidimo danas? — Ilirci preoteli nam pozicije jednu za drugom, te se danas i skupštinama i dvoranama razliega ilirska rieč, propoviedaju njihova razvratna načela.

Nam je ostala ova dvorana, kao jedino utočište za naše sastanke, dočim protivnici razpolažu raznimi družtvi, koja preuzeše na oko gospodarsku i literarnu

Digitized by Google

zadaću, a u istinu bave se samo političkimi tlapnjami, kojimi su već i niže slojeve zarazili. Podje li tako dalje, i ova će im kuća pasti u ruke, i mi bismo se mogli povući u zakutak, pa uzeti preslicu, kad ne znamo voditi politiku.

Danas ne ima Halera — zamiesio nam kolač, pa nas ostavio na cjedilu. Magjari, u mjesto da su nam poslali energičnoga bana, koj bi u Halerovom duhu prosliedio, dopustiše, da banskimi poslovi ravna i upravlja Haulik.

Čast Hauliku, kao biskupu — ali banskoj časti nije dorasao. Ako i Magjar, ne ima snage, da promiče njihove težnje kao biskup ne bi se htio zamjeriti narodu i doći s njim u opreku; a kao čovjek dvora, koleba izmedju jedne i druge struje, a da napokon ne može ni jednoj zadovoljiti.

Kad se je pošlo silom, valjalo je i uztrajati, pa makar došlo do skrajnosti, dok se ne bi i Hrvati i Magjari stopili u jedan politički narod, i tada bi nestalo svadja i zadjevica, a Gaja, Draškovića Janka i njegovih pristaša nestalo bi poput prolaznog meteora sa političkog poprišta. Ja se bojim, da je danas prekasno.

Magjari zabavljeni svojimi poslovi, ne imaju vremena da se brinu za nas, a misle, jer su zlo upućeni, da je kod nas sve u najboljem redu. — Puka obsjena, koja bi se mogla i na njima i na nama ljuto osvetiti«.

»Istina, u vas u Hrvatskoj skrenule su stvari stranputicom« — zače sad Salopek oštrim i uzbudjenim glasom. — »Ne pitam, na komu je krivnja; ali u nas u Slavoniji nije tako. Ta pogubna ilirska zaraza nije se virovitičke županije ni dotakla; što se imade u prvom redu zahvaliti županijskoj upravi. — Vam, kako vidim, ne preostaje drugo, van da težište svoga rada prenesete

Digitized by Google

u Slavoniju, pa da odavle zapodjenete borbu protiv naših protivnika. — Slavonija i onako pripada Ugarskoj, pa kad će vidjet ovdje, da je tako, doći će do uvjerenja, da se cigle tri županije ne mogu upuštati u borbu sa cielom, složnom, jakom i dobro organizovanom Ugarskom«.

»Gospodin Salopek je« — oglasi se sad mladi Karočonji — »na jedno zaboravio, a to je, da virovitička županija sa Osiekom nije ciela Slavonija. U požežkoj županiji opaža se pokret, ali ne nama u prilog, već narodnoj stranci. Bunjiki i Kraljevići zasijali su sjeme, koje je obilno niklo, pa se treba bojati, da će i do ploda dozoriti.

A što tek da kažemo o Sriemu? — Ili misli li Salopek, da će srbski elemenat ikada pristati uz Magjare i magjaronstvo. On ih slabo poznaje, i ja se vrlo bojim, da će oni biti prvi, koji će se sa Magjari u koštac uhvatiti«.

»I gospodin Salopek i presvietli grof mogu imati pravo« — prihvati Josipović — »ali sve nam ovo potvrdjuje, da je situacija vrlo ozbiljna, i ja mislim, da bismo svakako morali uputiti Magjare, ako nam već ne znadu dati bana, da nam pošalju odriešita komesara — jer im inače za Hrvatsku nitko ne će moći garantirati.

Ovo je moj predlog — ako ga gospoda prihvate — mogli bismo ga u formi propozicije poslati u Peštu«.

»Ostanimo kod toga«, — izjavi se većina, koja već od dosade stala zievati, te jedva čekala, da se u Tuškancu razhladi i odmori.

»U istinu, svatko će razborit uvidjeti«, dometnu na posljedku Mihalović — da su se o naravi državo-pravne sveze i ovdje i ondje u Ugarskoj stali mutiti pojmovi. Ilirci, t. j. pristaše Gajevi i Draškovićevi, traže previše — Magjari davaju premalo, a magjaroni mjesto da

Digitized by Google

preuzimlju ulogu posrednika, uzpiruju vatru na jednoj i na drugoj strani. Diže se vjetar, pa će uroditi burom i olujom. Kako su se stvari zaoštrile — ja se vrlo bojim, da ne će poći nam ni jednomu za rukom, da ih razmrsimo. Medjutim, kad se kolo zaigralo — neka se i doigra«.

»Pošto ne želi nitko više govoriti, molim gospodina Modića, da sastavi zapisnik o današnjem sastanku«.

»Ja u istinu ne znam, što bi imao zabilježiti, van da iztaknem, kako se na urečeni veliki sastanak sakupilo dvadesetak ljudi, koji i sami nisu bili na čistu, što bi zaključili«.

»Gospodo, što će vam zapisnik, taj i onako ne bi služio na čast našoj stranci. Vas većina zalazi u Požun i Peštu, vas većina obći sa magjarskimi državnici, pa ih uputite, ne budu li prikladniji put k poravnanju odabrali, da je njihova pozicija u Hrvatskoj izgubljena.«

»No to će se tek vidjeti« — oholo naglasio Salopek

Sastanku bijaše kraj. Gospoda se razišla, ovaj na ovu, onaj na onu stranu. Veći dio otišao u Tuškanac, dočim je Alfred K. dvojicu trojicu svojih prijatelja pozvao k sebi na užinu.

Alfred je stanovao u Mesničkoj ulici, imao na gospodsku uredjen stan; ali sve ga na prvi mah odavalo neženjom.

Bilo mu oko 25 godina. Kako nam je poznato, razpolagao je rentom od 10.000 forinti godišnjih, što bi razumnom i urednom čovjeku — pa makar bio i velikaš — moglo biti dovoljno. Alfredu bilo je to premalo, pa je zapadao u dugove, te ga je u ono doba glasoviti lihvar O. imao na svom rovašu sa krupnim svotama.

Kuću je vodio na malo, ali razsipno. Vodila mu

Digitized by Google

ju sad ova sad ona miljenica, na duže ili kraće vrieme — kako mu već dugo pristajala srcu. — Naravno, da je svaka ovakova, imajuć na umu svoj nesiguran položaj — gledala za sebe, da ne bude prikraćena. — Alfred nije ni tim bio zadovoljan, on je na više mjesta u gradu držao skupocjena poznanstva. Uzdržavao i podupirao razne pjevačice i plesačice, a to je do dna izcrpilo njegovu blagajnu svakoga mjeseca.

»Bora ti, prijatelju, ti ipak, kako si svršio nauke, nisi naučio računati — pa i za tebe je previše — što radiš. — Kad zapneš, što ćeš onda?«

»Pomoći će drugi« — u šali će Alfred. — »No Lauro, donesi vina, da pijemo u tvoje zdravlje«.

Gospodjica Laura, koja se u taj par pokazala na vratima, odbrzala, da izvrši gospodarov nalog. Za čas bilo na stolu čašâ i bocâ sa biranom rumenikom. Laura im sama natočila, a gospoda se s njom kucnula.

»A sada hajde — pa gledaj, da nam prirediš večeru«.

»Vi ste valjda zaboravili, da ste za večeras pozvani gospodinu barunu Viktoru O. na zabavu«.

„Dà, skoro sam zaboravio — a obećao sam, no gospoda će oprostiti — ali mogla bi i samnom poći«.

»Hvala, hvala« — rekoše prijatelji — »mi ti ne priečimo«.

»Podji samo, ta mi znademo, da te onamo nešto vuče, čega ti mi ne bismo mogli nadomjestiti«.

»Ne zanovetaj Erneste; ja znadem, kuda nišaniš, ali kako me poznate, možete biti uvjereni, da iz toga brašna ne bude pogače«.

»To je tvoja stvar, što na nas ne spada, akoprem, kad bi htio slušati naš prijateljski savjet, za te bi bilo najbolje, da misliš na ženitbu«.

»Dakako — ta već mi imade 25 godina« — sa

Digitized by Google

smieškom će Alfred. — »Ala bi bio pametan, da se u toj dobi odrečem slobode i skučim vrat u bračni jaram«.

»Ne budali, prijatelju. Imade ti sloboda, što ubija, a imade opet jarma, kako ga ti zoveš, koji jači i oživljuje. Vilma je jedinica u roditelja, a k tomu bogata«.

»Ha ha ha!« — nasmija se Alfred. — »Liepa li mi bogatstva. Malena šljivarija u zagorskom kutiću, pa ona neznatna podrtina u Ilici, što sve zajedno ne vriedi ni 30.000 for. Bude li se barun Alfred ženio, on mora dobiti ženu, koja će mu donieti najmanje 200.000 forinti miraza, a ja mislim, da to vriedi, i ne gledeć na moju osobu, sam barunski naslov, koji bi joj poklonio«.

»Ako tako misliš, to ćeš si dugo tražiti zaručnicu, osim da se odvažiš uzeti groficu Martu«.

»Moju tetku« — nasmija se Alfred. — »Ali tu bi bile dvie neslomive zaprieke. Prva je rodbinstvo, no preko toga bi se moglo proći s dispenzacijom. Druga je njezina doba, i na ovo dalo bi se zatisnuti oko. Treća je njezin način života. — Ona je bogomoljka i škrtica, koja čuva svoje blago pod devet ključeva, a to je ono, što se ne bi dalo svladati«.

»No ja sam tek u šali spomenuo staru groficu, ali ima tu nešto osobita po sriedi, o čem bi bilo vriedno razmišljati. U Marte je mlada njeka gospodjica, koju je ona, kako se barem pripovieda, uzela pod svoju, i koja će po svoj prilici nasliediti njezin imetak. Ona je doduše jošte diete u kratkim suknjicama, ali će se, kako sam vidio, za dvie godine razviti podpunom ljepoticom«.

»Što mi to pripoviedaš« — u čudu će Alfred — »ja o tom ništa ne znam«.

»Bio si u kupkama, kad se to čudo dogodilo, ali ipak se dogodilo. Ona je u grofice Marte«.

»Poznaješ li ju?«

Digitized by Google

»Ne poznajem ju pobliže, ali sam ju jednoć prije vidio, i to pogodi gdje? Vidio si ju i ti«.

»Boga mi, ne domišljam se, kako bi pogodio«.

»Pa dobro, kazat ću ti — ali se dobro saberi, to ti je ona divna pelivanka, kojoj si se za njezine produkcije na harmici toliko divio — Otilija Vinter«.

Alfred izbuljio oči, otvorio usta, te zablenut zurio u prijatelja.

»Šališ li se« — izlanu iza podulje stanke.

»Da li se šalim, možeš se na svoje oči uvjeriti. Posjeti tetku, pa ćeš viditi, što je na stvari«.

Alfred se spopao za glavu, te dva tri puta prošao sobom, ne progovoriv ni rieči; kakove li mu misli munuše glavom — ne bi ni sam znao kazati — bijaše to neka mješavina začudjenja i ozbiljne tjeskobe.

»Bog te vidio« — ozbiljno će Ernest, »što te je smelo i zbunilo. Doduše to izgleda nekako neobično; ali se dade dovesti u sklad sa naravlju i životom ove neobične gospodje.

Gledaj i sam, da je ovo tebi u prilog. Postane li Otilija baštinicom grofičina imetka, to bi bila za tebe partija, da si je bolje ne bi ni želiti mogao — naravno, kad bi te djevojka htjela; ali to u prvom redu stoji do tebe«.

»O ta pelivanka mogla bi me zanimati, — mogla bi izpuniti koju stranicu u mom životu, ali da barun Alfred K. oženi i učini barunicom jednu pelivanku — to ne ćete nikada doživiti«.

»Tim bolje po nju« — ironičkim mu posmjehom odvratio prijatelj. »Čudnovato, koliko se jošte danas drži do zaprašenih velikaških povelja; ali da je u njima opisan život njihovih potomaka, mnogi bi ih na komadiće poderao, da im se trag zametne. Pa napokon takovih se slučajeva već u svietu bez broja dogodilo.

Digitized by Google

Čitao sam, da se Francesko Alori, principe florentinski, zagledao u dražestnu pelivanku Agnezu — pa pošao s njezinim družtvom postao i sam pelivanom, te se š njom oženio. Iz ovoga braka rodila se opet pelivanka Gjazinda, u koju se zagledao knez Falkenstein, pa ju učinio kneginjom, prem nije po njoj ništa dobio. Da i ti što takova učiniš, bio bi svakako na dobitku, jer bi uz liepu ženu dobio i veliki imutak«.

»A zašto se ti ne ženiš — kad mene toliko nagovaraš?«

»O ja sam već na putu, a svakako ću te preteći, jer ti — čekajuć na svoju pelivanku, imati ćeš pred sobom najmanje dvie godine, dočim sam ja to nakanio učiniti još ove zime«.

»Ajde da kucnemo u zdravlje Otilijino«.

Prijatelji prihvatili čaše, kucnuli — ali Alfred, inače razgovorljiv, nije ovaj put ni rieči progovorio.

Prijatelji se razišli.

Alfred ostao sam. Spopala ga vrtoglavica, te se bacio na divan, stisnuv si glavu rukama, kao da će mu puknuti. U njoj u istinu stalo bučiti i šumiti, kao da je na nakovalu. Za časak rek bi da se osviestio. Gledao oko sebe, ali sve bijaše pusto i prazno. — Za časak mu godila samoća, ali za čas opet bila mu i samoća neprijazna, jer ga oblietavahu misli, kojih se nije znao otresti.

Otvarao usta, da nešto reče kao za sebe — ali svaki put mu rieč u grlu zapela. — Napokon izlanuo »Otilija«.

Pred očima stvorio mu se prizor iz rane mladosti, te je na cielom tielu protrnuo i probliedio.

»A što si razbijam glavu — bilo pa prošlo, — bijaše li kakove krivnje, neka odgovaraju drugi«.

Digitized by Google

U početku mislio, da ne ide nikamo, ali sada sunulo mu opet u glavu da ide.

Presvukao se i uredio, te zaključav sobu, pošao Mesničkom ulicom u Ilicu na večeru barunu Viktoru O.

* * *

Ernest je dobro izviestio Alfreda. U grofice Marte već od kakova dva mjeseca boravi Otilija. Po medjusobnom dogovoru Makso ju doveo u Zagreb, a grofica ju ljubezno i prijazno primila. Na licu i držanju težko bi joj se i najmanja promjena opazila. — Ona bijaše upravo onakova, kakova je bila mjeseca srpnja na harmici pred mnogobrojnim občinstvom. — Naravno, da se danas odielom i držanjem prilagodila novomu družtvu i položaju.

Marta ju je primila iskrenom sućuti i rek bi materinskom ljubavi. Dakako, djevojci bilo se u prvi mah težko snaći u novom položaju, medju novim družtvom, novimi običaji, ali učinilo se sve, da mu privikne.

Grofica ju uzela na oko, te joj dala urediti sobu do svoje, gledala, da privikne redu i točnosti, na što se u kući osobito pazilo.

Vidilo se, da uz dobru ćud, bistar um i lahko shvaćanje djevojci jošte mnogo nedostaje, hoće li se usposobiti za novi družtveni život. Kako da to udesi, nije bila sa sobom na čistu, jer je i sama opazila, da je djevojka prevalila dobu, koja se obično zahtieva za zavodski uzgoj.

Hoće li ju dati u koj samostan na nauke i uzgoj, ili hoće li to kod kuće poduzeti, o tom se htjela prije svega posavjetovati sa Ivanom, svojim izpovjednikom.

Ivan dolazio u kuću kao obično, pa kad je jednom sa groficom o tom pitanju razpravljao, rekao joj je:

»Ja bih u običnim okolnostima bio za uzgoj u

Digitized by Google

samostanu, jer su tu djevojke najsigurnije, pod neprestanom pazkom savjestnih uzgojiteljica; ali sa Otilijom bit će iznimka. Njoj ne bi bilo ugodno s djecom, sa kojom bi ipak morala nauke započeti. Vi ste vrlo vješta u poznavanju uzgojnih potreba, — a u tom će vam biti najboljim kažiputom vaša kršćanska ljubav i nagnuće prema djevojci. Ostavite ju u kući pod svojim nadzorom, — a ja sam se pobrinuo za njenu učiteljicu. Nebojte se — ja sam uvjeren, da je na svom mjestu i s ćudorednoga gledišta, te bez najmanjeg prigovora. Vješta je osim hrvatskom takodjer francezkom i njemačkom jeziku, a muzikalno je podpunoma naobražena, — ali u toi struci i vi ste sama upravo vještakinja i tako ćemo imati sve, što ćemo za uzgoj trebati. Ona vrši tu službu i kod velikog župana, pa su s njom podpunoma zadovoljni«.

»Ne bismo li ju mogli uzeti u kuću?«

»Ne treba, jer ona ima za sebe udoban stan, a držim, da će biti najbolje, ako djevojka u kući ostane samo pod vašim uplivom«.

»Ali djevojci će trebati i vjerske obuke, jer u tom slabije stoji. Ne bi li koji od kapelana hotio to na sebe uzeti?«

»Imate pravo. Vjerska obuka mora da bude temelj svakoj drugoj obuci, pa ako vam je s voljom, ja ću tu zadaću sam preuzeti«.

»O kako je to plemenito od vas, kad ste i onako drugim poslom u preobilnoj mjeri obterećeni«.

»Ja si smatram za dužnost, da vas u toli uzvišenoj i svetoj zadaći, što ste ju tako veledušno preuzeli — poduprem«.

»Hvala vam, a ja se nadam u Boga, da se ne ćemo pokajati«.

Kako se zaključilo, tako se već i prvih dana za-

Digitized by Google

počelo. — Avelina, tako se zvala učiteljica — dolazila danomice u kuću na dva sata. Velečastni dolazio svaki drugi dan, te se i na dulje vrieme pozabavio. Otiliji se iz početka činilo neobično, ali kasnije joj tako omililo, da je jedva dočekala čas, kad je sa naukom mogla odpočeti.

Djevojka se priljubila grofici, a bila je presretna, kad joj ova dozvolila, da ju smije majkom nazivati; a ona se prema njoj u istinu kao najnježnija kćerka pokazivala. Grofica nije imala povoda, da se na nju ma i jednom samo rieči potuži. Obuka napredovala, da se bolje nije ni želiti moglo. Uz naravnu pronicavost i bistrinu duha — Otilija je pojimala i shvaćala, što joj se predavalo, a često je svojim pitanjima i primjetbama dovela u zabunu i samu učiteljicu.

Grofica običavala sama nadzirati obuku. Za godinu dana umjela već na glasoviru prebirati, a bilo je nade, da će se u tom umjeću usavršiti.

Sa jezici išlo malo sporije, jer se u djevojke opažalo, da ne ima volje za ovu struku; ali da ne uvriedi grofice, ona je pribrala svu snagu i marljivost, da bude i u tom — ako ne sjajan, a to barem povoljan napredak.

Velečastni uložio svu prirodjenu mu vještinu, da ju temeljno pouči u nauku vjere, i da joj u mladjahno srdce uciepi zdrava kršćanska načela o životu i zadatku čovjeka, a napose pako djevojke. Pa kako je on to znao zanimivim i ugodnim načinom udesiti, to ga je ona rado i sa najvećom pazljivošću slušala. Djevojka ga slušala, te liepo napredovala. Učitelj bio je s njom posvema zadovoljan.

Otilija se je sve to bujnije duhom i tielom razvijala. Grofica se s njom ponosila, te ju uvodila u birana družtva svojih znanaca, u kojima je znala, da ne

*

Digitized by Google

ima za nježni značaj njezine pokćerke ni najmanje pogibelji. Ona je upravo pazila, da ne dodje u priliku, gdje bi se bud smutiti bud sablazniti mogla.

Prijašnji vrtlar već je pred dva mjeseca umro, a njegovo je mjesto zauzeo Makso. Nješto je znao sam, a nješto je naučio od svoga predšastnika, pa se snašao u svom položaju. Bio je presretan, što je bio uz Otiliju, pa, prem da mu nisu okolnosti dozvoljavale, da s njom češće obći i u dodir dolazi, bio je zadovoljan, kad je vidio, da je u dobrim rukama i da joj je budućnost osigurana.

Protekla jedna godina, minula i druga, a Otilija se razvila tjelesno i duševno do podpune djevojke.

S vremenom postajala sabranija i ozbiljnija. Moguće da je na nju djelovala ozbiljna nauka, moguće i družtvo i okoliš, u kojem se je kretala. Znala je, jer ju je to učitelj naučio, da kršćanska vjera čudesa tvori u djelima ljubavi.

To joj tako živimi bojami u primjerima orisao velečastni gospodin, da ne mogaše o tom ni časka posumnjati. Pa i ovo, što s njom biva — briga za njezin odgoj — zar bi se moglo inače protumačiti.

Ali to ju navrnulo na druga razmatranja, a ova joj često potresla dušom.

Kako je došlo do toga, da je upravo ona postala predmetom grofičine ljubavi? Laglje je shvaćala ljubav roditeljsku, koja se žrtvuje za svoj porod; ali ona je znala, da joj je grofica posvema tudja, pa da ih je tek nedokučiva promisao božja zbližila.

Pitala jednoć u daščari Maksa, za što se on za nju toliko brine, kad mu nije ni kćerka ni rod. Ili zar je ona na sviet došla bez roditelja — ili su ju možda u nesreći nejačku ostavili drugima na brigu? — ili,

Digitized by Google

ili — i ona se nije usudila dalje zamišljati, jer je osjećala, da joj kod same pomisli srsi prolaze tielom.

Grofica opazila tu promjenu, ali ju je pripisivala njenom duševnom razvitku. Ivan joj je možebiti dublje proniknuo u dušu, ali ju je pustio u njenu snatrenju, držeći, da će ga ona i sama pitati za savjet. Ona je u njega imala neograničeno povjerenje.

Bilo jedne nedjelje pod kasnu jesen. Sunce je ugodno grijalo, a da nije pripjecalo, te je bilo ugodno šetati po čistoj prozirnoj naravi. Grofica odlučila, da će sa Otilijom u Maksimir — te je već naručila kočiju, kad al na jednoć došao velečastni u posjete.

»Mi smo se upravo spremale na šetnju, pa ne bismo marile, da i vas uzmemo sobom, kad ne bismo znale, da bi nam ponudu odbili«.

»Ne ću vas smetati, imao bi vam tek nešto izporučiti, što bi vas zanimalo, pa bih se onda i sam Tuškancem prošetao«.

»Izvolite da sjednemo«.

Grofica odvela prijatelja u vrtni paviljon — pa posjedali.

Otilija, da nesmeta razgovoru, htjela ostati u sobi, ali ju grofica povela sa sobom, znajući, da velečastni ne će ništa takova pripoviedati, što ne bi i ona čuti mogla.

»Nu, što biste mi imali takova izporučiti, čitam vam unapred na licu, da ne će biti ništa neugodna«.

»Pogodila ste. Ovih dana primio sam list od Janka iz Beča«.

»Pa što vam piše?« — znatiželjno će grofica.

»Po sto puta vam hvali na vašoj ljubavi i dobroti, što ste mu dali priliku, da se posveti zvanju, za koje je osjećao najviše volje i sposobnosti«.

»Ali držim, da je najnezgodnije vrieme odabrao

Digitized by Google

za nauke. U Beču, kako sam čitala u novinama, sve je na žeravici. Mladež kao da se u vrtoglavici umiešala u politiku, te pravi demonstracije, a kraj toga naravna je stvar, da odnemaruje knjigu i nauku«.

»Pa možete li joj zamjeriti, milostiva gospodjo — ta vrieme je političke borbe, a u mladeži ključa živa vruća krv. Janko mi sa nekim višim nadahnućem opisuje upravo veličajni doček Jelačićev, koj je već samim svojim pojavom znao oduševiti i očarati inače hladno gradjanstvo bečko«.

»Pak da li je i on bio medju bakljonošama?« — sa smieškom će grofica.

»Nema sumnje — i sam bih mu zamjerio, kad bi se bio povukao u zakutak, ali na vaše umirenje — mogu vam javiti, da on i u toj političkoj trzavici nije zanemario nauke. On marljivo uči, te je već nedavno prvi strogi izpit načinio odličnim uspjehom«.

»Dobro je ovako — samo neka nastavi na utrtoj si stazi«.

»I nadam se da hoće. — Politička se borba primiče kraju; ona će mnogog razočarati — ali narod će i u buduće trebati vještih i savjestnih borilaca za svoju sreću i slobodu«.

»Kako mi se čini — i vi naginjete novoj struji, novim idejama, a jeste li sigurni, da će narod uz njih biti sretan, ako se oživotvore?«

»To odvisi od ljudi, koji rukovode narod, pa s toga nam je nastojati, da budu značajni, nesebični i požrtvovni u borbi za narodno blagostanje, a nadam se, da će takav biti naš Janko, pa s toga nemojte žaliti žrtve, što ste ju doprinieli za njegovu naobrazbu«.

»Kako to mislite? Ili držite li me vrstnom, da požalim dobro djelo, što sam ga po vašem naputku za dobro iskrnjega učinila?«

Digitized by Google

»Nezamjerite, milostiva gospodjo, nisam tako mislio, kako ste me shvatila, — htio sam samo reći, da je dobro djelo samo sobom najveća nagrada, koja se ne smije nikada požaliti«.

»Nu kažite mi, da li mu dotječe podpora, što ju od nas dobiva?«

»Ona je prema najnuždnijim potrebama odmjerena — a Janko se je na nje priviknuo, pa ima toliko, da ih može i podmiriti, a to je za mlada čovjeka uviek povoljan znak«.

»No, kažite mi sada, kako živi Hermina — da li ste joj sreću osigurali?«

»Ja ne — ali vi ste ju učinili sretnom, pošto ste joj omogućili, da podje za muža, koga je u istinu ljubila, i koj je vriedan njezine ljubavi. Njezin nesudjeni brzo se utješio, jer je našao sebi drugu i vjenčao ju — ali je već ovih dana uložio tužbu na razstavu. Po tom možete suditi i sami, koliku ste joj ljubav učinili, kad ste ju spasili od tog čovjeka.

Vi ste joj pozajmili ili predujmili 10.000 for., pa vam evo šalje po meni već druge kamate, a obriče uz to, da će nastojati već u budućim godinama odplaćivati glavnicu«.

»U istinu, takovi su vjerovnici svakoga štovanja vriedni, koji se sjećaju svoje dužnosti, jer to im daje pravo na daljnju podporu, ako ju uztrebaju. Vi te kamate zadržite kod sebe, upotrebit ćemo ih u slične svrhe. No gdje je njezin suprug?«

»On je u vojsci bana Jelačića. Žena mu živi kod njegovih roditelja. Kad se vrati, misli ići u mir, jer se želi posvetiti mirnomu gradjanskomu životu«.

»A što je sa Alfredom, — da li se opet na vas obratio, ili si inače pomogao. Posjetio me doduše, ali mi o svojim neprilikama nije govorio, a ja ga nisam

Digitized by Google

na to ni sokolila. Vidila sam, da mu je nešto na srcu, ali nije imao dosta odvažnosti, da to i kaže. A imao je i pravo, jer mu ne bi ništa pomoglo«.

»Ja mislim«, — odvrati velečastni, »da je najbolje da se o njem i ne spominje. Već njegova pojava kao da okužuje zrak, a bojim se« — htio je nješto reći — ali pogledav Otiliju, zaustavio se, — pa napokon nadodao:

»Njega ne ima više u Zagrebu, on je odmaglio sa svojimi prijatelji u Ugarsku, valjda da ubere ondje lovorike, kakovih za njega ne ima u Hrvatskoj. Čujem, da mu je otca imenovala privremena magjarska vlada poslanikom u Francezkoj«.

»Pa ipak« — ironički upade grofica — »tko bi mislio, da će ga napokon tako častna zadaća zapasti, on kao da utire put svomu sinu do slave i bogatstva!«

»Sad s Bogom, i odviše sam se dugo zadržao«.

»Ostanite« — prijazno će grofica — »pa da razgovaramo, dok Žaneta priugotovi užinu. Mi ne idemo nikamo, pa vjerujte mi, da mi je najugodnije vrieme, što ga s vama u razgovoru provedem«.

Grofica odbrzala, da dade Žaneti nalog za užinu i da nešto naruči Maksu, koj je u hladovini divljega kestena sjedio pred kućom, te posve udobno dimio iz svoje stare lulice.

»Velečastni gospodine« — nagovori Otilija župnika — »vi ste mi onomad obećali, da će te mi pripoviedati legendu o životu Otilijinu — ne bi li ovaj put zadanu rieč izkupili. Ja nosim njezino ime, a nisam imala ni prilike ni zgode, da saznam njezin život«.

Velečastni ju sućutnim okom pogleda, pa odvrati: »Kad sam vam obećao — imate i pravo da zahtievate, da i izpunim obećanje. Otilijina pojava u carstvu bla-

Digitized by Google

ženih — tako je liepa, uzvišena i ganutljiva, da će vam se nedvojbeno svidjeti«.

»Milostiva grofice« — živo će Otilija — čim se grofica povratila — »velečastni će nam pripoviedati legendu o Otiliji.«

»Ti si ga valjda zamolila i ne pitajući, da li je na to razpoložen«.

»O velečastni je pripravan pripoviedati, a kako on umije liepo pripoviedati, sigurno će i tebe zanimati«.

»Gospodjica imade pravo, ja to drage volje činim, ne toliko, da zadovoljim njezinoj radoznalosti — koliko, da joj u živoj slici predstavim uzvišenost kršćanske vjere, koja običaje i bez velike galame praviti upravo čudesa čiste i nesebične ljubavi. Bude li vas to pričanje zanimalo — biti će mi drago.

IV.

Legenda.

Velečastni se izpravio, a lice mu zauzelo posve ozbiljan značaj, kad je počeo pripoviedati. — Grofica skrstila ruke na prsima, te se udobno smjestila na naslonjaču, dočim je Otilija oborila glavu i spustila ruke na krilo.

»Pričajuć vam život Otilijin, moram saći u daleku prošlost — natrag za cielih jedanaest vjekova, jer njezina pojava pada u prošlost sedmoga vieka. Već u ono doba kršćanstvo se širilo po svim krajevima poznatoga svieta, te medju narodi uhvatilo čvrst korien, rodilo plodovima kršćanske uljudbe, koja se jedva prije po imenu poznavala. Moram ipak primjetiti, da je kršćanska misao kod mnogih, koji se tim imenom nazivahu, izplivala tek na površini, a da im nije proniknula dušu, što se obično opažalo kod mogućnika —

Digitized by Google

knezova i velikaša, koji su već po svom položaju bili zvani, da primjerom prednjače narodu. S toga se opažalo medju njima pojava, skroz opričnih duhu Kristove vjere. Bilo je žalostno, a imalo još žalostnih posljedica. Ali bila to tek posljedica onog neobuzdanog poganskog duha, koji nije ni samo kršćanstvo moglo na prečac izkorieniti.

U ono doba obstojala malena nezavisna kneževina s onu stranu Rena, a zvala se Alzacijom. Bio joj gospodarom mogući i uplivan knez Adalrik. Uzgojen u duhu svoga vremena, ponosan na svoje pleme i porieklo, snovao je nedogledne osnove za budućnost svoje kneževine i svoga plemena.

Oženio se za mladih jošte godina sa kriepostnom i pobožnom kneginjicom Berzenvindom, sestrom glasovite carice Batilde.

Mlada kneginjica, pojimajući u kršćanskom duhu uzvišenost zadaće bračnoga života, gledala je da u svem zadovolji željama svoga supruga, pa se i ovaj ne mogaše na nju potužiti.

Bilo je jedno, što je mutilo i sprečavalo njihovu zajedničku sreću; a to je bilo, što ga supruga nakon desetgodišnjega braka nije obdarila ni jednim djetetom; a on je želio sina — želio potomka, u kom bi njegovo ime, njegovo pleme imalo vjekovati.

On doduše nije znao, da će ma i nješto kasnije iz njegovog braka niknuti stablo, koje će se na daleko i široko razgraniti. Nije mogao znati, akoprem je u svojoj duši želio, da njegovo pleme zavlada svietom.

Nije mogao znati, da će iz ovog stabla niknuti cieli niz kraljeva, koji će nekoć vladati Francezkom, Njemačkom i Austrijom. Nije znao, da će iz njegova stabla niknuti vitezovi — junaci na glasu, koji će sa svojom hrabrošću i vještinom sviet zadiviti, da će po-

Digitized by Google

narasti učenjaci, visoki svietski i crkveni dostojanstvenici, mnogobrojni svetci i svetice božje, koji će carstvo božje proslaviti i ovdje i ondje.

Sve se je to s vremenom zbilo — prem on toga nije ni slutiti mogao, osobito nakon toliko godišnjeg neplodnog braka.

Medjutim Berzevinda zatrudnjela. Suprug je neuztrpljivo čekao čas poroda, u gorućoj želji, da na otčinske grudi privine sina.

Berzevinda sretno porodila, ali nad porodom zaplakala — jer ne bijaše sin, već djevojčica, a ova je bila sliepa.

Materino srce u tjeskobi zadrhtalo, te ju na prvi plač nedužnog djeteta obliše suze — znajući, da to ubogo diete u srcu Adalrikovu ne će naći otčinske ljubavi.

Majka sabrala svu snagu, da saobći otcu taj dogadjaj. Bijaše to grozan prizor. — Otcu zasievnule oči mržnjom i bjesnilom, te je pridušenim glasom zaviknuo: Nakon desetgodišnjeg čekanja, ti me evo daruješ djevojčicom i to sliepom, da mi se kasnije sav sviet narugati može. Ubijte ju, — ja ne ću da i jednu rieč o njoj čujem. Moje je oči nikada viditi ne će; a težko si ga onomu, koji mi bude njezino ime samo spomenuo.

Otac je u gnievu ostavio razcviljenu ženu — ne pogledav ju više".

Otilijino se lice snuždilo, a u očima joj zasjale suze, te je kroz plač i uzdisaje rekla:

»Velečastni gospodine, ta nije li Bog i mužko i žensko jednakom ljubavi stvorio. Odkale dakle čovjeku pravo, da zasiže u same odredbe božje svemoći i premudrosti, da gazi nevina crvića samo za to, što se je Bogu svidjelo, da bude djevojčicom«.

»Gospodjice, imadete posve pravo, ali narav se

Digitized by Google

je ljudska, griehom izkvarena, uzdigla nad volju božju, a to je zlo. — Žena, akoprem stvorena od Adamova rebra, bila je mužu posvema ravna, ali ju je čovjek s vremenom učinio robinjom, da se bezuvjetno pokorava njegovoj volji. Ali Krist uzdigao je opet poniženu ženu na prijašnje dostojanstvo. On joj u čovječanstvu osigurao mjesto tako odlično, tako uzvišeno, da joj ga svaki kršćanin priznati mora.

Ta Bog je poniznu djevicu iz Nazareta uzdigao do časti majke sina Božjega, te ju načinio kraljicom neba i zemlje.

U svietu se često opaža borba strasti i oholosti sa odredbama božjim, a konačna je pobjeda uz ove. Naš um ne shvaća često tih oprieka, ali to je samo znak njegove ograničenosti. Nu da prosliedimo dalje.

Majka, poznavajući neobuzdanu ćud svoga supruga, nije imala odvažnosti, da ga privede boljemu i pravednijemu mišljenju, ali je uprla svu snagu i vještinu, da spasi svoje diete.

Ne daleko bio samostan u pristaništu visokih gora, gdje su duvne — odrekav se svieta. služile Bogu i iskrnjemu. K ovima se utekla žalostna majka, pa im povjerila svoje diete na njegu i uzgoj, što su one drage volje i preuzele.

U to doba desio se u samostanu glasoviti biskup Regensburžki Eberhard u službenom poslu, te je imao prilike, da okrsti djevojčicu.

Sažalilo mu se, što je ostavljena, a jošte ga više potreslo, što je bila sliepa. Pa kao što je nekoć Isus, pogledav sliepca od poroda, uzdahnuo, tako je i ovaj uzdigao oči u vis, molio se Višnjemu, da se smiluje ovomu djetetu.

Na krstu dadoše joj ime Otilija, a kad ju je sveti biskup vodom preporoda polio, Otilija je podigla ru-

Digitized by Google

čice — otvorila zatvorene oči, pa se zagledala u biskupa. Biskupu oči zasuzile, pa prošaptnuo: Dao Bog, da me tako bistrim i čistim očima pogledaš, kad se sastanemo u slavi nebeskoj.

Otilija ostala na uzgoju u samostanu, a duvne su nastojale, da joj nadomjeste otca i majku.

Proteklo je već dvanaest godina, što je ona u samostanu, a Adalrik u Hochenburgu gotovo zaboravio, da mu se ikada rodila kći.

Adalrik je to tim laglje zaboravio, što mu je supruga redomice rodila tri sina: Adalberta, Etihona i Hugona, a tim kao da je bilo njegovoj želji i taštini zadovoljeno.

»Nesretna Otilijo!« — uzdahnula grofica — »pa zar ju je ista majka mogla zaboraviti?«

»Ne! milostiva grofice, Otilija ne bijaše nesretna. Ona je u posvećenim zidinama samostana bila dobro pohranjena, te je imala uzgoj i obskrbu, kako ju ne bi imala bolju i na kneževskom dvoru.

U samostanu bile su duvne iz prvih i najodličnijih obitelji, svestrano naobražene, koje su se od ljubavi upravo natjecale, da mladu Otiliju upute u svem, što se hoće i što bi se moglo zahtievati za njezin položaj. Osim vjerske obuke, što dakako čini temelj valjanomu životu, djevojka se usavršivala u svim granama ljudskoga znanja i umienja, u glasbi, slikarstvu i pjevanju i uz njene naravne sposobnosti, kojima ju je Bog bio obilno nadario, upravo je sjajno napredovala.

I majka ju nije zaboravila; često ju polazila, kad su joj samo okolnosti dopuštale, te obilnimi darovi podupirala samostan.

U dvoru, dakako, nije se o njoj ni spominjalo, jer je to otac strogo zabranio; ali dobra majka nije mogla odoljeti srcu, da ju sa braćom ne upozna. Lju-

Digitized by Google

bila je jednakom ljubavi svu djecu, ali joj najmladji sin Hugo najviše srdcu prirasao, jer se je nježnom ćudi, ljubavi i privrženošću prema majci najviše odlikovao. Njega je odlučila prvoga upoznati sa sestrom, pa ga s toga uzimala sobom u samostan, da mu pokaže sestru.

Prvi sastanak bio je tako nježan i ganutljiv, da ga ne bismo mogli ni opisati. Brat i sestra se zagrlili i plakali suze radosti i ljubavi, te se jedva jedan od drugoga dali razstaviti. Hugo je dan i noć mislio o sestri, te u malenoj glavici snovao osnove, kako bi ju u grad uveo i s otcem izmirio. Nije ni slutio, kakovih bi i sam taj pokušaj mogao imati posljedica.

Jednoć pošao je sam bez majke u samostan, da posjeti sestru Otiliju.

»Ti moraš samnom u grad, jer ti imadeš isto takovo pravo na otčinsku ljubav, kao što i tvoja braća. Ti moraš s nama dieliti sve udobnosti roditeljskog doma«.

»Ljubezni brate« — rekla bi Otilija, »hvalim ti na tvojoj ljubavi, ona mi godi — čini me sretnom — ali ja ne čeznem za sjajem i veličjem vanjskoga svieta. U mene je jedina želja, da vidim otca, da ga zagrlim, da odpočinem na njegovim grudima i da čujem iz njegovih ustiju sladku rieč: diete moje — ja te ljubim«.

»Pa to može biti, to mora biti« — živo će Hugo. »Ajde samnom ja ću te privesti otcu, i on će svoju pogriešku izpraviti«.

Otilije nije trebalo dugo nagovarati, ona se odlučila, da podje s bratom. Javila to doduše predstojnici, koja ju odgovaraše, da toga ne čini — ali ne sluteći nikakova zla, dozvolila je da podje, misleći, da je tako dogovorom zaključeno.

Otilija pošla s bratom — ali čim je išla dalje, tim ju jače spopadala tjeskoba, da nije možda pravo

Digitized by Google

uradila, ali brat ju hrabrio i sokolio, da se ničega ne treba bojati.

Silazeć strmim puteljkom s briega, opaziše u nizini družbu lovaca, što se s lova vraćala kući, medju kojima je Hugo prepoznao otca, te ga sestri pokazao.

»Zlati brate« — dahnu Otilija — »meni koljena klecaju, mene strava spopada, bojim se, pusti me, da se vratim u samostan«.

Bilo je prekasno. Adalrik ih opazio, pa pošao prema njima.

»Koga to vodiš sobom?« — oštrim će glasom otac, sustav pred sinom.

»Otče! evo dovodim ti u naručaj kćerku — ona je moja sestra«.

Hugo jedva dorekao, ali mu posljednja rieč zamrla u grlu, kad je opazio gnjevno i namrgodjeno lice otčevo.

»Nesretniče! ti si moju zapovied pogazio«, — pa udari nožem nesretnoga sina, koj je pred njim mirno stajao.

Hugo bio smrtno pogodjen, pa pao onemogao u naručaj Otilijin.

»Jadni brate« — uzdahnula Otilija — »ti si ljubav prema sestri svojoj životom platio. Bože, budi nam milostiv«. — Djevojka dignula oči u vis, zaplakala, pa se srušila na mrtvo truplo brata svoga.

Otac vidiv, što je učinio — zureć u krv sina svoga, što se razlievala po bieloj Otilijinoj odjeći, kao da se kamenom stvorio. Njegova je snaga bila slomljena, te divlje zurio po praznom prostoru.

Drugovi mu, što se oko njega prikupili, niemo gledali u potresan prizor, što se pred njima odigrao.

»Odpremite mi sina u grad, ja se ga ne usudjujem ni taknuti, jer sam njegov ubojica. O Bože!« — jecaše

Digitized by Google

on i stao si čupati vlasi s glave — »imade li za takvog i tolikog griešnika milosti i oproštenja?«

»Ima otče!« — uzvišenim će glasom Otilija — i pokaza rukom na nebo.

»Sina sam ubio, a ljubio sam ga — tebe sam odbacio, a nisam imao pravo, možeš li mi i ti, siromašno diete moje, oprostiti?«

Otilija proplaka — suze joj se prosuše licem, kao silna bujica — pogledav bolnim srcem brata, koji ju je pred nekoliko časova toli ljubezno tješio, baci se sada otcu u naručaj, nemogav zaustaviti suza.

»Otče!« — promuca za časak — »hoćeš li me za svoju kćerku — da te tješim u tvojoj težkoj boli i nesreći«.

Otac nije odgovorio, ali si je grčevito privinuo kćerku na srce.

»Oprostila si mi dakle?«

»Nisam se nikada ni ljutila na tebe. Ali sada, otče, nastojat nam je, da ublažimo gniev i srdžbu božju nad nedužno prolivenom krvi«.

»Kain iza ubojstva Abelova nije više našao sreće ni pokoja«.

»Ne očajavaj, otče, i ne kloni duhom« — prošapta Otilija, »jer to bi bio jošte novi grieh«.

»Božja je ljubav velika — Isusova žrtva neizcrpiva, a u njoj nam je zalog milosrdja i oproštenja«.

Žalostna povorka krenula je u grad. Lovci nosili su mrtva Hugona, a knez je za ruku vodio svoju kćer.

Prizor u gradu tko da opiše, kad je kneginja opazila pogružena supruga s Otilijom, a na nosilima mrtvo truplo najmilijeg joj sina Hugona.

Znala je, da se nešto strašna, nečuvena dogodilo, ali nije imala srca ni snage, da pita za razjašnjenje. Zalomiv rukama, pala je na divan, te se onesviestila.

Digitized by Google

Uboga Otilija shrvana od boli nije znala što da radi, ali vjera joj je pomogla, te je upotrebila sve, što je živa vjera, te vruća djetinja ljubav nadahnuti mogla — da izbavi otca od očaja, da utješi majku i privede k sviesti, te k ozbiljnom pojimanju okolnosti, koje se nisu promieniti dale.

Ostala je u dvoru kao andjeo poslan s neba, da spasi otca i majku — da ohrabri i ojača ostalu braću. Bog joj je bio u pomoći, te je ona stvorila — medju inače bučnim zidinama kneževskoga dvora — miran, tih obiteljski život, proniknut skroz kršćanskim osjećajem.

Adalrik je prekinuo s prošlošću i tko bi ga sada vidio onako pitoma, krotka u svojoj obitelji uz ženu i Otiliju, koja je malo ne uviek uz njega bila, taj bi se u istinu diviti morao onoj sili, koja je gorskog lava u pitomo janje pretvorila.

Gradska vrata, prije jedino prijateljem i gospodi otvorena, bila su sada otvorena narodu i siromakom, a gospodar i gospodarica dielili su punom pregršti svakomu, koji je molio i tražio milostinju.

Otilija postala andjelom dvora, miljenicom roditelja, a ponosom i slavom ostaloj braći, koja su se upravo natjecala, da joj što više udju u volju.

Adalriku bila Otilija jedina kćerka — a on joj već našao zaručnika iz neke bogate kneževske obitelji. Na njezin četrnaesti rodjendan, kad joj je zlatni križić na zlatnoj vezici poklonio kao roditeljski dar, prišaptnuo joj pola u zbilji, pola u šali:

»Do godine, ako nam Bog udieli zdravlje, darivat ću te kao kneginju od Burgundije kraljevskim darom«.

Otilija u čudu otvorila oči, te ih uprla u otca — ne znajući si njegovih rieči protumačiti.

»Što me gledaš tako začudjeno? Evo dolaziš do

Digitized by Google

udaje, a prosci se za tobom otimlju. Najbolje mi se svidja Ildefonzo — ja sam te njemu namienio«.

»Zlatni otče — reći će Otilija, saviv mu djetinskom ljubavi ruke oko vrata — ti valjda nisi mojom rukom odlučio bez moje privole, a da nisi mene ni upitao«.

»Ne — ja tek snujem — ali nisam konačno odlučio, nu držim, da bi on s tobom i ti s njime mogla biti podpunoma sretna. Ne boj se, u njega ne ima one prkosne oholosti i strasti, koja je nekoć sa mnom zavladala, ti ćeš u njegovu dvoru biti neograničena vladarica«.

»Ljubezni otče — prijazno će Otilija — vidiš i sam, da je težka pokora snašla našu obitelj, pa pusti da ostanem andjelom u njoj, da vas tješim i bodrim na trnovitom putu svagdanjeg života. Ja sam prvo pristanište našla u posvećenim zidinama samostana, gdje sam se na žaru kršćanske ljubavi ugrijala i uzgojila i gdje sam dobrotom i milošću božjom progledala.

Iz zahvalnosti prema toj ljubavi ja sam odlučila, da svoj život posvetim Bogu i iskrnjemu, a da to uzmognem, vidit ćeš i sam, da se ne mogu vezati na sviet, pa čekao me u njem i najsjajniji položaj. Zlatni otče, ne prieči me u mojoj odluci, ja ću se moliti i za tebe, da ti Bog oprosti griehe — ja ću se moliti i za svoju braću, da im Bog ne uzkrati svoje milosti i blagoslova«.

Otac je bio duboko ganut, te zagrliv si kćerku reče:

»Neka ti bude na volju — pobiedila si — a dao Bog, da mu bude tvoja žrtva dopadna.

Znam, što želiš i namjeravaš, a da ti tomu ne uzmanjka sredstava, ja ti poklanjam Hochenburg sa cielim posjedom, u njem ćeš naći sredstava za provedbu tvojih plemenitih ciljeva«.

U obitelji Adalrikovoj bilo je više liepih zgoda,

Digitized by Google

što su prijala srcu i duši njegovoj. Obitelj se njegova množila, brakovi njegove djece Adalberta i Etihona bijahu blagoslovljeni — a djeca kriepka, snažna i jaka — proniknuta kršćanskim duhom.

Gerlinda, žena Adalbertova rodila četvrto diete. Otilija se desila na Hochenburgu, pa uzev u povojima bratovo diete, poniela ga otcu, da ga blagoslovi.

Otac bio snužden, te zadubljen u svoje misli. — Opaziv Otiliju, zapita ju:

»Što želiš od mene?«

„Ništa otče, ali ti donosim dar, koj će te obradovati; a to je tvoje unuče, kćerka Adalbertova. Gledaj ju, kako se ljubko smieši, podaj joj samo krilašca, pa evo andjela pred tobom«.

Otac duboko ganut, pogledao diete i privinuv ga k srcu reče:

»Ajde, Otilijo, da kumujemo zajedno, pa evo ovo kumstvo neka bude zalogom jošte čvršće sveze i ljubavi u našoj obitelji"«.

Otilija naravno drage volje pristala — sa otcem dignula diete na krstu, koje je dobilo ime Eugenija.

»Ja uzimljem kumče na svoju dušu. — Gerlinda znam, da se ne će tomu protiviti«.

Za nekoliko godina kolike li se ne dogodiše promjene u Hochenburgu, ovom sielu kneževske obitelji. Adalrik se preselio u drugo prostrano imanje Eberheim sa svojom obitelju, a sa visova ponosna Hochenburga uzdigao se sjajan križ, u znak, da je ta gradina danas drugoj, plemenitoj svrsi namienjena.

Oko Otilije na Hochenburgu, koji se sada u samostan pretvorio, prikupilo se djevojaka iz najodličnijih porodica, budi da se posvete uzvišenomu zvanju samostanskomu, budi da se usavrše u uzgoju i usposobe za budući život.

*

Digitized by Google

Otilija bila je duša samostana. Nju je sve u velike štovalo i neograničenom ljubavi sliedilo.

Otilija uzela je k sebi Eugenlju na uzgoj.

Dvostruko čuvstvo obuzimalo je Otiliju, držeći na rukama maljušnu nećakinju. Čuvstvo neograničene ljubavi prema Bogu, komu je htjela na uzdarje za tolika dobročinstva posvetiti ovog andjelka, a drugo bijaše čuvstvo ljubavi prema roditeljem i obitelji, za koju je htjela u nebu osigurati zagovornika i zaštitnika u svim nezgodama burnog života.

Otilija se sa sestrama natjecala, kako da Eugenijin uzgoj bude što savršeniji, a uz naravne sposobnosti Eugenijina se svojstva razvijala u podpunom skladu sa zahtjevima srca i uma. Težko bi se vjerovalo, a ipak je živa istina, da se u ono, kako se obično nazivlje, barbarsko doba, i u ženskim samostanima njegovala znanost i umjetnost. Tudjer se čitali stari klasici, sveti otci, kao Augustin i Jeronim; tu se razvijalo slikarstvo i glasba, a u svim ovim strukama odlikovala se mlada Eugenija. Imade od nje samozvanih pjesama, što odavaju isto tako visoku naobrazbu, kao i čisti neokaljan kršćanski značaj.

Eugenija je probavila prvu mladost u samostanu, pa odlučila, da u njem i ostane. Odrekla se baštine na korist svoje braće, pa se dušom i tielom privinula uz Otiliju.

Bijaše medju njima neko sveto, da reći ćemo nadnaravno prijateljstvo, koje se odražavalo u sporazumnom radu za dobro iskrnjega.

Bilo je u svietu uviek siromaka i nevoljnika, kojim je trebalo podpore i pomoći. Poganstvo ih ostavljalo njihovoj sudbini, a kršćanska ih ljubav na svoje grudi privijala.

Na podnožju hochenburžkog samostana u milo-

Digitized by Google

vidnoj prodolici podigla je Otilija utočište za nastradale nevoljnike, pa bolnicu za bolestnike, gdje ih je većim dielom sama uz Eugeniju dvorila i njegovala. Imala je tomu volje i sredstva, jer su ju otac i braća u tom plemenitom radu izdašno podupirali.

U tom plemenitom radu protekle su godine i godine, Otilijine sile oslabile, pa je s toga upravu samostana povjerila svježijim i mladjim rukama svoje nećakinje Eugenije, koja se tomu zvanju, a još težoj odgovornosti jedino iz ljubavi i štovanja prema svojoj tetki Otiliji odazvala, koju je ujedno zamolila, da ju u tom težkom zvanju naukom i savjetom podupire.

Otilija je ostatak svoga života posvetila ozbiljnom razmatranju vječnih istina i živila željom, da roditelje imade uza se; i tu je želju doželjela. Starac Adalrik — povjerio je vlast svojoj unučadi, pa se sa ženom povukao u posvećene zidine hochenburžkog samostana, gdje ih je djetinskom ljubavi i nježnosti njegovala — Otilija.

Starčevo se lice često snuždilo, kad bi se sjetio grieha svoje mladosti, ali ga Otilija tješila i hrabrila vjerom u Božju dobrotu i milosrdje. Otilija je napokon zatisnula oči otcu i majci, te ih sa svimi počastmi dala sahraniti u kapelici samostana hochenburžkog.

Napokon i Otilija svršila tok svoga djelotvornoga rada, te se, pokriepljena svetotajstvima umirućih, preselila u vječnost, da se ondje za uviek sjedini sa svojim roditeljima — koje je za života toliko ljubila i milovala.

Bijaše to težak udarac za Eugeniju, koja se jedva dala odkinuti od odra svoje tetke. Molila je kašnje na njezinu grobu, da joj izmoli od Boga jakost u dalnjoj borbi njezina života. Tugovala je, ali joj tugu ublaživala nada u skoro vidjenje u vječnosti.

Digitized by Google

Sviet danas ne poimlje pravo, što je to ljubav; pa ju zamienjuje strašću, a to je zlo.

Eugenija je ljubila, ali njezina je ljubav bila sveta, kojoj bijaše vrhovni cilj Bog i iskrnji.

Da vam na kraju pričam dva doživljaja iz života Eugenijina.

Jednoć je pošla već pod večer iz svoga samostana u bolnicu, da prigleda bolestnikom. Kad se vraćala kući, već se uhvatio mrak, ali ju to nije smetalo, pošto joj je puteljak, što je vodio do samostana, bio dobro poznat, a ne bijaše dugačak. Bliedi mjesec prodirao je svojimi traci preko grana vitih omorika do staze, te joj kazao siguran prolaz.

Nu na jednom sustane, jer joj se pričinilo, da čuje djetinji plač. Plač se ponavljao, a ona se ogledavala, od kuda dolazi. Pod jednom omorikom stajala koljevka. Eugenija pristupila bliže, te odgrnuv pokrivalo opazila diete, što diže ručice u vis, kao da bi si majku htjelo zagrliti.

Prepane se i pomisli, što to znači, i odluči počekati, ne bi li mu majku dočekala. Za nekoliko časaka pokaza se žena u oskudnom odielu, pogružena i zabrinuta.

Eugenija ju prva nagovori:

»Da li je to vaše diete?«

»Oprostite« – smeteno će žena — »ovo je moje diete, htjela sam ga ponieti u obližnje selo k njekomu stricu, pak sjetiv se, da sam nešto zaboravila, ostavila sam diete i vratila se kući«.

Žena nije istinu kazala, ali ju Eugenija nije za to izpitivala, bojeći se, da bi i onako lagala, već joj samo reče glasom prijateljskog ukora:

»Niste pravo učinili, jer bi vam diete moglo na-

Digitized by Google

stradati, a za to biste vi morala odgovarati pred Bogom i saviesti svojom«.

»Oprostite, ali vi ne znate, koliko sam nesretna. Muž mi je umro, a sinovi mi se po svietu razišli — pred tri mi je dana koliba izgorjela, a meni nije ni mrvica hljeba preostala, da svoje diete nahranim. Ja bih se još sama protukla svietom, ali za ovoga crvića svakako bi bolje bilo da umre!«

»Nesretnice! — dahnu Eugenija; — ta mati je dužna i životom svojim braniti svoje diete, pa ma i poginuti morala. No uzmite diete, pa ga ponesite za mnom u samostan«.

Eugenija prigrnula je majku i diete. Prva je za nekoliko nedjelja umrla, a diete preuzela je Eugenija na svoju brigu, da ga odhrani. Zvala se Atalija. Razvila se do podpune snage — bila je jaka duhom i voljom, a u krieposti uspela se do tolike visine, da je nakon Eugenijine smrti postala glavaricom samostana.

U ono doba, kad je Eugenija vladala samostanom na Hochenburgu, a njezina obitelj držala upravu nad Alzacijom, stali se sa juga pomaljati gusti i tamni oblaci, koji su prietili silnom bujicom cieloj domovini.

Abdul Raman, vojvoda divljih Saracena sa svojim čoporima provalio je u Španjolsku. Španjolci, ma da su se očajnom silom borili, ne mogoše ovu divlju bujicu zaustaviti. Oni prošav Pireneje, upaše u Francezku.

Narod se prepao, jer mu nije bilo pomoći od nikuda. U tom sudbonosnom času osokolio se Karlo Martel, te stao na sve strane kupiti vojsku, ne bi li se Abdul Ramanu i njegovim čoporima mogao oduprieti. Zašao je u Alzaciju, gdje se sdružio sa Luidfridom, vojvodom alzačkim, bratom Eugenijinim.

Prije pak nego li podju proti neprijatelju, odlu-

Digitized by Google

čiše se popeti na visine Hochenburžke, da se na Otilijinu grobu pomole za sreću i dobar uspjeh.

Eugenija ih je primila prijateljski, te s njima pošla do Otilijine grobnice, pa se i ona pomolila.

Nakon svršene pobožnosti — Eugenija im progovorila svetčanim, rek bi proročanskim glasom u prisutnosti svih sestara samostana.

»Podjite u ime božje s podpunim pouzdanjem, da ćete pobiediti. Evo, na ovim poljanama, što se steru izpod našeg samostana, i što nas diele od Strassburga, pobiedio je Klodvig mnogo jačega neprijatelja u imenu Kristovom, čiju je vjeru s cielim narodom primio.

Na uspomenu na ovaj svetčani trenutak, evo vam i križ, što ga je za života nosila Otilija, pa ga meni u baštinu ostavila. Ja ga dajem tebi — obrati se Karlu Martele, i budi siguran, dok mu se nisi iznevjerio, da te u nijednoj nuždi bez pomoći ne će ostaviti«.

Karlo Martel, duboko ganut primio je iz Eugenijinih ruku križ, i poljubiv ga, stavio na vrat.

»O braćo, borite se hrabro, jer boreć se, branite vjeru Klotildinu — vjeru Otilijinu — vjeru našu — jednom rieči kršćanstvo, a ovo je najveća blagodat svakog pojedinca i cielog naroda«.

»Eugenijo! prihvati joj brat Luidfrid. Sudbina i uspjeh ovoga rata u božjim je rukama, mi se nadamo pobjedi, ali ako podlegnemo, tudjin i nekrst poplavit će nam zemlju, a tada ste i vi na udarcu, jer neprijatelj ne će ni vas poštediti u vašem zakloništu.

»Eugenijo, vrati se u našu obitelj, gdje će ti biti više sigurnosti, a i sestre neka se vrate svaka u svoj rod, dok se prilike i okolnosti ne promiene«.

»O brate, kamo to misliš, ili držiš li, da bi Eugenija bila vrstna, da ostavi grob svoje tetke i njezinih roditelja? — bili ona vrstna bila, da ostavi stotinu si-

Digitized by Google

rotčadi, koja o mojoj podpori ovise? Ne, ne, ti to ozbiljno ne misliš. Ne boj se za nas, mi stojimo pod zaštitom božjom.

Pa napokon, svršio se rat, kako mu drago, on će zahtievati žrtve. — A tko će liečiti, tko će njegovati ranjenike, ne bude li nas ovdje? Podlegnete li vi, evo vam naših zidina, kao posljednjeg, ali sigurnog zakloništa. Podlegne li neprijatelj — a mi ćemo povijati i nevjernikom rane, te izkazivati im djela ljubavi, a ljubav bit će možda za njihovo obraćenje jače sredstvo, nego mač i oganj«.

Eugenija je pravo prorekla — vjera ju nije iznevjerila. Karlo Martel razbio je neprijatelja — spasio vjeru i domovinu. Zarobljenici i ranjenici našli stan, našli zaklonište u samostanu. Mnogi od nevjernika — ogrijan na žaru kršćanske ljubavi, postao je Kristovim sljedbenikom.

Divno li bijaše hodočašće pobjednika na Hochenburg, gdje na grobu Otilijinu zapjevaše pjesmu zahvalnicu Bogu trojednomu na stečenoj pobjedi, koju su pripisivali Otilijinu zagovoru.

Bilo to u davna vremena. Pleme Adalrikovo razgranjeno je i danas po svim krajevima. Ali grob Otilijin i Eugenijin oskvrnuli su pogani novoga kroja za francezkog prevrata«.

»Ja sam svršio — reče nakon podulje stanke velečastni — a tim vašoj želji zadovoljio. Vi nosite ime svetice, koja je za svog života tisućama otrla suze sa očiju, a u svim se slučajevima života uzdržala na visini kršćanske savršenosti«.

Otilija ustala, a u očima joj titrala suza. Svećenik ju pogledao, pak primetnuo:

»Vas se je dakle duboko dojmio život svetice?

»O da! i sigurna sam, da ga ne ću nikada zabo-

Digitized by Google

raviti. — Ona je imala otca, koji ju nije htio priznati kćerkom, bila je odmetnuta. A i ja neznam ništa o svojim roditeljima. Njihova me barem ljubav nije nikada ugrijala. Ona je doživila sreću, da je na otčevih grudih mogla odpočinuti — da mu je djetinskom ljubavi mogla zatisnuti ugasle oči. A ja? — meni će i ta utjeha biti uzkraćena«.

»Gospodjice ne zaboravite, da ste kršćanka, a kao takova morate biti pripravni na priegor i samozataju. Bog vas nije zapustio, a tomu je najbolji dokaz, da ste u ovoj kući, pa nadošle ma kakove mu drago okolnosti, vi ne smijete klonuti duhom«.

»O ne mojte me zlo razumjeti, ma kako se od djetinstva ćutila osamljenom, ja sam bila uviek uz ljude, koji su me pazili iskrenom sućuti i ljubavi. Ta eno Maksa, i život bi za me žrtvovao, a milostiva grofica dozvolila mi je, da ju majkom zovem — i ona me u istinu tako pazi i njeguje, da me i rodjena majka ne bi mogla jače. — O i ja sam vam zahvalna i ostat ću vam zahvalna do posljednjeg daha života i uvjerena sam, da mi svoje ljubavi ne ćete nikada uzkratiti«.

I Otilija joj poljubila ruku, a grofica ju suznim očima privinula na grudi i izljubila.

»Nu podji sada Otilijo, i prigledji, da li je sve pripravljeno za užinu«.

Kad je Otilija otišla, reče tihano velečastni grofici:

»Milostiva grofice, hvalim Bogu, što je tako udesio, da je ta djevojka došla pod vaš krov, i ja sve mislim, da ćete vi svojom dobrotom popraviti Otiliji ono, što su joj drugi na žao učinili«.

»Kako vi to mislite?« — upade naglo grofica.

»Ja mislim, da je ciela Otilijina pojava obavita tajnom, da toga sirota i ne sluti. Ali vi plemenita grofice, budite i ostanite joj majkom«.

Digitized by Google

»Ne bojte se, to sam već od davna odlučila. Ne imam djece, za koju bi se žrtvovala. Bila je božja volja, pa možda i opomena, da se brinem za druge, koji imadu djece, ali ne imadu sredstva ili ljubavi, da dužnosti svojoj zadovolje. Meni se Otilija utisla u srdce od prvog časa, kako sam ju zagledala. Nutarnji mi glas prišaptnuo, evo ti djeteta, komu ćeš moći, da pokažeš, koliko vriedi i kolíko je jaka materinska ljubav. Odlučila sam, da joj dadem valjan uzgoj, a nije mi težko, jer me i vi tako veledušno podupirate.

Nadje li se prilika, da se za valjana i čestita mladića uda, ja ću im, koliko je do mene, budućnost osigurati. Roda ne imam, koji bi trebao moje podpore, pa sam odlučila oporukom polovicu svoga imetka ostaviti u dobrotvorne svrhe, a drugu polovicu Otiliji i njezinom potomstvu, pa ću vas s toga moliti, kad bude tomu vrieme, da mi pomognete sastaviti potrebite izprave«.

»Vrlo liepo, plemenita grofice, i ja tomu ne bih imao ništa pridometnuti, samo bih vas upozorio, da to što prije učinite. Vi ste doduše jošte jaki i zdravi, ali život je čovječji u božjim rukama, pa ne znamo ni ure ni časa, kad bi nas mogao odazvati.

Načinite li za vremena, što ste naumila učiniti, ne mienja ništa u vašim odnošajima, vi možete uviek i u svako vrieme, budu li zahtievale okolnosti, svoju odluku promieniti, nadopuniti ili izpraviti; a s druge strane osjegurati ćete Otiliju za svaki mogući slučaj, koji bi mogao nastati. Inače, čega ne dao dobri Bog, mogla bi Otilija ostati na suhoj grani, pak bi joj položaj postao onako koban, kao što je bio i onda, kad je pod vaš krov došla«.

»Mi ćemo gledati, da se to ne sbude« — pridoda grofica.

Digitized by Google

Htjela je još nešto nadovezati, kad al upravo u taj čas pokazala se Otilija na vratima, te ih pozvala u blagovalište, jer da je užina već na stolu.

Grofica i velečastni pošli za Otilijom, te posjedali za stol. U razgovoru proteklo vrieme neopazice, te se već u svjetionicima upalile svieće. Velečastni pripoviedao o socijalnim i političkim odnošajima, kako su se u novije vrieme u našoj domovini stali razvijati.

Grofici je zanimalo sve, što se sbivalo u domovini, akoprem se u politiku nije uplitala; a i Otiliju stali zanimati pojavi u našoj domovini, koji su žalibože već u ovo vrieme skrenuli nizbrdice.

»Presvietla grofice, ja sam vas danas zadržao, da niste mogli na svoj obični izlet u Maksimir, ali bila je vaša volja; a sada je vrieme, da i ja podjem kući, jer me čekaju poslovi, koje moram još večeras obaviti«.

Velečastni je ustao, izpričao se i pošao. Otilija ga izpratila do vratiju.

Na razstanku pružio joj ruku, ali ruka joj drhtala; pogledao joj lice, ali ono je bilo oblito mramornim bliedilom.

»Što vam je gospodjice?« — tiho će velečastni, — »vi mi nekako neobično izgledate?«

»Nije mi ništa, ali se ne mogu oteti slutnji, koja mi se i nehotice cieli dan nameće«.

»Od kuda vam slutnje« — sa smieškom će svećenik, »ta sto puta sam vam kazao, da je znak praznovjerja podavati se slutnjama«.

»Istina je« — slabim će glasom Otilija — »ali one mi se i protiv moje volje nameću. Da vam kažem u kratko, ali me ne mojte prikoriti.

Sanjala sam prošle noći, da se nad našom kućom oblak prolomio, te mutnom kaljužinom zapljuskao sve prostorije. Bujica odniela groficu, a ja ostadoh sama

Digitized by Google

kao okamenjena. Sada se pokazaše na vratima tudji ljudi, te me iz kuće protjeraše.

Bježala sam, ali sam iza sebe naslućivala progonitelje. Da im se ugnem, stanem se uzpinjati strmom visočinom, ali me snaga ostavila, i ja se sruših na tvrd kamen. Neprijatelj bio mi za petama. Sabrav posljednju snagu, pokročim dalje, a tu opazim, gdje mi u susret dolazi mladić divne ljepote, sa izražajem nebeske dobrote na licu, ali sa križem na ramenima. Evo ti, kćerko, sigurna uporišta na daljnjem biegu i putovanju, evo ti oružje proti svakom neprijatelju. Uzmi ga i nosi, jer sam ga i ja nosio i pobiedio. Mladića je nestalo, a ja se prenuh, ali njegova mi pojava i budnoj ostala pred očima«.

Velečastni se duboko zamislio, pa napokon reče: »San i ništa drugo, akoprem i u tom snu kao da vam se prikazala slika našega života. O, mi svi putujemo trnovitim putem ovog života, s križem na ramenu. Evo taj vam se križ i u snu prikazao, prigrlite ga Otilijo sa podpunim pouzdanjem u pobjedu. Put može biti dugačak i naporan, ali kad ste se jednom uspela na vrh Kalvarije, došla ste do savršene pobjede, koja vam zajamčuje vječni mir i duševno blaženstvo. Ne bojte se, diete moje, Bog vas blagoslovio«.

V.

Nedaća.

Na podnožju visokih kalničkih gora, u milovidnoj prodolici, obrubljenoj bujnim šumama, bjelasao se ubavi, akoprem sredovječni, ali po novom ukusu preuredjeni vlastelinski gradić grofova Kalamarija, Boričevac. Oni se za burno doba prevrata preselili u Ugarsku; a ciela uprava stajala je u rukama starog ali prokušanog pro-

Digitized by Google

vidnika Janoša Miškolca, koji je nadzirao i rukovodio gospodarstvo, da nije zapinjalo, a da uz to nije ni na sebe zaboravio.

Stari Janoš Miškolci bio je udovac, pošto mu je žena već pred kakovih desetak godina umrla. U kućanstvu pomagala mu kćerka Ilona, koja, makar još mlada, bilo joj devetnaest godina, vodila nutarnje gospodarstvo, držala red u kući onom točnosti, da joj se s nikoje strane nije dalo prigovoriti. Otac zabavljen vanjskim gospodarstvom, nije imao vremena, da joj posveti onoliko pažnje, koliko se hoće djevojci njezine dobe i položaja. Svršila je doduše nauke u jednom ugarskom samostanu, ali se već u dvanaestoj godini povratila kući k roditeljem, gdje ju zadesila nenadana nesreća — smrt njezine majke. Djevojka, ostavljena mal ne sama sebi, našla je u kući i gospodarstvu zanimanje, a da se nije dugočasila, a u tom zanimanju nije ni osjećala potrebâ i željâ, koje su inače u velikom družtvu neizbježive.

Bilo je vrieme, kad se u gradu običavalo sastajati otmeno družtvo, ali ona mu se, koliko je samo mogla, ugibala. Sreća je bila za nju, što su joj sve dosele spletke i pustolovine visokog družtva ostale nepoznate.

Djevojka bila već doduše za udaju, ali je otac mislio, biti će i tomu vremena — a znao je, da mu ne će ostati usidjelicom; jer je bila liepa, a k tomu i bogata. Otac joj si je već prije više godina prištednjom kupio prilično dobarce u Zagorju, a sva je prilika, da je negdje u skrovištu čuvao i liepu hrpu gotovine.

Da joj nadje muža — ne bi bio težak posao — ali stari je umovao, da mu zet mora biti, ako ne bogat — ali svakako imućan. Stari je želio zeta, koji bi znao ne samo trošiti, već nešto i privrieditи, a uz sve to, da bi u družtvu bio vrstan pristali položaj zapremiti.

Digitized by Google

Nije mu stalo do plemstva, jer se je iz izkustva uvjerio, da je ono već odavna napustilo štednju i privredu: pak u njihovim rukama, da se i najveći imetak razpada. Pravi se još nije pojavio, pak je s toga odlučio čekati.

A Ilona? Ona, pjevuckajuć išla za svojim poslom — a najugodniju zabavu nalazila je u drugovanju sa seoskim djevojkama, koje su joj uviek bile spremne na svaku uslugu, te su sretne bile, ako su ju mogle ponuditi cviećem i voćem, makar je ona svega toga imala u obilju u svom vrtu i voćnjaku.

Bilo ljeti godine 1849. Žetelice na prostranu strništu dožele pšenicu, te se spremale u grad, ovjenčav svoju vodilicu viencem od zlatnog pšeničnog klasja, izpreplетena svježim poljskim cviećem.

Djevojka, i po sebi liepa, pod viencem sličila je poljskoj kraljici. Pred njom u hrpi stupale djevojke, pjevajući svoju žetelačku pjesmu u čast dovršena rada i božjeg blagoslova. Gospodara ne bijaše kod kuće, on se po poslu odvezao u Križevce, ali ih Ilona prijaznim smieškom dočekala u dvorištu.

Uz običan pozdrav, Kata, tako se zvala vodilica, — skinula vienac, te ga predala gospodjici, koja ga opet pohranila u dvorani, kamo je obično takove stvari pospremala.

»Posao ste dovršile, a sad ajde sjednite, da se odmorite i založite«.

U sobi za služinčad bio prostrt veliki stol, a oko njega posjedale mlade žetelice, te u veselom žamoru i pjevanju čekale, dok im se donese večera.

Gospodjica se pobrinula, da joj družba bude zadovoljna, te im priugotovila pečenja i kolača uz vrč sladke rumenike. — Družina joj se svidjala, pa i ona sjela medju nje i s njima se zabavljala.

Digitized by Google

Kako je već od više dana žarilo i sunce pripecalo, bilo se bojati nevremena, bure i oluje; pa u istinu sa zapada stali se gomilati gusti sivkasti oblaci, kroz koje bi kad što munje prosievale. Opaziv to žetelice, gledale su da budu sa obrokom gotove i pohite kući, dok ih nevrieme ne zateče.

»S bogom gospodično, — reče Kata, ustav prva od stola — pa vam hvala na ljubežljivoj podvorbi, a dao Bog, da vam se do godine ovjenčala glava — ljepšim i plemenitijim viencem, koji bi vas uveo u novi sviet, u nov život«.

»Ostavi to, Kato, i za to će biti vrieme«.

»Dakako, da će biti — u šali će djevojka. — Jučer se vratio Paviša Karlović iz Zagreba, vele da je svršio škole, pa čeka na službu. — On je kod svojih roditelja«.

Ilona porumeni, ali namah primjeti onako nehajno:

»A što je meni do Paviše. Istina, zoran mladić, a drže ga valjanim, svakako će služiti na čast svojim roditeljem«.

»Da, biti će na radost roditeljem, na ponos selu, a ona, koja bude tako sretna, da mu pruži ruku, moći će biti zadovoljna« — lukavo primjetila Kata. — »A sad s bogom, gospodjice, jer nam se je žuriti, da za vremena umaknemo u selo, jer oblaci bivaju sve gušći".

Kata pošla, a za njom i drugarice. Ilona ostala je sama.

»Što je ono Kata rekla« — za sebe će Ilona — »ili možda štogod naslućuje, ja do duše nisam dala nikomu povoda sličnom naklapanju.

Paviša Karlović, a što je on napokon? Sin siromašnih roditelja, koji su se ukopali u dugove, da si diete izškolaju i osove na noge. Sjećam se ga dobro,

Digitized by Google

dok smo se kao djeca igrali u polju, bio je tako prijazan i ljubežljiv, da ne bi nikoje sgode propustio, da mi ne pokaže, koliko mi je sklon — ali to je bilo sve i ništa više. I ništa više, — zamislila se Ilona i rumen joj udarila u lice? — Za praznikâ, kad bi kući dolazio, koliko bi puta kraj mojih prozora prošao, da mi samo po koji pogled dobaciti može. A taj pogled? Tko bi ga razumio?

Svršio je nauke, položio izpite, kako mi je otac rekao s odličnim uspjehom, a što sada? — Valjda da dobije službu i savije gniezdo.

A da pokuca na moja vrata? Ali pusta tlapnja; otac, ako ga i voli kao poštena čovjeka, ipak ne bi nikad privolio, da mu budem ženom, ta kako bi on svoju jedinicu povjerio čovjeku, koji ne ima ništa, što bi svojim nazvao, do li glave i poštenja svoga.

A vriedi li ovo toliko, da bi mu mogla svoju sudbinu povjeriti? — Djevojka se opet zamislila, pa dometnula: — A bogatstvo, taština, ako im manjka značaj i poštenje, pamet i razbor, imaju li više vriednosti — imadu li više jamstva za sretan i zadovoljan obiteljski život«.

Djevojka sama sobom ovako razpredala, i ne opaziv, kako se već smrklo; i mrak se cielom površinom zaokružio. Istom sievanje munja i tutanj gromova prenuo ju od snatrenja. Ona je ustala, da vidi, je li u dvorištu sve pospremljeno, pak pošla u gornji sprat, da zatvori kapke i prozore, kako ne bi kiša zapadala po sobama.

Bilo je i skrajnje vrieme, jer istom što je posao obavila, stala padati kiša, kao da bi ju iz kabla lievao.

»Bože, sačuvaj nas od veće nesreće, jer budne li tuče — sav usjev ostat će nam na polju do temelja smlaćen«.

Digitized by Google

Ali toga se nije bilo bojati, jer se nebo već smirilo, a samo kiša u debelim kapljama udarala u zatvorene kapke na prozorima.

»Čudo, da otca jošte ne ima, on se inače žuri u svojim poslovima. Možda se pred nevremenom negdje zaklonio; nu doći će svakako — on ne običaje kroz noć izostajati«.

Ilona opet ustala, zapalila svieću, pa sjela k stolu, a da joj prodje vrieme, uzela knjigu, da čita. Slučajno joj dopale u ruke putopisne crtice Niemčićeve. Prolistala nekoliko stranica, pa ih odložila.

»Taj novi ilirski jezik, kakav obično služi našoj mladeži, ipak mi se ne svidja. Tko bi tim neobičnim rečenicama priviknuo; magjarski jezik ipak je kamo ljepši i zvučniji. Nu kako je ta knjiga i mogla doći ovamo?«

Ona otvori korice i unutra opazi kaligrafičnim perom napisano: Paviši Karloviću, nagrada za odličan napredak u naucima i za uzorno družtveno ponašanje. I sada se istom sjeti, da joj je tu knjigu jošte lanjske godine donio učitelj za čitanje, nu ona je do sada nije ni otvorila.

»Paviša — onako će bezazleno djevojka — i opet Paviša, ili zar mi je sudjeno, da me njegova pojava stala zanimati. Nagradjen za napredak u naucima i u ponašanju, — dakle nije ipak samo pusta rieč, što se o njemu pronosi. Ilirac, nó liepo li bi ga otac pogledao, da mu dodje kao prosac na oči«.

Ilona se kod te misli onako ljubko nasmiešila, kao da joj ne bi bilo baš nepoćudno, kad bi baš do toga došlo.

Na vratima je netko pokucao.

»Unutra« — zbunjeno će djevojka, znajući, da to nije otac, niti koje od služinčadi.

Digitized by Google

U sobu stupio je seljak, sav prokisao, a vidjelo se, da mu se žurilo, dok je u grad prispio.

»Milostiva gospodjice! ja sam iz Križevaca došao, poslao me vaš otac s nalogom, da vam predam ovaj listić«.

»Traži li se odgovor?« — naglo će Ilona.

»Ne traži, jer mi se reklo, da mogu u gradu prenoćiti«.

»Pak dobro — ajdete u družinsku sobu, pa se odmorite, tamo ćete naći svega, što će vam trebati za okriepu«.

Seljak otišao, a Ilona prelomila pečat na listu, otvorila ga i stala čitati:

»Drago diete!

Nenadani me slučaj zadržao u Križevcu, te se nisam mogao po običaju na vrieme vratiti kući. Doći ću ove noći svakako, ali ne sâm — Ilona se lecnu — sa mnom dolazi gospodar, grof Stjepan Kalamary, sa svojim sinom Alfredom, a s ovimi opeta petorica njihovih prijatelja. Poručili mi, da ih čekam u Križevcima, kamo bi imali stići do 9 sati — a odavle, dok promiene konje, krenut ćemo u Boričevac. Do pol noći, a možda i prije, mogli bi biti kod kuće. Priredi nješto, da mogu gospoda, ako budu htjela, založiti. Gledaj, da budu sobe za gospodu u redu, kako ne bi bilo povoda prigovoru. Kratko je doduše vrieme, ali ti ćeš znati to sve urediti. Tvoj otac«.

Ilonka odložila list, pa se na čas zamislila. Pogleda na sat, išlo je na deset.

»U istinu prekratko vrieme, valja na posao«.

Pošla je u služinsku sobu i naručila večeru, bude li je trebalo, pa uzela sobom majuricu, staru Mandu, da joj pomogne urediti sobe i razpremiti postelje. Ne bijaše baš velika posla, jer su se sobe držale u redu;

*

Digitized by Google

valjalo je samo uzeti čiste ponjave i jastuke, a ovo je bilo sve za jedan sat gotovo.

»Sad možete u kuhinju, da pripomognete kuharici, pa neka bude sve dobro priredjeno; a možda ne će ni trebati ničega, jer umornima težko da je stalo do obroka«.

»Dakle gospodari se vraćaju?« — plaho će Manda.

»Da, kako mi je otac javio — odvrati Ilona. — Mogli su i drugačije doći, a ne ovako iz nebuha«.

»To vam je običaj u velike gospode, koja misle, da im sav sviet mora biti na uslugu. U istinu, mene njihov dolazak uznemiruje«.

»A zašto?« — naglo će Ilona.

»Ne znam i sama, ali moram vam reći, da su mi Kalamaryji bili uviek odvratni; a daje mi se na čudo, da sam mogla u tom, da tako kažem, prokletom dvoru tako dugo uzdržati«.

Ilona se prepala, jer tako nije još nikada čula Mandu govoriti. Ona ju je poznavala kao dobroćudnu staricu, koja je svoj posao točno i savjestno obavljala, a bila je uviek mučaljiva, da bi jedva od nje rieč dobio, ako nije upravo nužda bila, a sada je počela misliti, da to ne biva bez uzroka.

»Da je vremena, ja bih vas molila, da mi razjasnite, od kuda taj toli neprijazan sud o našim gospodarima — valjda su vam što god na žao učinili?«.

»I te kako — gorko će Manda — otrovali mi život, uništili za uviek sreću. Bog im nikada ne oprostio, jer je previše, što mi učiniše«.

»Mando, ja se vas počinjem bojati — vi ste strašna žena«.

»Ne bojte se, golubice biela, Manda je bila pitomo i krotko janje, ali ju je ljudska zloba bila kadra u zvier pretvoriti. Imala sam diete, kćerku Ančicu —

Digitized by Google

sviet je govorio, da je liepa — a to je bila njezina nesreća. Bila je u vašim godinama. Grof ju je vidio, te ju domamio zajedno sa mnom u grad, gdje nam je povjerio samo za izliku vanjsko gospodarstvo. Što da vam pričam na dugo? On mi je kćer zaveo i ubio — jer je sirota od boli i sramote umrla.

I sin mu nije bolji. Gospodjice, ja vas volim i milujem, pa vas za to molim i zaklinjem, da se čuvate mladoga grofa Alfreda. Ali vi ste dosta razboriti i pametni, pa ćete se znati sami obraniti.

A sada, laku noć, — još jednom, gospodjice, budite na oprezu«.

Stara otišla u služinsku sobu, a Ilona ostala je sama — zbunjena i prestravljena.

»Bože, hoće li se ta noć dokrajčiti — uzdahnula djevojka; — meni je u istinu ovdje pretiesno. O, da mi je barem otac kod kuće, ali ovako sama! — ah, da je samo prošlo«.

Za čas se sabrala, prošla dva tri puta sobom, namjestila svieće u svićnjacima, razporedala stolice oko stola, pošla je k prozoru, otvorila kapke, pa se zagledala u tu bajnu, zviezdovitu noć. Poslije bure i oluje nebo se razvedrilo i posulo zviezdama.

Gleda i sluša — ali sve bijaše tiho i mirno, uljuljano u noćni san. Ta i ona bi već odavna bila na počinku, da joj nije bilo na goste čekati. Na uri je izbilo dvanaest. To je po pričanju doba duhovâ, — i Ilona je nehotice protrnula.

Za nekoliko časova začuo se zvižduk biča iz daljine, a zatim i štropot kočija. Ilona zatvorila prozor, te sa svićom izašla u susret gostima, koji su jur zakrenuli u dvorište.

Bile su tri kočije. U prvoj vozio se stari grof sa providnikom, u drugoj Alfred sa dva prijatelja, a u

Digitized by Google

trećoj opet tri gosta. I na svjetlu mjesečevu nijednog ne bi prepoznao, jer su bili zakrabuljeni, da im se lica nisu mogla viditi.

»Kako se vidi — reče providnik grofu — čekaju nas, jer je dvor razsvietljen — ja sam doduše kćeri javio, da ćemo doći, a ona, kako je točna, izvršila je moj nalog«.

»A bilo bi možda bolje, da se za naš dolazak i ne zna, nu nadam se, da ne će biti nikakove pogibelji, jer u ovoj zabiti na nas nitko ni ne misli«.

Na hodniku dočekala ih Ilona sa svićom u ruci, pa ih odpratila u gornji sprat u dvoranu. Alfred sa ostalim gostima sliedili ih uzastopce.

»Dobro došli — reče providnik — drago mi je, da u drevnom Boričevcu mogu pozdraviti njegova gospodara i njegove goste. Izvolite odložiti. Ilona znam da je priredila večeru, pa će gospoda moći založiti, prije nego li će na počinak«.

»Težko, da je komu stalo do večere — reče stari grof — nu neka bude, kad je već priugotovljeno«.

Dok se gospoda razpremila, u blagovalištu bilo je sve priredjeno, samo da gospoda zasjednu za stol.

Ilona bila je zbunjena i uznemirena. Rieči Mandine zujile joj u ušima. Čuvajte se mladog gospodina. Ona ga jedva pogledala, ali namah oči oborila, pa je nestalo, da se više nije ni pokazala.

Gosti posjedali za stol, na kom se našlo pečenja i kolača te nekoliko boca rumenike. Slabo se tko jela dotaknuo, izim Alfreda, na komu se opažala ona bezbrižnost, koja mu je ostala kao prirodjena njegovoj naravi.

»Hvala vam, domaćino — progovori siedi gost — Kalmar Pereny, što ste nas primili pod svoj krov. Hrvatska je gostoljubivost od davna na glasu, pa ju

Digitized by Google

niste ni nama uzkratili. Nu mi se ne kanimo dulje od 24 sata služiti vašim gostoljubljem, jer težko da bismo i ovdje pred uhodama bili sigurni«.

»Odvisi od vaše volje — odvrati domaćina — moja vam je kuća na razpolaganje, dok vam se bude svidjelo za nuždno i uputno«.

»A da li je vaš providnik pouzdan čovjek?« — upita drugi, kad se ovaj na časak udaljio.

»On je rodjen Magjar, a to vam je najbolje jamstvo«.

»Trista mu gromova — oglasi se Bolenji, čvrsta i jaka ljudeskara, sa velikimi u vis uzdignutimi brci, garava lica i mrka pogleda — takova putovanja nisam još doživio — mislio sam, da traje cieli viek. Nije šala u takovo doba, gdje sve vrvi uhodama, gdje u svakom čovjeku misliš, da gledaš svoga neprijatelja«.

»Ali ipak ti je na krstu sreća kumovala — dometnu Gejza Vaškocy, jer inače ne bi bio umaknuo sudbini onih nesretnika, koji su u Aradu zaglavili, ta Hajnau imao je i tebe na rovašu«.

»Pa da sam mu i pao u ruke, poginuo bih kao mučenik za slobodu svoje domovine, kako ih je na tisuće poginulo. Moja krv, kao što i krv palih borilaca, naći će u potomstvu osvetnikâ.

Ugarska je doživila poraz kod Vilagoša, ali iza Vilagoša biti će valjda mjesta, gdje će se možda u ne dalekoj budućnosti vijati zastava Magjarske — kao slobodne i nezavisne države«.

»Vilagoš — dahnu Bela Krkačy — zar je tamo Ugarska podlegla, ili zar je i pokušala, da se ogleda s neprijateljem? Ugarska je podlegla, jer ju je Görgey sramotno izdao, a vlastodržci i vodje, i što ti ja sve znam, nisu našli prečega posla, već da spase svoju glavu, pobjegav za vremena u Tursku; a domovina i

Digitized by Google

narod deveta im je briga, pa makar pod mukama i pogibao, samo kad je njihova glava spašena«.

»Prijatelju! — ozbiljno će Bolenji, — ja dielim bol tvoju nad sudbinom nesretne domovine, jer mi je ona poslije Boga najvećom svetinjom, za koju ne bih mario i život svoj žrtvovati, kad bih ju spasiti mogao; ali ne zaboravi, da se glavom ne probija zid — glava će se doduše razmrskati, ali zid će ostati neoštećen. Tužiš se na Görgeya, da je izdao domovinu. Činiš mu krivo i ja sam uvjeren, da on isto tako ljubi svoju domovinu, kao što ju ljubimo i mi. Bi li on razborito bio uradio, da se je sa 40.000 svoje vojske upustio u borbu sa deset puta jačim neprijateljem? Ne, to bi bila mahnitost — bezumlje, toliko ljudi žrtvovati neizbježivoj smrti bez nade ma u najmanji uspjeh, a Bog zna, ne će li ti ljudi u svoje vrieme više poslužiti domovini svojim životom, nego li bi joj privriedili sa svojom smrću.

O, koliko smo mi već borba poduzimali za našu slobodu. Njezini zatočnici Rakociji, Tekeli, uminuli su i pali, ali Ugarska nije pala; ona se novom snagom iz svog poraza podigla na život. Ugarska je danas podlegla, ona je svladana, ali nije satrvena. Ja se nadam, da krv naša, prolivena na žrtveniku domovine, nije bila utaman prolivena; ona je sjeme, iz kojega će niknuti pomladjena i snažna Ugarska«.

»Misliš li se na koga potužiti, to bi se jedino mogao na Košuta potužiti«.

»Ni rieči više, — zagrmi Bela, — Košut je genij Ugarske, pred njim treba da svaki Magjar skine kapu; on je stvorio Ugarsku i toga mu ne će nitko poreći«.

»Prijatelju! — s gorkom će ironijom Bolenji — ti se uzrujavaš bez razloga i potrebe. Ne diram u tvoj sud o Košutu; on ti može biti idealom — u to ne

Digitized by Google

diram, ali dozvoli i meni toliko slobode, da o njem sudim onako, kako me pamet i razbor upućuju.

Košut imade za domovinu neosporivih zasluga. On je u nju ulio novi duh — on ju je modernizovao, on joj je stavio uvjete dalnjemu razvitku i napredku; ali Košut je u jednom pogriešio. On se je stavio na skroz liberalno stanovište po nauci francezkih enciklopedista, a tim je stupio u opreku sa načelima katoličke crkve, a to je ono, što će biti ubitačno sjeme u budućem razvitku naše domovine. Košut je to učinio možda kao protestant, ali nije smio zaboraviti, da je ogromna većina Ugarske uzgojena po katoličkim načelima. A drugo, Košut je zaboravio na ono glavno načelo, na kojem se osniva sreća države i državljana, a to je pravednost. Sloboda bez pravednosti ne će se nikada ustaliti ni donieti željena ploda.

U našoj Ugarskoj imade naroda, što smo ih mi našli u ovoj domovini; tu su Slovaci, a imade ih na milijune. Oni s nama nose jednake terete, pak je posve naravno, da bi morali uživati i jednaka prava. Tako je i s Niemcima, Rumunjima i Srbima. Pa ipak zahtieva se i radi se, da se svi ovi prelju u Magjare; a to ne ide, jer je proti prirodi, koja zahtieva, da svaki narod živi svojim životom. A mi ne bismo smjeli zaboraviti, da ono, što nam ne bi bilo ugodno, da i drugim ne može biti po volji.

Mi smo digli proti sebi sav hrvatski narod, učinili smo si od saveznika protivnika, a od prijatelja neprijatelja, a da li je to bilo u našem interesu?

Košut je u saboru grmio, da Hrvata ne ima, te je zahtievao, da se oni odreknu svoga političkog života, svoje narodnosti. Badava nas je — rekao bih proročanskim duhom — opominjao Metel Ožegović, da ne diramo u osjetljivost njegova naroda. Njegova se rieč

Digitized by Google

prečula; nitko je nije htio uvažiti, a to je rodilo onom očajnom borbom, u kojoj su se iztrošile najbolje sile jednog i drugog naroda.

Da je u Košuta i njegovih prijatelja uz ono zanosno rodoljublje bilo više razbora i uvidjavnosti, mi bismo se mogli sporazumiti i složiti u obrani ustavnih prava, gdje su nas Hrvati uviek podupirali; a ja im, vjere mi, ne mogu zamjeriti, ako su oni, da obrane svoj politički bitak i narodnost, učinili ono, što su u istinu sa svojim banom Jelačićem učinili. Uvjeren sam, da će danas, poslije tolikog razočaranja, bivši njitranski zastupnik o našim sporovima trjeznije suditi.

Hrvati bili su nam saveznici, oni su se od svoje volje priljubili ugarskoj kruni i ugarskom kralju, ali su gledali uviek, da svoju individualnu osebinu kao politički narod sačuvaju.

Bilo pa prošlo. Pogrieške se osvećuju na nama, a osjećat će ih i naši potomci, ali dao Bog, da iz toga crpe nauk za budućnost. Možebiti će nadoći vrieme, gdje će se danas zavadjeni narodi sporazumiti, te tražiti jedan drugoga, ali ne dao Bog, da medju njima osvane opet Košut, jer bi on mogao od ruševina razvaljena saveza stvoriti još veće ruševine«.

»Prijatelju! — reći će nješto mirnije Krkačy — možeš imati pravo, i sam uvidjam, da se nije postupalo razborito, ali ne smiješ zaboraviti, da Magjari sačinjavaju oazu u moru slavenskih naroda. Hoće li da se održe, oni se moraju boriti proti svakomu separatizmu, oni moraju nastojati, da narodnosti u Ugarskoj nestane, da u njoj bude jedan jedinstveni, magjarski narod.

Istina i Jelačić je radio o izmirenju, ali na federativnom temelju, na koji se Ugarska, hoće li da bude država, ne može postaviti, a to je bio povod, da su ga

Digitized by Google

držali sad panslavistom, sad opet slugom bečkog dvora. Pa ipak jedno i drugo nije odgovaralo istini. Istina, Hrvati su pošli naravnim tokom političkog života, kako ga opažamo kod svih naroda, tražeć oslona i podpore kod srodnih plemena; ali po mom uvjerenju panslavizam je najnedužnije strašilo, od kojeg nam ne prieti nikakova pogibelj. Tomu nam je najboljim dokazom narav samih slavenskih plemena, od kojih se od vajkada opažao antagonizam, koji ih je spriečavao u političkom razvitku; a k tomu u mnogim se plemenima kao klin usjekao tudji elemenat, kao talijanski i njemački, a ovaj čini snažnu branu proti ekspanzivnosti sveslavenstva. Jedinu iznimku čini Rusija; ali vrlo dvojim, da ona služi intencijam panslavizma. Pa i sada njihov upletaj u naše stvari nije služio jakosti panslavizma toliko, koliko da uguši slobodan pokret u njezinu susjedstvu. A i onako njezina akcija namienjena je iztoku, gdje imade na pretek sgode i prilike da proširi svoj upliv i svoju vlast.

Da su Hrvati sluge kamarile, i to ne bih mogao po uvjerenju uztvrditi. Oni čine ono, što čine i ostali narodi, što činimo i mi, kad prihvaćamo svaku priliku, koja bi mogla poslužiti našem cilju.

Kad se jednoć Ugarska sprijatelji s mišlju, da bude pravedna, siguran sam, da će narodi Ugarske, kao što i Ugarska, biti zadovoljni, da će nestati bojazni od panslavizma, kao što i bojazni od spletka kamarile. Istina, danas se može o tom pitanju triezno razpravljati, ali kako je čovječja narav sebična, to bi mogao uztvrditi, da će se slični pojavi pokazati i opet u budućnosti, možebiti u drugom obliku«.

»Prijatelju! — mi ovdje naklapamo o prošlosti i budućnosti, a zaboravljamo na sadašnjost, koja nam je na vratu. Što sada, pitaj radje. Nu i na to je odgovor

Digitized by Google

lahak. U Ugarskoj, kao što u cieloj monarkiji, zavladati će centralistički sustav u smjeru Kaunicove i Meternihove politike, za koju smo mislili, da joj je za uvieke odzvonilo, ali to će trajati kratko vrieme. Nu misli radje, što će biti s nama. Neki od naših drugova platili su glavom na stratištu, neki se biegom spasili, i mi smo se barem na vrieme uklonili, ali nismo sigurni, jer se na nas vreba, pa možemo svaki čas pasti u ruke neprijatelju. Mi moramo gledati, da što prije umaknemo iz područja austrijske policije. I ovdje nismo sigurni«.

Tako je mislio Krkačy.

»Da smo odmah krenuli prema jugu na granicu, bili bismo najpametnije uradili; danas ne bi nam se više trebalo bojati austrijske policije«.

»Kad bi to tako lahko išlo, kako se lahko kaže, bila bi to istina. Ali upravo u južnim predjelima slegla se neprijateljska silà pod zapovjedničtvom Hajnauovim, a toj kad bi pali u ruke . . . .?

»Kad bi joj pali u ruke, ne bi nas morila briga za dalnje putovanje. Svršilo bi se, pa možda bi to bilo najbolje«.

»Gospodo! — oglasi se sada domaćina — pokazali ste dosta smjelosti i odvažnosti do sada, pa ne mojte na posljedku klonuti duhom. Kad sam vas svjetovao, da podjete u Hrvatsku, učinio sam to za to, jer vam je kroz Hrvatsku najsigurniji put na granicu. — Ovdje o vama ni ne misle. Ovdje nije još organizovano uhodarstvo. Odavle moći ćete neopaženo proći do Save ili Une, ili na suhu granicu kod Podove — malo je dalji put, ali svakako sigurniji«.

»Uvjeravam vas, da vam ne prieti nikakova pogibelj; vi ćete moći mirno na počinak, a sutra biti će vremena, da se dogovorimo o daljnjim osnovama«.

Digitized by Google

»Domaćina imat će pravo — reče Bolenji, pa pogledav na uru primetnu: — sat poslije ponoći je minuo, u istinu vrieme je za počinak«.

»Nu ja nisam već tri noći spavao — upade Gejza — pa bi mogao i ovu prečuti, ali neka bude, legnimo na počinak«.

Domaćina kucnuo se s gostima za lahku noć, pa pokazav im sobe za spavanje, gdje je jur Ilona sve, što je trebalo, priredila, povukao se sa svojim sinom Alfredom u drugo krilo grada.

Bolenji i Krkačy zapremiše sobu kraj hodnika, dočim se ostali porazmjestiše po ostalim sobama.

Za pol sata već je utrnulo svjetlo po cielom gradu, jedino u sobi kraj hodnika plamsala je jošte svieća. Bolenjiu nije se dalo na san, akoprem mu je Krkačy govorio da legne.

»Ne da mi se na san« — odvrati onaj.

»Ni meni isto tako, ali slušaj, nisi li čuo, da se nešto miče na hodniku?«.

Bolenji nasloni glavu na vrata da sluša.

»Varaš se, na hodniku sve je tiho i mirno«.

»Moguće da sam se prevario, ajde legnimo«.

Prijatelji legoše svaki na svoju postelju. Bolenji se prekrstio, pomolio i legao.

»Bora mi, u toj kući mora da bude duhova, vukodlaka ili sablasti, zar nisi čuo, da je netko na vratima pokucao?«.

Bolenji je upravo dovršio molitvu, pa stao slušati.

I opet je netko pokucao, ali tako tihano, da se je jedva čulo.

Skočio je s postelje i pošao k vratima.

»Što ćeš, bolan prijatelju — opomenu ga drug — zar te je opreznost ostavila?«

»Baš ta me sili, da vidim, tko je i što bi rado«.

Digitized by Google

Upaliv svieću, izvadi pištolj i bodež, pa staviv oboje na stol i podje k vratima.

»Tko je?« — upita pridušenim glasom.

»Najprije mi kažite, da li je u ovoj sobi barun Bolenji? — čuo se isto tako pridušen glas iz vana.

Bolenji se lecnu, cielim mu tielom prodjoše srsi, te je stao neodlučan. bi li, nebi li odgovorio.

»Odgovorite mi, molim vas, na pitanje, jer o njem visi život ili smrt. Ne bojte se mene, jer mi je svrha, da mu spasim život. Ne budite nikoga«.

Bolenji bijaše do skrajnosti uzrujan, te kao da je zaniemio.

»Ne oklievajte, da ne bude prekasno, dva su već sata po ponoći, za druga dva sata i moja bi vam pomoć težko pomogla«.

Bolenji je otvorio, a pred njim se stvorila ženska prikaza, zaogrnuta širokim plaštem, da si joj jedva oči mogao viditi.

»Utrnite svieću, da se ne vidi, kako ste jošte budni«.

Bolenji bio je pripravan i to učiniti — ali ga prikaza zaustavi:

»Ne, ne, u tmini ne bi mogli čitati, a ja vam donosim list, koga morate s mjesta pročitati«.

»A tko ste? da znam s kim govorim« — upita barun.

»Moje ime ne služi ničemu, ali da vam želji zadovoljim, kazat ću vam tko sam, a nadam se, da ćete moje ime kao tajnu sačuvati, da ga ne ćete nikomu odati«.

»Zadajem vam plemićku rieč« — odvrati Bolenji.

»Ne trebam, već mi zadajte rieč poštena čovjeka, jer mi ova kamo više vriedi od svih mogućih naslova«.

»A da vam je ne dam?«

Digitized by Google

»Upropastili biste sebe i mene«.

»Kunem vam se svojim spasenjem«.

Prikaza odbaci plašt kojim je bila zaogrnuta, a pred zapanjenim Bolenjiem stvori se Ilona, kćerka providnikova, koju je onako mimogredce kod dolazka bio opazio.

»Gospodine, -- reče Ilona — ne čudite se i ne pitajte, već radite brzo i promišljeno, onako, kako vam se u tom listu savjetuje«.

Bolenji primio je list, otvorio ga, te stao poluglasno čitati:

»Gospodine!

Doznao sam, da ste stigli u Boričevac sa svojim drugovima. Da li je to onako slučajno, ili nije li to izdajstvo najpodlije vrsti, ne spada ovamo Ali policija je već sinoć bila obaviještena, da ste u gradu.

Traže vas i Krkačya, za druge se ne pita, pa im s toga i ne prieti pogibelj.

Čim ste list pročitali, spremite se na bieg, ponesite sobom najnuždnije. Vrata su vam na dvorištu otvorena. Na putu naći ćete dječaka, koji će vas dalje odvesti na mjesto, gdje će vas sa svim obskrbiti, što vam treba za putovanje.

Radite odmah, jer se vrieme broji na ure — pak bi već za dva tri sata moglo biti prekasno.

Ne razbijajte si glave, od koga vam savjet dolazi; reći ću vam, da je Hrvat, koji znade cieniti nesreću i u svoga protivnika; a hoćete li na toj usluzi komu zahvaliti, a to zahvalite gospodjici Iloni, koja je kod tog posla glavnu i najtežu ulogu preuzela«.

U listu nije bio nitko podpisan.

Ilona je slušala, dok je Bolenji čitao, pa joj se lica djevojačkim stidom zarumenila, i ona je glavu oborila.

Digitized by Google

Barun ju pogledao i oklievao.

»Ne oklievajte, dok nije prekasno«.

»Tko nas je izdao?«

»Ne znam«.

»Tko nam piše — poznajete li ga?«

»Kad ga ne bih poznala, ne bi me ni ovdje bilo, ali imena vam kazati ne mogu; budite zadovoljni, da vam je Hrvat život spasio«.

»Ali vi ste Magjarica?«

»Jesam i nisam. Otac mi je Magjar, majka mi je bila Magjarka, ali ja sam se u Hrvatskoj rodila. Idite, idite i ne pitajte dalje«.

Krkačy, koji je to sa strane slušao, stao se oblačiti i bio već gotov, dok mu je drug svoj razgovor dokrajčio.

»Evo vam i uljenice, da si posvietlite kroz hodnik i stube; za dalje ne treba vam ničega«.

»S Bogom«.

»Jošte časak. Meni se današnji doživljaj čini zagonetkom. Vi ste, gospodjice, sa svojim Hrvatom ili andjeo ili demon. Ja vjerujem, da ste ono prvo; pa da imate od mene kakovu uspomenu, evo vam taj zlatan prsten, što ga možete dati svomu prijatelju u onaj čas, kad vam bude ruku ponudio«.

Bolenji izvadi sa ruke prsten, te predav ga djevojci, poljubi joj ruku.

Ilona je umakla, te se u tren oka izgubila u drugom krilu grada.

Za pol sata su Bolenji i Krkačy ostavili Boričevac, a bilo je već tri sata na domaku.

Sunce je već granulo, a na livadama caklile se kapljice rose na žaru radjajućeg se sunca, te prikazivale cielu površinu, kao da je pokrivena biserom izatkanim plaštem.

Digitized by Google

U bližnjem selu Sokolovcu čuo se već žamor i zujanje pastirskih sviralica, što je pratilo veselu i bezbrižnu čeljad sa blagom na pašu. Ovdje ondje opazio bi u manjim i većim hrpama kosce, koji su polazili na košnju u livade. Ovdje ondje čuješ pucketanje biča na rumenka i plavca, ujarmljena pod plug, da uzoru po koji složić, gdje će marni gospodar posijati repu za zimu. Žetelicama nije se žurilo na strništa, jer ih zaustavljala rosa. One se žurile, da izvrše do vremena svoj obični posao kućni. Liepa li izgleda u božjoj naravi za jutarnjeg sunca, a još ugodniji je pogled na zdravu i veselu čeljad, što se žuri za svojim poslom.

Sve je mirno, sve je zadovoljno, jer se već i oni, koji su na Dravi držali stražu, vratili kući, a selo bilo je tako sretno, da ih je u cielom ovom burnom metežu samo nekoliko nastradalo.

Ali narod u polju zurio cestom u daljinu, nješto je opazio, što ga je moralo iznenaditi.

Cestom, što vodi iz Križevaca, stupala mala četa vojnika pod nataknutim bodovima, te se sve više primicala selu. Svjet se je stao uzrujavati, ne mogav si taj pojav protumačiti. Bojali se, ne dolaze li nepozvani gosti na ovrhu.

U ono doba nije se doduše porez onako strogo ućerivao kao danas, ali u selu bilo je dosta zaostataka, pa i vlastelinskih tražbina na cinžu, gornici i desetini. Nu strah je za čas minuo, kad su opazili, da su vojnici prošli mirno kraj sela, pa se zaputili prema gradu.

Ali što će vojnici u gradu, kad gospodara ne ima kod kuće. Seljaci nisu ni slutili, da se barun Kalamary sinoć vratio.

U gradu je služinčad odavna bila na poslu, a

Digitized by Google

medju njima i stari Miškolcy, davajući naloge za današnji rad.

Vojnici, a na čelu im jedan častnik sa nekim gospodinom u gradjanskom odielu, unišli su u dvorište upravo u čas, kad se je providnik vraćao u grad.

Obazriev se, zbunio se u velike opaziv vojnike pred sobom, sluteći doduše što šta, ali ne mogav si protumačiti tako rana i nenadana posjeta. Sustane i zagleda se častniku u lice.

Častnik bio mlad, kršan momak, istom ga brci posuli — ali ozbiljna i stroga pogleda.

»Jeste li vi gospodar Boričevca, barun Kalamary ?« — upita častnik.

»Ja sam njegov providnik. Barun se sinoć vratio iz puta, pa valjda još spava«.

»A da li je tko s njim došao ?«.

Providnik bio je u očevidnoj neprilici, što da odgovori, a znao je, da jednostavnim zaniekanjem ne bi zadovoljio častnika, niti bi mu ovaj vjerovao, pa za to odvrati :

»S barunom došlo je nekoliko gosti, ali i ovi valjda spavaju«.

»Vodite nas k barunu« — reče odriešito častnik.

»Probudit ću ga prije, jer je po svoj prilici još u postelji«.

»Poći ćemo zajedno, izvolite napried«.

Nije bilo druge, Miškolcy je poslušao, akoprem se vidilo, da to nerado čini.

U gradu u istinu vladao je podpuni mir — ta moglo je biti istom šest sati, a gospoda su kasno legla.

Dà, gosti su spavali. — Alfred je spavao, ali Kalamary bio je budan, on nije ciele noći ni oka stisnuo. Razne mu se misli vrzle glavom, sad bliedio, sad ru-

Digitized by Google

menio, te snovao osnove, koje mu se u glavi zametnule. Noć mu se pričinila predugačka, a ipak se bojao dana.

Već u zoru navukao na sebe spavaću haljinu, pa se šetao po sobi, zureć kroz prozor u daljinu, ne bi li što opazio. On je vidio vojnike, kako su uljezli u grad. Bio je spreman, da ih dočeka.

Na vrata je snažna ruka pokucala.

Barun ih sam otvorio, pa se našao pred častnikom, koga su sliedila četiri vojnika, dočim su se ostali razredali po hodniku i stražili na ulazu dvorišta.

Kalamary se sabrao, pa kao iznenadjen zapita:

»Što znači taj nenadani posjet?«

»Naloženo mi je, da pretražim vaš dvor, jer da se u njemu kriju buntovnici, koji su u Ugarskoj umakli pravdi. Tko je s vama došao?«

»Nekoliko prijatelja, ali ne mislim, da bi to bili bjegunci ili čak buntovnici«.

»Kako se zovu?«

Barun se zamislio, kao da je htio dozvati u pamet njihova imena.

»Kalman Pereny«.

»S tim ne imam posla — tko još?«

»Gejza Vaskocy« — nastavi barun.

»I za ovoga me nije briga« — nehajno će častnik — tko još?«

»Lajoš Sarvaš« — opet će barun.

»I taj na mene ne spada; prosliedite dalje«.

»Aladar Bolenji i Bela Krkačy«.

»Ha, ovo su pravi!«

Častnik izvadi listnicu, da vidi, jesu li to ta prava imena, pa nadoveže:

»Po višem nalogu vojnog suda ova su dvojica moji sužnji — ja ih moram pod pratnjom odvesti u Ugarsku. Vodite me do njih«.

*

Digitized by Google

»Ja vas ne ću voditi, ali moj će vam providnik pokazati njihove sobe«.

Prošli su kroz red gradskih soba, što su graničile sa barunovom, pa se zaustavili pred vratima za goste.

Providnik je pokucao, ali nitko nije odgovorio.

»Pokucajte jače — zapoviedi častnik — da se gospoda probude«.

Miškolci je poslušao, ali opet nikakova odgovora.

»Sad ću ja pokušati« — zlovoljno će častnik, te udari laktom u vrata.

»Tri sta mu jada« — začu se glas iznutra, to je ipak neuljudno, da ne dadu poštenu čovjeku mirno odpočinuti, tko je ?«

»Otvarajte« — čuo se glas iz vana, koji takodjer nije odavao prevelike uljudnosti.

Vrata se otvore, a gospoda probliedila, kad se nadjoše sučelice sa carskimi vojnici. Na odpor nije se dalo pomisliti, a opet nisu imali volje, da se onako lahko predadu neprijatelju.

»Gospodo« — započe častnik ozbiljnim ali uljudnim glasom — »zapala me neugodna dužnost, da vas odpratim pod sigurnom pratnjom onamo, kamo spadate«.

»Dakle u Arad na vješala« — ironički će Pereny.

»To ne znam, ali najprije kažite mi svoja imena« — zahtievaše častnik.

»Kad ste došli, da nas kao roblje odvedete, znati ćete valjda i naša imena. — Kalman Pereny, Gejza Vaskocy i Lajoš Sarvaš.

»S vami ne imam posla, ali medju vama mora da je Aladar Bolenji i Bela Krkačy«.

»Tri sta mu gromova« — uzbiesni Pereny — »to je izdajstvo u barunovoj kući — mi smo izdani«.

»Vi niste izdani, ali je odan Krkačy i Bolenji, tko ih je odao, na mene ne spada, ali vidit ćete i sami, da

Digitized by Google

se pošten vojnik svojoj dužnosti ne će iznevjeriti. Gdje su ona dvojica?«

»Oni spavaju u sobi na hodniku, izvolite onamo« — reče providnik, ali mu rieč zabjegla, a lice mu oblilo smrtno bliedilo.

»Vjere mi, ja bih tomu lopovu najvolio odrezati jezik« — promrmlja medju zubima Gejza.

Ali sada istom tko da opiše začudjenje častnika, kad nadjoše na hodniku sobu praznu i pospremljenu, kao da u njoj nitko ni spavao nije.

»Gospodo, kažite na poštenu rieč, da li ste mi kazali svoja prava imena?«

»Mi smo plemići, a plemić bi se stidio lagati«.

»Da li je s vami bio i Krkačy i Bolenji?«

»Bili su s nami, s nami su došli, a kad smo se razstali, pošli su u svoju sobu, da spavaju«.

Častnik grizkao svoje ustnice, ne znajući, što da sada uradi.

»Ne preostaje mi drugo, no da pretražimo cielu kuću, jer ptice nisu, da bi zrakom odletiti mogli«.

Stalo se s najvećom pomnjom pretraživati, ali bez uspjeha. Dva tri koraka od dvorišta nadjoše Bolenjievu listnicu, koja mu je valjda u biegu izpala, a u njoj list na njegovu gospodju.

»I to će biti nješto, valjda kažiput za daljnju potragu«.

Častnik otvorio list. U njem javlja Bolenji svojoj supruzi, da je u zadnji čas opomenut sretno izbjegao pogibelji, te da se nada sa ostalim bjeguncima sastat se u inozemstvu, od kuda će joj se u svoje vrieme javiti, kako mu je. — Preporučuje joj djecu i gospodarstvo.

Ne ima sumnje, obojica su nevidom odmaglila, a

Digitized by Google

po tom je u ovoj kući izvedeno, dvostruko izdajstvo, što svakako ne služi na čast njegovu gospodaru.

Vojnici se preko pol dana zadržaše u Boričevcu, pa se vratiše u Križevac, pošto nisu imali dalnjih naputaka.

Gosti Boričevački bili su na iglama, ne mogav protumačiti si današnji dogadjaj. Bili su u jednu ruku zadovoljni, što su s lahkoga prošli, a u srcu se radovaše, što se i ona dvojica spasiše.

»Tko je izdajica?« — da nije sam domaćina — pomišljao je Gejza, upravo u onaj par, kad je Kalamary blied medju nje stupio.

»Oprostite, gospodo, što sam vas jošte jučer uvjeravao, da vam ovdje ne prieti pogibelj, dočim me je već današnji dan u laž utjerao, što nam svjedoči, da čovjek u današnje vrieme nije ni pred svojom sjenom siguran Nu, hvala Bogu, da se i ovako svršilo, za vas i onako ne bijaše pogibelji, a ona se dvojica naših prijatelja sretno spasiše«.

»A tko nas je izdao?« — pridušenim će glasom Vaskocy.

»Tko da vam na to odgovori« — plaho će barun. »Izdaja nije ovdje zasnovana, kad bi se i htjela zasnovati, bijaše prekratko vrieme. Za vas se moralo jošte u Ugarskoj, valjda u Kaniži nanjušiti. No zašto da si o tom razbijate glavu, kad je sretno prošlo; sad možete posve mirno, kako vas dugo volja kod mene ostati«.

»Ha! ha! ha!« — nasmije se Pereny — »da doživimo drugo izdanje današnje drame, možda u pogoršanom izdanju. Toga ne ćemo«.

»Gospodine barune! mi vas ne krivimo s izdaje, jer ne imamo za to dokaza, ali možete li mi zamjeriti, ako se u meni porodila sumnja, da tu nisu čisti po-

Digitized by Google

slovi. U meni se porodila misao, a ta mi sve po malo prelazi u uvjerenje, da nas je Magjar ili barem prijatelj Magjara izdao, a Hrvat da nas je spasio, jer izbavljenje naših drugova ne znam kome bi inače pripisao.

S Bogom barune, i ne dao Bog da se ikada više sastanemo«.

VI.

Otac i sin.

Obitelj baruna Kalamarya doselila se u prošlom vieku u Hrvatsku, kupiv u Sriemu maleno dobarce od kakovih 300 jutara. Za cara Franje stekla je indigenat, ali se već u to vrieme razgranila i zaposjela više dobara u Hrvatskoj i u Slavoniji, a ženitbom jednog Kalamarya dobili su i veće dobro u Čanadskoj županiji. — Kalamaryji nisu se odlikovali javnim djelovanjem, njih se malo u javnosti spominjalo, izim što se neki iztaknuše svojom škrtošću i sebičnošću, a drugi opet prekomjernom raztrošnošću, što je osobito palo u oči u novije doba, kad je Hugo, otac staroga Kalamarya, sva svoja imanja u Slavoniji založio, a nije ih mogao izkupiti. Ostala su mu jedino dva dobra, i to Boričevac u Hrvatskoj i Osredak u Štajerskoj. Sadanji barun Stjepan kao da je pošao tragom svog otca, te je i ostatak svojih dobara založio; a bio bi ostao na suhoj grani, da ne bude ženitbom dobio imanja i novaca u vriednosti od pol milijuna.

Stjepan Kalamary, kako je bio hrdjav gospodar, bio je i hrdjav, nevaljan suprug. Grofica Irena, tako mu se zvala supruga — upotrebila svu snagu i vještinu, da ga privede pameti i razboritomu životu, ali

Digitized by Google

kad je vidjela da ne uspjeva, pustila ga da radi, što ga volja.

Istom kad joj se rodio sin Alfred stala je pomišljati, kako bi mu osigurala pristali položaj u družtvu uz odgovarajući tomu imetak, da se ne razpline u barunovim rukama; pa je načinila službenu izpravu pred javnim bilježnikom, kojom sav svoj imetak za slučaj smrti ostavlja svomu sinu Alfredu; a otcu mu ostavlja uživanje do njegove punoljetnosti, ali uz taj uvjet, da na teret toga posjeda ne smije praviti nikakovih dugova.

Kad joj je muž za to doznao, gotovo se razbiesnio na ženu, te ju stao zlostavljati i progoniti.

»Stjepane« — reče mu jednoć žena — »supruga sam ti, a ne robkinja, a budeš li prosliedio, kako si započeo, to ti zadajem rieč, da ću tražiti razstavu, a tada, vidit ćeš i sam, da ćeš ostati na suhoj grani, jer tvoj Boričevac ne će moći za dugo odolievati tvojoj raztrošnosti«.

Ovo je djelovalo. Barun pustio ženu na miru, pa pošao svojim putem po staroj navici, jer ženina dobra nosila su mu ipak toliko prihoda, da se je mogao podavati svojim pustolovinama.

Alfred ostao na brizi materinjoj, ona je preuzela uzgoj na sebe, ali je već za rana opazila, da se u njemu pomalja svojeglavost i prkos njegova otca.

Alfredu bilo 9 godina kad mu je majka nenadano umrla, a otac mu postao udovcem.

Razumije se, da za njom nije suprug tugovao, a i mali Alfred slabo je pojimao gubitak majke.

Prošlo jedva godinu dana, a barun pomišljao na novu ženitbu. Ne možemo reći, da ga je na to poticala ljubav ili nagnuće prema kojoj osobi, ta ova su čuv-

Digitized by Google

stva u njemu već davno obamrla, a težko, da ih je ikada u kršćanskom duhu osjećao.

On u obće do vjere nije puno držao, a u crkvu jedva bi u najsvečanijim sgodama dolazio, i to samo zato, da se pokaže.

On je tražio novaca, tražio bogatstvo, sve drugo bila mu je nuzgredna stvar.

Desio se slučajno na Bledu, a ovdje boravila i udovica grofica Marta Kandjelića sa svojom sestrom Izabelom. — Izabela bila je pristala djevojka od kakovih 25 godina. Ne možemo ju zvati ljepotom, ali je bila ugodne vanjštine, prijazna, dobroćudna i bezazlena, koja je pod nadzorom sestrinim sačuvala čistoću srdca i značaja, a bila je proniknuta skroz i skroz kršćanskim duhom.

Sva ova svojstva slabo su na baruna djelovala; ali on je doznao, da Izabela razpolaže imutkom od kakovih 300.000 forinti, a to je vriedilo u njegovim očima više, nego li sve duševne vrline i krieposti.

Barun se stao ozbiljno zanimati za mladu kontesu.

Ne bismo znali reći, kako je do toga došlo, da se ovo dvoje uzelo; akoprem su Izabelu mnogo odgovarali, da se kani baruna, jer ga već njegova prošlost nije mogla preporučiti.

Izabela postala barunicom Kalamary. Pir se obavio na Bledu kod sestre Marte, gdje se i ženitbeni ugovor sastavio.

Izabela donosi svomu mužu miraz, sastojeći od dva dobra u Štajerskoj i gotovine 100.000 forinti, ali uz sliedeći priuzdržaj; bude li iz toga braka djece, tad je sav taj imutak svojina djece, a ne bude li potomstva — imutak ostaje suprugu.

Mislilo se, da je barun prekinuo s prošlošću, te navrnuo novom kolotečinom. Prve barem godine moglo

Digitized by Google

se tako misliti; ali — ali, što no kaže poslovica, vuk dlaku mienja, ali ćudi nikada. Barun zapao u prijašnja družtva, dao se na športove, koji su obično velikih žrtava zahtievali, a k tomu i u pustolovine nježnije naravi. Sve ga to obuzelo kao neka vrst duševne boljetice, da se nije ni maknuti mogao.

Izabela stala uvidjati, kako je pogriešila, što nije slušala savjet svoje sestre, da se kani te ženitbe, ali sada bilo je prekasno.

Izabela postala je majkom; rodila je kćerku, ali je nije mogla privinuti na grudi, niti joj ljubavni cjelov udahnuti. Postala je žrtvom materinstva — umrla je, ostavivši živu kćerku.

Barun ju povjerio nekoj obitelji u susjedstvu na uzgoj; ali već mu se za mjesec dana javilo, da je i ona umrla.

Ne znamo, da li je Kalamary i jednu suzu prolio za ženom i djetetom; ali bili bismo blizu istine, kad bismo uztvrdili, da mu se srce uzradovalo, kad se na jednom opazio jedinim baštinikom ženina imutka.

Stjepan Kalamary nije više mislio na ženitbu. Mislio je, da imade dovoljno sredstva za svoj obični život. — Alfred rasao — ali nije napredovao. Otac se za njega slabo brinuo; ali da dobije kakav takav uzgoj, dao ga u vojničku akademiju, gdje je probavio punih šest godina, ali je slabo što naučio, te su ga napokon radi loša napredka i oporna ponašanja morali odpustiti, a bilo mu je 22 godine.

A što sada? Život mu tekao u bezposlici, nu nemiran mu duh tražio je ipak hrane i zanimanja.

Nad Alfredovom baštinom bio sekvestar, koji mu je godimice donosio 10.000 for. Ali kako smo vidjeli, i to mu nije dostajalo. On se na račun svoje baštine valjao

Digitized by Google

u dugovima, kojih su kamati u lihvarskim rukama rasli do ogromne veličine.

Mi smo ga već vidjeli, kako se i na tetku bio obratio, da mu plaća dugove; no ona je bila ipak toliko uvidjavna, da ga je naprosto odbila.

Sada je navršiv 24 godine ušao u dobu, gdje se imao proglasiti punoljetnim, i stupiti u neograničeni posjed svoje bašline; a u tu svrhu evo ga sada u Boričevcu, da obračuna sa svojim otcem.

Mi smo jednoć opazili mladoga Alfreda u magjaronskom kazinu, na političkom dogovoru. Tko bi iz toga zaključio, da se stao politikom zanimati — ljuto bi se prevario. Alfred nije imao o politici ni pojma, on je o njoj toliko znao, koliko je čuo od svojih drugova, koji se takodjer nisu u nju puno razumjeli. On je prianjao uz protunarodnu struju, jer je mislio, da tako mora biti, pošto je najveći dio naše aristokracije stajao u borbi proti narodnim težnjama, a on nade puni potomak te aristokracije nije joj se smio iznevjeriti. Pod konac g. 1848. pošao je u Ugarsku, gdje se je sa svojim otcem sastao. Htio se uvrstiti medju honvede, ali se predomislio, te ostao na strani tek kao nepristrani motrilac.

Iza katastrofe kod Vilagoša, videći, da se je politička igra doigrala, vratio se s otcem, koji se u Pešti desio, kući. Putem sastali se u jednom neznatnom selu sa magjarskim bjeguncima Bolenjiem, Krkačyem i drugovima, pa ih nagovorio, da podju s njim u Hrvatsku, a ondje da će se pobrinuti, kako će moći bez zaprieke u Tursku, gdje će se moći sastati sa svojim drugovima.

Ovoliko nam je trebalo spomenuti, da se laglje razumijemo u toku naše pripoviesti.

* * *

Digitized by Google

Iza odlazka magjarskih gostiju prošao je dan mirno bez svakog daljnjeg zapletaja. Alfred je pošao u lov, te se ni na objed nije vratio. Providnik se bavio u polju sa svojim radnicima, a barun zlovoljan i namrgodjen šetao se po sobi zabavljen svojim mislima i osnovama.

»Uvjeren sam« — reče za sebe — »da će se taj dogadjaj razglasiti na daleko i široko. Znam, da će biti težko ušutkati javno mnienje, a ovo će si stvoriti sud, proti komu će biti težko reagirati.

A javno mnienje u kojem će se pravcu razviti? Ono će držati, da ja ili šurujem sa buntovnicima; te ih u svojoj kući zaklanjam, ili ono će suditi, da sam ove nesretnike tek zaveo u svoju kuću, da ih izdam progoniteljima.

Prvo mnienje dignut će proti meni oblasti, koje će me pratiti sumnjivim okom, te me držati revolucionarcem, buntovnikom — a to bi bilo vrlo pogibeljno po moj položaj.

Drugo mnienje — drugi sud, bio bi jošte nepovoljniji, jer bi me držali prostim izdajicom, pak bi mi se drugovi kao okuženomu ugibati stali.

A što sam tim polučio?

A što misli moj sin? Što bi mislio, — ta njega u obće ništa ne zanima, što se ne tiče njegove osobe — a to je žalibože od mene naučio.

Gdje je? Pošao je u lov, pak valjda za kakovom pustolovinom, ako mu se pruži prilika. Nu kad se vrati, moram da mu koju ozbiljnu kažem.

Ne ide mi u glavu, kako je nestalo Bolenjia i Krkačya — tko ih je mogao obaviestiti za pogibelj, kad za njihov dolazak nije nitko ni znao do jedinog providnika? Zar da je on u taj posao svoje prste umiešao? Ne bih rekao, ta i on nije o svem ovom ni slutiti mogao.

Digitized by Google

Ipak moram da budem na čistu, pak makar i sam pakao morao u pomoć pozvati. Inače, tko da mi jamči i za moj život u vlastitoj kući?«

Barun tako mislio i naklapao za sebe, a da nije ni zamietio glasno rječkanje na hodniku. Istom kad je začuo oštriju rieč svoga providnika, prenuo se i otvorio vrata, da vidi što je. Bio je Alfred, koji se vratio iz lova, a za njim Miškolcy, biesan i uzrujan.

»Što to znači«? — oštro će barun.

»Trice i kučine« — porugljivo će Alfred. — »Susreo sam Ilonku, pak ju hotio poljubiti, a ta guska je digla viku, kan da si ju na ražanj nataknuo te dozvala i otca u pomoć«.

»Gospodine barune! ako vas služim, imadete, pravo zahtievati, da svoje dužnosti točno i savjestno vršim, ali tim se nisam odrekao prava, što pripadaju svakomu razumnomu stvoru, a to je — da brani čast svoju i svoje obitelji, ma bilo to i proti istomu gospodaru«.

»Oho!« — zategnu otac — »tako nije još nikada Miškolcy govorio, pa valjda ne će ni u buduće«.

»Šutio sam, jer se nije ticalo mene, premda bih često morao svoj glas dignuti. Ali sada, gdje ste na nišan uzeli diete moje, ne smijem i ne ću šutiti. Da li je to bilo posljednji put, odvisi od vas, ali vas uvjeravam, da ću se u sličnim slučajevima poslužiti i jačim sredstvima«.

»Gledji, gledji, taj se i prieti, nu prisjest će mu« — zamrmlja otac.

»Pusti ga, otče, pak uzmi za šalu, kao da nije ništa ni bilo, ta ti znaš iz izkustva, da je bilo i divljijih zvierka, pak su se napokon pripitomile«.

Alfred povukao otca sa sobom u dvoranu, a Miškolcy pošao opet niz stube na dvorište.

Digitized by Google

Opaziv kćerku, rekne joj ozbiljno:

»Budi na oprezu i čuvaj se, da ne dodješ u doticaj sa mladim pustolovom, jer bi se moglo priudesiti, da ti ni ja ne bi mogao pomoći«.

Ilonka zažarena, sbunjena pošla u svoju sobu, te pala na divan, gdje joj je u vrelim suzama odlanulo.

»No, kakove ti se budalaštine veru po glavi — ne znaš li, da te to sramoti, a škodi našemu ugledu? Budi oprezniji«.

Alfred skinuv pušku i presvukav se — bezbrižno je po sobi pjevuckao, kad se najednoć zaustavio pred otcem.

»Rekao si, da budem oprezniji — a čemu? — ne ide li milom, poći će silom. Ilonka mi se dopada, a njezin me odpor još jačim čini. Vidit ćeš, da ćeš biti sa mnom zadovoljan. Ali kaži mi radje, kakova se to komedija u našoj kući danas odigrala. To će biti svakako zanimivije od kakove bezazlene ljubovne spletke«.

»Ti znaš upravo toliko, koliko i ja — odvrati otac — pa ne pitaj više!«

»Ali otče, preko toga ne ide se tako lahko na dnevni red, jer tuj je u igri naše plemićko poštenje i naš družtveni položaj«.

»Kako to misliš?«.

»Evo ovako! Nametnulo mi se pitanje: zašto si ti te ljude zvao k sebi u Hrvatsku, kad bi možda kamo laglje mogli drugim kraćim putem doći k svome cilju. A kad si ih već zvao i uzeo sobom, zašto se nisi poskrbio za njihovu sigurnost?«

»A jesam li to mogao?«

»Ti si to mogao i morao, a da ne padne na tebe ljaga, da si ih zaveo, a po tom izdao, a sviet će po svoj prilici ovako suditi«.

Digitized by Google

»Ja to tek naslućujem, ali za me se ne trebaš bojati i ja ću takova naklapanja pobijati, jer mi je do časti našega imena — koje se ne smije nekažnjeno kaljati«.

»To je pametna rieč od tebe; jer ja sve, što sam dosele uradio, uradio sam u našem interesu, pa ćeš mi zato danas sutra biti zahvalan.

Ja sam i dalje mislio. Okolnosti su se promienile, a ciela politička struja navrnula je drugom kolotečinom. Magjaronstvu je po svoj prilici odzvonilo; ali ni Ilirstvu ne ima mjesta. Zavladat će novi sustav, komu će se tako stari magjaroni, kao što i Ilirci opirati. A ipak trebati će pomagača, koji će ga znati i htjeti širiti i jačati. Ne bude li se našao dovoljan broj kod kuće, importirat će se iz vana, a u toj situaciji mislim, da bi uputno bilo, kad bi se čovjek pobrinuo za kakovo odlično mjesto. Nam bi pomogao i naš družtveni položaj«.

»Razumijem te, otče; time si mi i današnji dogadjaj protumačio. Ti si htio steći zaslugâ za novi sustav, koji bi te za tvoje usluge imao nagraditi. Za ovaj put te je nada prevarila, a ondje gore čuvat će se takovoga nespretnoga pomagača, koji bi im svojom pomoći više škoditi nego li koristiti mogao. U ostalom, ja bih te molio, da ob ovom u sav glas ne govoriš, a ovime ti ujedno izjavljujem, da na mene ne računaš, jer ti ja pomagati ne ću, a nije mi ni sila, jer imam toliko sredstva, da mogu i na pošteni način živjeti«.

»Sve ljepše« — ironički će otac — »ti možeš i od svoga živiti, a nisi li se već do sada preko ušiju u dugove zakopao, a k tomu ti visiš o milosti sekvestra pak napokon i o mojoj volji«.

»Gospodin je barun« — sa posmjehom će sin — »u velikoj bludnji. Barun Alfred Kalamary ne ovisi ni o sekvestru ni o otcu: jer on je jučeranjim danom po-

Digitized by Google

stao punoljetan, te postaje neograničenim vlastnikom svoje baštine, pa će ovisiti od njega, hoće li i u napredak uzdržavati otca sa 3000 forinta, što ih je dobivao od moga materinstva«.

Stari je bliedio i grizkao si ustnice, ali nije znao, što bi odvratio, jer je napokon sin istinu govorio. Ali barun je mogao i te tisuće pregorjeti, jer je još uviek posjedovao imetak druge žene, koji nije trebao s nikim dieliti, ali da se ne vidi, da pred sinom uzmiče odvrati:

»Gospodin sin ne bi smio zaboraviti, dok ja živim, da sam odgovoran za njegovu baštinu; pak od moje volje ovisi, da mu ju predam ili uzkratim, a na to bi me i njegov dosadanji život ovlašćivao«.

»Ne govori, otče, što sam ne vjeruješ. Svoje si prorajtao, jedini ti je Borlčevac netaknut ostao. Ti si živio i živiš danas od miraza svojih žena, da toga ne ima, ti bi već odavna svisnuo na suhoj grani.

Pozivlješ se na nekakovu odgovornost i na otčinska prava, a ti si ih odavna izgubio. Ti si mi otac! A kaži mi po duši, jesi li na mene i krajcaru potrošio? Otac si mi; a jesi li se ikada ugrijao u brizi za moju naobrazbu, za moj uzgoj? — Nikada! Nikada!

Reći ćeš može biti, da ne dolikuje sinu tako govoriti. Imaš pravo, ali ćeš me morati izvinuti, kad promotriš, da je to sve sin od otca naučio, da se trsi, kako bi ga dostigao, ali ga ipak nije dostići mogao.

Raztrošan sam, a nije li to baština našega roda? Djed mi je bio takav, ti si gori jošte, a zašto da ja budem bolji. Nabacuješ mi pustolovni život? Ha! ha! ha! Ta ja sam mladić tek na pragu života, pa da se ne naužijem svieta — bila bi neoprostiva ludost. Ali, otče, tebe su već sjedine posule, ti si prevalio nedvojbeno dvie trećine svoga života, a ipak bi se u ljubavnim pustolovinama mogao mjeriti sa svakim mladićem.

Digitized by Google

Pa vjeruj mi, ja ću prije prestati, nego li ti; jer kako si malo prije vidio, Ilonka mi se svidja — pak, pak da mi budne ženom, možda bi bio bolji suprug i otac — nego li je to moj otac bio«.

»Ti se šališ« — reče otac u očevidnoj zabuni — »ali ne zaboravi, da se ni jedan Kalamary nije toliko snizio, da bi bio kadar ženitbom okaljati čast svoga plemena«.

»Ne boj se, ne ću ga ni ja« — prasnu u smieh Alfred. — »Proći će još vremena, dok ti budem mogao predstaviti svoju ženu, ali ta mora biti visoka roda i bogata. Vidiš i to sam od tebe naučio«.

»Ti dakle namjeravaš zatražiti, da te proglase punoljetnim?« — zače opet barun.

»Nedvojbeno. A da me više ne pitaš, kazat ću ti namah, što sam tada naumio. Prodat ću toliko, koliko mi treba, da podmirim dugove. Uzet ću zatim domovnicu, pa svietom putovati. Kod kuće sam vrlo malo naučio; možda ću u svietu postati pametniji, pak se onda vratiti kući«.

»K putovanju hoće se novaca!«

»Dakako, a bude li mi ga pomanjkalo, ta otac će biti tako dobar, pak će me izbaviti iz neprilike. — Nije li tako?«.

»Ti već postaješ jogunast, svakako dobar znak!«

»Dakako« — nasmija se Alfred — »i ti se možeš ponositi, što nije jabuka pala daleko od stabla.

Nu mi ćemo se brzo razstati, jer ne bih rado, da smetamo jedan drugomu; pa i onako ovdje bi mi bilo po vražke dosadno. U Zagrebu dakako da je ljepše i ugodnije, gdje prolaziš kao na krilima od zabave u zabavu, iz družtva u družtvo; gdje te jedva izgledaju, da se s tobom zabaviti i našaliti mogu«.

»Pa kamo ćeš, moj sokole, najprije u Zagrebu?«

Digitized by Google

»Na to ti je težak odgovor. Valjda onamo, kamo me najprije slučaj nanese; nu svakako ovaj ću put osobitu pažnju posvetiti svojoj dragoj tetici grofici Kandjelićki«.

»To si mogao i prije učiniti. Vidiš, ona je bogata, a k tomu bez roda; računaju ju na pol milijuna«.

»Što ne, kad bi dobra tetica barem polovicu toga nama posvetila, bilo bi joj vriedno i ruku poljubiti. No ti valjda i ne znaš, da je Kandjelićka uzela neku djevojku pod svoju kćerku — a liepa je i rumena kao proljetna ruža. Ne misliš li, da bi se izplatilo, kad bi joj se malo ulagivalo, osobito, ako ju postavi obćenitom baštinicom. Ta liepa je, bogata je — pol Zagreba bi mi zavidilo«.

»Valjda joj je kakova rodjakinja?« — upita otac, pogledav oštrim okom sina.

»Težko da će biti. To čeljade poznato je cielomu Zagrebu, to ti je pelivanka družtva Vinterova, što se pred dvie godine u Zagrebu produciralo«.

Kalamary je probliedio, a rekao bih i zaniemio, jer na sve sinovo naklapanje nije ni riečju odvratio.

»Što ti je otče? Ti si valjda ljubomoran na mladu pelivanku. Bi li ti bilo po volji, da ti ju kao snahu predstavim?

Ali vidim, da ti dosadjuje moj razgovor, pa prestanimo. Želio bih i onako do večere dva tri lista napisati svojim prijateljem, kao objavu, kada da se sastanemo«.

Barunu bilo u istinu drago, što se prekinulo. Kod večere razgovaralo se o raznim sitnicama, a sliedeći već dan nestalo je i Alfreda iz Boričevca.

»S Bogom otče do skorog vidova!«

Digitized by Google

VII.

Paviša Karlović.

Kakova pol sata od Boričevca ležalo je liepo uredno seoce sa župnom crkvom i školom, zvalo se Sokolovac. Kuće bile prizemnice, slamom pokrivene, ali liepo pobieljene, što je samomu selu dalo prijaznije lice. Jedino župni stan i škola, što se tek ove godine troškom grofa I. Draškovića podigla, bila je na kat i criepom pokrivena. Selo se protegnulo na sve četiri strane, te sačinjavalo nekoliko nepravilnih ulica. Graditeljska struka nije tu bila poznata, pa je svaki gradio kuću i obore, kako ga je pamet učila; jedino občinsko poglavarstvo vodilo je brigu, da bude svagdje red i čistoća, a i narod je na to prilično pazio već radi zdravlja.

U jednoj takovoj ulici, što se u ravnoj crti protegnula prema vlastelinskom lugu, izticala se kuća Karlovića, toli svojom veličinom, koli svojom vanjštinom, te razporedom gospodarskih zgrada.

U ono doba živio je narod većim dielom u zadrugama, a ono dvie tri kuće izvan zadruge bijahu medju sobom, kako no je rieč, tajno podieljene.

Bilo je pred kakovih pedeset godina, što se Danilo Karlović u Sokolovac doselio. Bio je iz gorskog kotara, iz kojeg su ljudi od vajkada zalazili u strane, a često u daleke krajeve, da privrede onoliko, koliko im je za obitelj trebalo, a što nisu mogli kod kuće privrediti. Tako je i stari Karlović, otac Danišin, više godina probavio u tudjini, te si stekao liep imutak, s kojim je mogao sve potrebe namirivati.

Kada je stari umro, ostavio je dva sina, Danišu i Lovru sa snahami i unucima. — Zadruga Karlovićeva bila je velika, zemljište slabo i pretiesno, a čeljad svadljiva i nesložna, što je prinukalo Danišu, da misli, ne bi li

Digitized by Google

bilo uputnije ugnuti se svadji i neslogi, pa potražiti si negdje drugdje mjestance — gdje bi sagradio novo ognjište.

Bilo nešto od otčeva truda prištedjene gotovine, a tim je mislio na drugom mjestu započeti. Brat mu Lovro pristao na to, samo se snahe nekako opirale, ali napokon za njihovu se volju nije puno pitalo.

Daniša našao pristalo selište u križevačkoj županiji u Sokolovcu, sa starom trošnom kućom i sgradama. Kupio ga za 300 forinti i izplatio; upisao se sa svojom i bratovom obitelju u općinu, koja ga je drage volje primila za svoga.

Daniša vodio gospodarstvo, brat ga slušao, a djeca mu se pokoravala.

Bio Daniša čovjek od oka, razborit, vješt svakomu poslu, a u radu upravo neumoran. Za kakovih pet godina podigao novu prostranu kuću, prenapravio gospodarska zdanja, u kojima je bilo svake vrsti blaga, što je trebalo valjanomu gospodarstvu.

Karlović se brojio medju najbolje, a već sada medju najimućnije gospodare u Sokolovcu.

U njegovoj kući vladao je uzoran red, nepomućena sloga i podpuno zadovoljstvo; a sve ovo podavalo mu je ugled i štovanje pred narodom i pred poglavarstvom. Daniša je imao više djece, a medju njima sina Pavišu.

Paviša bio je milokrvan dječak, zlato materino, miljenče otčevo, a ljubimac ciele kuće. Time ne mislimo reći, da su ostali bili nevaljani. — Bože sačuvaj. — Karlovićeva djeca bila su najbolja u cielom selu; ali Paviša se odlikovao bistrinom svoga duha, te željom za naukom.

Učitelj bi često govorio, da takova djaka nije nikada imao u svojoj školi, jer što bi on jednom čuo, to bi namah i zadržao u pameti, a što je vidio, toga nije

Digitized by Google

više zaboravio. Prvu je obuku primio u Križevcu, a otac ga namjeravao pritegnuti gospodarstvu.

»Ostavite ga, prijatelju u naucima« — govorio bi mu župnik — »vas imade dosta na gruntu, a ako Bog da, biti će vas više, pa dajte ovoga u školu i na dalje, vjerujte mi, opošteniti će selo i vas, a Bog zna. ne bude li i cielomu selu koristio.

Daniša se počesao za uhom, te mislio i mislio, na što bi se napokon odlučio. Dvoje mu se vrzlo glavom, i to prvo: školovanje u gradu stajalo bi novaca, a bojao se prigovora u kući, da na diete svoje odviše troši na štetu drugih; nu i tu bi zaprieku lahko svladao, jer mu je brat tu žrtvu drage volje dozvolio. A drugo, što da bude od njega, kad izuči škole? Ta sve službe i časti bijahu izključivo plemstvu zadržane. Seljačko diete moglo je jedino da bude vlastelinskim ili javnim odvjetnikom, ili pak svećenikom. Ovo bi drugo najvolio, kad bi k tomu u Paviše opazio nagnuće, što bi se naravno istom tečajem godina imalo pokazati.

Daniša se napokon odlučio za nauku. Najmio u njekog poštenog majstora u Zagrebu stan, hranu i inu obskrbu, a za sve ovo plaćao je 8 forinti mjesečno. Danas doduše malena svota, ali za ono vrieme držala se dosta velikom, osobito za siromašnog seljaka. Neka bude, da vidimo, što se može od seljačkog djeteta.

Početkom listopada godine 1835., dakle kad mu je bilo 12 godina, počeo je Paviša Karlović polaziti gimnaziju. Otac i majka dopratiše ga sami u Zagreb. Godina za godinom prolazila, a mladi Paviša upravo liepo napredovao. Starom Daniši poskakivalo srdce od radosti, kad bi dočuo od gospodara, u koga mu je bio sin na stanu, da je s njim zadovoljan, a od profesora, da je marljiv i uredan. Svake godine dolazio bi s veseljem

Digitized by Google

kući sa odličnom svjedočbom. Paviša bio je uviek medju prvima, a sa svojega se mjesta nije dao potisnuti.

Svršio ovako parvu i princiju, gramatiku i humaniora, a sad se valjalo odlučiti za filozofiju ili za sjemenište. Otac bi želio ovo potonje. Paviša mu odvratio:

»Želiš li upravo, da podjem u sjemenište, ja ću te slušati; bit će ti laglje, jer ne ćeš trebati više na mene trošiti«.

»Sinko, ja bih želio, a i majka želi, da budeš svećenikom, ali ti ostavljamo podpunu slobodu, da odabereš ono, za što osjećaš volje i nagnuća«.

»Kad je tako« — odvrati Paviša — »ostavi me, da izučim filozofiju i prava, naći će se valjda i za mene mjesta«.

»Pa neka ti bude na volju, ali pazi, da ne podješ po zlu putu. Bit će ti više slobode, ali žalibože, mladež se ne zna uviek svojom slobodom razborito služiti«.

»Ne boj se, otče, čuvat će me Bog i dobra volja«.

»Sinko, otvorit će ti se put u družtva, a ova nisu uviek najbolja, a u zlu je družtvu već mnogi nastradao«.

»I opet ti velim, da ti ne ću dati prilike, da se na mene potužiš«.

Za ono je vrieme filozofija bila u Zagrebu kao čistilište za školsku mladež. Mnogi djak slabijih sposobnosti, ako je preplivao u nižim razredima, već se je u prvoj godini u filozofiji spotaknuo i zapeo, te bi obično jedna trećina filozofa morala napustiti nauke.

Mojzes bio je u ono vrieme najglasovitiji profesor na filozofiji, ali strog do skrajnosti. U koga je vidio, da ne ima volje i sposobnosti, toga bi na pol puta zaustavio, da ne ide dalje.

Paviša je i ovdje kušnju održao. Mojzes ga zavolio, te ga drugim stavljao za primjer, kao najboljeg svog učenika.

Digitized by Google

Jedini profesor, s kojim se nije slagao, bio je Mačik iz magjarskog jezika. I taj je predmet učio, ali samo onako, da ne padne; a to je profesora ozlovoljilo, pa mu jednom u četiri oka rekao:

»Vas hvale kao najvrstnijeg djaka na filozofiji, a ja toga ipak ne opažam. Vi učite, ali ne onako, kako bi mogli i kako bi ja želio, s toga vam unapried kažem, da ću ja od vas zahtievati više nego od drugih. Ja ću druge s vašim znanjem propustiti, ali vas ću baciti unatoč pohvalama vašega štitnika Mojzesa«.

Paviša se sbunio i zarumenio, u njega je mlada krv stala ključati, ali se ipak svladao, te mu mirno odvratio:

»Meni se ne mili vaš predmet, ali pokušat ću, da vam u buduće ne dam prilike, da se na mene potužite, ali vas uvjeravam, ako i naučim magjarski, da od mene ne ćete ipak Magjara načiniti«.

Moramo primietiti, da je profesor Mačik bio najomraženija osoba na filozofiji i akademiji, jer se ga držalo agentom, koji bi medju mladeži hotio širiti magjarsku misao.

Paviša je medjutim i iz magjarskoga jezika dobio odliku.

Svršiv u dvie godine filozofiju, zašao na akademiju da uči prava. Tuj ga u drugom tečaju zatekla godina 1848.

Kakove su tada prilike zavladale u zemlji, a osobito u Zagrebu, svakomu je poznato. O ozbiljnoj nauci ni govora; mladež se spustila u arenu političke borbe, te u svim narodnim manifestacijama sudjelovala, može biti i više, nego li je uputno bilo.

Profesori često stajahu pred praznim klupama, dočim se mladež razilazila po raznim sastancima.

Bijaše to velika napast za našeg Pavišu, ali on je

Digitized by Google

i toj napasti odolio, ne prekinuv nauke, tako, da je pod konac semestra — a taj se te godine vrlo rano svršio — položio izpit sa najboljim uspjehom.

Krivo bi činio, koji bi sudio, da se mladi Paviša ugibao svojim drugovima, da se je tudjio narodnom pokretu. Ni jedno ni drugo. Paviša je dolazio u sastanke sa svojim drugovima, te rado slušao, a i sam držao zanosne govore, kojima se budila narodna sviest. Paviša je stupio u narodnu gardu, te u njoj bio desetnikom. Vidio si ga na svakoj paradi sa puškom na ramenima, sa crven-kapom na glavi. Vidio si ga na straži pred Gajevom kućom, vidio si ga i u onoj povorci djačke garde, koja je pošla, da zaštiti izraelićane, kad ih je ogorčeno gradjanstvo htjelo izagnati iz grada.

U svim ovim manifestacijama sudjelovao je Paviša na pametan način.

Jedno su mu predbacivali drugovi, a to, da je odviše skroman i čedan, što ne polazi njihovih zabavâ, te što se ne vidjeva na noćnim sastancima.

A to je bila istina. Gdje se pilo i bučilo, tamo bi badava tražio Pavišu. Gdje se uz čašu rumenike uz razkalašenu čeljad rogoborilo, i tamo nije htio Paviša. Gdje su mu drugovi pod djevojačkimi prozori pravili serenade, i tamo ne bi vidio Paviše.

Za odrasla mladića, svršena pravnika, odviše je plah i čedan kao djevojka, — taj bi više pristajao kakovu samostanu, nego li svietu — tako bi mislili njegovi drugovi.

Paviša se razumio u muziku, bio izvrstan pjevač, pak ga prikoravali drugovi, što nije htio u njihovu družtvu da pokaže svoju vještinu.

»Drage bih volje i to učinio« — odvraćao bi Paviša — »ali ne u mjestima, gdje urednomu mladiću mjesta ne ima, često puta u zakutnim krčmama, gdje se pre-

Digitized by Google

vršuje mjera umjerenosti — a kad što i obične pristojnosti«.

Jednoć ga saletio Vinko Ožanić, drug i saučenik od prvih godina, pak mu stao govoriti:

»Ja znam, da ti se ne mili noćno plandovanje, ali za ovaj put ćeš morati učiniti iznimku. Nije ništa zla ni nepristojna«.

»A što je to takova?« — zapita Paviša.

»Odlučili smo, da načinimo serenadu pod prozorima Minke Zdelarevićeve. Krasna je djevojka, a vrla rodoljubka, koja nam obično cvićem i viencima kiti zatavu! Sutra je njezin imendan. Gledji, da ju iznenadimo«.

»A da ne bude tuj i koja druga svrha prikrivena?« — sa smieškom će Paviša.

»A što bi te zanimalo, da ti i kažem, ali neka ti bude. Ali zašto da ti to i pripoviedam, kad ti i onako ne imaš pojma o ljubavi«.

»Dakle ipak ljubavna spletka!« — u šali će Paviša.

»Reci radje prava pravcata istina. Meni je Minka zavrtila mozgom, ili da ti se elegantnije izrazim, ona mi je osvojila srce. Ono dva tri puta, što sam bio u kući njezinih roditelja, bijaše dovoljno, da se tinjajuća iskra prometne u plamen. Kako sam opazio, roditelji su mi njezini nakloni, k tomu ugledni ljudi i od upliva, a to bi mi u mom budućem položaju moglo samo koristiti. Ovako improvizirana serenada znam da bi njezinoj taštini godila, a da se krivo ne razumije, moglo bi se uzeti, kao da je samo rodoljubki namienjena!«

»A ne kao ljubovci?« — upade Paviša.

»Ona će po svoj prilici tako shvatiti!« — odvrati Vinko — »a za druge nas nije briga. Nu kaži mi, da li ćeš mi izpuniti želju?«.

»Ne ću!« — odrešito će Paviša.

Digitized by Google

»A zašto ne?« — kao uvriedjen reći će Vinko.

»Jednostavno s toga, što ne ću da kumujem nepoštenomu poslu!« — ozbiljno će Paviša.

»A što je u tom nepoštena? Ma da si i najstroži puritanac, ne bi smio tako strogo suditi«.

»Ja nisam puritanac, ali sam čovjek, koji drži do svoga i tudjega poštenja, pa mi ne bi dolikovalo, da ma bud na koji način sudjelujem kod posla, koji po mom sudu nije drugo, no jednostavna lakrdija«.

Vinko je planuo i doviknuo:

»Ako si mi i prijatelj, to ti ipak zabranjujem, da ovako nizko o meni sudiš«.

»Ovisi to samo o tebi, prijatelju! Ne daj povoda, pa se ne će tako o tebi suditi; a sad, da te na nešto sjetim, što će te uvjeriti, da imadem pravo, kad o tebi tako sudim.

Sjećaš li se minulih praznika, kad smo se desili u Brežanici. Gospodin nas je tamošnji liečnik, Latković, pozvao k sebi; mi smo poziv primili i bili u njega puna dva tjedna gosti, gdje su nas tolikom ljubežljivošću i prijaznošću dvorili, da je težko i vjerovati. Ti se po gotovo nisi dao odanle odkinuti, te ne bi bio mario i ciele praznike ondje provesti. A sjećaš li se zašto? Ako si zaboravio, sjetit ću te ja, pa je dobro, da zapamtiš za vremena, da ne padneš u drugu još veću nepodobštinu.

U Latkovića bila liepa, dražestna kćerka Ljubica, zoroliko diete, kao da su ju vile na jutarnjoj rosi okupale, a traci radjajućeg se sunca ovjenčali. No što još mnogo više vriedi, ona nam se prikazala kao čist, svjež pupoljak na busenu, kojega se jošte ni najmanji dašak svjetske prevrtljivosti nije ni dotaknuo. Ti si gotovo ludovao za njom, laskao joj, i Bog zna, kakova li joj sve imena nisi nadievao. Ja sam mislio, da si ti tada

Digitized by Google

ozbiljno mislio — jednom rieči, da si bio u nju do ušiju zaljubljen. Ona ti je sirotica držeći te za poštena mladića vjerovala, tim više, što si ju u mojoj nazočnosti mal ne za ruku zamolio, upitav ju, bi li se smio, kad svršiš nauke, na njezine roditelje obratiti. Ona ti nije odgovorila, ali joj na oku zatitrala suza, i ona žareća se lica oborila glavu. Ne bijaše li to isto toliko, koliko i privola, riečima izražena?

Prijatelju, uvjeren sam, da ona nije na to zaboravila; uvjeren sam, da si je ona s tvojom pojavom stvorila ideal za cieli život, te da jedva izgleda čas, da joj pokucaš na vrata.

Učio si psihologiju, a valjda si od onoga nešto upamtio, pa mi kaži, kakova li će se čuvstva i osjećaji u njoj poroditi, kad dozna, da ti je ona tek igračkom bila, da si ju zaboravio, čim si drugu pogledao, da si ju bez uzroka ostavio?

Prepredenoj gospodjici, kojoj su takovi pojavi nešto obična, koja će se moći zamjenitom osvetom osvetiti svomu ljubovniku — može to biti svejedno. Ali nedužnomu i svjetskim himbama tudjoj djevojci, bit će to porazan udarac, kojega će uviek osjećati, dok bude živa, pa makar se i za drugoga udala.

O koliko je lahkoumnih mladića razorilo najljepše ideale mladenačke dobe u nježnom djevojačkom srcu, te ih na posljedku bacilo u vrtlog strasti i pretvaranja?

Kaži mi sada, je li to pošteno, što radiš; dolikuje li to mladiću, koji bi barem morao toliko naučiti, da znade razlikovati, što je pošteno, a što nepošteno?

Nego, znaš li mjesto serenade što bi bilo najpametnije da učinim?«

»Što takova?«

»Da idem gospodjici Minki, pa da joj prišaptnem: Ne vjerujte sirenskim glasovima svoga viteza; danas

Digitized by Google

pjeva vama, kao što je još jučer pjevao drugoj, danas vam zadaje vjeru, koju je jučer kod druge nogama pogazio!«

»A misliš li, da bi uspio? Varaš se; gospodjica je Minka već prošla takovu školu, ali se i brzo utješila, pak si dala od drugih udvarati, a možda ne ću ni ja biti posljednji«.

»Prijatelju, ja ti ne vjerujem, jer ti sav sviet po sebi sudiš i obiedjuješ, ali ako i imade u svietu dosta truleža, biti će u njega i moralne snage, da mu se odupre«.

»Prijatelju, tvoj sud« — nastavi Paviša — »velika je uvrieda za Minku Zdelarićevu. Ja joj ne stojim za skutovima; ja ju vrlo riedko vidim, ali toliko znam, da su joj roditelji značajni i pošteni ljudi, koji mnogo drže do obiteljskih svetinja, pak nastoje, da prema tomu i svoju djecu uzgoje, a Minka je njihovo mezimče. Ne znaš li prijatelju, da takova nepromišljena rieč, kakovu si malo prije o Minki izrekao, vriedja njezin značaj, njezino poštenje, a može imati i za njezinu budućnost kobnih posljedica, a toga niti je zaslužila ona, niti su zaslužili njezini roditelji«.

Vinko se zamislio i zurio preda se; rieči su ga prijateljeve duboko dirnule.

»Vjere mi, ljepše ne bi znao razpredati ni naš bivši profesor Mojzes; ja što takova niti sam dosele čuo, niti sam u kojoj knjizi čitao. Načela u istinu su krasna, ali žalibože vrlo neobična. Ti bi po svoj prilici više pristajao za fratra, nego li za pravnika«.

Paviša se bolnom ironijom nasmjehnuo, pak odgovori:

»I sam veliš, da su moja načela liepa, ali u današnjem svietu neobična. Žalibože, da je tako, ali liepo ostaje liepim, ma se i ne cienilo; kriepost ostaje krie-

Digitized by Google

pošću, ma se sviet za njom blatom nabacivao, no naša bi zadaća morala biti, velim naša, jer smo svojim zvanjem upućeni, da budemo učitelji i vodje naroda, da narod ugrijemo za ono, što je dobro, što je liepo i što je kriepostno. A nije li gotova sramota proti svomu uvjerenju širiti nepoštenje, nemoral, grieh i što ti ja sve znam?«

»Pitaš me, gdje sam to naučio? Ja ću ti s ponosom odgovoriti, da sam ja najvišu moralnu nauku crpio u roditeljskoj kući na domaćem ognjištu.

Moj otac živi sa mojom majkom u ljubavi i slozi punih trideset godina, a ta ljubav osnovana je na medjusobnom štovanju. Ja nisam nikada opazio, nisam nikada vidio čina ili čuo rieči, kojom bi otac i nehotice uvriedio majku, a i obratno. Jednom rieči, u njihovu životu gledao sam živi primjer sretnog obiteljskog života. U kući imadem dva strica, pa i oni živu onako, kako i moji roditelji. Ovo ti je slika vriedna kista neumrlog Rafaela ili Leonarda da Vincija.

Imadem i dvie sestre. Roditelji ih paze kao oko u glavi, nastojeći, ako danas sutra budućemu zetu ne budu mogli dati bog zna kako obilata miraza, da mu dadu ženu, što vriedi više no srebro i zlato, ženu, koja će ljubiti i štovati svoga muža, s njim raditi i privriedjivati, s njim uživati, a ako bude potrebno, i trpiti i pregarati. Pak da se nadje tko, koji bi se u nje zadjeo ili ih uzeo za nišan svojih hira, svoje taštine, — vjere mi, zlo bi prošao; roditelji bi mu oči izkopali.

Prijatelju, nemoj nikada zaboraviti na važnu zadaću, što ju imadu žene u družtvenom životu, pa ih zato treba i štovati.

Ja sam opažam, da je naša naobrazba nepodpuna i površna. Čovjek, da bude dorasao zadaći budućeg života, treba uz um i srce, koje mora da se nadju uviek

Digitized by Google

u skladu, hoće li se da se postignu veliki ciljevi. Pa ipak imade li ljepše i uzvišenije nauke, imade li jačeg moralnog uporišta, nego li ga nalazi i najprostiji seljak i neuputno djače u nedostiživoj gospodnjoj molitvi otčenašu. — Ali ju treba sa čuvstvom i sa zanimanjem moliti«.

»S bogom, prijatelju!« — ustao Vinko i htio da otidje.

»Tebi se ne svidja moj razgovor, pa mu se želiš ugnuti, nije li tako?«

»Nije, ali sam pogledao na uru, pa vidim, da je vrieme, da obaviestim svoje prijatelje, da iz današnje serenade ne bude ništa«.

»Ne zamjeri, ako sam te u tvom užitku smutio«.

»Ni najmanje, dapače ti hvalim i obećajem ujedno, da ću o tom razgovoru na samu razmišljati«.

»I to je dobro, ili barem ne će škoditi; a jošte te upozorujem na Ljubicu Latkovićevu: nemoj, da joj silovitom rukom uništiš uzor, što si ga je sama stvorila«.

»Ali prijatelju« — prihvati Vinko već na vratima — »kako te rado slušam, a ipak te podpuno ne razumijem. Ti si medju nama gotova zagonetka, iznimka. Čovjek bi rekao, da ti je srce ledeno. da te žar ljubavi nije nikada ugrijao; a u drugu ruku ti tako liepo pripoviedaš o ženama i njihovim vrlinama, kao da si to već odavna okusio?«.

»Ne, ne, prijatelju, ja sam o ljubavi, što se moje osobe tiče, malo mislio i srce je moje u tom pogledu posvema slobodno«.

Paviša se zamislio.

»Ali, ali, tko bi znao? Svakako, budem li si svjestan toga osjećaja, ja ga ne ću ničim okaljati«.

Paviša se sjetio roditeljske kuće, sjetio se Boričevca i Ilonke, i slaba mu je rumen oblila lica.

Digitized by Google

»Nisam zvan, da se uplićem u tvoje poslove, ali svakako morao bih čestitati djevojci, koja bi bila vrstna, da ti osvoji srce«.

Prijatelji se razstadoše.

Ovaj razgovor dao je povoda obojici prijatelja, da su o njem razmišljali duže vremena.

* * *

Školska se godina svršila, a nadobudna mladež, ova uzdanica našega naroda, razišla se kućama, kao razsadnici novih ideja medju narod, koga se evo pokušalo privesti u arenu ustavnog života, koji se je dosele tek po imenu poznavao.

Paviša Karlović vratio se kući kao svršeni pravnik sa svjedočbom položenog državnog izpita.

VIII.

Ilonka.

U Karlovićevoj kući nastalo je neko zatištje. Vesela čeljad kao da je zamuknula, a stari Daniša zamišljeno obilazio obore i radio svoj posao. Minule godine uzeli mu dva sinovca u vojnike, a ljetos morao jednoga opremiti kao predprežara preko Drave za banovom vojskom. Manjkale mu dakle u kući tri radne sile, koje su morali zamieniti stari, kojima se već htjelo odmora i počinka.

Mlada Ružica, kćerka Danišina, postala je nekako mučaljiva, te joj pjesma, prije toliko omiljela, zaniemila u grlu. Nije čudo, bila je izprošena, a zaručnik joj morao u vojsku na Dravu; a Bog zna, hoće li se vratiti ikada.

Starog Danišu nešto sapinjalo u srcu, kad je čuo, da je iz Zagreba pošla djačka dobrovoljačka četa, da

Digitized by Google

se pridruži banovoj vojsci; bojao se za Pavišu, ne bi li ga snašla napast, te joj se i on pridružio.

Oko polovice rujna g. 1849. stigao mu list iz Zagreba. Otac ga otvorio drhtavom rukom; ali mu se već na prvom redku lice razvedrilo, kad je pročitao, da mu sin za koji dan dolazi kući.

Paviša se vratio u roditeljsku kuću. Bilo trenutakâ, kad je kolebao u odluci, bi li kući ili u Magjarsku; a možda bi ovo i učinio, da ne bude od ljudi doznao, da mu otac pobolieva, a od kuće da su i onako pošla trojica na bojište.

Bijaše gotova slava u Karlovića, kad mu se vratio sin; kuća bila vazda puna susjedâ i prijatelja, da se nagledaju mladog gospodičića, koji se evo vratio u njihovu sredinu. Neki već u njem gledali budućeg svog sudca, za koga su unapried bili uvjereni, da će im pravedno suditi.

Paviša bio sa svakim ljubezan i prijazan, ta svi su oni njegovi znanci i vršnjaci, s kojima se za djetinjstva igrao, zabavljao i šalio. — Naravno, da bi Paviša takovu priliku upotrebio, da im štogod natukne o današnjim prilikama i odnošajima; osobito, da ih upozori, kako bi narodu minula godina imala ostati zlatnim pismenima zabilježena; jer je u njoj stekao slobodu, stekao naravna prava, kojih mu do tad nije nitko priznavao.

On bi se s njima upuštao i u politička naklapanja o današnjem sporu sa Ugarskom; izvinjivajuć sâm narod od svake odgovornosti, ali tim više odsudjujuć bahatost i taštinu onih, koji su držali, da im se sav sviet pokoriti mora.

Paviša namjeravao nekoliko dana ostati kod roditelja, pak se ogledati, da si nadje stalno zanimanje, jer mu danguba i bezposlica nije prijala.

Digitized by Google

Danju premetao bi svoja pisma i knjige, što ih je donio iz Zagreba, bilježio si znamenitije pojave u svom dosadanjem životu, pak uzeo za tim po koju knjigu, da se s njom pozabavi. U ono vrieme bijaše u naše mladeži najomiljenija knjiga »Kačićev ugodni razgovor naroda Slovinskoga«. On ga je već po više puta pročitao, te neke pjesme na pamet naučio. Htio je i želio, da se barem donekle uputi u prošlost svoga naroda, komu je odlučio služiti, ali tu u ono vrieme mogla mu je jedino i površno poslužiti Švearova poviest, koju je pod rukom u Zagrebu nabavio, te ju pomno proučavao. Pod večer izišao bi na šetnju vlastelinskim lugom, ali nekom neodoljivom privlačivom silom kretao bi prema gradu Boričevcu, te često dolazio na domak samomu perivoju. A to mu bijaše takodjer uzrok.

U Boričevcu, kako znamo, bila Ilonka, providnikova kćerka; on ju poznavao jošte kao diete u kratkim suknjicama; ona mu tako rekuć pred očima rasla i razvijala se poput ruže do pupoljka, a sad je već došla do razcvjeta. Paviši se dopala ona, ona mu se i neopazice ušuljala u srce, a da toga ona ni slutiti mogla nije. Ali možda ipak, — ta kad su joj ono žetelice spomenule, da se iz Zagreba vratio, oči joj neopazice zasjale, a u lice rumen udarila; a to je bio nedvojbeni znak, da joj se misao s njim zabavlja.

Paviša, kad bi iz Zagreba na praznike dolazio, u šetnjama okolišao oko Boričevca u namjeri, da ju vidi samo, a kad ju vidio, bio je zadovoljan. On je u njezinu oku čitao svoju sudbinu i bio s njom zadovoljan.

Kada se je ovog puta zaustavio pred ogradom perivoja, opazi Ilonku, gdje zalieva cviećе. Bog zna, da li ga je opazila; ona se barem nije na njega obazrela. Paviši zakucalo srce, on je želio da barem rieč od nje čuje, pak se s toga glasno nakašljao, ne bi li ju od

Digitized by Google

snatrenja probudio. Ilonka se izpravila, a oko joj se zaustavilo na krasnom mladiću.

»Dobar večer, gospodjice«, — plaho će mladić, — »vi ste si medju cviećem našli plemenitu zabavu, a ruže će vam biti zahvalne, što ste im podala nova života«.

»To je moja najmilija zabava. No vi ste se vratili; to sam već pred nekoliko dana saznala; a namjeravate li na dulje medju nama probaviti?«

»Svršio sam«, — odvrati Paviša — »pak ću za koji dan u Križevac, da nadjem pristalo zanimanje.«

»Liepo, liepo, ali tada ne ćete imati prilike za šetnju prema Boričevcu, a ja ipak sebi laskam, da vas moj maleni cvjetnjak zanima«.

»Bez sumnje«, — živo će mladić — »ali cvieća našao bih i drugdje; ali mene u vašem cvjetnjaku zanima jedna samo ruža, koje se ne mogu dosta nagledati«.

»A ova je?« — naglo će Ilonka.

»Vi sama, gospodjice« — odvrati mladić, zarumeniv se do preko ušiju

»Vi laskate«.

»Nije mi običaj; ja govorim živu istinu«.

Ovaj put i Ilonka zarumenila, a ruža, što ju držaše u ruci, pala joj na zemlju.

Razgovor se prekinuo, jer se na vratima čuo glas otčev, koji je dozivao kćerku.

Drugog dana našao se Paviša na istoj šetnji; ali ovaj put s čvrstom odlukom, da će za korak napried pokročiti, jer je držao, da sa takovim okolišanjem ne će doći do cilja. Sa sobom je bio na čistu. On ljubi djevojku pravom, čistom i nesebičnom ljubavi; a bio si je svjestan, da će za koje vrieme biti vrstan nju i vjenčati, te ju kao ženu uvesti pod svoj krov. Bio je

Digitized by Google

jedino u neizvjestnosti, ljubi li njega Ilonka, i ne budu li mu se u tom stavljale zaprieke. Ljubi li ga, stvar je gotova, jer je osjećao dovoljno snage, da će svaku zaprieku svladati. Ovaj put bio mu i slučaj na ruku, jer se namah poslije podne Miskolcy prema Križevcu kolima odvezao.

Približavajuć se Boričevcu, opazio je u sjeni granate lipe pred ulazom u perivoj žensku spodobu. Kako je bila pognuta, nije ju u prvi mah mogao prepoznati. Slutio je, da je to Ilonka. Držala je u ruci ivanjsku ružu, te joj čupkala listiće; kad je posljednji listić odkinula — dignula je glavu, a pred njom se stvorio Paviša.

Djevojka se zbunila i bacila držak od ruže.

»Gospodjice, vi ste se dali na gatanje; nu kažite mi po duši, što vam je ruža kazala?«

»A bi li vas to zanimalo?«

»Po svoj prilici, osobito, ako bi se ticalo — —«.

»Možda vas« — u šali će Ilonka, — ali da vam pravo kažem, sjetila sam se stare gatke sa ružom, pa onako u šali pokušala, što će mi reći«.

»A rekla vam, da vas vaš odabrani ljubi — no kako?«

»Od srca« — sa smieškom će Ilonka.

»A vi ste mislila mene?«

»Jest, mislila sam vas, ili vam je može biti žao?«

»Nije mi žao, samo bih jedno želio znati, da li ozbiljno mislite, ili tek za šalu i dokolicu«.

»Kako bih ozbiljno mislila, — ta imadem li za to pravo?«

»Ilonko, bit ću iskren, ali vas molim, budite i vi iskreni«.

»Ja sam si od mlada stvorio ideal, a taj mi je uviek lebdio pred očima; taj ideal ste mi bili vi. Ne

*

Digitized by Google

marim, da vam toga nisam kazao; ne bijaše tomu prilike; ali vi ste to na meni, a da vam i kazao nisam, mogli opaziti. Ilonko — svršio sam, — svoj sam, pak da savijem gniezdo, bi li se smio nadati — da ga s vama savijem?«

»Pavle, ne pitajte, ta vidite mi suze u očima, a one vam isto tako razgovjetno govore, kao i rieči — Ali prijatelju, ja se bojim, da će tuj biti zaprieka — a da li ćemo ih svladati moći?«

»Ja ne znam, kakove ti to zaprieke misliš, ali uvjeravam te, da ću ih pomoću božjom svladati«.

Ilonka htjela nešto nadovezati, ali u taj par mimo njih projurila kočija, u kojoj su opazili namrgodjeno lice providnikovo.

Djevojka odbrzala kući, a Paviša zamišljen nastavio put u Sokolovac.

»Što će reći Ilonkin otac«, — razbijao si glavu Paviša. — »Ipak sam pogriešio, što ga nisam posjetio; ipak do njegove privole stoji naša ženitba; — ali to ćemo čim prije izpraviti«.

Kod kuće medju svojima prilično se raztresao i udobrovoljio.

Sliedećeg dana pošao je u Križevac, te se predstavio odvjetniku Sučiću, da mu dade mjesta u svojoj kancelariji. Sučić imao razgranjeni posao, pa mu je trebalo vještog pomagača, a toga je našao u Karloviću. Poznavao ga je od prije, kao djaka, te svestrano naobraženog mladića, pak se nadao, da će biti s njim zadovoljan.

U to doba se slučilo nešto neobična, što je valjda i na daljnju sudbinu mladoga Paviše djelovalo.

U velikim hrpama prolazili magjarski zarobljenici Hrvatskom; narod se spram njima držao po običaju prijazno i susretljivo. Na stare se zadjevice zaboravilo,

Digitized by Google

a Hrvat bio vazda milokrvan, pak se prema tomu držao i proti zarobljenikom. Bilo je dojavljeno, da kroz županiju prolaze i dva člana bivše ugarske vlade, po svoj prilici, da umaknu policiji, pak bilo i naznačeno, da će se na vrieme zaustaviti na dobru baruna Kalamary-a u Boričevcu. Od koga je prijava potekla, nije se znalo; ali za nju je slučajno doznao Paviša, kako i kojim putem, nije ni sam pripoviedao, ali ga boljelo i poštenje mu nije moglo podnieti, da nesretnici i jače nastradaju, pa da podlim izdajstvom dopanu ruku neprijatelja svojih. Uzeo potajice podvoz, pa pošao u Sokolovac. Ali tuj ga istom neizvjestnost mučila, kako bi bjegunce obaviestio o pogibelji, ako bi u istinu došli u Boričevac.

Nije bilo vremena za dugo razmišljanje. Napisao je dva pisma, jedno za Bolenjia, a drugo za Ilonku, koja bi imala preuzeti ulogu posrednika. Vrlo pogibeljan podhvat, koji je mogao i njemu i djevojci naškoditi, osobito pak njemu, ako bi ga možda i nehotice Ilonka izdala. Odlučio se ipak, pa kako znamo, sretno mu je uspjelo, jer je Ilonka svoju ulogu vještački odigrala, te na vrieme svoje goste na prieteću pogibelj upozorila.

Bolenji je sa svojim drugom sretno umaknuo, te po uputi Pavišinoj sretno se izgubio za granicom.

Poslije svršena posla vratio se Paviša opet u Križevac, kao da se ništa nije ni dogodilo.

Kasnije se istom zamislio na što se je odvažio, te mu se pred očima stvorila pogibelj, kojoj bi mogao pasti žrtvom on, a možda i njegova kuća, a najvećma neizkusna djevojka, za to ga je tim više onaj nenadani uspjeh uzradovao. Uzradovao ga tim više, jer mu je on u podpunom svjetlu prikazao veličinu Ilonkine duše,

Digitized by Google

koja se nije žacala i najveće pogibelji, da izvede dobro djelo, i da izvrši želju njegovu.

* * *

Po sinovu odlazku barun se Kalamary zamislio, tko bi mu se to mogao u posao uplesti, te mu cielu toli vještački zasnovanu osnovu pokvariti. Pomislio je na Alfreda, ali kad bi on to i učinio, ne bi tajio, dapače on bi se tim i ponosio. Napokon se domislio, da bi to mogao biti Miskolcy, njegov providnik; ali kako, ta on je bio cieloj spletki nevješt, te su mu njegovi gosti bili i imenom nepoznati. Ali bez znanja kojega člana u kući njihovo se izbavljenje ne da ni pomisliti. Morao je biti netko, tko ih je na pogibelj upozorio i dao im prilike da pobjegnu?

Ilonka bijaše posljednja, na koju bi sumnja pasti mogla.

Barun se odlučio, da to pitanje — ali u posve drugom pravcu — razpravi sa providnikom.

Pozvao ga jednog jutra k sebi na razgovor.

»Ovih dana desio se u nas neobičan slučaj, gdje se proti svakomu očekivanju oružanom silom provalilo u grad pod izlikom, da se traže buntovnici«.

»Dà, da potraže buntovnike« — upade providnik — »ali su se ipak na vrieme spasili, a tim donekle spasili čast vašega imena«.

»Kako vi to mislite?« — naglo će barun očevidno zbunjen.

»Jednostavno ovako; da su se bjegunci našli, sviet bi rekao, da ih je njihov gospodar izdao«.

»Toga ne bi sviet govorio!« — odriešito će barun.

»Ne bi govorio, a već sada govori; tko bi mu usta zavezao?«

»Ja, pak upravna oblast, ako još imade kakove

Digitized by Google

upravne oblasti na svietu. Ali ostavimo to, pa mi radje kažite, domišljate li se, tko bi mogao s tim ljudima doći u dodir, te ih ubaviestiti o pogibelji?«

»U tom vam, gospodine, znadem upravo toliko, koliko i vi, ako ne i manje, ali« — i Miskolcy se zaustavio.

»A što znači taj ali, vi morate ipak nešto znati, pak se bojite; što bi inače taj ali značio?«

»Ta vas dakle riečca smućuje. Dobro dakle! Da si ne razbijate glave, kazat ću vam, što sam htio sa onim ali nadovezati, čujte me, ali koji je god to učinio, učinio je plemenito djelo, na kojem bi mu morao gospodin barun biti zahvalan«.

»Da ne bude to vaša kćerka Ilonka, kojoj bi barun boričevački imao zahvaliti?«

»Ha! ha! ha!« — nasmija se providnik — »što vam ne pada na um; po vašem sudu bilo bi u jedne djevojke više razbora, više uvidjavnosti i plemenštine, nego li što ga imade u barunovu srcu. Ako je to u istinu, tada bi se mogao sa svojom kćerkom ponositi. Ali gospodine, vi ste na krivom putu«.

»Možda jesam, a možda nisam, medjutim, ja ću sam Ilonku preslušati, pak ću znati najbolje na čemu stojim«.

»Gospodine barune, toga vi ne ćete učiniti, jer niste na to ovlašteni, ne imate prava«.

»Dakle do toga je došlo, da mi se i služinčad usudjuje opirati« — zlovoljno će barun.

»Ja ne znam, da li gospodin barun i mene broji medju služinčad, ali to vam kažem, da sam ja svojoj kćeri jedini gospodar, pa ako upravo želite, da se presluša, preslušat ću ju ja, a uvjeren sam, da će mi kazati čistu istinu, a kad to bude, moći ću vam kazati,

Digitized by Google

imade li u obće štogod na stvari; a s tim možete biti zadovoljni«.

Barun bio gotov da plane; ali se boljemu predomislio, pak pridodao.

»Obavite dakle vi taj posao, a za tri dana hoću da sam na čistu, što je na stvari«.

Providnik se udaljio, te grizkajuć si ustnice, zlovoljno mrmljao:

»Što bi ova lija rada sa mojom kćerkom? Života mi moga, ona mi je jošte jedina ostala, pak ću ju braniti životom svojim!«

Za danas nije htio da dira u kćer, sutra imao je posla u Križevcima; po podne se vratio, gdje je vozeći se zatekao u razgovoru Ilonku sa Karlovićem. Ilonka mu opazila mrko lice i sievajuće oko, pa ga se prepala, bojeći se, da je to radi sastanka; ali on ju jedva u razgovoru i opazio; njegove misli bile su nečim ozbiljnijim zabavljene.

Za tri dana obrekao barunu odgovor, večeras mora dakle da govori sa kćerkom, znajući unapried, da od nje ne će ništa doznati.

»Diete moje« — zače joj otac poslije večere govoriti — »hoćeš li biti iskrena?«

Ilonka se lecnula, sluteći, da će se razgovor vrtiti oko današnjeg njezinog sastanka; ali se sabrala, pa, budući u duši uvjerena, da nije ništa neprava učinila, odvrati posve prostodušno:

»Otče, a da li sam se ikada pokazala neiskrenom? Pitaj, što želiš znati i ja ću ti odgovoriti onako, kako sam to uviek običavala«.

»Ne mislim, da bi mi kadra bila neistinu kazati, ali saberi se, pa mi reci, sjećaš li se jošte u potankostima onog kobnog slučaja, što se pred kakovih deset dana sbio u gradu?«

Digitized by Google

»Sjećam ga se dobro« — nesigurno će djevojka, dočim joj srdce stalo nemirnije udarati.

»Kad se sjećaš, kaži mi iskreno i otvoreno, jesi li ti kod onog čina budi na koji način sudjelovala?«

Ilonka probliedi, ustnice joj uzdrhtale, a rieč joj zapinjala u grlu. Otac je to opazio, pak se stao uzrujavati. Nastala kratka stanka.

»Govori, diete moje, živu istinu, jer ja moram biti na čistu, da li tvoja osoba stoji bud ma u kakovom savezu sa onim dogadjajima, navlastito pako sa biegom Bolenjievim i Krkačyem?«

»Zapoviedaš li u istinu, da govorim?« — prestrašeno će djevojka, dočim joj već suze zasjaše u očima.

»Ja hoću da govoriš, jer moram znati, što se sve one noći dogodilo; govori, jer sam uvjeren, da nisi ništa učinila, nad čim bi morala zarumeniti«.

»Hvala ti, otče, na povjerenju, kazat ću ti i izpričati sve, što mi je poznato.

»Bilo već kasno u noć, a u gornjim jošte sobama gorjele svieće, kad mi netko pokucao na vratima i predao list. Nisam ga vidila, niti sam ga po glasu mogla razpoznati. On se udaljio bez odgovora.

Pogledav list, vidim, da je na mene, ali u mojem listu bio je i drugi, a taj je glasio na Bolenjia. U listu moli me, da s mjesta taj drugi list predam onomu, na koga glasi, ako u obće bude jošte vremena. U kratko mi spomenu, tko su ti ljudi i kakova im prieti pogibelj. Ne bijaše vremena za razmišljanje. Svieće već bijahu utrnute, i sve valjda leglo na počinak. Obučem se i zaogrnem plaštem, podjem do sobe, gdje sam mislila da spava dotičnik, predala mu list, te se udaljila«.

Ilonka to na dušak pripoviedala, da joj se ne bi rieč u grlu izgubila.

Digitized by Google

»A tko je tebi pisao; po čijoj si uputi tako radila?« — nastavio je pitati otac.

»Otče, ne traži toga! Kazala sam ti, što si želio znati; budi tim zadovoljan«.

»Govori, ja ti zapoviedam« — oštro će i ljutito otac — »ja moram znati«.

Ilonka se uzpravila i sabrala, pa odvažno, ako i drhtavim glasom odvratila.

»Ja se u vaše mudrolije i spletke ne razumijem, ali savjest mi kaže, da sam dobro djelo učinila, kad sam one nesretnike spasila, kojim bi se možda jedino u krivnju moglo upisati, što su ljubili svoju domovinu, a imadu možda kod kuće obitelj. Ako sam pogriešila, te zavriedila da budem kažnjena, kazni me, ali poštedi onoga, koji je jošte plemenitije mislio, te je i svomu političkomu protivniku pružio ruku da ga spasi«.

Stari Miskolcy kao da se u kip mramora pretvorio, kad je slušao svoju kćer. Nije znao, da li sanja ili je na javi; nije se bo nadao od svoje kćeri takovu odgovoru. Moramo reći, da mu je odvažnost Ilonkina laskala, a ujedno imponirala. Primaknuv se k njoj, stavi joj ruku na glavu, pa reče drhtavim glasom:

»Ne boj se, diete moje, ta otac sam ti, a ti meni jedinica. Što si učinila, moglo bi imati velikih posljedica, ali svakako priznajem, da si učinila plemenito djelo«.

»Je li dakle preslušanje svršeno?« — upita Ilonka.

»Nisi mi jošte kazala, tko ti je pisao i po čijem si se naputku na taj čin odvažila«.

»A da ti to ne kažem?«

»Pokazala bi, da nisi poslušna kćerka, te da ne imaš povjerenja u svoga otca, a to ne bi bilo liepo«.

Djevojka se zamislila, ali za časak odvrati:

»Otče, da ne posumnjaš o meni, zadovoljit ću ti

Digitized by Google

želji, ali bude li od toga kakova nesreća, volila bih, da me živu poklopi zemlja. Kazat ću ti dakle, ali onako, kako bih tek na izpoviedi kazala«.

»Ne ostavljaj me na žeravici; kaži mi i budi uvjerena, da toga nitko dalje iz mojih ustiju doznati ne će«.

Ilonki je odlanulo, te je odkrila otcu i ovu tajnu, rekavši:

»Mladić, koji mi je pisao i za ovu me uslugu zamolio, jest Paviša Karlović. Po svom je političkom uvjerenju neprijatelj i protivnik magjarske politike, ali je čovjek, koji znade razliku medju političkim protivnikom i nesretnikom, koji je radi svoga uvjerenja nastradao. Ti bi se zajedno sa barunom morao tim više diviti njegovu veledušju, jer obojica pripadate onoj stranci, koja se je Magjarom bezuvjetno podavala«.

»Paviša Karlović, ali kako je on mogao do ove tajne doći, koja je i meni bila nepoznata? — Toga ne mogu pojmiti«.

»To je njegova tajna, koje po svoj prilici ne će nitko doznati«.

»Paviša Karlović, to je onaj mladić, s kojim sam te danas zatekao u razgovoru; i sad mi pada mrena s očiju, ti si i za mojim ledjima s tim mladićem stajala u svezi i sporazumku«.

»Otče, svojom iskrenošću nisam zavriedila, da me s takove neiskrenosti prikoravaš, jer me tim ponizuješ, pa kad bi to bilo, morala bi pred sobom i pred tobom pa i njim od stida nikom poniknuti. Ali tomu nije tako, tvoj je ukor nepravedan.

Ja poznajem Pavišu od djetinstva, jer se po sto puta mimo našeg dvorca prošetao. Vidila sam ga i oko mi svaki put na njem zapelo, jer sam u njegovu pogledu vidila i čitala ono čeznuće i ljubav, što ju samo

Digitized by Google

mladić njegova kova osjećati može. Bila bih neiskrena, kad bih rekla, da sam kraj svega toga ostala hladna, ravnodušna.

O ne, otče, priznajem ti otvoreno, da si je njegova pojava u mom srcu osvojila mjesto, s kojega ga nikakova sila potisnuti ne će; ali kunem ti se savješću svojom i ljubavlju materinjom, da se s njim do pred nekoliko dana nisam nikada ni razgovarala, a kamo li da bi si osjećaje mogli izmieniti; pa i posljednji naš razgovor bio je vrlo kratak, ali za mene dovoljan, da me uvjeri, kako je moja sudbina s njegovom uzko spojena.

Budi uvjeren, da je naša ljubav čista kao zlato i da se nema stiditi niti pred sudom savjesti niti pred sudom ljudi. A kada bude vrieme tomu, on će pokucati na tvoja vrata, da u otca zatraži ruku njegove kćerke.

Za razlog, zašto nije k nama zalazio, znat ćeš i sam, a prvi je, da ne dade povoda kojekakovomu naklapanju, a drugo, ti si bio u pravdi i zavadi sa njegovom kućom, pak te se s toga ugibao.

Otče, kaži mi, jesi li sa mnom zadovoljan?«

»Nisam«, — nesigurno će stari Miskolcy, »jer vi ste tuj nešto uglavili, što od vas ne odvisi, a možda ni od mene, već od okolnosti, koje su jače od naše volje«.

»Otče! ja se tebe bojim« — zalama rukama djevojka i baci se na divan prikriv si lice rukama.

»Diete moje«, — nježnim će glasom otac — »bit će žalibože za to i kasnije vremena. Sada ti kažem samo ovo: Ti ćeš sutra ostaviti Boričevac i okolicu, pak poći na neizvjestno vrieme k svojoj tetki u Medjumurje«.

»Otče, vidim, da ti nije srce otvrdnulo, jer pogled i rieč tvoja, kao da mi kažu, da me ljubiš. A zašto

Digitized by Google

me goniš od sebe, što sam ti skrivila? O majko mila, ti si mi bila jedina, koja si me vrućom ljubavi privijala na materinje grudi, ali od kada sam tebe izgubila, o kako se ćutim osamljena i nesretna!«

I Ilonka udarila u glasno jecanje. I otcu bilo previše; razširio ruke i zagrlio kćer, te duboko tronut prošaptnuo:

»Činiš mi krivo, jer misliš, da sam zaboravio na svoju dužnost, što mi ju sama narav nalaže prema tebi. Budi uztrpljiva, Bog će dati, te će sve okrenuti na dobro. Za sada moraš ostaviti Boričevac, jer ovdje nisi sigurna, a ne bih želio, da dodješ s barunom u doticaj. Tetka je dobroćudna žena, prijazna i ljubežljiva, u nje ćeš biti bolje pohranjena nego li u mene. Ne će biti za dugo, jer i ja mislim ostaviti ovo zlokobno gniezdo, pak se povući u zatišje sukromnoga života, gdje ću živiti mirno i bez napasti, te se posvetiti jedino tebi i tvojoj, dao Bog, sretnijoj budućnosti«.

»Oprosti otče, ako sam te kojom neopreznom rieči uvriedila, pak te molim za ovaj put samo za jednu milost. Hoćeš li mi ju uzkratiti?«

»A što želiš?« — zabrinuto će otac.

»Veliš, da moram odavle k tetki! Ja se pokoravam tvojoj volji, ali prije nego li otidjem, dozvoli mi, da se sastanem s Pavišom i da mu saobćim tvoju odluku«.

»A zašto da se smućuješ i uzrujavaš; kakovu bi svrhu mogao imati taj sastanak?«

»Otče, srce ti je moje otvorena knjiga; iz moga si očitovanja mogao razabrati, kako je u njemu. Ja nisam nikada razmišljala o ljubavi, ona mi se sama ušuljala u srce, a ono mi kaže, da nisam pogriešila, jer je Paviša mladić, koji me je kadar učiniti sretnom, koji za mnom gine od ljubavi. Ja mu nisam ni rieči kazala, što osjećam, on je to vidio na mojim

Digitized by Google

očima. Pak sada, da me na jedanput ne stane, a da ne bude o tom obaviešten, ubila bi ga bol, — a on toga ipak nije zaslužio«.

»Zaboravi ga, drago diete moje, i on će tebe zaboraviti!«

»Nikada otče, pak nadošlo što mu drago, a te sile ne ima, da me s njim razstavi! Otče, kaži mi, da li je takova ljubav grieh, da li ju vjera zabranjuje?«

Stari bio u smetnji, što da odgovori, znajući, da mu je kći čvrsta u svojim odlukama. Srce mu nije moglo podnositi, da ju jošte jače udari na muke, a k tomu i sam si je morao priznati, da Paviši ne ima ravna mladića, da su u njega sva svojstva, koja bi mogla svaku djevojku učiniti sretnom, pa joj s toga odvrati:

»Neka ti bude i to! Sutra imadeš za to prilike, ali budi oprezna, ne daj povoda, da se o tebi krivo sudi i govori. Budi s tim zadovoljna, pa pošto je odmaklo vrieme, podji na počinak«.

Ilonka poljubi otcu ruku, a on ju još jednom zagrli i prošapta:

»Diete moje, Bog te blagoslovio!«

Ilonka! Što li sve nije u ovo kratko vrieme doživila? Pričinilo joj se, kao da se primakla vratima njoj nepoznatoga života, bez sigurnog vodje i provodića. U samostanu je učila i upamtila, da je svaki čovjek pod nadzorom i zaštitom božjom, čula je i slušala, da se Bog brine za svaki stvor, što ga je na život pro budio, a osobito joj se duboko uvriežila u srce nauka, što ju je kateketa tako zanosno tumačio, da svaki čovjek imade i andjela čuvara, koji ga čuva i prati na svim stazama života. Kasnije, došav iz samostana, uz majku ponavljala često u pameti, što je u školi čula, te polazeći s njom po nedjeljama i blagdanima crkvu, rado

Digitized by Google

je slušala kršćansku nauku, koja joj je popunjavala ono, što je od prije znala. Ali majka joj je već odavna umrla. Ona se nje doduše sjeća u molitvama, ali s njom joj je izčeznula ona brižna ruka vodilica, koja je toliko nuždna mladoj, u sviet stupajućoj djevojci.

Sve je to Ilonka, osobito u ovaj čas, živo osjećala. Sutra će možda njezina sudbina biti odlučena; jošte sutra, pak je možebiti njezin san razoren, njezina nada uništena! Dà, sutra će ga može biti vidjeti, ali — ali — ne bude li to posljednji put?

Ilonka se razplakala i sjedeći kraj stola podbočila si glavu laktom. Za čas je ustala, pak svrativ okom na propelo, što joj visjelo nad posteljom, pokleknula, pa se vruće pomolila za dobar savjet, uztrpljivost i pouzdanje u volju božju.

Poslije molitve joj odlanulo, te se mirno dala na počinak.

Osvanula nedjelja. Sa zvonika sokolovačke crkve razliegao se glas zvona, zovući pobožni narod na jutarnju svetu misu. Ilonka odlučila poći, da se pomoli Bogu, a mislila je i naći Katu, po kojoj bi poručila Paviši, da ga čeka na sastanku. Na Katu se mogla pouzdati, jer joj je bila neograničenom ljubavlju odana.

Dan je bio liep i ugodan. Put do crkve vodio je šumskim puteljkom, kojim je već nebrojeno puta prošla, pa se i sada njim zaputila. Zabavljena svojim mislima, nije nikoga od prolaznika opazila.

»Dobro jutro gospodično«, — začu se hrapav glas sa strane.

Ogledav se, opazi uza se Mandu, staru majuricu.

»Vi ste, gospodjice, podranili, dočim obično polazite k podnevnici; nu mi služinčad moramo biti zadovoljni, ako možemo i k ranoj misi dospjeti. Slušajte

Digitized by Google

upravo je zvono drugi put zazvonilo, ne treba nam se žuriti, stignut ćemo na vrieme«.

»Ali ne zamjerite, gospodjice, od ovo nekoliko dana kao da se zbivaju osobite stvari u gradu. Stari barun namrštio obrve, pa natukav šešir na glavu, prolazi dvorištem i oborom kao mrki vukodlak, vrebajući na kakovu žrtvu, a i vašemu otcu kao da su potonule ladje, mnogo misli, malo govori. Naravno, uz ovakovu okolinu nije čudo, ako je i vaše lice od prijašnje vedrine nešto izgubilo«.

Ilonka, ma da je bila sa svakim prijazna i rado se razgovarala, ipak ju familijarnost njezine majurice gotovo iznenadila. Znala je za njezinu mržnju na gospoštiju, ali joj nije prijalo, da hoće i nju u tu kaljužinu proste osvete povući. Ona je s toga i ne obazriev se na rieči Mandine pošla svojim putem.

»Gospodjici se hiti da ne zakasni, ali nije preša, pa po svoj prilici ne će ondje biti ni Paviše Karlovićevog, jer se je sinoć u Križevce povezao«.

Ilonka se lecnu nad tolikom drzovitošću, a ipak joj ledena struja prostruji tielom, u samoj bojazni, da se ne bi mogla sastati sa Pavišom.

»Ako čovjek kakovo orudje često rabi, ono se obično iztroši, ali kako vidim, vaš vam jezik još uviek dobro služi; rabite ga, kako vas volja, ali vas molim, da u mene ne dirate«.

»No, no, gospodjice, ne budite tako osjetljiva! Nisam vas mislila uvriediti, a držala sam, da bi vam savjet i brbljave Mande mogao dobro doći«.

»Ne trebam ga« — odvrati zlovoljno Ilonka, te podje svojim putem, ostavivši iza sebe dosadnu ženu.

Crkva se prilično već napunila pobožnim narodom, kad je Ilonka prispjela. Našla si je mjestance kraj žrtvenika bl. dj. Marije, te klekla i molila, ne obaziruć

Digitized by Google

se nikud. Za ciele mise, rekao bih, da je bila u molitvi zadubljena; ta na srcu ležao joj težak kamen, u prsima ju nešto sapinjalo, pa tražila pomoći u one, koju obično nazivlje pobožni narod pomoćnicom kršćana. Koliko pomaže molitva, osjetila je i ovaj put Ilonka, jer joj u duši odlanulo, a lice joj se vedriti stalo. Sveta misa već odavna minula, a narod se stao razilaziti; djevojka jošte uviek kleči i moli.

Opaziv, da je vrieme odmaklo, ustade i hoće da podje. Na vratima se zaustavila, pred razpelom Spasitelja popostala, prošaptala još kratku molitvicu, prekrstila se svetom vodom i izašla, te krenula običnim putem.

Što će sada? Nada ju je ostavila, da bi se sa Pavišom mogla sastati, a da mu poruči po kom drugom, što mu je mislila saobćiti, nije držala za uputno, bojeći se kojekakvog zanovetanja i tričarije.

Već se bila prilično odmaknula, kad na jednom u sjeni granate lipe, na istom mjestu, gdje se pred nekoliko dana sastala sa Karlovićem, opazi, da netko stoji i čeka, ali kako je bio na protivnu stranu okrenut, nije ga mogla prepoznati. Srce joj ipak stalo glasnije kucati, a neko joj neobično čuvstvo obuzelo grudi. Slutila je, da bi mogao biti Paviša — i nije se prevarila, kad mu se već posve približila.

Mladić se okrene, te uzkliknu: »Ilonko!« i pruži joj ruku.

Ilonka se jedva od tog nenadanog susretaja razabrala, te tihanim glasom prošapta:

»Čula sam, da ste se jučer odvezao u Križevce, a vi ovdje?«

»Je li vam možebiti žao?« — začudjeno upita mladić.

»Nije mi žao, dapače ja sam taj sastanak želila,

Digitized by Google

a bila sam neugodno iznenadjena, kad sam čula, da si se jučer u Križevac odvezao«.

»Morao sam poći, da nastupim mjesto, ali sam se jošte u posljednji trenutak predomislio, da jošte danas ovdje ostanem; poći ću sutra. Nu kaži mi, što ti je na srcu?«

»Prijatelju! htjela sam, da budem s tobom, pa da ti reknem s bogom, jer i ja odlazim jošte danas, a da se po svoj prilici više vratiti ne ću«.

Paviša probliedio i za dva koraka stupio natrag.

»Šališ li se? ali šala ne bi bila na mjestu«.

»Ne šalim se«, — turobno će djevojka — »jučer mi je kazao otac, da moram s mjesta ostaviti Boričevac, jer da nisam u njem sigurna«.

»Zašto da nisi sigurna?« — naglo će Paviša — »kakova ti pogibelj prieti?«

»Moj odlazak stoji u savezu s biegom onih bjegunaca, što smo ih spasili iz pandja progonitelja. Stari je barun posumnjao na moga otca, da je on tuj u nekakovu tobožnju zavjeru bio upleten, premda on o njoj ni znao ni slutio ništa nije. Barun je htio mene preslušati, što ipak otac dozvolio nije. Ali ja sam otcu priznala čistu istinu, kad me je izpitivao, jer za života nisam nikad lagala, pa nisam htjela ni ovaj put«.

»A da li si mu priznala, tko te je na to potaknuo?«

»Pred otcem nisam ni to zatajiti mogla. Izpripoviedala sam mu sve, ali pod uvjetom, da to zadrži kao tajnu za sebe, a otac mi je to obećao, pa sam sigurna, da će rieč i održati. Ja sam mu priznala i ono, što ni tebi jošte kazala nisam, čega se ni samoj sebi nisam usudila priznati, — da te ljubim!«

Djevojka sustala, jer joj rumen oblila lice, a suze zatitrale na očima.

Digitized by Google

»Ti me dakle ljubiš, Ilonko? kaži mi to još jednom, jer sam dosele tu ljubav naslućivao, ali tolikoj se sreći nisam podpunoma nadao!«

»Prijatelju, ljubim te žarom čiste i svete ljubavi; prvi si, koji si mi mlado srce osvojio, a bit ćeš za cielo posljednji. Ali što ti ovo priznanje vriedi, kad se moramo razstati?«

»Otac valjda imade razloga, što to od tebe traži, i ja kao da ih naslućujem, ali ja sam čvrsto uvjeren, ako se i razstanemo, da ćemo se ipak sastati, a da nam se više ne će trebati razstajati. Ja ću sve u najkraće vrieme tako urediti, da ću te moći u otca zamoliti, da mi budeš ženom i nerazdruživom drugaricom u mom životu. Bi li se ti opirala?«

»Ne bi, ne bi« — vatreno će Ilonka — »ali kad se sjetim otčevih rieči, koji mi je o nekakovim zaprekama govorio, gotovo me spopada neka tjeskoba!«

»Kakove bi to zaprieke mogle biti, koje se uztrajnom voljom ne bi dale svladati? Ne vjerujem, da ima takovih, ali vjerujem u našu ljubav, vjerujem i u dobrotu božju, koja ne će dozvoliti zlobi, da razstavlja ono, što je ona sjedinila. Ali kaži mi sada, kamo ćeš se ugnuti?«

»K svojoj tetki u Medjumurje u Nedelišće!«

»Pa i to nije preko svieta, a da se ne bi sastati mogli. Ja ću te kadkada posjetiti, naravno, ako mi budeš to dozvolila.«

»Nemoj toga činiti. Ja ću ti se od vremena do vremena javiti, da budeš znao, kako je sa mnom. Pisati mi takodjer nemoj, jer je bolje, da se na vrieme o nama ne govori. Bude li božja volja, ne će za dugo potrajati, jer će i otac napustiti službu i povući se na svoje dobarce u Zagorje, a tada nadam se, da će i za nas nastati povoljnije okolnosti. A sad, Pavišo, jošte jednom s Bogom«.

*

Digitized by Google

»Ilonko! hoćeš li me ikada zaboraviti?«

»Nikada« — svetčano će djevojka — »ali čekaj, još na nješto sam zaboravila«.

»One kobne večeri, kad sam tvoj list predala Boleniju i opomenula ga na pogibelj, dao mi je zlatni prsten, ne kao plaću, jer te ne bih htjela primiti, već na trajnu uspomenu. Kad mi je predao prsten, pridodao je: evo ovaj prsten neka bude znamen moje duboke zahvalnosti prema mojim, ako i nepoznatim prijateljima, ti to činiš po uputi možda svoga prijatelja, koga po svoj prilici ljubiš, jer bi se inače težko na toliku žrtvu odvažila. Bude li u istinu tako, a ti mu onda pokloni taj prsten, koji će vas obojicu sjećati mene i vaše medjusobne ljubavi«.

Ilonka izvadi prsten, pak ga preda Paviši, rekav:

»Evo, ja ti ga predajem, a time jedino vršim volju onoga, koji mi ga je dao«.

»Ali taj dar pripada tebi, ta uspomena posvećena je tebi — a ne meni — pak će za tebe imati veće vriednosti«.

»Ti ga dakle odklanjaš?« — zategnu Ilonka — a uspomena je naše ljubavi!«

Paviša se izpravi, vidio je, da je nešta nezgrapna rekao, pak se stao izvinjavati!

»Nemoj me krivo razumjeti, ta svaka stvarca bila bi mi sveta, koja bi me mogla sjećati tvoje ljubavi, a biti će mi i ova, jer će me sjećati žrtve, što si ju meni za volju dopriniela«.

Paviša uzeo prsten, te ga pohranio u njedra.

»Ilonko, s Bogom, do sretnog, a dao Bog i skorog vidjenja«.

I sada je prvi puta privinuo Paviša na svoje grudi Ilonku, te joj na djevičanska usta pritisnuo prvi čisti ljubavni cjelov. Djevojka se nije opirala, već na-

Digitized by Google

sloniv si glavu na njegovo rame zaplakala prve suze ljubavne sreće i blaženstva.

Oboje se razstali.

Kad se Ilonka vratila kući, pokazala se dosta mirna i spokojna, te mirno saslušala otca, koji joj naloži, da spremi svoje stvari i ruho za put, jer će već po podne krenuti u Varaždin, a odanle u Nedelišće.

Otac je već prije obaviestio sestru, da će joj na neko vrieme poslati Ilonku, a sad se jošte dao na pisanje, da joj što toplije preporuči svoje diete.

Kod objeda postala je Ilonka dobre volje, te sa otcem razgovarala o koječem, pak i o budućnosti. Istom kad joj je valjalo sjesti u kola, svladala ju bol, te zagrliv otca gorko se razplakala, dok ju otac nije napokon utješio i izpratio do kolica.

* * *

Stari Miškolcy mislio i razglabao, kako će unapriedak. Da će ostaviti baruna, bio je na čistu, ali kako će se s njim razstati, nije mogao znati. Neka tajinstvena kob svezala ga sa barunom, te ga kao gvozdenim obručem vezala uz njega. Kalamary je imao punu pregršt grieha, a u mnogim mu je pomagao i kumovao providnik.

Kako će se sve to razmrsiti, tko bi znao, ali da se razmrsiti mora, to je bilo u njegovoj osnovi čvrsto zaključeno, a tomu dao mu je povoda najnoviji dogadjaj u njegovoj kući. Varao bi se, tko bi u starog Miškolcya tražio nježniju i plemenitiju ćud; ili možda prijateljstvo. Što je radio, radio je proračunano, na svoju korist, ne pazeći, ne će li se u tom ogriešiti i o samu pravednost. Seljaci ga nisu voljeli, a imali su i razloga, s toga mu se i ugibahu.

Jedinu iznimku činila mu je kći Ilonka, koju, ako

Digitized by Google

nije ljubio, kao što bi otac svoje diete morao ljubiti, ali je ipak pazio na nju — brinuo se za nju, i štedio, da joj barem budući život može osigurati. Poznavajući razvraćenost svojih gospodara, bio je na oprezu, pa je s toga i planuo gnjevom, kad si je mladi gospodičić dozvolio nešto više slobode prema njegovoj kćeri. Od tog doba je odnošaj postajao sve napetiji, a nakon posljednjega susretaja ta se napetost još jače zaoštrila.

»Obećao sam barunu« — promrmlja za sebe Miškolcy — »da ću izpitati kćer o onom dogadjaju, ja ću mu kazati čistu istinu, pa će se možda nad njom zarumeniti«.

Barun se vratio večeras kući, a već sutra pozvao k sebi providnika, da mu javi, što je pronašao.

Kalamaryevo lice bilo je ozbiljno, namrgodjeno, vidjelo se, koliko ga neizvjestnost izjeda, jer se napokon bojao, da se sva nedaća na njemu ne osveti, jer bi se moglo uzeti, kao da je on dvoličnu ulogu igrao — u prilog buntovnicima, a taj sud u mjerodavnim krugovima ne bi mu barem ovaj put išao u prilog.

Providnik stajao mu sučelice, isto tako ozbiljna lica, na kojem se ujedno opažala odvažnost, kakova se riedko u njega opažala.

»Tri dana su prošla« — započe barun — »kako ste svoj posao obavio, što vam je izkazala Ilonka?«

»Ilonka mi je rekla, da je ona Bolenjia i Krkačya obaviestila o pogibelji, koja im prieti«.

»Tri sta vam gromova, vi ste svi kao pomahnitali, ta odakle djevojci i slutnja o bjeguncima i njihovoj pogibelji? Tu je morao biti netko treći po sriedi, a djevojka bila mu tek orudje«.

»Pogodili ste, gospodine barune, Ilonka bila je tek na uslugu mužu, koji je držao za najveću sramotu — oskvrnuće gostoljublja pod hrvatskim krovom. On, da

Digitized by Google

spasi vas od rugla i sramote, spasio je vaše goste, koje ste vi izdajnički dovabili pod svoj krov«.

»Gospodin Miškolcy je zaboravio na mjesto, na kojem stoji i pred kim stoji, a moram ga ujedno sjetiti, da mu njegova prošlost zabranjuje ikomu štogod predbacivati«.

Providnik se smeo, ali ipak odvrati:

»Gospodin barun može imati pravo, ali ne bi smio zaboraviti, da tudji griesi ne opravdavaju njegove, niti mu ne pružaju pravo, da nove čini«.

»Svejedno« — rezko će barun — »ali hoću da znadem, tko je taj nevidljivi genij, kojemu se podala vaša kći, da mu služi kao čista vestalinka. Vidi se, da se kći ugledala u otca«.

»Gospodine barune, molim vas, da ne prevršujete mjere, jer i moja bi strpljivost mogla biti na kraju. Ako vama nije ništa sveto, a to znajte, koliko me teretila prošlost, da mi je ime i poštenje moga djeteta sveto, i ja sam pripravan braniti ju do skrajnosti, pa ma bilo to i uz pogibelj moga života. Moja se kći ne podaje nikomu, i vi biste pred njom morali skinuti kapu. Što je učinila, učinila je iz uvjerenja, da je dobro učinila. Tko je pako taj muž, toga iz mojih ustiju ne ćete doznati«.

»Ali doznati ću iz ustiju vaše kćeri«.

»Ne ludujte, jer ona nije u vašoj vlasti«.

»Tko je pod mojim krovom i moj kruh jede, u mojoj je vlasti, pak mi se mora pokoriti, bilo milom, bilo silom. Vi me poznajete, pa ćete i znati, da se barun Kalamary ne običaje šaliti«.

»Prosto vam se šaliti ili ne šaliti, prietiti ili ne prietiti, jer niti se imate s kim šaliti, niti se komu prietiti, a najmanje mojoj kćeri, koje i onako ne ima više pod vašim krovom«.

Digitized by Google

Barun izbuljio oči.

»Gdje je vaša kći?«

»Odpravio sam ju u sigurno zaklonište, kamo vaša ruka ne dopire«.

»Vi se dakle ipak bojite? Imate pravo, da me se bojite; ja još nisam nikoga poštedio, koji mi je na putu stajao. Ne pitam za vašu kćer, ali hoću da znam njezina pouzdanika, jer vam ga je ona svakako odkrila«.

»Jest, ona mi je kazala njegovo ime, ali ja vam ga izdati ne ću«.

»Kad ne ide s dobra, ići će na silu. Danas je oš policija budna nad svakim buntovničkim gibanjem. Valjda će njoj poći za rukom, da vas k pameti jednom dovede««.

»Vi ste se dakle posvema posvetili špionaži, pak ne marite, da u nizu tolikih hrdjavih djela bude jedno više ili manje. Ali gospodine barune, vi toga ne ćete učiniti, za to vam ja jamčim!«

»Vidjet ćete za 24 sata, hoću li, ne ću li to izvesti!«

»A to onda znajte, da ću i ja za isto ovo vrieme prijaviti državnomu odvjetničtvu, da se pod krinkom baruna Kalamarya krije najpogibeljniji zločinac, što ga je sviet vidio. Ne uzrujavajte se. Ja ću vas u podkrepu toga sjetiti na činjenicu od 20. prosinca 1831. godine u slovenskoj Bistrici; pak znajte, da baronesa Otilija Kalamary i protiv vaše volje živi — ona nije umrla«.

Barun je zaniemio, ustne mu pomodrile, a na sljepočicama mu žile nabreknuše, kao da će ga kap udariti, no ipak se sabrao, te posve pridušenim glasom odvrati:

»Vi ste ili demon, što ga je pakao naručio za mene, ili ste prosta kukavica, koja se dala na prietnje, samo da zastraši!«

Digitized by Google

»Gospodine barune, ni jedno ni drugo! Vama ne treba demona iz podzemnoga svieta; tu će službu i vaša saviest obaviti, a ja nisam diete, da tek plašim. Vašemu otrovu pokazao sam protuotrov, vašem oružju — oružje nuždne obrane. Mi igramo sa otvorenim kartama«.

»Od kuda znate, da Otilija živi?«

»To ne ćete barem za sada od mene doznati«.

»Znade li još tko za ovu tajnu?«

»Po svoj prilici signor Sebastiano; nu njega se ne imate bojati. On je imao svojih pomagača i pouzdanika, a ovi bi vam mogli biti pogibeljni«.

»Znate li ih vi?«

»Može biti, ali vam ih ne ću odati, dok ne bude tomu hora«.

Barun je vidio, da sa svojim providnikom nikako ne može na kraj; da mu se posao izjalovio. Da bude s njim na ratnoj nozi u sadanjim prilikama, ne bi bilo uputno, pak je s toga mislio prekinuti i protivniku ponuditi primirje, dok se ne bi došlo do podpunog mira.

»A da li je vriedno, da se radi takovih trica, koje na nas i ne spadaju, zavadimo? Ludorije! — sa smieškom će barun. — Što ne, da i vi tako mislite?«

»Ja sam doduše tako mislio, ali danas više ne mislim, pošto sam se uvjerio, da ste vi vrlo nepouzdan i pogibeljan saveznik, pak ja vam se s toga zahvaljujem na službi; tražite si drugog providnika. Ja ću vam do toga upravljati gospodarstvo, složiti račune i našastar, da budete sa mnom posve zadovoljni«.

»Vi se šalite, ta vaša služba nije tako loša« — ugrižljivo će barun«.

»Nije loša, ali je pogibeljna, a ja sam već ostario, pak bi želio barem posljednje dane svoga života mi-

Digitized by Google

rovati. Ja sam vam, gospodine barune, svoju odluku kazao posve ozbiljno!«

»Kad je tako, neka bude! Bolje je, da se razidjemo kao prijatelji, nego da živimo u vječnom neprijateljstvu. Ali vi ćete biti pametan, te ne dirati u stvari, koje na nikoga ne spadaju!«

»To stoji jedino do vas« — rezko će Miškolcy.

Razgovor se tim prekinuo. Barun dao upreći, te se nekamo odvezao na dulje vrieme. Stari providnik nastavio oko gospodarstva, a sviet se neko vrieme zabavljao s Ilonkom i njezinim odlazkom, dok se nije na sve zaboravilo.

Poslije tri mjeseca predao je Miškolcy račune novomu providniku, pak ostavio Boričevac za uviek.

IX.

Na Bledskom jezeru.

Jednog srpanjskog dana poslije podne našlo se u paviljonu grofice Marte maleno družtvance na domjenku. Kako znamo, stara grofica nije tražila družtva, ali nije mu se naumice ni uklanjala; pa ako bi ju prijatelji kad što posjetili, rado ih je primila i prijateljski podvorila. Za danas pozvala je starog prijatelja Ivana Brigovića, a nadala se posjetu obitelji Večerićeve, pak mladomu Višnjeviću i njegovoj supruzi Hermini.

Nije se prevarila. Svi su ovi došli, a za ovaj put je s Večerićima došao i glasoviti za ono doba pjesnik i rodoljub Stanko Vraz.

Prijatelji se udobno smjestiše u ukusnom paviljonu, posjedav u okrug oko malenog stolića, na kom je bilo smješteno nekoliko boca birane rumenike s kristalnim čašama.

Grofica sjela na svoj obični naslonjač do vele-

Digitized by Google

častnoga, a s druge strane dala mjesto mladomu Janku, koji je već prije godinu dana svršio medicinske nauke u Beču, te se sada kao doktor medicine za vrieme nastanio u Zagrebu.

»Veselim se vašemu posjetu, tim više, što se vrlo riedko sastajemo, a ipak mislim, da smo si dobri prijatelji«.

»O milostiva grofice« — toplo će mladi doktor — »nama laska vaše prijateljstvo, jer mu imademo mnogo toga zahvaliti, a znadem, da ćemo se težko ikada odužiti, ali vi toga i ne tražite!«

»Ne govorite o tom mladi prijatelju, jer biste me stavili u zabunu. Meni je drago, ako sam vam samo pripomogla, da ste svoju svrhu postigli i došli u položaj, da možete biti koristno udo svomu rodu i domovini«.

»Razumijem vas« — živo će doktor — »i budite uvjereni, da će mi biti najveća sreća, budem li u svom čednom djelokrugu mogao bar donekle vaš primjer slieditи. No ja sam vam skoro zaboravio predstaviti našega prijatelja Stanka«.

Pjesnik se ustao, te se duboko naklonio grofici.

»Drago mi je«, — prihvati grofica. — »Lično vas nisam poznavala, ali ime pjesnika nježnih Djulabija isto je tako poznato u cieloj Sloveniji, kao što i u Hrvatskoj. Ja sam se s vašim pjesmama upravo nasladjivala, kadno mi ih je za zimnjih večeri Otilija čitala, a i ona ih se ne može dosta nahvaliti«.

U to se na ulazu paviljona pojavila Otilija sa Herminom. Gosti ih najuljudnije pozdraviše, a Janko joj dometne, pokazav na Stanka:

»Evo vam zatravljena pjesnika, s čijim si maštanjem kratite vrieme i razblažujete srce«.

Jedno se drugomu naklonili, a pjesnik pridodao:

Digitized by Google

»Da niste u Hrvatskoj, ja bih vas držao Slovenkom iz bajne bledske prodolice, jer se takove pojave tek u onom vilinskom zakloništu radjati mogu«.

»Moja Otilija nije navikla laskanju« — reče grofica, — »pa će i to uzeti za šalu«.

»I za pjesničku slobodicu!« — dometnu na to velečastni.

»Vjere mi, Stanko ima pravo« — počeo Janko, ali pošto ga je otac primio za ruku, prestao je, a bilo je i vrieme, jer se je djevojka preko ušiju zarumenila.

»Otilijo, ti ćeš imati na brizi, da bude u kuhinji i kod stola sve u redu, jer bi te gospoda, kako su ti sada laskati stala, mogla i pokuditi«.

»Ja ću gospodjici pomoći, ako mi se dozvoli!« — upade Janko.

»I dolikovalo bi vam, to je istina, da napokon koje jestivo i presolite!«

Otilija sa Herminom odbrzala po svom poslu ne ogledav se više na paviljon.

»Kako se gospodjica liepo razvila, od kako je nisam vidio, težko, da će joj se ravne naći u Zagrebu«.

»Vam ipak nije medicina toliko omilila, kad vas i takove sitnice mogu zanimati!« — sa lahkom će ironijom velečastni — »ta ljepota je tek prolazne vriednosti, ona bez nutarnje vrline ostaje bez ciene«.

»Vam se tako čini, velečastni, po vašem zvanju i nazorima, ali ja se s vama ne mogu složiti«.

»Onda vas vrlo žalim, i ne bih žalio, da u ozbiljnom životu izkusite, kako su moji razlozi na realnoj podlozi osnovani«.

»Ja ipak mislim, da će vam Otilija biti slabo zahvalna na ovoj utakmici u pohvalama. Ostavite to na stranu kao ozbiljni ljudi, pak da o čem drugom govo-

Digitized by Google

rimo« — reče grofica, pa obrativ se k velečastnomu, zapita ga:

»No, bi li vam mogla čestitati?«

»A na čem, milostiva grofice?« — u čudu će velečastni.

»Ne činite se nevještim; ta cielim se gradom pronosi glas, da vas je Haulik na prvom mjestu predložio za kanonika«.

»Ha! ha! ha!« — sladko se nasmije Ivan — »ta bi novica ipak nešto vriedila za onoga, koga bi mogla zanimati, ali ja o tom ne znam upravo ništa, a kad bi i znao, ona bi me ostavila posve ravnodušna!«

»Vjerujem vam, koliko vas poznajem, ali vi te časti ipak ne biste smjeli odbiti, kad bi vam se ponudila, ako već ne u svom interesu, a to u interesu onih, kojima bi mogli dobro činiti«.

»Ja i nisam rekao, da bih ju odbio, kad bi mi se ponudila, ali o tom ne ima ni spomena! Preuzvišeni me g. nadbiskup pred nekoliko dana pozvao k sebi na dogovor, pak su iz toga stvorili kombinaciju bez ikakova temelja«.

»A kakav bi to bio dogovor?« — nehajno upita Večerić.

»Nije tajna, jer kad bi bila, od mene je za cielo ne bi saznali, ali, pošto je stvar svakomu poznata, to se može o njoj i u javnosti govoriti.

Kako je poznato, naš nadbiskup podigao je samostan i u nj uveo milosrdnice, kćeri sv. Vinka«.

»Da, to je poznato«, — rezko će Stanko — »od njega se nije bilo drugomu ni nadati. Hrvatska imade dosta kojekakovih neprilika sa magjarštinom i švabštinom, pak nam evo sada u srce zemlje dovodi matičnjak, u kom će se svabština sve to jače i bujnije

Digitized by Google

razvijati. Tim nije on ni najmanje hrvatski narod zadužio«.

Ivanovo se lice smrklo, ali samo za časak, te poprimiv opet svoj obični izražaj blagosti i ljubežljivosti, posve mirno odvrati:

»Ja ljubim svoju domovinu, a Bog mi je svjedok, da sam za nju pripravan trpiti i pregarati. Ona je pritisnuta, a nije toga zaslužila. Njoj se hoće snažna i ozbiljna rada, hoće li, da se opet na noge osovi. Njoj se hoće čvrstih značajeva, koji se ne će poput trstike pred svakom silom savijati. A značaj odvisi od uzgoja — a mi, gospodo, ne imamo uzgojnih zavoda, osobito što se tiče ženskog naraštaja. Tužite se na niemštinu, a upravo vaše žene niemštinu šire i uvlače u kuću i obitelj. Haulik je tome donekle doskočio«.

»Da, time je doskočio« — ironički će Stanko — »što je Tirolke, koje ni rieči hrvatski ne znadu, uveo u Zagreb, da uče hrvatsku mladež u hrvatskom duhu i jeziku!«

»Vi ste me u govoru prekinuli, te niste mogli znati, što ću na ono nadovezati, ali kažem sada, da ono pet šest Tirolkinja, što se je iz ljubavi posvetilo svomu zvanju, te na poziv našega biskupa pohrlilo u Zagreb, umriet će, uminut će, ali će nakon sebe ostaviti tisuće i tisuće vrlih Hrvatica, koje će uzgojiti na stotine tisuća hrvatske djevojačke mladeži, koja će širom domovine razprostirati kulturu i prosvjetu u svim slojevima naroda«.

»Vi kao da govorite u proročanskom duhu — akoprem se ne gradite pjesnikom. Pjesnicima nije doduše vjerovati, ali oprostite, ako ja i u vaše rieči ne polažem velike vjere«, — umiešao se Stanko.

»Ja govorim iz izkustva crpljena iz knjigâ, i vi biste mi mogli ipak malo vjere pokloniti, kad bi pro-

Digitized by Google

mišljali o duhu, koji provejava Vinkovim redom. Jedan Vinko Paulski, sa svojim milosrdnicama, privriedio je više biednomu čovječanstvu, nego li svi umnici i naučenjaci prošlog i sadašnjeg doba. Ne smije se zaboraviti, a zaboravlja se, da uzgoj mladeži obojega spola mora biti osnovan na strogo moralnoj podlozi, na vjerskom temelju, bez čega se sav napredak gubi u stranputicama raznolikih strasti«.

»Vaše su misli liepe« — sa finom će ironijom Stanko — »ali odviše zaudaraju po sredovječnom klerikalizmu. Upliv svećenstva i crkve nije uviek blagotvorno djelovao na masu naroda, jer ga je podržavao u robstvu i neznanju. Danas su druga vremena, danas vlada u svietu drugi duh«.

»Oprostite, gospodine, vi ipak uz sve svoje znanje poznajete sviet jednostrano, s toga i pogriešno sudite. Da ste se dublje zamislili u povjest naroda, došli biste do podpunog uvjerenja, da je kršćanstvo spasilo moral i prosvjetu, da je ono bilo najjačim pobornikom slobode i ravnopravnosti naroda i čovječanstva. Ovdje ondje nastale zloporabe potvrdjuju u glavnom temeljitost mojih nazora. I opet vam kažem, ne gradeć se prorokom, da će slobodnjačka načela u duhu modernoga liberalizma, bez vjere i morala, biti najveća zaprieka moralnom i materijalnom razvitku našega naroda i njegovoj slobodi: a zašto? Evo jednostavno s toga, jer bez vjere i morala ne ima značajeva, a bez ovih ne ima ni domovine. Ali prestanimo, jer dosadjujemo drugim, kojim je može biti što drugo na srdcu«.

»Ja se slažem podpunoma sa velečastnim, ali bih želila znati, kakovu je svrhu imao vaš dogovor sa nadbiskupom?«

»Ja ću vam odgovoriti s malo rieči: Naš nad-

Digitized by Google

pastir me pitao, bi li se moglo naći u gradu požrtvovnih ljudi, koji bi bili pripravni u tu svrhu štogod doprinieti, da se taj uzgojni zavod na nešto širem temelju osnuje. Ja sam mu obrekao, da ću se o tom upitati, pa ga kasnije izviestiti«.

»Pokušajte, a možete i na mene računati«.

»Na vas sam u prvom redu i pomislio« — sa smieškom će Ivan.

»Oprostite, gospodo, ja vas na čas ostavljam, da vidim, kako rade i gospodare djeca u kuhinji i u blagovaoni«.

Grofica se udaljila, a gospoda ostala sama u razgovoru. Stanku bilo žao, što se upustio u življu prepirku sa Ivanom, o kom je već znao iz pripoviedanja, da mu je sav rad i djelovanje na najdubljem uvjerenju osnovano.

»Oprostite«, — obratio se Stanko prema svom protivniku — »ja vas nisam htio uvriediti«.

»I niste me uvriedili, jer znam, da niste zlo mislili i da ste i danas uvjereni, da framazonska slobodnjačka načela, kao što nisu ni jednoj zemlji doniela blagoslova, da ga ne bi ni Hrvatskoj doniela«.

»Što držite do viesti, što su ju jučer doniele »Narodne Novine«, da će naime bana Jelačića u njegovu djelovanju zamieniti grof Coronini ?«

»Moglo se predmnievati« — reče Ivan.

»Jelačić je svoju zadaću svršio, ulogu sjajno odigrao, pak ga više ne trebaju« — izlanu stari Večerić.

»Žalostno«, — pridoda Ivan — »ali ujedno nedvojben znak, da se danas ciela politička akcija kreće na krivoj osi, koja ne podnosi moralna suda«.

»Pa što će i Coronini u Hrvatskoj ?« — mislio Janko — »Ta u njega nema ni sile ni sposobnosti, da zadahne narod novim protu-hrvatskim duhom«.

Digitized by Google

»I ne treba mu toga« — ozbiljno će velečastni. — »On će proslieditи utrtom stazom. Narod driemlje, on će ga jače uspavati. Narodna misao tinjat će pod pepelom, duh narodnog preporoda zagrievat će tek pojedine pregaoce, koji će imati dovoljno snage, da se odupru sirenskim glasovima osobne koristi. Na primjer naš pjesnik snatrit će o svojoj vili, te možda drhćućom rukom svoje misli stavljati na papir, čekajuć sretnu zgodu, da ih u sviet prokriomčari. Gdjekoji vojnik, koji se jedva pridigao od zadobivenih rana, trajat će uz svoju mirovinu mirne dane u kakovoj zabiti, grizkajuć si ustnice nad promjenljivosti narodne sudbine. Da, da, mi smo se digli, te u razdoblju od 10—12 godina polučili zamjernih uspjeha, ali na jednom eto zapelo, te se stalo kotrljati nizbrdice«.

»Hoće li se Coronini uzdržati ?« — zapita Stanko kimajući glavom

»Pitajte radje, hoće li se sustav uzdržati, jer Coronini može biti inače dobar čovjek, ali on je orudje sustava, kojemu će vjerno služiti, dok ga bude. Nestane li sustava – i Coronini je nevidom odmaglio«.

»Dao Bog, da to bude čim prije« — upade naglo Stanko.

»Bit će i to« — oglasi se Ivan — »ali u koga ima volje i ljubavi prema domovini, mora za vremena nastojati, kako bi se narod danom zgodom mogao okoristiti; a do toga se može jedino valjanim uzgojem i zdravom naobrazbom, a ta mora biti narodu primjerena, shvatljiva i jedino na moralnom temelju osnovana. — Danas, gospodo, ne koristi jadikovati i uzdisati, jer bi to bio znak slabosti i moralne nemoći. Danas valja misliti, promišljeno raditi, te praviti što jaču branu proti možebitnoj malodušnosti samoga naroda, a prevrtljivosti naših prijatelja. To je težak, ali nuždan posao,

Digitized by Google

na kom će biti široko polje našim pjesnicima i književnicima, samo ako budu znali odabrati pravi put, koji ne bi dovodio do isto tako štetnih i pogibeljnih posljedica«.

Za ovog razgovora naš je pjesnik šutio i snatrio, pa napokon podignuv glavu progovori:

»Meni se cieli život hrvatskoga naroda onamo od doba njegova preporoda pričinja velikom dramom. Pjesniku bi bilo težko, da joj odsieče smjer i ustanovi zaključak; on ne bi znao, na koliko činova da ju razdieli. Ja sam mislio, da će se ona u tri čina završiti s podpunim uspjehom. Prvi čin je sačinjavao maglovitu dobu prije osvitka narodnog preporoda. Drugi čin započimlje godinom 1835., pa seže do u godinu 1848., u kojem činu glavnu ulogu uz Gaja zapremaju narodni preporoditelji na književnom i političkom polju. Treći čin nosi na sebi obilježje 1848. godine sa glavnim junakom banom Jelačićem. Pjesnik bi želio, da bude drama tim činom uz podpunu pobjedu narodne misli i završena. Žalibože, pjesnik je morao pero odložiti, scenerija se naglo promienila, radnja zapela, zastor je pao a publika očekuje nastavak u četvrtom činu, koji bi se istom imao odigrati.

O kolike li promjene medju činovima! — Eno u narodu se probudila sviest, probujao nov život. Vrata naučnim zavodima širom su otvorena, gdje se uči i predaje nauka narodnim jezikom. Županijskom skupštinom i sabornicom govornici živim bojama i vatrenim riečima izriču narodne želje i potrebe, te grade osnove za osnutak čvrste zgrade, za narodno blagostanje. Vilini dvori zaplivali u moru plamenova, gdje je u harmoničnom skladu odmnievala narodna pjesma i narodna glasba.

Ulicama prolazi nadobudna mladež u narodnom odielu sa crven-kapama, a u licu, na očima, u kretnji

Digitized by Google

buji joj mladi život u zanosu narodnog blaženstva; pod konac čuje se zveket sabalja, zvuk trubalja i glasba oduševljenih budnica, pod kojima se sprema narod na bojište, da obrani i učvrsti ono, što je tolikim zanosom zasnovao.

Nastala tišina, pjesnik ne ima volje, da iztiče pojedine epizode u tom velikom činu. Zastor je pao. — Nastala stanka. Publika želi nastavak, nestrpljivo čeka, da se zastor opet digne. Pjesnik se i na to odvažio, ali koliko razočaranje, kolika promjena na samom pozorištu.

Pozornicom sja sunce, ali ne ogrieva, kao da je izgubilo prijašnju snagu. Županiji i sabornici zabravljena vrata, zapečaćena, kao da je na prodaju. Vilini dvori slabo razsvietljeni, a po njima se vere tudja čeljad, da tudjom rieči, tudjom glasbom i pjesmom uspava odnarodjenu publiku. Na ulicama ne vidiš ni crvenkape ni narodnog odiela, po njima se povlači izmučeni sviet, a po uredima se koči mrka birokracija, šarajuć po bezćutnom papiru predloge, osnove i osude tudjim nepoznatim jezikom, kao u sred ledene Germanije. Oko banskih dvorova veru se ljudi u frakovima, sa bielim ovratnicima i sa visokim tulcima na glavi, i to su tudjinci, ali imade medju njima i domaćih sinova, koji su i u predjašnjem činu sudjelovali, ali su sada zamienili uloge, pa traže, da se i oni na novom suncu ogriju, te ugrabe koju mrvicu, što bi spala sa stola njihovih gospodara.

Evo, ovo je početak novoga čina, ali pjesnik ne zna, kako bi ga nastavio, kako li završio«.

»Ja ću mu pomoći« — oglasi se mladi doktor.

»Neka upriliči, da se nebo naoblači, neka postepeno pusti, da vazduhom munje sievaju, a gromovi ore, s kojih će se i zemlja potresti, neka dozvoli, da se

*

Digitized by Google

razlije bura i oluja, da naplavi mutnom kaljužinom cielu površinu, pa će se tada iza bure i oluje zrak očistiti i sunce opet novim sjajem zasjati, te ogrijati i ljude novim svježim životom, i tada neka zastor padne. A u petom, posljednjem činu neka pozove u sredinu andjela ove domovine, genija Hrvatske, koji će oko sebe prikupiti razštrkanu djecu hrvatske domovine, te ih potaknuti na ljubav, a uz ljubav i na rad, na priegor za sreću svoje domovine. — Na žaru te ljubavi bit će lahko pjesniku podignuti hram prosvjete i uljudbe, hram, u kom će svaki Hrvat moći mirno odpočinuti«.

»Hvala ti, brate, na nacrtu i budi uvjeren, nastanu li povoljne prilike, da ću u tom smislu djelo dovršiti«.

»Liepo smišljeno i zasnovano« — uzdahne Ivan — ali odviše na pogansku. U cieloj se radnji o koječem govori, ali se na glavno zaboravlja, a to je, da konačni uspjeh ne odvisi o nama, o ljudima, već o volji onoga, koji vedri i oblači, koji ravna i upravlja sudbinom naroda; pak bih za to, vjerujte mi, nada sve želio iz dna duše, da se iza bure i oluje na pozornici pomoli križ, ovaj stalni i nevaravi znak slobode i pravice (in hoc signo vinces), pak da se pod križem pomoli narod za sretan uspjeh u svoju pravednu stvar. Zivot pojedinca i naroda sastoji se u borbi, a za borbu hoće se saveznika, hoće se oružja, a taj, mislili vi što mu drago, ne može biti drugi, nego Bog i vjera u njega. Dà, život je naroda slaba splav na uzburkanu moru, na kojoj se jedino pod zaštitom križa dolazi u sigurnu luku«.

Stanko smrštio obrve, pak pridodao:

»Ta velečastni, to se po sebi razumije, a da se uviek i ne ističe vjera, moral, Bog i što ti ja sve znam. Ta vjere mi, i mi nismo pogani, koji ne bi marili za vjeru i za Boga«.

»Gospodine pjesniče, ne zamjerite, ako vam i opet

Digitized by Google

upadam u rieč, ali biva obično, da se na ono, što bi se samo sobom razumjeti imalo, najlaglje zaboravlja«.

»Ja ipak ne bih želio, da bude sudbina domovine u rukama takovih ukočenih klerikalaca, kakav je velečastni Brigović, jer čega je odviše i s kruhom nije dobro«, — primetnu pjesnik, kad se Ivan bio udaljio, te ga nije mogao čuti.

»Cienjeni prijatelju! činite mu krivo. Ivan je čisto žeženo zlato, onakav u privatnom i javnom životu, kakav vam se je danas prikazao. On nije prijatelj fraza i pjesničkih nakita; on kako ćuti, onako i govori, a kako govori, onako i radi. U njem možete gledati i uzorna svećenika i žarkoga rodoljuba. Ja se posvema slažem s njegovim nazorima, pak držim, da se mladež i narod drže njegovih načela, da bi nam domovina prije procvala, nego li se i nadamo«.

»Može biti« — nehajno će pjesnik — »ali ja se ipak u svim potankostima ne bih sa njegovim nazorima mogao složiti«.

Kad se velečastni vratio, prestao je razgovor, jer su se na vratima paviljona pokazale Hermina Višnjevićeva i Otilija, da pozovu gospodu na večeru.

Zašto je upravo za danas domaćica pozvala ovo družtvo, znao je jedino velečastni, koji je to saobćio mladomu doktoru ravnanja radi.

Ivan sa pjesnikom pošli napried kao najstariji, dočim Janko, vodeći pod rukom Herminu, a Višnjević Otiliju, sliedili.

Dvorana je bila ukusno uredjena, stol je odgovarao ukusu i bogatstvu domaćice, jer je na njemu sjalo posudje od dragocjena kova, sa voćem i poslasticama svake vrsti, a da i ne kažemo, da se na stolu uz birana domaća vina pjenio i šampanjac.

Digitized by Google

Ivan se prijazno nasmiešio domaćici, te joj prišaptnuo:

»Vidim, da ste se i vi barem za danas odaljila od svog običaja«.

»Neka bude« — odvrati grofica — »na čast je mojoj djeci, mladomu Janku i Hermini Višnjevićevoj. Ja ih mogu tako zvati, što ne?«

»S podpunim pravom — ta oni svoju sreću i svoj položaj imadu jedino vama zahvaliti«.

»Ja vas unapried molim, da me kod stola zastupate, te preuzmete ulogu gospodara u kući sa neograničenom vlašću«.

»Hvala liepa na povjerenju, ali vas uvjeravam, da ću se svojom vlašću vrlo umjereno služiti, može biti umjerenije, nego li bi vašim gostima bilo po volji«.

Oko stola posjedalo maleno družtvance. Na pročelju zauzela je mjesto sama domaćica, doznačiv do sebe mjesto svomu prijatelju i savjetniku Ivanu Brigoviću, a ostali se smještiše u okrugu, dočim je Otilija preuzela zadaću, da dvori.

Grofica je bila zadovoljna, jer je oko sebe vidila sama prijazna lica; i sam se pjesnik udobrovoljio, te zabavljao svoju drugaricu, mladu Herminu, pripovedajući joj kojekakove bezazlene dosjetke iz svoga života.

Velečastni bio doduše ozbiljan, ali mu se na licu i očima odražavala ona ljubežljivost, koja je kao cielomu njegovu biću bila prirodjena.

»Milostiva me domaćica zamolila, da budem njezinim zamjenikom kod stola; ja ću to može biti kraće obaviti, nego li će se vama dopasti. Ali za ovaj put ne govorim u njezino ime, već u ime svoje. Danas je 50 godina, što ih je Bog dao doživiti miloj našoj svečarici; a to je veliko i važno razdoblje u životu ljudskom, ali polovica tih godina pripada njezinu blagotvornu radu

Digitized by Google

za korist iskrnjega. Ja ne ću svega izticati, jer bih njezinu čednost povriedio, ali izrazujem vruću želju, što za stalno odjekuje u srcima stotine siromaka, koje je ona nahranila i zaodjela, da ju Bog pokriepi, ojača i blagoslovi u njezinu djelovanju«.

Prijatelji poustali, te se svaki sa nekoliko rieči osvrnuo na zdravicu, zaželiv sve ono svečarici, što je bio i nazdravitelj zaželio.

Poslije kratke stanke opet će velečastni:

»Pošto sam rekao svoju, čujte, što ću reći u ime domaćice, gospodje grofice. Uzmite, kao da govorim na njezina usta, jer me je na to opunovlastila. — Domaćica smatra mladoga doktora, pak Herminu i Višnjevića svojom djecom, pak je želila, da ih vidi oko sebe. Srce joj se raduje nad njihovom srećom, pak želi, da ih ta sreća nikad ne ostavi. Raduje ju, ako je pomogla njihovoj sreći; raduje ju tim više, jer se uvjerila, da su postigli ono, što su postići željeli. Domaćica im ne će nikada zatvoriti vrata; uviek će joj dobro doći, kao da su došli na domaće ognjište«.

Grofici se oči zasuze, a mladi duboko ganuti prikupili se oko nje, da joj poljube ruku i da joj šaptnu najtopliju zahvalu. Hermina zaplakala te reče:

»Milostiva grofice, ja vam se ne ću nikada odužiti na tolikoj ljubavi, što ste nam ju izkazali. Vi ste osnovali našu sreću«.

»A da li ste djeco, u istinu sretni?«

»Podpunoma« — izlanuše oba.

»Pa dao Bog, da vam se ona nikada ne iznevjeri, da vas ljubav, kojom ste se jedan drugomu zavjerili, do groba doprati«.

»Otilijo, pristupi k meni« — zovnu grofica.

Otilija ju posluša, te se primakne k naslonjaču i poljubi ju u ruku.

Digitized by Google

»Diete moje, jesi li može biti u krugu mojih prijatelja ljubomorna?«

Otilija se u čudu lecnu, al je i odmah shvatila uzrok grofičina pitanja, pa prostodušno odvrati:

»Milostiva grofice!«

»Ne tako« — prekinu ju grofica — zovi me majkom«.

»Dakle mila dobra majko, ta imadem li povoda, da budem ljubomorna? Vaša je ljubav tako velika, a srce vaše tako plemenito, da će se u njem uviek naći mjesta za siromašnu ostavljenu Otiliju«.

»Ne govori tako, diete moje; ti nisi osamljena ni ostavljena, jer moja kuća i tvoja je kuća, moje ognjište i tvoje je ognjište«.

Otilija uzdahnu.

»Ja sam te uzela za kćerku; pak želim, da mi to i budeš. U mojem srcu poslije Boga ti zauzimlješ prvo mjesto, pa se nadam, da će te i ovi moji prijatelji smatrati svojom prijateljicom«.

»Za nas osobito odlikovanje« — izlanu Hermina, zagrliv Otiliju.

»Hoćeš li mi biti sestrom?« — šaptnu Otilija.

»Budi uvjerena, da se u meni ne ćeš prevariti«.

»Kad vas gledam i slušam« — oglasi se poslije malene stanke pjesnik, — »pričinja mi se, da se nalazim na oprostnoj gostbi prvih kršćana, pak bi mogao uzkliknuti: gle, kako se ti kršćani ljube. Nu hvala Bogu, danas nisu ona vremena, da bi se radi kakove pogibelji morali prijatelji za uviek razstajati. Nu svakako, što vidim, naliči onomu, što se obično dogadjalo medju prvim kršćanima. Opaža se, da je plemenita domaćica pod uplivom svoga vodje i savjetnika divno napredovala«.

»Ja se doduše ne iztičem svojim napredkom, ali sam svakako svomu prijatelju na njegovu trudu u ve-

Digitized by Google

like zahvalna. Vi ste nešto spomenuli o oprostnoj gostbi. Ovo, ako nije gostba, prijateljsko je blagovanje, za kojim će slieditи razstanak, možda i na dulje vrieme, jer sam za koji dan nakanila sa Otilijom odputovati u Kranjsku u imovinskim poslovima, pa se za neko vrieme zadržati u okolišu Bledskog i Bohinjskog jezera«.

»Divna misao!« — sa zanosom će pjesnik. — »Ljepšeg izleta, divnijeg izgleda ne biste si poželjeti mogli. Da me poslovi ne prieče i sam bih pošao, ako-prem sam sam i prošle godine skoro tri mjeseca ondje proboravio«.

»Milostiva grofice! bi li vas smio pratiti?« — oglasi se Janko.

»Odvisi od vaše volje, ako vam dozvoljavaju poslovi«.

»Ja sam istom početnik, pak će me moći moji drugovi nadomjestiti«.

»Dakle dobro, ja vas primam u družtvo; budite spremni, mi za tri dana odlazimo«.

Družtvo se nastavilo zabavljati, po starom običaju zaredale zdravice, te se već gdjekoja staklenka izpraz-nila, a Janku i Stanku se srce razigralo, a lica im se zažarila.

Velečastni se prvi ogledao na uru — minulo je deset sati.

»Gospodo, bilo bi vrieme, da se razstanemo. Mi-lostiva grofica je navikla urednomu životu, pa ne obi-čaje bditi dugo u noć, pa je bolje, da se razidjemo«.

Velečastni je to najviše radi sebe rekao, jer on je u istinu u načinu života bio točan kao ura, pa nije htio ni ovaj put da čini iznimku.

* * *

Digitized by Google

Grofica se spremala na put. Otilija je imala pune ruke posla, da spremi potrebito ruho i odielo u kovčege. Sobom nije nikoga uzimala, osim Otilije, a kuću i gospodarstvo povjerila je Maksu, koj se kući i gospodarima tako priljubio, da bi za njih i život žrtvovao.

»Milostiva grofice! ja bih vas nešto zamolio« — plaho će Makso.

»A što takova, prijatelju ?«

»Ne dolikuje, da me milostiva grofica prijateljem nazivlje; ja sam tek sluga, pripravan na svaku službu za svoju gospodaricu«.

»No ja sam s vama podpunoma zadovoljna; nazvala sam vas prijateljem, jer su ovi kamo pouzdaniji od slugâ i robovâ«.

»O, milostiva grofice! koliko li se nije bezdjela i opačina izvelo pod krinkom prijateljstva! O tom bih vam mogao mnogo toga iz izkustva pripoviedati. Nu ja sam vas hotio zamoliti, da me uzmete sobom«.

»A zašto ?« — zategnu grofica.

»Da vam budem pri ruci, ako bi me možda slučajno trebali«.

»Ne budali, ta nama ne prieti nikakova pogibelj«.

»Vama može biti ne toliko, koliko Otiliji«.

»Čovječe božji, što je s tobom? Ta kakova bi mogla pogibelj prietiti Otiliji? Ili možda znadeš štogodj više, što te na takovu sumnju ovlašćuje«.

»Mene od nekog vremena napadaju slutnje; a ja sam dosta slab, pa im se oteti ne mogu, tim više, jer me nisu nikad prevarile.«

Grofica se umirila, kad je čula, da su to tek Maksove slutnje, jer ona do slutnja nije nikada držala.

»Ne Makso, ja ti ne mogu molbi zadovoljiti; ti ćeš čuvati kuću, pripaziti na maleni vrtić i cvietnjak, ta ruže bi za tobom plakale, da ih ostaviš.«

Digitized by Google

»Kad je tako, neka bude, Bog vas i Otiliju čuvao na putu od svake pogiblji i napasti«.

»Nemate se ničega bojati; nas prati mladi doktor Janko Večerić; a u njega znam, da bi se i ti pouzdao.«

»Podpunoma« — odvrati Makso; — »on vam može biti u pomoći sa svake strane i kao liečnik i kao čovjek, u koga su jake mišice i krepka volja«.

Dan odlazka bio opredieljen na sriedu 2. kolovoza. Ranim jutrom odpremio Makso prtljagu na kolodvor, a za čas sjela i grofica s Otilijom u kočiju, da se odveze na kolodvor. Na kolodvoru čekao ih Janko s podpunom opremom, koja se sastojala u malenom putnom kovčežiću.

»Vi ste točni« — nagovori grofica Janka; »pa kad ste nam se već ponudio za suputnika, ja ću vam ponuditi službu, ako je ne ćete odbiti«.

»Budite uvjereni, da ne ću«.

»Vidit ćemo, jer nije to tako lahka služba, kako si ju vi možda umišljate. Vi ćete se brinuti za našu podpunu obskrbu — za našu sigurnost na cielom putu. Jednom riečju, ja vas imenujem svojim intendantom. Primate li?«

»Bezuvjetno«.

»Evo vam dakle novčarke, nabavite karte, potražite mjesta i sve, što treba«.

»Bit ćete zadovoljni«.

Janko pohiti k blagajni, uzeo karte do Ljubljane, dao prenieti prtljagu u kupé prvoga razreda, koji je bio samo za njih pridržan.

Pošto je već treći put pozvonilo, na opomenu vlakovodje sjedoše u kupé.

Grofica i Otilija zauzele mjesto na jednoj strani, a sučelice se posve udobno smjestio Janko.

Digitized by Google

Bilo je upravo osam sati.

Dan je bio vedar i čist, na plavetnom nebu ne bi ni oblačka zamietio, ali sunce stalo svom žestinom pripicati tako, da se u kupèju stala osjećati nesnosna vrućina. Gospodje si pomogle lepezom, a Janka nije to ni toliko smetalo.

Za jedno bio je u brizi; kao strastven pušač bojao se zapaliti smotku; bilo mu se težko svladati i u neke nekavice zamoli za dozvolu.

»Možete slobodno« — reče gospodja — »ako Vam dozvoli Otilija.«

»Naravno, ja molim i gospodjicu za dozvolu.«

»Ali ako vam je ona ne udieli?« — u šali će Otilija.

»Ako mi je ne udieli — onda ne ću pušiti«, — odvrati Janko.

»O možete, koliko vas volja; ta prozori su i onako otvoreni«.

Vlak je jurio običnom brzinom po savskoj nizini, prošao krapinski most — prešao granicu i zašao u Štajersku; medju briegovima vrućina popuštala, a lagodno povjetarce hladilo i ublaživalo žegu i vrućinu.

»Milostiva gospodjica valjda prvi put ovim krajem putuje« — započe Janko — »pak ju zanima ovaj šaroliki ukras naravi, što se ovuda u tako obilnoj mjeri ističe. Ja sam proputovao dosta krajeva, ali nijedan nije na mene tolikom silom djelovao, koliko ovaj, a ovo je tek priprava za ono, što ćemo tek vidjeti, kad zadjemo na Gorensku«.

Otilija u istinu živim zanimanjem gledaše okolicu, koja joj je prevelikom brzinom izmicala pred očima. Janko da pozabavi gospodje, stao im pripoviedati svoje doživljaje iz bečkog djačkog života, tolikom zanimivošću, da se je Otilija posve izgubila u njegovu pripoviedanju,

Digitized by Google

a i stara grofica rado je slušala, kad je pričao ona burna bečka vremena, kad je trebalo samog Jelačića, da uzpostavi red u priestolnici monarkije i obuzda nabujale strasti, koje su već prevršile svaku mjeru.

I stara grofica rado je slušala vatrena mladića, koji je i danas uživao u uspomenama onih burnih vremena. Vlak je jurio od postaje do postaje, dok nije prispio nekako oko četiri sata u bielu Ljubljanu.

Ljubljana ne bijaše cilj njihova putovanja. Ovdje odlučiše odpočinuti i prenoćiti, pak najmiti kočiju, koja bi ih drugi dan preko Radolca imala prenieti na Bledsko jezero.

Oko sedam sati stajao uslužan vozač pred vratima najukusnijeg svratišta u Ljubljani »k zlatnom slonu«. Putnici, koji su medjutim već rano izašli, da vide stolnu crkvu i budu kod mise, uzeli čedan zajutrak, pak sjeli u kočiju. Put je tekao laganije, ali bivao tim zanimiviji, pošto je bilo prilike putnicima, da se naužiju krasna vidika uzduž slikovite prodolice medju Kamničkim gorama. Oko podne prispješe u Kranj, u malu , ali ubavu varošicu, gdje se nekoliko sati zadržaše, dok nešto založe i dok im konji odpočinu.

Janko imao u Kranju prijatelja iz bečkog sveučilišta Jerneja Z. Želio ga posjetiti; ali se nije mogao udaljiti od gospodja, što su bile na njega vezane; ali toga mu nije ni trebalo, jer su se već na pločniku, kad su pošli na maleni izlet na groblje s njim sastali. Prijatelji se pozdraviše i izrukovaše, pak predstavivši se jedan drugomu, pošli na groblje. Groficu su groblja zanimala; jer su joj ona bila otvorena knjiga, u kojoj je čitala i učila taštinu i prolaznost svieta. Janka pako vodila želja, da posjeti Prešernov grob. Prijatelj ih Jernej pratio, te im uz put pričao život i okoliš grada; a na samu pjesnikovu grobu tumačio im život pje-

Digitized by Google

snikov, njegov rad i patnje, njegove nikad nedoželjene želje i uzdisaje.

»Da li vam je, gospodjice« — obrati se na Otiliju — »poznata poezija Francetova?« Tako bi obično Prešerna zvali.

»O da« — reći će Otilija — »njegovu sam »Luna sije« nebrojeno puta odpjevala i odigrala; a u velike me zaniela njegova divna pjesma »Krst pri Savici«.

»Hvala vam, gospodjice« — dirnut će Jernej — »vidim, da ste Hrvatica i po tom i na pola Slovenka. U nas je žalostna istina, što nam se narod prekasno budi — a kad se već budi, opet pada u sanjariju. — Ali kad nam jednoć krasni spol prione uz narodnu misao — biti će bolje. Narod doduše barem u ovim krajevima čil je i kriepak, u njem kao da se probudio narodni ponos, a to je najveća zasluga vrlog i neumornog Bleiweisa, Majera; uz koje priljubiše se i mladje sile Toman, Einspieler, Dežman. Nu na Bledu vi ćete se sa svima ovima spoznati — jer oni običavaju onamo svake godine u to doba dolaziti«.

»Biti će nam drago, ako ih upoznamo« — odvrati gospodjica.

Vraćajući se s groblja, projuri mimo njih četveroprežna kočija. — Jernej zurnuv u nutrinju primetnu: Alfred barun Kalamary; valjda i on polazi na Bled; nu željno li ga tamo izgledaju?!

»Poznajete li ga?« — upita stara grofica.

»Ta tko ne bi ovog pustolova poznao. U Beču poznaju ga sve kartašnice i razne vrsti zabavišta, ali svagdje je iza sebe ostavio nečastnu uspomenu. — Živi na kavalirsku, jer imade oveće dobro i uživa veliku rentu, ali to mu ne dotječe; on je preko ušiju zakopan u dugovima. Nu što vam ja to pripoviedam, njegova vas pojava i onako ne će zanimati«.

Digitized by Google

»Možebiti« — tiho će grofica — »a kakvo mu je ovdje obično zanimanje?«

»On ovdje riedko obitava, najviše po dva mjeseca, i to ljeti, a i to je za ovaj okoliš previše. On lovi divljač i ljude, a osobito neizkusne žene i djevojke, ali mu kraj stroge moralnosti našega naroda slabo uspieva zanat. Nu ja vam ne bi svjetovao, da dodjete s njim u doticaj, jer bi se na svoje oči uvjerili, kako je duboko žalibože naša aristokracija pala«.

»Nemojte strogo suditi«, — odvrati grofica. »Jedan Alfred Kalamary ne reprezentira aristokraciju, on je doduše žalostna iznimka — ali je ipak samo iznimka«.

»Oprostite, presvietla grofice, jer sam možda predaleko zašao; ali ja ne osjećam simpatija za aristokraciju".

Grofici bilo neugodno — očito se vidjelo, da se ćuti uvriedjenom; pak s toga želila, da prekinu put i da se vrati u gostionu; gdje ih je po svoj prilici naručen objed gotov čekao

Za objeda, koji je jedva pol sata trajao, grofica se činila zamišljenom, te nije ni pazila, što je ono dvoje medju sobom čavrljalo; istom onda, kad je Janko nešto glasnije izlanuo: »a ja bih ipak volio, da onoga nitkova Alfreda ne bude na Bledu«, kao da se prenula, te dobacila:

»Ostavite ga u miru; mi se valjda ne ćemo na Bledu njegovom pojavom zanimati, bilo bi za nj odviše laskavo«.

»Pa neka vam bude na volju, meni nije za cielo srdcu prirasao«.

Bilo četiri sata, kad su sjeli u kočiju, a nad Kamničkim gorama zapadalo sunce, kad su minuli ubavo Radolce, te se našli na Bledu.

Na Bledskom jezeru bilo je više svratišta. Za ono

Digitized by Google

vrieme bila je spomena vriedna gostiona Prešernova, pak Malnerova. Kako im bijaše prva na dohvatu Prešernova, htjeli su ondje odsjesti, ali pošto su doznali, da se ondje malo prije i barun Kalamary navratio, podjoše nešto dalje do Malnera, sučelice kapelici Bl. dj. Marije na Bledskom jezeru.

Prostora bijaše dosta. Grofica uzela za sebe i svoje tri sobe sa izgledom na jezero i kapelicu. Grofica bijaše umorna od današnjeg puta, pa joj se nije htjelo medju goste u blagovalište, nego je naručila večeru u svojim sobama.

Poslije večere pošla je k prozoru sa Otilijom, da se naužije svježega večernjeg zraka. Duboko se zamislila, pa digla oči u vis, motrila titrajuće zviezdice na plavetnom nebu, koje kao da se kupaju u mirnim valovima tihog jezerca. Bliedi mjesec, mislio bi, da je svojim plaštem pokrio svetište Marijina hrama, te ga čuva od skvrne i taštine ljudske. I Otilija gledala i uživala u krasnoj večeri, ali se nije usudila ni rieči progovoriti. Kad se čuo žamor šetalaca pred gostionom na obali, reče grofica:

»Pogledji, diete moje, je li sve u redu, pa da na počinak legnemo. Janko, znam, da će neko doba noći prečuti, pa ga pustimo u miru. Sutra ostajemo na Bledu, a prekosutra polazimo na Bohinjsko jezero, a odanle opet ovamo«.

Ovršiv svoju običnu molitvu, legoše obje na mekane perine. Otilija je brzo usnula i snivala o cvieću i proljeću, o zori; ta mlada je i zdrava, a nemore ju nikakove brige.

Grofica, akoprem umorna, nije mogla usnuti; ona je čula i dvanaesti udarac sa zvonika malene kapelice kraj jezera, a još nije mogla da usne.

Njezin život bio je čisto i prozirno ogledalo; nje-

Digitized by Google

zina se duša odrazivala u njezinim djelima, a ova opet u njezinu srdcu. Na sebe je malo mislila, bila je sa malim zadovoljna. Sav je svoj mar i imetak upotrebljavala na korist iskrnjega, a uživala je više, nego li razkošnik za bogatim stolom, kad je mogla komu pripomoći k njegovoj sreći, ili otrti siromaku suzu. Pa ipak i u njezinu životu bijaše časova, u kojima se ćutila sjetnom, neveselom, snuždenom i zamišljenom, a bijahu to uspomene njezine mladosti.

Odrasla u čistom, nepokvarenom zraku sretnog obiteljskog života grofova Karinskih, nije znala, što je strast, a nije ju nikada ni morila želja za svjetskim užitkom. Zadahnuta čistom ljubavi, kako ju je na roditeljskom krilu usisala, živila je u toj ljubavi sretan, nepomućen život, ljubeć sve, što je bilo liepo, dobro i plemenito. Tako je odrasla do 18. godine i ne misleć, da bi se mogla desiti prilika, da ostavi roditelje i domaći prag.

Bilo je, bilo, al je davno tomu, kad se u Karinskoga našao mladi dragunski nadporučnik, Vilko Kendjelić. Kod njegova imena često se zadržala, dok joj se ne bi cielo žiće kao munjevnom strujom ugrijalo — ali je bio kratak taj san. Deset godina sretnoga braka sačinjavao je maleni odsjek u njezinu životu, koji bi ona rajem svojim običavala zvati. Grofica Marta držala je ime suprugovo u svetoj uspomeni, a ljubav, što ju je za nj vezala, preniela je na druge. Djece nije imala, ali ju za to sirotčad sa zahvalnošću nazivala majkom svojom.

Činilo joj se, da vidi baruna Kalamarya, kako je vodio sina si Alfreda za mrtvačkim kolima nesretne joj sestre, te kako joj se uljudno približio, poljubio joj ruku, te ju nazvao svojom dragom teticom.

Svi ti prizori mienjali se u mašti pred grofičinim

Digitized by Google

očima, pa evo ona je danas na kraju, gdje su se ti žalostni prizori odigrali. Ona je danas vidjela Alfreda, čula o njem govoriti, ali joj to napunilo dušu boli i gorčinom.

Grofica si obim rukama stisnula glavu — obratila se k stieni, te zadriemala. Probudila se preko običaja nešto kasnije, kad no se već sunčani traci u obilnoj mjeri razliegoše nad Bledom i njegovim okolišem.

»Janko!« — zovnu grofica, kad je već svojom jutarnjom opremom bila gotova, — »danas ćemo na otok u kapelicu, gledajte, da prispijemo na misu, čini mi se, da se služi obično u 8 sati«.

»Milostiva grofice, tada nam preostaje za to samo pol sata«.

»I to je dosta, ja sam gotova«.

Janko skočio k svratištaru, te naručio čamac, koji ih za četvrt sata doveze na otok.

Kapelica je malena, ali divna i čarobna točka na Bledskom jezeru; i samo jezero obrubljeno je kao zelenim baršunom na okolo, izprepleteno na obalama raznim nasadima domaćeg i stranog drveća, bilina i ruža. Uz obalu se nanizale liepe gostione i ljetnikovci otmenijih ljudi, a nedaleko samoga Bleda iznad zelenila proviruje visoki zvonik župne crkve, koja si kao gospodarica i čuvarica našla mjesto usred sela. Ali samoj okolici i jezeru kao da je davao neko više značenje otok, što ga je pjesnik punim pravom nazvao »kinč nebeški«. Na otoku bjelasala se ta kapelica, o kojoj se pripoviedahu razne legende i pripoviesti, što su te sjećale na pobožnost prema prečistoj Bogorodici Mariji.

»Čamac vam stoji na službu, milostiva grofice, izvolite samo«.

Otilija uzela ju izpod ruke, te ju provela kroz

Digitized by Google

hodnik i stube do čamca. Grofica i Otilija zauzeše mjesto straga na ukusnom sjedalu. Janko sjeo do kormilara, te zurio u bistro jezero, motreći igru malenih ribica, što se pokazivahu na površini.

Kad su pristali na obalu otoka, pozvonilo je na misu — došli su najbolje.

Na otoku do kapelice bila je tek kuća svećenikova, koji je ondje redovito službu božju vršio. Bio to čovjek već u godinama, koji se ovdje od dugotrajna i naporna rada odmarao pod okriljem i zaštitom kraljice nebeske. Bilo mu je liepo, te uz mirovinu i misne stipendije, kojih mu nije nikada nedostajalo, mogao posve udobno i zadovoljno živiti.

Sveta se misa svršila, grofica se nekoliko časova zadržala u crkvi, da si u pamet dozove sve uspomene što su ju vezale na ovu svetinju. — Ta ona se ovdje vjenčala, a na zidu kraj žrtvenika i danas je vidila mirtov vienac, što ga je na dan vjenčanja nosila. Porazgovoriv se jošte sa svećenikom i davši mu na mise, ostavila crkvu, te se vratila u svratište.

Zajutrak uzeše na verandi, gdje se našlo više gospode, što su stanovala u istom svratištu, a medju kojima bijaše obitelj baruna Kušlana iz Zagreba, te Bleiweis i Toman iz Ljubljane. Janko se sa svima poznavao, a grofica stajaše od prije sa Kušlani u prijateljskom odnošaju.

»Vi, milostiva«, — zače barun, obrativ se grofici — »namjeravate po svoj prilici na duže vrieme ovdje se zabaviti«.

»Svakako, ali ne na samom Bledu, ja ću se u obće na Gorenskom možda i mjesec dana zadržati, ali sutra polazimo na Bohinj«.

»Mi smo se jučer odanle vratili, ali mi smo bili i dalje, uzpeli smo se na Triglav«.

*

Digitized by Google

»Borami, i ja bih imao volju« — oglasi se Janko — »čuo sam, da je bajan vidik na more i Mljetke te gornju Italiju«.

»Da, za liepa i vedra dana« — odvrati Toman — »ali nam ne bijaše vrieme najprijaznije, pa se nam najljepši vidici gubili u magli«.

»Ako je s voljom mojim suputnicama, ja bih se ipak htio popeti starcu Triglavu na vrat«.

»Što ti ne pada na um; nu ako te je volja baš onamo, a ti možeš i bez nas, ako si nadješ družtvo, a mi te možemo u Bistrici pričekati«.

»Ne, milostiva, bijaše samo za šalu rečeno, jer jedno, ne bih se želio s vama razstati, a drugo, uzpinjanje na Triglav, koji nije svojim živcima gospodar, moglo bi biti vratolomno. Mi ćemo se zadovoljiti, ako starcu Triglavu sa Savice pošaljemo srdačan pozdrav«.

»Milostiva grofice« — začuje se glas iza grofičinih ledja.

Grofica se lecnu i okrene, te opazi pred sobom livrirana poslužnika.

»Milostiva grofice« — zače ovaj — »moj gospodar me poslao, da vam predam ovu posjetnicu, pak moli odgovor«.

Grofica, primiv u ružičastu omotu posjetnicu, pogleda ju i pročita, ali joj se lice odmah smrkne.

»Kažite gospodinu barunu« — odvrati grofica — »da ja sa najvećom uljudnošću odklanjam njegovu ponudu«.

»Ako li mi ne bude gospodin barun htio na riečvjerovati?«

»E, onda vam ja ne mogu pomoći. Vi valjda ipak uživate toliko vjere u svog gospodara, da ne će misliti, da ste ga nalagali, osobito kad ne ima tomu povoda«.

Poslužnik se naklonio i udaljio.

Digitized by Google

Grofica ustala, te se uputila u svoj stan, a sliedila ju Otilija, dočim se Janko na časak zadržao u razgovoru sa Tomanom, koji je razpredao o današnjim prilikama u monarkiji, a napose medju Slavenstvom. Janka stala zanimati politika, pak je sa nasladom slušao mlada darovita govornika, a bio bi se i dulje zadržao i pošao s njim na šetnju, kad mu se ne bi pričinjalo, da je nepristojno ostaviti žene na samu. Vratio se i on u svratište.

Grofica je bila zamišljena, te šetala po sobi gore dolje. Otilija ju samo motrila, ali im se nije dalo na razgovor.

»Dobro, da ste se vratili« — reče grofica pogledav Janka. — »Imajte brigu, da se nadje prilika za sutra, koja bi nas na Bohinj odvezla«.

»Bit ćete služeni; svratištar imade kočiju i konje, pak mi je rekao, da nam stoji na razpolaganje«.

»Dobro, platite ga odmah i recite mu, da bude gotov do sutra sedam sati u jutro. Meni je bila doduše ponudjena elegantna prilika, ali ja sam tu uslugu odklonila«.

»A tko vam ju je ponudio?«

»Tko?« — zategnu grofica. — »Nitko drugi nego barun Alfred Kalamary. Niste li vidili njegova poslužnika, koji mi je na verandi kartu predao? Evo je, pak čitajte«.

Janko primio kartu sa barunovim podpisom, a na drugoj strani bilo napisano:

»Milostiva grofice i draga tetko! Čuo sam, da biste sutra željeli na Bohinj. Moja vam prilika stoji na razpolaganje, jer bi ju ovdje težko dobili. Molim po mom poslužniku odgovor«.

»Tu se nešto iza brda valja. Alfred to ne čini bez

Digitized by Google

uzroka, nu moja će biti briga, da njegove usluge ne budemo trebali«.

Janko za čas otišao dolje, da izvrši grofičin nalog, najmio i platio priliku za sutra. Ostali dio dana proveli su u šetnji i razgovoru, a kod objeda i večere pravili osnove za daljnji boravak na Bledu i za putovanje po Gorenskom.

»Oslonite se na mene«, — zaključi Janko, — »moja će biti briga, da bude svakoj vašoj želji udovoljeno«.

Drugog dana ustali rano. Otilija i Janko uredili i pospremili stvari, što su im za put trebale, pa javili gostioničaru, da pridržavaju svoj stan za cieli mjesec, ako i ne budu uviek na Bledu. Da budu sigurniji, platili su stan unapried.

»Meni je to svejedno«, — odvrati gostioničar — »ali molim vas, ako bi bilo mnogo gostiju, bi li smio u vaš stan koga pustiti na kratko vrieme?«

»Podnipošto, ta zato smo ga unapried i platili, jer ne znamo, kada ćemo se upravo vratiti, moglo bi biti i prije, nego sada mislimo«.

Netko je na vrata pokucao.

»Napried«, — glasno će Janko.

U sobu stupio kočijaš svratišta, te nakloniv se duboko reče:

»Gospoda su jučer naručila kočiju, ali je valjda ne će trebati, jer je barun Kalamary stavio svoju priliku na razpolaganje. Ona stoji pred svratištem«.

Grofica bila iznenadjena nad tolikim ulagivanjem, a Janko si grizkao ustnice.

»Podjite i kažite, da grofica hvali Kalamaryu na usluzi, ali je ne prima; neka se vrati, a vi da ste čim prije gotovi«.

Digitized by Google

»Milostiva grofice! ali Kalamary je najmio moja kolica za Radolce«.

»Tri sta vam jada!« — zlovoljno će Janko. — »Ja sam vas jučer naručio i platio, koliko ste tražili, vas dakle nije mogao nitko najmiti. Upređite namah, dobit ćete dvostruku plaću«.

»Oprostite, gospodo, ja sam samo svoju dužnost učinio; za pet časa biti će kočija upređena«.

Za četvrt sata bijahu gospoda u kočiji. Ovaj mali medjučin spriečio ih samo za četvrt sata. Kalamaryevi vranci odjurili prema Prešernovoj gostioni, a naši prijatelji stali se bledskom dolinom spuštati prema Bistrici na Bohinj.

Bilo je jedanaest sati, kad su stigli u Bistricu, mjestance doduše maleno, ali čisto i uredno, kao obično sva sela na Gorenskom. Ne bijaše ondje gostione ili svratišta, ali je putnik u valjane planinke našao, što mu je za okrepu trebalo. Usred sela bila krčma na triem jednostavna ali čista, nije se moglo računati na biranu podvorbu, ali se putnik znao zadovoljiti s onim, što je dobio. Ondje odsjeli naši putnici, pa naručili objed, koji se jedino sastojao od piletine i jaja, ali mlada je planinka obilno odštetila goste svojom prijaznošću i razgovorom, pripoviedajuć im život tamošnjeg naroda. Pa u istinu krasan je taj gorenski narod. Srdce mu je čisto i prozirno, bez strasti i zlobe, kao što je čista i voda njihovih jezera i Savica svojim srebrenim slapovima. Značaja stalna i čvrsta, kao što je čvrsto stienje, što ga okružuje. Sa malim zadovoljan, nije težio za obiljem, a znajuć svladati sama sebe, nije ga se ni taknuo kužni zadah izkvarena svieta, koji kao da se je na žalost u višim krugovima udomaćio. Narod pobožan, strogo moralan, u svom je čednom položaju zadovoljan.

Digitized by Google

Planinka se tužila, kako k njoj zalaze i otmjeni ljudi, posjećujuć Bohinjsko jezero, pa da se često nad njihovim govorom morala zarumeniti i nikom poniknuti.

»O, gospodo, vjerujte mi, ako imade ovdje ondje pogriešaka u našem narodu, da je na duši onima, koji bi mu naobrazbom morali prednjačiti«.

Poslije objeda bijaše odlučeno, da će pješke do jezera, a odanle na čamcu do izvora Savice. Vidik na Bohinjsko jezero, kao zarubljeno viencem nebotičnih gora, pričinja ti se divljim, ali ujedno veličanstveno romantičnim. Jezero kao da se igra u svojim zelenkastim valovima, a tišina, što je oko njega zavladala, podaje mu neku privlačivu silu. Ali ne, tišina je ova prividna, jer ju presieca šum slapa Savičina, protječućeg, rekao bih, iz utrobe kršnog Triglava, koji se onda gubi u srebropjenim mlazovima, što protječu ovdje Bohinjskim jezerom. Šum se čuje sve do Bistrice, a biva sve jači, čim se bliže Bohinjskom jezeru približavaš.

Družtvo posjedalo u čamac, a kršni goranin zaokružio veslom. Čamac se kao ptica odtisnuo od obale, te zaplovio podnevnom strujom.

»Gospodo! Mi ćemo težko natrag jezerom, pak za to treba da se požurimo, da smo čim prije na kraju«.

»A po čem vi to sudite?« — zapita ga Janko, koji nije ni najmanjeg oblačića na nebu opazio.

»Vjetar je sa Triglava dunuo, a i sada zrakom provejava, a to je za svakog goranina siguran znak bure i oluje«.

Janko i Otilija bili ravnodušni na ovo pričanje, ali grofica se u istinu zabrinula, pak htjela, da budu što prije na kraju.

Za kakav dobar sat zašao je čamac pod sam Savičin slap.

Digitized by Google

Izašav iz čamca uzpeli se kamenitim stubama upravo do samoga vrela. Bio gore maleni prostor kao iztesan u kamenitoj stieni sa nekoliko sjedala. Družtvo posjedalo, pak uprlo okom u divni Savičin slap, koji se poput sjajne duge prelievao u srebreno-zlatim bojama i u slici polukruga spuštao s visine, pak se gubio u jezeru.

Janko se sjetio Prešerna i njegova »Krsta pri Savici«, pak tumačio grofici i Otiliji ono divno maštanje pjesnikove duše, što se samo ovdje na samom izvoru roditi moglo.

»O, nije li to najljepši hram veličanstvu božjemu«, — progovorila grofica, — »kojemu i najveća umjetnost ne bi ravna našla«.

»Da, da, u istinu hram božji i zaštitje proti zlobi i razvraćenosti ljudskoj« — dahnula Otilija. — »A u sićušnim ovim kapljicama, što se na suncu ljeskaju, kao najsjajnija zrnašca biserova, nije li to najljepši diadem i kruna ljubavi i dobrote božje?«

Lišće na drvlju stalo treperiti, vjetar, što ga goranin sa Triglava naslućivao, stao se pojavljivati i u Bohinjskoj kotlini.

»Za ime božje!« — reče zabrinuta grofica, pogledav Otiliju — »ta ti si svoj plašt zaboravila ponieti sobom«.

U istinu, Otilija ga zaboravila, a sad je i sama opazila, kako joj studen stisnula grudi. Janko se požurio, da joj preko ramena prebaci svoj ogrtač. Sašli na ravan. Vodić ih svjetovao, da ne idu u čamac, jer je oluja na domaku, a nije im ga ni trebalo, jer ih njihov vozač jur čekao na obali, da ih odveze na Bistricu. Poslala ga za njima planinka, koja se dobro razumila u promjenljivost vremena na Bohinjskom jezeru. Kočija jurila neznatnom dolinom. Nebo se mra-

Digitized by Google

čilo, a ovdje ondje križale se munje, uz sve jači tutanj gromova; pa upravo, kad su prispjeli na Bistricu, razvila se najstrašnija borba naravi, od koje se tresla zemlja, a drmale zgrade i obori.

»Sreća, što ste na vrieme umakli«, — rekla planinka — »jer ne navikli toj neobičnoj borbi naravi, prepali bi se u velike, jer još veću stravu od samih gromova zadaje ovdje užasna jeka, koja se za svakim udarcem po 16 puta ponavlja. Nu sada ste u sjegurnu zakloništu, te ćete moći mirno slušati jeku i lomljavinu munja i gromova«.

U pristaloj i čednoj sobici razpremili se putnici i naručili večeru. Otilija bliedila i drhtala na cielom tielu. Vidiv to Janko reče:

»Gospodjice, kako ste neoprezni, a mogli biste to skupo platiti; nu mi ćemo gledati, da vam opet kolanje krvi stavimo u pravu kolotečinu«.

Janko pošao u kuhinju i naručio, da joj prirede juhu od vina. Sa sobom ponio je kapljica, a kao liečnik znao je, što ima u takovom slučaju raditi.

»Gospodjo grofice, spremite ju u postelju, da se uznoji«.

Izašav iz sobe, poslao planinku, da pripomogne grofici. Za četvrt sata bila je Otilija u postelji. Bilo joj silno udaralo, a lica joj se žarila. Grofica postajala sve nemirnija.

»Ne bojte se, ne ima za sada pogibelji; nahladila se, ali mi ćemo toj nahladi zapriečiti odmah u zametku daljnji razvitak«.

Grofica i Janko nešto založili, Otilija posrkala vinsku juhu, te se dobro pokrila.

»Gospodjica će se uznojiti, a tim je kriza svršena. Ako dopuštate, ja ću za veću sigurnost kraj nje probditi noć«.

Digitized by Google

Ostali su oboje kraj nje budni. — Otilija usnula, ali joj se u snu stale pomaljati na čelu kapljice znoja.

»Dobar znak«, — reče Janko. — »Kad se probudi, presvucite ju, a sutra bit će posve dobro«.

Grofica uradila po Jankovom naputku, a kad se Otilija drugi dan probudila, ćutila se nešto slabijom nego obično, ali bilo joj udaralo pravilno.

»Hvala vam, prijatelju« — dahnula Otilija pruživ ruku Janku. — »Bila sam doduše malko neoprezna, ali dao Bog, da bude bez posljedica«.

»I bit će« — toplo će Janko, — »ali u buduće budite oprezniji, pak ne izlažite mladi život očitoj pogibelji«.

»A bi li vam bilo žao, da sam nastradala?« — tiho će Otilija.

Janka je ovo bezazleno pitanje smutilo, te sad prvi put ozbiljnije zavirio u oči krasne djevojke. One bijahu čiste i prozirne, svietle i, rekao bih, uznešene, a malena vlaga tople suze, što se na njima odsievala, davala joj čarobnu, neodoljivu moć. On je u zjenicama tih rajskih očiju vidío svoju sliku, pa mu neka tajinstvena, do sada nepoznata struja prošla cielim tielom te se i nehotice zamislio, ne nosi li krasan ovaj andjelak njegovu sliku i u svojem srcu?

»Otilijo!« — izlanu dubokim čuvstvom Janko; ali nije mogao nastaviti, jer se u taj čas pokazala na vratima grofica.

»No, kako vam se dopada naš bolestnik?« — upita sa smieškom grofica.

»Posve dobro, ona je zdrava«.

»Mogli bismo dakle svoj put nastaviti?«

»Ostavimo to još za danas, dok se gospodjica posvema oporavi, ali sutra možemo nastaviti; znam, da ne ćemo daleko«.

Digitized by Google

»Ne ćemo daleko, kroz Savicu na Željeznik, pa odanle u Škofju loku«.

Kod toga i ostalo. Drugi dan našli se gosti opet na putu; posjetili spomenuta mjesta. U Škofjoj loki zadržali se nekoliko dana, gdje je grofica imala neke poslove obaviti, u čemu joj Janko bijaše na ruku, a 14. kolovoza našli se opet na Bledu.

X.

Podli napadaj.

Tko se jednom desio na Bledu, ne će ga nikada zaboraviti. Premudrost božja ondje je obilnom pregršti sagradila veličajni hram slavi svojoj, da ga i najvještija ruka umjetnika ne bi ljepšeg sazdati znala. Bled je u ljetno doba omiljelo sastajalište otmjena svieta iz svih krajeva, željna svježa gorskog zraka i prirodne krasote. Ove godine u kolovozu našlo se ondje domaćih i stranih gostiju, velikim dielom iz Hrvatske pak Slovenije, sve vrlih rodoljuba i prijatelja liepe prirode, koje je dovela onamo želja, da se medju sobom upoznadu i porazgovore.

Blagdan Velike gospe bijaše obično dan i crkvene i narodne slave na Bledu. Dan je osvanuo tako mio i ugodan, da si ga ljepšeg ni poželiti ne bi mogao. Jutarnje zvonce sa kapelice Bogorodice tako prijazno odjekivalo, da bi pomislio, glas je nebeskih duhova, koji pozivlju ljude na duševnu zabavu i odpočinak. Planinke u selu već u zoru poustajale, da prirede sve u kući, kako bi im kašnje čeljad mogla u crkvu.

Snaše i djevojke, zaodjenuv se u svetčano ruho, izkitile se cviećem i vezankama, da i spoljašnjom pojavom pokažu, kakav je danas dan. Godi srdcu i puni ti grudi nutarnjim zadovoljstvom, motreći taj krasni

Digitized by Google

narod u naravnoj svojoj bezazlenosti i prostodušnosti, gdje vesela lica i zadovoljan s molitvenikom u ruci spješi k crkvici, da obavi svoju kršćansku dužnost i da se vrućom molitvom preporuči zagovoru prečiste Bogorodice.

I grofica Marta uranila, i Otilija se opremila za jutarnju misu. Obje nakanile uz običnu pobožnost, da se izpoviede i pričeste. Grofica nije zazirala od javnog bogoslužja; nije se izticala kao bogomoljka, ali nije se nikada stidila, da vrši javno i otvoreno svoje kršćanske dužnosti, dapače smatrala si dužnošću, da dade primjer nižima, kako se kao kršćani svi bez razlike stališa i položaja imademo natjecati u vršenju svojih dužnosti. Kapelica bila dubkom puna; grofica s Otilijom zapremila mjesto u klecalu kraj velikog žrtvenika, gdje su obje zadubljene u svoje osjećaje potrajale u molitvi i pobožnu razmatranju do svršetka mise. Zadržale se i nešto dulje, dok su uhvatile zgodu za izpovied i pričest. Na obali čekao ih čamac, koji ih do njihova stana provezao.

Janka ne bijaše medju njima. On se prijašnju večer u družtvu zadržao, pak jutro prospavao, ali odlučio svakako na podnevnicu. Janko bijaše čovjek na mjestu, ako se na njem i nije opažala ona nježna nabožna ćud kao u grofice i Otilije. Ali u životu vladao se prema načelima zdravoga morala, te pazio, da ga u riečima i djelima nikada ne povriedi. Bio je vesele ćudi, ljubio je družtvo i zabave, ali samo dotle, dok su se kretale u granicama ćudorednosti i umjerenosti.

»Presvietla grofice!« — rekao joj kod doručka — »danas je slava na Bledu, te veliki zajednički objed u gostioni Malnerovoj. Ja sam predbilježio tri mjesta u nadi, da ćete i vi ovo nekoliko časova u tom družtvu sprovesti«.

Digitized by Google

»Dakako« — prijazno će grofica — »i ja vam hvalim, što ste na to mislili. Ali bude li Alfred u tom družtvu ?«

»Ne ima sumnje« — odvrati Janko. — »Ta on se u velike iztiče u pripremama za ovu svetčanost. Nu vjerujte, on ne će nikomu smetati; u veliku družtvu njegova se pojava ne će ni opaziti«.

Grofica nije ništa odvratila, ali se vidjelo, da bi joj bilo mnogo draže, da se s njim ne bi sastala.

U gostioni Malnerovoj, pod vedrim nebom, na obali jezera, bijaše prostrt stol za 150 prijavljenih gostiju. Gospodar si uzeo truda, da mu stol bude liepo uredjen, koji će moći svakoga zadovoljiti. Bijaše tu sa svake strane malenih ukusnih slavoluka, obloženih zelenilom i viencima od svježega cvieća, a nad njima lepršale simetrično poredane trobojnice sa bogatim resama i vezankama, što su igrale zrakom.

Točno u dva sata stali se kupiti gosti. Svakomu bijaše mjesto naznačeno, a bijahu razporedani po skupinama, kako će se moći udobnije zabavljati. Slovenci kao domaćine osobitu su pažnju posvećivali braći iz Hrvatske, te im najljepša mjesta opredielili. Čelo stola bijaše pridržano za groficu Martu Kendjelićku, a uz nju za baruna Kušlana i njegovu suprugu; s druge strane bilo je mjesto pridržano za Bleiweisa i Majera, i tako uzporedo jedan za drugim, Nedaleko grofice našlo se mjesto za Otiliju, a do nje za mladoga doktora Janka Večerića. Duša cielomu družtvu bijaše mladi odvjetnik dr. Lovro Toman. Bijaše on u istinu krasna pojava u cielom družtvu. Ugodne vanjštine, visoka uzrasta, pravilnih crta na obrazu, vatrenih očiju, bujne crne brade, — svakomu se svidjao, a svojom ljubežljivošću i vatrenom rieči cielo je družtvo kao začarao. On si oda-

Digitized by Google

brao mjesto, iz kojeg je mogao pregledati cieli stol i imati na oku goste.

Kad su gospoda posjedala zapremiv svaki svoje mjesto, pozdravio ih Lovro Toman, preuzev zadaću domaćine, zanosnim govorom kao posjetnike vilinskog ovog kraja, koga je jur narodna pjesma i priča zemaljskim rajem i najljepšim uresom Kranjske proglasila.

»Dobro nam došli, mili gosti i prijatelji; mi vas pozdravljamo kao srodnu braću na domaćem ognjištu, želeći, da ponesete sa sobom ugodnu uspomenu na današnji prijateljski i narodni sastanak«.

»Živio!« i »Živili!« odjeknulo od jednog kraja stola do drugoga, uz zveket čaša i prijazan žamor prisutnika. Objed tekao običnim tekom. Malner se danas izkazao, jer mu jela bijahu birana i tečna, a podvorba izvrstna.

Toman je upravo ustao i htio da nazdravi, kadno mu se približi neki gospodin i zamoli ga, da podje s njime u njegov stan u svratištu. Ovo su tek prisutni opazili, pak im se odmah neka zabrinutost pokazala na licu, jer su neki u tom gospodinu prepoznali službenika ljubljanske policije.

Toman ustao i pošao sa gospodinom u njegov stan, gdje se našao u čudu, opaziv pred sobom glavara zemaljskog redarstva. Bio to čovjek već u godinama, ozbiljna lica, na komu si mogao opaziti tragove nutarnje borbe i uzbudjenosti.

»Gospodine doktore«, — ozbiljno će redarstvenik, — vi ste upriličili ovdje sastanak, a da niste o tom redarstvo ni ubaviestili?«

»Oprostite«, — isto će tako ozbiljno i Toman — »ja nisam sazvao nikakav sastanak; kako će i vam biti poznato, sviet se i bez saziva običaje u to vrieme sastajati na Bledu, a to je, čini mi se, dozvoljeno«.

Digitized by Google

»Jest, to nije zabranjeno, samo da ne bude po sriedi nikakove političke primjese, ali vi ste se, kako vidim, obavili samim trobojnicama, kao u vrieme najveće političke agitacije«.

»Gospodine nadzorniče, neka vas ne smetaju trobojnice, jer su to boje naše domovine, a monarkija ne ima od Slavena lojalnijih podanika, pa zašto da im se onda i poraba njihovih zastava zabranjuje?!«

»Možete imati pravo, gospodine doktore, ali danas nije uputna poraba trobojnica, jer se mnogi nad njima smućuju; da li pravom ili nepravom, na mene to ne spada. U ostalom, ja bih vas samo na jedno upozorio, da budete oprezni u svojim govorima, da ne dadete povoda nikakovim demonstracijama, jer biste me time stavili u neugodan položaj, da posredujem kao redarstveni povjerenik, a to ne bi nikomu služilo na čast«.

»Gospodine«, — svetčanim će glasom Toman — »znam, kakova su vremena i kakav je duh u našoj zemlji zavladao, pa vam s toga jamčim, da se danas ne će politička pitanja razpravljati, ali zamjeriti nam ne ćete, ako koja padne o duševnoj zajednici srodnih plemena, o književnom zbliženju na prosvjetnom polju, jer od toga barem ne ima ni za najkrući centralizam nikakove pogibelji«.

»Ja vam vjerujem, ali vas molim, da pripazite i na svoje drugove, da ne prevrše mjeru, jer bi se mogla svaka, možda i najnedužnija rieč staviti na vagu, a za to bi morao na posljedku ja odgovarati. Ne zaboravite, što sam vam rekao, a od vas se nadam, da ćete znati rieč i održati. S bogom!«

Povjerenik pružio Tomanu ruku, pak se razstali.

Moglo je proći i četvrt sata iza odlazka i povratka Tomanova. Njegova odsutnost kod većine nije se ni opazila, a koji su je opazili, nisu je iz stanovitih

Digitized by Google

razloga htjeli spominjati, nadajući se, da će to sve mladi doktor znati svojom vještinom izravnati. S toga kad se Toman opet povratio, nestalo je svake bojazni, da bi im se kakova neprilika mogla dogoditi.

»Gospodo!« — oglasi se Lovro zvonkim svojim glasom, pošto se malko okriepio. — »Gledajte krasno ovo plavetno nebo, koje nam se nad glavom zaokružilo; gledajte nebotične gore, što se svojim šiljcima, rekao bih, do neba uzpinju; gledajte divnu ovu ravan i prodolice, ukrašene svim čarima prirodne ljepote; gledajte evo pred vama zelene talasajuće se valove bajnoga jezera — pak evo krasan taj kras naša je domovina, naš je kraj, naš zavičaj! Tko se ne bi s njim ponosio, tko ga ne bi ljubio? — Ali sama ova narav sa svim svojim divotama ne dira me toliko, koliko krasan ovaj narod, koji u ovim krajevima obitava. Ljepota ove naravi zrcalo je duše našega goranina. Tvrdo stienje vitog Triglava slika je njegova čvrstog, nepokolebivog značaja; u čistim valovima prozirnog jezera kao da se odražava čistoća njegova srca, njegove duše. Ja svojoj domovini, svomu narodu nazdravljam prvu zdravicu, želeći mu od srca sreću i napredak na materijalnom i moralnom poprištu. O Bože, čuvaj mi ga od neprijatelja, a još više od lažnih prijatelja, koji mu često u zlatnoj čaši nudjaju otrov, koji bi ga doveo k sigurnoj propasti«.

Lovro je dovršio, a sa stotine grla zamnievali oduševljeni poklici »Živio, Živio!«

Iza njega nakon kratke stanke ustao dr. Zarnik, da nazdravi gostima iz Hrvatske. Zanosna zdravica bila je prihvaćena zanosnim uzklicima »Slava Hrvatskoj! Slava Hrvatima!«

»Braćo«, — nastavio je Zarnik — »dieli nas Sava i Sutla, ali bratinska je ljubav preko njih sagradila

Digitized by Google

most, koji je zbližio oba plemena u zajednicu duševnog razvitka i napredka; pak dao Bog, da se na tom temelju oba naroda razvijaju i jačaju na radost i ponos zajedničke nam domovine«.

Na prijateljskoj Zarnikovoj nazdravici zahvalio se mladi neki profesor iz Varaždina, iztaknuv vatrenim riečima neumrle zasluge pokretača narodne misli medju Slovencima, dra. Janesa Bleiweisa i Majera, koji su neumornim književnim radom oko prosvjete slovenskoga seljačtva zbližili oba naroda u uzku duševnu zajednicu. Da se Slovenac osviestio, da se počeo osjećati članom velike slavenske obitelji, da se moralno i materijalno stao dizati, zasluga je zlatnog pera Janesova, koji je u svojim »Novicama« pokazao pravi put, kojim se do sreće dolazi i do narodnog blagostanja.

I ova je zdravica bila oduševljeno prihvaćena, a prijatelji se skupili oko starine, te ga podigoše na stolici uz živahno klicanje »Živio nam vriedni poborniče na poprištu narodnih svetinja«. Krasni spol, Slovenke i Hrvatice, izkitile ga cviećem i obsipale pohvalama, da su mu u očima zasjale suze radosti, kad im se stao na tolikoj ljubavi zahvaljivati.

Nazdravilo se više zdravica sve u harmoničnu skladu u slavu današnjeg sastanka uz želju, da se i u napried, ali u povoljnijim okolnostima, nadju na domjenku na krasnom Bledu.

Bilo već minulo četiri sata, gospoda stala ustajati. Lovro Toman pružio ruku grofici i Otiliji, izmieniv s njima nekoliko prijaznih rieči, a Zarnik im pružio kiticu birana cvieća sa trobojnom vezankom sa zlatnim resama, da im bude uspomenom na današnji sastanak. Otilija, pogledav groficu, primila je cviće, te se u ime Hrvatica zahvalila darovatelju.

Alfreda, koji si našao mjesto na drugom krilu

Digitized by Google

stola, sve je ovo slabo zanimalo; on se u obće nije narodnim uzorima zanosio. Misao mu se zanimala sa običnim pojavama svagdanjeg svieta, koji je većinom u zabavama tražio trenutačni užitak. I on se zapleo u razgovor sa svojim drugovima, koji se oko njega prikupili; ali predmet njihovu razgovoru bijaše tako nizak, da ga se mi i ne usudjujemo dotaknuti.

»U istinu« — reče mu drug, — »ona plavka do grofice izvanredna je pojava, vriedna, da se s njom čovjek i podulje zabavi«.

»Vjerujem ti«, — prihvati Alfred; — »ja joj barem slične ni u bečkom Orfeju nisam našao«.

»Kako loša prispodoba!« — izpravi ga drugi. — »Ona za cielo svojom vanjštinom i svojim držanjem ne spada u družtvo, gdje si joj sliku tražio«.

»Imaš pravo,« — opet će Alfred — »Otilija, tako je ime ljepotici, odviše je čedna, bez vatre i žara, koji nam se inače na drugima dopada; ali — ali moguće, da bi i njezino srdce moglo planuti«.

»Možda za tobom«, — nasmije mu se drug — »nu pokušaj sreću, ali gledaj, kako joj Zarnik ulagiva i kitu joj cvieća pružio, a ona ju, gledaj samo, prihvatila i na njedra stavila. Pokušaj i ti sreću«.

»Pak i hoću!«

Alfred ustao, pak se kroz hrpu gostiju provukao do grofice, te joj se naklonio.

Grofica mu hladno odvratila, pak se htjela obratiti k Tomanu. Alfred se nije dao smesti, već nastavio:

»Nisam ni znao, da ste se vratili, inače bio bi vas posjetio. Za to vas molim, da me izpričate«.

»Ne imam zašto, da vas izpričam, jer je posve suvišno«.

»Moj duboki naklon, krasna gospodjice«, — nastavi Alfred, obrativ se k Otiliji. — »Vi ste se, kako

*

Digitized by Google

vidim, ugodno zabavljali, pak i ta divna kitica cvieća, što vam je na prsima, bit će vam ugodna uspomena na današnju slavu, a možda i na onoga, koji vam ju je poklonio. Dakako, takove prigode ostavljaju obično za sobom trajnu uspomenu. Ja mislim, da tom prilikom ne ćete odbiti i ovu malenu uspomenu od mene, koja bi vas sjećala na vašeg iskrenog štovatelja«.

I Alfred joj pruži ukusnu kiticu cvieća, što ju je držao u pripravi.

Otilijino se lice smrklo, tolika ju povjerljivost uvriedila, jer ona, ako je i bila nevješta spletkama takove gospode, ipak je u tom nazrievala nešto drugo, no što bi se moglo nazvati činom obične učtivosti, pak mu zato mirno, ali ozbiljno odvratila:

»Gospodine barune, mi se vrlo riedko sastajemo, a to je, čini mi se, prvi put, što me nagovoriste, pak s toga mi se vaše ponašanje, da se najblaže izrazim, čini neobično. Vi tu uspomenu, ako vas je s voljom, možete drugomu pokloniti«.

Otilija se odvratila od njega, te pošla za groficom, koja se s Tomanom i Jankom šetala obalom. Alfred je bio uvriedjen, pak pustio kitu da padne na zemlju.

»Da vidimo« — promrmlja medju zubima — »ne ćeš li svoj prkos ljuto okajati«.

Vratio se medju prijatelje, koji su taj prizor sa strane motrili, pak mu se sada stali porugljivo smijati.

»Vidi se, da te je ovaj put sreća ostavila« — pridometne jedan.

»Nije vriedno, da se spominje«, — nehajno će Alfred. — »Mlada guščica, rada bi da igra ulogu grofice, jer je u njezinu družtvu, a što je? jednostavna pelivanka, koja bi napokon pristajala družtvu u Orfeumu«.

»Nemoj tako« — prikori ga drugi — »gospodjica

Digitized by Google

je pokazala, da imade u nje ponosa, a rekao bih, da dobro shvaća i pojimlje svoj položaj«.

Prijatelji medjutim pošli šetajuć dalje u živahnu razgovoru, dočim se grofica sa svojom družbom zaputila u svoj stan.

»Ne zaboravite, milostiva grofice«, — pridoda na razstanku Toman — »da se oko osam sati nadjemo na obali. Knez Turn-Taxis stavio mi je dva mala parobrodića na razpolaganje; jedan ustupljujem vama i vašoj družbi«.

»Oprostite, što se ne ćemo poslužiti vašom ponudom, jer se je Janko već prije za to pobrinuo«.

Sumrak se hvatao, lagodno povjetarce strujilo zrakom. Na okolišnim briegovima stali plamsati kriesovi, a uz obalu u raznim bojama prelievalo se svjetlo nebrojenih svjetiljaka i lampiona. Ovdje ondje vješti goranin priredjivao svoj brodić, koji su se za ovu večer bili svi zaodjenuli u svetčano ruho i ukrasili viencima i zelenilom.

U deset sati strujio obalom živahan žamor, koji je od jednom prekinulo veselo klicanje: »Živili Hrvati! Živili Slovenci«. Na obali pokazao se Toman sa Majerom, Bleiweisom i Kušlanom. Publika ih veselo pozdravila. Sad je nastala vožnja na jezeru. Do trideset ladjica kao vitih galebova lelijalo se plavetnom površinom jezera, a narod sa obala domahivao im rubcima i rukama uz iskreno i srdačno pozdravlje.

»Po jezeru bliz Triglava« — zapjeva Lovrò Toman svojim krasnim zvonkim glasom, a pratilo ga kakovih dvadesetak grla u harmoničnu skladu.

Pjesma, i po sebi krasna i melodična, mora da ovdje na samom izvoru, na jezeru dobiva neodoljivo privlačivu moć, pak u istinu štropot vesalâ na čamcima

Digitized by Google

zaniemio, te je svatko nekom nasladom slušao zvukove bajne narodne pjesme.

Vožnja jezerom nastavila se uz piev narodnih pjesama u pojedinim čamcima, dok se na jednom kao po dogovorenoj osnovi ciela povorka u slici polukruga ne zaustavi pred otokom sučelice kapelici prečiste Bogorodice. Tko da opiše prizor, što se sada prikazao? Cieli otok sa kapelicom, sav polukrug sa gostima, kao da je zaplivao u sjaju bengaličke vatre. Tomanova ladjica bila u sredini. Ustao, prekrstio se i zapjevao:

Otok Bleški,
Kinč nebeški
Kranjske zemlje ti!
Venc iz raja
Te obdaja,
Vse se veselí.
Vali 'grajo,
Ribce 'majo
Dobrovoljni ples.
Ladja giblje
Se in ziblje
Nas kraljic' nebes.

Ta se pjesma izpjevala izvanrednim zanosom. Gosti u ladjicama poustali te uprli oči u križ čarobne crkvice, kao da odavaju nadu, da će kraljica nebesa biti zaštitnicom ovomu kraju i narodu u borbi za njegov družtveni i politički bitak i obstanak.

Polukrug se razriešio, pojedine skupine zaokružile otokom, a u to se i jedan čamac primaknuo ladjici, u kojoj se nalazila grofica sa Jankom i Otilijom. Grohotan smieh se razliegne vazduhom, a neki demonski poklik prozujio ušima grofičinim:

»Sutra biti će nastavak slave, na kojoj će se producirati Otilija Vinter, bivša pelivanka u pantomimi

Digitized by Google

»Začarani kraljević«, u kojoj će ona predstavljati ulogu Kolumbine«.

Prisutni, koji su taj povik čuli, bili su iznenadjeni. Grofica probliedila, a Otilija digla glavu u vis, uprv oko u sjaj bengaličkom vatrom obasjana križa; na oku joj zasjala suza gorke boli, pod kojom je spustila glavu, te ju naslonila na prsa grofice, koja ju materinskom ljubavi zagrlila i privinula na grudi. Janku zasievnule oči, kojima je promjerio podlog drznika, te bio gotov, da se obori na kukavicu. On bi u tren skočio u njegov čamac, ali taj mu brzim kretom izmaknuo, te se u povorci izgubio prema svratištu Prešernovu.

»Života mi moga, ja ću sutra s njim obračunati, te mu za uviek začepiti pogana usta«.

Grofica medjutim naložila kormilaru, da krene prama njezinu stanu u svratištu Malnerovu.

Ne treba nam ni spominjati, da je taj nevitežki prizor odigrao barun Alfred Kalamary.

Grofica se u prvi mah uzrujala, al se brzo sabrala, a i Otilijinim licem prosievnula prijašnja vedrina — barem na površini; nu kakova joj se čuvstva u srdcu zametnuše, toga ne bismo mogli opisati.

Jedini se Janko ne mogaše umiriti. On bi najvolio bio u potjeru ići za Alfredom, ali ga suspregao ozbiljan pogled grofičin, pak i sama pomisao, da bi se novom sablazni današnji krasni dan samo oskvrnuo.

Došav u svoj stan, grofica se i Otilija razpremile, pak naslonile na prozor, da motre posljednje plamsaje dogarajućih kriesova i brzi kretaj čamaca, koji su se sve više gubili, dok ih nije i nestalo. Površinom zavladao podpuni mir. Bliedi mjesec tihano plovio bezkrajnom nebeskom pučinom, a oko njega kao u kolu treperile zvjezdice.

»Bajna noć u tišini veličanstvene prirode« — uz-

Digitized by Google

dahnula grofica. — »Kamo sreće, da bude u srcu čovječjem slična tišina i harmonija. Otilijo, diete moje!« — nastavi grofica, odstupiv od prozora i povukav do sebe djevojku.

»Milostiva grofice!« — dahnu Otilija.

»Ne tako, diete moje, već sam te davno opomenula, da me majkom zoveš«.

»Hvala, mila majko, ali vaša vam pokćerka ne će donieti blagoslova«.

»O, ti zaboravljaš nauku, što si ju toliko puta slušala od našeg dobrog prijatelja velečastnoga, da svako dobro djelo mora nositi blagoslov, ako ne ovdje, a to sigurno ondje u vječnosti«.

»O, ja to rado vjerujem, pak u onom trenutku, kad mi onaj kobni glas prozujio ušima, sjetila sam se prikaze u snu, što sam ju velečastnomu izpripovjedila, a to mi je u dušu ulilo snage, da nisam klonula duhom«.

»A kakova bijaše to prikaza?« — zapita uzbudjena grofica.

»Krasan mladić s križem na ramenima uz ljubezan poziv: »sliedi me i pobiediti ćeš«.

»Da, pobiediti ćeš«, — živo će grofica, — »jer Bog ne ostavlja onih, koji u njega vjeruju«.

Janko se medjutim u svojoj sobi naglo šetao, te sam sobom govorio. I on je imao svoje misli, i on se zanimao svojim osjećajima. Pojava Otilijina lebdila mu pred očima kao čarobna slika obavita neprozirnom koprenom. Poznavao ju u dušu, zanosila ga njezina bezazlenost, prostodušnost, čistoća, te sjaj djevičanske pojave. Bio je uvjeren, da je ona čisto zlato, da su u njoj sve djevičanske krieposti savite u najljepšem skladu, pa to uvjerenje probudjivalo je u njem želju, da joj se približi. On ju je ljubio, a to čuvstvo kao da se kod prvog susreta u grofičinu stanu rodilo, postajalo sve

Digitized by Google

jače, dok mu nije danas postalo nedvojbenom istinom. Uvreda nanesena njoj kosnula ga se, kao da je njemu nanesena, dapače i više. Uvredu za sebe mogao bi pregorjeti, ali uvredu, nanesenu njoj, držao je, da mora osvetiti, makar i svoj život stavio u pogibelj.

»Janko!« — čuo se glas iz obližnje sobe; zvala ga grofica, pošto se Otilija povukla u svoju sobu na počinak.

»Evo me,« — odvrati Janko otvoriv vrata i stupiv pred groficu.

»Sjednite, da razgovaramo«, — zače grofica. — »Vrieme je doduše odmaklo, ali meni se ne da na san, a kako vidim, ni vama. Ja sam vas jutros pitala za Alfreda, pa mi rekoste, da je ovdje, al da ne će nikomu smetati. Ne, on u istinu nije smetao, a ono, što je u svom lakoumlju izlanuo, sramoti samo njega i odaje njegovu nizku ćud. Ne zamjerite mu; od zla sjemena, ne može da bude valjana ploda«.

»Da mu ne zamjerim?« — u čudu će Janko. — »Zamjera premalo je za njegov podli napadaj. Da mu zamjerim, bilo bi za njega odviše laskavo. Ja ga prezirem, ja ću s njim obračunati, tako mi poštenja!«

»Janko! ja vas ne razumijem; ta vi kao ozbiljan čovjek pripisujete tomu po sebi toli neznatnomu, da, reći ću, djetinjskomu pojavu, odviše veliku važnost«.

»Milostiva grofice! da je mene uvriedio, oba bih oka zatisnuo i uvredu pregorio, ali on je uvriedio gospodjicu, za koju zna, da se braniti ne može. Nije uvreda, mislite vi, i pravo mislite: ali u njegovoj nizkoj ćudi bijaše očita namjera, da ju uvriedi, a ovo se tako lako ne može oprostiti«.

»Mladi prijatelju, opazila sam, da se vi osobitom brižljivošću zauzimljete za Otiliju. Da li sam dobro opazila?«

Digitized by Google

Janko se zarumenio, te u prvi mah nije znao, što bi odgovorio.

»Ne zamjerite« — nastavi grofica, — »moje vas je pitanje smelo, a ja bi ipak željela, da mi odgovorite onako povjerljivo medju četiri oka. Ne bojte se, ja vas ne ću izdati«.

»Kad ne bih znao vaše plemenito srce, ja bih se ustručavao s odgovorom, ali ovako kažem vam posve iskreno, da me je Otilijina pojava od prvog časka zanimala, da si je njezina slika prokrčila put do moga srca i ovdje se u njegovu skrovištu nastanila; jednom rieči, da vam otvoreno kažem, ja sam u Otiliju zaljubljen. Ako ste s ovim očitovanjem zadovoljni, ja sam onda samo svoju najugodniju dužnost izvršio«.

»A što mislite« — preuze grofica, — »da li vam djevojka sličnim čuvstvom odvraća?«

»Ne znam, milostiva grofice, ja ću gledati, da budem i u tom pogledu na čistu. Svršio sam i za sebe počeo raditi, pa bi bilo i vrieme i uputno, da savijem vlastito gniezdo«.

»I to je pametna rieč« — prijazno će grofica; — »ali samo bi rada, da mi kažete, jeste li ozbiljno pomislili i na dužnosti, koje bi u svom novo savijenom gniezdu preuzeli na sebe. Ne pitam od obiesti, jer mi ova ne bi dolikovala, već od prijateljstva prama vama, a od ljubavi prama Otiliji. Brak je po mom shvaćanju tako uzvišena Bogom uredjena institucija, da se u nj zalazi jedino sa čuvstvom i osjećajem podpunoga čovjeka, sa srcem i sa pameću. Vidjela sam brakova, što su se stvorili na plamenu najžarče ljubavi, ali žar je ohladnio, a vatra utrnula, a od onog idealnog saveza, što se sklopio, preostala je hrpa pepela, što se po vjetru razpršio. Prijatelju Janko! Mislite li na brak, a to morate misliti na nerazriešivu svezu, koja ga veže. Strast,

Digitized by Google

što radja trenutačnu ljubav, nije pouzdan savjetnik u tim poslovima«.

Grofica prestala i uprla pogled u Janka, koji ju je pozorno slušao.

Vidjelo se, da se rieči grofičine neugodno dojmile Janka, jer mu se činilo, da grofica ne polaže vjere u njegov značaj i njegovo poštenje. On je to tako barem shvatio, zato joj posve mirnim, ali svečanim glasom odvrati:

»Kad si ne bih bio sviestan dužnosti, a i težke odgovornosti, što bi ju ženitbom preuzeo, ne bi o njoj mislio i govorio. Ali pruži li mi Otilija ruku, budite uvjereni, da ću ju smatrati česticom svoga bića, da ću ju braniti i štititi svojim životom«.

»Posve liepo rečeno, samo bih pridodala, što ste vi izostavili, a to je, da ćete ju ljubiti i štititi, ali ujedno i štovati, te ju smatrati sebi ravnom drugaricom«.

»Milostiva grofice! To se samo po sebi ruzumije, jer koga ne bih mogao štovati, toga ne bih mogao ni ljubiti«.

»Mladi prijatelju, vi ćete se čuditi, što sam upravo taj čas odabrala za takav razgovor, ali današnji mi je prizor dao tomu povoda, pak i ono, što sam na vama do sada opazila. Kad mene ne bude, Otilija će ostati osamljena u svietu, a djevojci njezina položaja i značaja nuždna je čvrsta i snažna, nježna i sviestna ruka branilica. Ja mislim, da bi joj vi to mogao biti, a biti ćete joj tim laglje, jer ju ljubite. Dodje li do sporazuma, mene će radovati, pa ću i sa svoje strane nastojati, da vam budući položaj osiguram. Budem li to doživjela, moći ću spokojno zatisnuti oči u vjeri, da sam svojoj dužnosti zadovoljila«.

»Po sto vam puta hvala na vašoj ljubavi i dobroti! Vi ste mi poravnali put do moga cilja, koji mi

Digitized by Google

već duže vrieme lebdi pred očima, i budite uvjereni, kad bi mi Otilija pružila ruku, kad bi se meni povjerila, da bi bila u sigurnim rukama, koje bi za njezinu sreću jamčile svojim životom«.

»Na vama je, da stvar privedete kraju ; na vama je, da se uvjerite, ima li u Otilije ljubavi i nagnuća za vas. Bude li ga, ja ću vas drage volje blagosloviti. Medjutim ovaj razgovor neka vam bude ravnalom u vašem životu. U Zagrebu mi ćemo tu stvar nastaviti, pak u sporazumku s vašim roditeljima kraju privesti ; naravno u predmnievi, da to bude Otiliji po volji«.

Janko je htio nešto odvratiti, ali se iz druge sobe čulo zvonce i razgovjetan poklik: »Mila majko«.

»Otilija se probudila« — šaptnu grofica. — »Lahku noć, prijatelju ; već je vrieme za počinak«.

»Da nije možda Otiliji pozlilo ? — primetnu Janko. — »Današnji prizor morao je na nju neugodno djelovati«.

»Bez sumnje, ali se Otilija pokazala dosta jakom, da nije prvomu utisku podlegla. Ona se je sabrala. Nu bude li vas trebalo, mi ćemo prizvati vašu pomoć«.

Janko se naklonio te pošao u svoju sobu na počinak. Akoprem je polnoć davno minula, nije mu se ipak dalo na san. S jedne strane čekao, ne bi li ga grofica pozvala, a s druge opet strane večernji mu razgovor obuzeo dušu. Otilija ! koliko li puta nije njezino ime spomenuo, sa vrućom željom, da ju kao ženu privine na svoje grudi. Iz držanja njezina mogao je naslućivati, da mu je sklona, a razgovor ga sa groficom još više u nadi osokolio. On si već stao praviti osnove, kako će si u budućem životu urediti, gledao unapried na svom ognjištu ljubeću ženu, koja ga bodri i potiče u njegovu plemenitu radu, što si ga preduzeo za dobro iskrnjega i domovine. Na obzorju svoga budućega ži-

Digitized by Google

vota nije opazio ni najmanjeg oblačka, pak bude li mu se koji pokazao, on će ga već znati ukloniti.

Grofica je mislila, da se Otilija od sna prenula, ali ona i sada mirno spava, samo što joj je ruka pala na zvonce, što je stajalo do postelje na stoliću. Lice joj bilo obliveno slabim rumenilom, ali u svojim potezima pokazivalo je nutarnji mir i spokojstvo.

Grofica ju ljubežljivim okom pogledala, pak mislila, bi li ju probudila ili ne. Ostavila ju da spava, znajući, da će u snu uživati više, nego li na javi ozbiljna života. Sjela se na naslonjač, pak se zamislila u sudbinu mlade djevojke. Ona je danas u mojim rukama, podje li mi osnova sretno za rukom, a i poći će, jer su ju mladi sami zasnovali, tada je njezina sreća osjegurana i moj zadatak svršen.

Grofica se nadvila nad Otiliju, poljubila ju u čelo, ali se lecnula, jer je na odkrivenom vratu s lieve strane opazila znamenku, što se kao baština opažala u njezinoj obitelji; imade ga ona, a imala ga i njezina sestra Izabela.

XI.

Sebastiano.

Davno je već sunce granulo i dan se u podpunom sjaju razvio, kad se Janko od sna prenuo i ustao. Različite ga misli cielu noć salietale, tako da je istom u osvitak zore mogao usnuti. Otilija je prva ustala, ali joj pojavi prošle večeri lebdjahu pred očima.

»O Bože, kakav je čovjek taj Alfred! Ja mu nisam nikada dala povoda, da se u mene zadieva, ja sam mu tudja, ja mu se ugibljem, pa ipak, kolikom me zloradošću susreće, a što sam mu sakrivila?! Pelivanka — zar je to tako nešto nizkoga, što bi me pred svietom

Digitized by Google

poniziti moglo?! Velečastni mi je rekao, da nije, a i grofica me tješila, da si takovim tricama ne razbijam glavu; a imade pravo. Imade pelivanâ, koji si tim zanimanjem služe često gorku koricu kruha, ali je zaslužena. Ali koliko li nema pelivanâ u velikom družtvu, kojima je jedini zadatak, da zadovolje svojoj strasti, pak smućuju druge«.

Otilija otvorila prozor, da se naužije svježeg jutarnjeg zraka. Sa otoka strujio lagodan vjetrić, te treperio lišćem na obali. Djevojka se zagledala u daljinu, oko joj sustalo na razvalinama stare gradine, što se uz goru naslonila. O koli je prolazna slava ovoga svieta, kako se sve mienja, gine i umire, a Bog zna, ne će li i ona uminuti, pa tko će se je sjećati više. Da, biti će kao prolazan meteor, koji se pokazao na užetu u slici pelivanke, u dvoru svoje dobrotvorke, a napokom možda i prije reda u grobu.

»Otilijo«, — zovnu ju grofica.

»Evo me, majko, zapoviedate?«

»Ti si ustala, a ja sam zadocnila. Ajde, da se uredimo i još danas prošećemo Bledom; jer sam sutra ili najkašnje prekosutra nakanila ostaviti Bled i vratit se u Zagreb. Najprije ćemo na otok, a onda u župnu crkvu u selo. Tamo imadem znanaca iz mladjih dana, pa da ih obadjem i nadarim, o, to bijaše vriedna čeljad, kakovih je danas sve manje«.

U to netko pokuca na vratima, a u sobu stupio poslužnik iz svratišta s listovima i novinama za groficu. Grofica ih uzela, te na brzu ruku razgledala. Jedan joj pao u oči, te odloživ druge, otvorila ga. Bijaše iz Zagreba od njezina prijatelja i savjetnika Ivana. Znala je, da mora biti nešto važna, jer Ivan nije nikada od šale ili dokolice pisao. List je glasio:

Digitized by Google

»Milostiva grofice!

Ne bih vam pisao, jer znam i onako, da ćete se do koji dan vratiti, kad me ne bi neki neobični pojavi na to potaknuli. Barun Kalamary, otac Alfredov, bio u Zagrebu, te vas tražio u vašem stanu. Badava ga je Makso upućivao, da vas ne ima kod kuće. On se htio kao udomiti u kući i pretraživati po vašim stvarima, dok ga nije Makso na nešto neuljudan način odpravio; a imao je pravo. Uvjeren sam, da stari lisac nije badava došao. On vreba na plien; na koji način, ne bih vam znao kazati, ali svakako držim, da se za svaki mogući slučaj osigurate, te načinite ono, što ste još pred pol godine bili obrekli, da ćete učiniti. Vaši prijatelji mole se za vas i žele, da vas što prije vide. — Makso je neutješiv, jer mu se neka slutnja uvriežila u glavu, da bi se Otiliji mogla nesreća dogoditi. Ja sam ga mirio, ali stari imade svoje mušice, a inače je pošten čovjek, čist, neokaljan značaj — pravo žeženo zlato«.

U listu je bilo i drugih sitnica o njezinim štićenicima, za koje je Ivan brigu vodio. Bilo je spomena o nekoj gospodji, kojoj je naglo suprug umro, te ju ostavio udovicom sa četvero neobskrbljene djece, pa ju već unapred preporučio ljubavi i darežljivosti njezinoj.

U drugim listovima ne bijaše ništa neobična, konvencijonalne fraze i pozdravi, koji i onako nisu groficu zanimali.

Kad se grofica opremila, izašla je sa Otilijom na verandu, naručila si čamac, da se provezu na otok. Janka nije čekala u misli, da se od jučerašnjeg napora i uzbudjenosti odmara.

Medjutim, dok se grofica s Otilijom odvezla, bio Janko gotov, pošao obalom, da se prošeće i u šetnji pozabavi. Namjerio se na Zarnika, pak uzeli šetati, dok

Digitized by Google

se nisu našli pred gostionom Prešernovom, gdje se našlo maleno družtvo za stolom kod doručka.

»Ako te je volja«, — reče Zarnik — »sjednimo k stolu, pak nešto založimo«.

Janko pristao i sjeli za maleni stolić tik obale. Sad se istom Janko razgledao za družtvom, ali se namah lecnuo, opaziv ondje i Alfreda s njegovim drugovima. Krv mu udarila u lice, a mišice mu stale podrhtavati; čitavi prizor od jučer stvorio mu se pred očima. Prijatelj mu tu promjenu opazio, pa ga svjetovao, da se bez potrebe ne uzrujava.

»Alfred je poznata ličnost na Bledu, koja nikoga ne zanima«.

Janko nije ništa odvratio, ali si je grizkao ustnice, a to bijaše u njega zao znak. Medjutim se primirio, te stao s prijateljem blagovati, ni ne gledeć na onu stranu, gdje je sjedio Alfred. Zarnik svojom živahnošću i razgovorljivošću nastojao je, da raztrese prijatelja, te zametnuo razgovor o političkim neprilikama u monarkiji.

»Ja u istinu ne pojmim onu površnost, lakoumnost i netaktičnost, kojom se upravlja u monarkiji« — začeo Zarnik. — »Monarkija srećom izplivala na površinu i spasila se od brodoloma, a spasili su ju Slaveni, kojim se do vieka zadužila. Pa ipak nisu li sada oni pastorčad sustava, s kojima se postupa kao sa najvećim buntovnicima. Danas se hoće sve narode monarkije staviti pod jednu kapu; okružilo ih kao željeznim obručem centralizacije pod zastavom germanizacije, a to, vjere mi, ne će dobrim plodom uroditi ni po narode ni po monarkiju«.

»I ja to tako mislim« — rezko će Janko. — »U Austriji prave pokuse, ali jedan je gori od drugoga, pak se napokon sami na sebi osvećuju. Bilo je vrieme, kad se što takova moglo razumjeti. Danas, gdje si je

Digitized by Google

knjiga i prosvjeta utrla put u narod, to je nerazumljivo — i ja se nadam, da će se u kratko vrieme ciela zgrada, kako ju sazdaše današnji vlastodržci, kao na vjetru razpršiti«.

»Ne mislim, da će to tako brzo biti; za takav preokret trebalo bi vanjske komplikacije, a ove ne ima na vidiku« — odvrati Zarnik.

»Varaš se, prijatelju, mi smo doduše tek u početku absolutizma, ali ovaj početak mogao bi biti ujedno početak svršetka. S juga je uviek dolazila bura, pak bi mogla i ovaj put doći. Medjutim nam ne treba na to računati; glavna nam je zadaća, da budimo u narodu rodoljubnu sviest, da uzgajamo značajeve, da širimo nauku i prosvjetu«.

Janko nastavio, dok se nije u taj par kod njihova stola pokazao Alfred sa prijaznim pozdravom:

»Dobro jutro, ili bolje dobar dan, gospodo!«

Zarnik se smutio, bojeći se provale strasti od svoga prijatelja, pa je s toga gledao, kako bi se što prije tomu čovjeku ugnuli.

»Gospodo, vam se žuri, ili vam može biti ja smetam? Držim, da smo znanci i prijatelji, pa možemo zajedno razgovarati. No kako vam se je dopala jučerašnja zabava?«

»U koga je rodoljubiva čuvstva i prijateljskog osjećaja, tomu se je morala zabava dopasti, a nam i ne bijaše s tom zabavom druge svrhe. Moguće, kojima su ta čuvstva tudja, da će joj moći štošta prigovoriti«.

»Vi, gospodo, svagdje i u svačem iztičete politiku, za me je to nuzgredna stvar; »carpe diem«, rekli bi stari Rimljani, a i ja kažem: »užij se svieta« dok je vremena, jer život i onako je kratak, a kako će biti ondje, zato si neka razbijaju glavu fratri i popovi. Nu vi ste se jučer svakako izvrstno zabavljali, osobito sa

Digitized by Google

gospodjicom Otilijom, i ja sam uvjeren, da si je ona vašu kitu cvieća spravila na vječnu uspomenu; ja vam čestitam na pobjedi«.

Zarnikovo se lice smrklo, i njemu bijaše toga naklapanja previše, pak mu s toga ozbiljno odvrati:

»Obično čovjek sudi druge po sebi, pak koji je nizkih osjećaja, ne će se nikada uzdići do visine plemenitih čuvstavâ. On će u svakom pojavu nazrievati samo sebe, on će mjeriti svaki pojav po svojim strastima i pohotama. Ja gospodjicu poznajem tek od jučer, ali sam uvjeren, da joj činite krivo, kad joj podmećete nešto, na što ona u svojoj plemenitoj duši i ne misli. Medjutim ja ne imam volje, da s vama razpredam razgovor, jer se naše misli na daleko razilaze«.

Zarnik je ustao i pozvao Janka, da se udalje.

Janko sjedio kao prikovan, u njem je kipjelo, pa je čekao, ne bi li Alfred nastavio. Nije trebao dugo čekati, jer Alfred bezobrazno progovori:

»Gosti se neki razišli, veliki ih dio ipak ostao, valjda da se i danas pozabave. Ta gospodjica će Otilija, kako sam jučer dobacio, u pantomimi predstavljati Kolumbinu, a jedan izmedju vas predstavljati će ulogu začarana kraljevića. Divna će to biti prikaza, a ja se nadam od vještine Otilijine, da će ju vještački odglumiti. Ne mislite li i vi ovako? Ona je u Zagrebu kao pelivanka začarala cieli grad, a kako ne bi i vas, ma bili vi i veći puritanci, nego u istinu jeste«.

Janko se ustao, oko mu sievnulo divljim žarom, a žile nabrekle na sljepočicama, ruke grčevito stisnuo, a zubima zaškrinuo; Zarnik ga se gotovo prepao, pa ga prihvatio za ruku, hoteći ga povući sa sobom.

»Pusti me, prijatelju, mjera je prevršena«.

Okrenuv se k Alfredu, progovori mu čvrstim, ponešto pridušenim glasom:

Digitized by Google

»Gospodine barune, vi ste jučer svoj nečastni posao započeo, danas ga mislite nastaviti. Vi i nezvan bez uzroka izazivljete, a od kuda vam pravo, da dirate u andjela, pred kim biste morali skinuti kapu, da ima u vas i trunka poštenja. Pošten čovjek nikada ne će odabrati žene za svoj podli napadaj, a kad vi to činite, odajete se u pravoj slici prevejanog pustolova, kakovim ste se i u drugim mjestima, a osobito u Beču pokazali. Vi znate, da vas gospodjica Otilija ne će pozvati na odgovornost; ali ja ću, života mi moga, s vami obračunati i tražiti od vas zadovoljštinu«.

»Ha! ha! ha!« — grohotom se nasmije barun. — Mladi je doktor postao ljubomoran, jer jedino ljubomornošću dade se protumačiti njegov gnjev. Ne bojte se, Otilija nije toga vriedna«.

»Ništarijo jedna!« — zagrmi Janko. — »Vi se usudjujete dirati u tudje poštenje, u poštenje jedne djevojke, kojoj ni najveća zloba ne bi znala prigovoriti. Vi mislite, da je to viteški, kavalirski? — Stid vas bilo!«

Za čudo, Alfred je ostao hladnokrvan, pak mu mirno odvrati:

»Vi želite, da sa mnom obračunate, a ne znate, što činite. Moja je ruka sigurna, vještina prokušana — na nju se nije nitko potužio, pa se ne ćete ni vi. Znam, da će vam to uzrujanu krv razhladiti. Ja ću vam po podne poslati svjedoke, a sutra možemo po vašoj volji obračunati«.

Alfred se okrenuo, ostavio stol i pošao medju svoje drugove.

»I toga nam je jošte trebalo«, — promrmlja Zarnik. — »Nu što ćeš sada?«

Janko je šutio, jer je vidio, da se je prenaglio i tomu pustolovu nasio na liepak.

»Da ga nisi izazvao, moglo bi se prieći šutnjom

Digitized by Google

preko toga. Ali on te je mudro uhvatio za rieč, znajući, da ćeš mu se odazvati«.

»Da, ja ću mu se odazvati«, — muklo će Janko.

»A imade li u tebe vještine i spreme za takav posao?«

»Dvojim«, — odvrati Janko — »jer to je prvi takav slučaj u mom životu, a biti će po svoj prilici i posljednji«.

Prijatelji izašli u polje, pak šetajući pošli prema staroj gradini. Svaki mislio i snovao, ne bi li što pametna zamislio i snovao. Ne ide i ne ide, misli im se križale, ali do osnove nije došlo.

»Prijatelju! Alfred me je izazvao, on će mi poslati svjedoke. Valjda ću ih i ja trebati, bi li mi ti htio tu uslugu učiniti? Zamoli i Tomana«.

»Ti znaš, da ti molbe ne mogu odbiti. Ali vjeruj mi, ja ću sve pokušati, da do dvoboja ne dodje — jer napokon, ako i nisam bogomoljac, ipak sam kršćanin«.

Janko je šutio. Već se primakli pod samu gradinu. U polju opazili nekoliko radnika, što su pravili odvodni kanal. Jedan im upao u oči svojom vanjštinom i što je posve za sebe na strani radio, pak uz to bezbrižno pjevuckao. Kad ih je opazio, odloži lopatu, pak im se približi i pozdravi ih.

»Gospodo, vi u šetnju«, — začeo šaljivim glasom. »Blago vama, kojima ne treba u znoju lica služiti si kruh. Ali ništa zato, i to vriedi, jer kad sve žice popucaju, tada su čovjeku jedina podpora ruke, samo da budu zdrave i spretne«.

Janka začudio povjerljivi nagovor radnikov, pak mu se zagledao u lice. Bijaše u njem nešta odvratno, a ipak privlačivo. Garavo lice, neuredjene i čupave vlasi odavahu čovjeka duševno zanemarena, ali na bistrim crnim očima očitovala se odlučna volja, možda

Digitized by Google

i neobuzdana strast. Rieč mu je bila zvonka, tekla gladko, a zaudarala na talijanštinu, iz čega bi mogao naslućivati, ako i nije korjeniti Talijan, da mora biti neposrednim susjedom iz Furlanske. Moglo mu je biti preko 50 godina, što se opažalo na prosjedjeloj, inače bujnoj, ali neuredjenoj bradi. Stasa bijaše visoka, a tiela jaka.

»Prijatelju!« — odvratio mu na pozdrav Zarnik, — vama danas kao da ne ide posao od ruke, kad ga tako s lahka prekidate. Gledajte, kako vam tamo dalje drugovi neumorno rade«.

»Volja ih«, — nehajno će radnik. — »Ja ću ih dostići i prestići kao obično. Danas je ponedjeljak, a taj dan je kod mene za rad obično izgubljen. U bledske planinke izvrstna je kapljica, rekla je, čak iz Hrvatske, pak mi ponešto otežčala glava, nu kad prodje, da vidite, kako Sebastiano razumije raditi lopatom«.

»Sebastiano?« — zategnu Zarnik, kao da se htio sjetiti toga imena, koie je već odavno morao čuti.

»Da, Sebastiano. Valjda ste čuli za njega, jer ga imade policija na rovašu, ali ja se je ne bojim«.

»Sebastiano, to je samo ime, a prezime?« — znalično će Janko.

»Ako vas to može zanimati, kazat ću vam, ali dvojim, da ćete ga upamtiti, kako si ga nisu ni moji drugovi mogli upamtiti. Čujte dakle: »Sebastiano San Felice, conte di Calca terra«.

Prijatelji se nasmijali tom originalnom naslovu, pak u šali primetnuli:

»Krasan naslov, koji bi može biti mogao dolikovati vašemu položaju«.

»O da, imate pravo, često se u jednoj rečenici, u imenu, odražava biće čovjeka, a tako je u mene. Kad

Digitized by Google

bi vas bila volja, ja bih vam to znao liepo razložiti, a možda bi vas i zanimalo«.

»Molimo, molimo«, — rekoše oba prijatelja.

»Vjere mi,« — ironički će Sebastiano, — »vi bi se u lahku cienu htjeli zabaviti. Ali danas to ne ide, gdje se svaka rieč važe i sa soldima nagradjuje. Ali ja ne tražim plaće, ne bi mi dolikovalo; ali kako vidite, da mi danas nije do motike i lopate, a to da zadjemo u onu krčmu. Istina, ne privlači vanjštinom, ali ima izvrstnu kapljicu. Gospoda će plaćati, a ja ću pripoviedati«.

Janko, komu je i onako bilo do toga, da se raztrese — barem na neko vrieme — pristao je na taj predlog, te sva trojica odoše u krčmu.

»Hej, Nežko! Vrč vina, ali znaš onoga, što ga imaš najboljeg u svom podrumu. Doveo sam ti goste, koji ne vjeruju, da se u ovakvoj neznatnoj krčmi nalazi dobre kapljice«.

Nežka se nasmieši, te pridoda pola u zbilji pola u šali:

»Gospodin Sebastiano conte di Calca terra valjda je zaboravio, da ga imadem na rovašu od cielog prošlog tjedna, pa da sam mu već sinoć odkazala vjeresiju, dok ne podmiri stari dug. Ne bi bilo s gorega, da se jednom priučite redu«.

»No za to te nije nitko pitao; danas ne plaćam ja, već gospoda, a služi ti na čast, što su došla pod tvoj krov«.

Nežka odbrzala, da podvori tako odlične goste.

»Naša je planinka nešto jezičljiva« — reče Sebastiano — »ali inače poštena duša, spremna svakomu na uslugu; bit ćete s njom zadovoljni. Ala kako ugodno miriše vaša cigara, znam, da nije iz austrijske trafike,

Digitized by Google

jer se u njoj prodavaju najlošije, da ti se gotovo mora smučiti. Imate li koju suviše, da me ponudite ?«

Janko izvadio smotku, te mu ju pružio.

»Grazie« — reče Sebastiano zapaljujući cigaru; — »ovako će se lagodnije čavrljati. Svaki čovjek zaprema u svietu medju družtvom opredieljeno mjesto, s toga imade i svoju povjest, koja može imati za pojedince, a osobito za njega samoga, bud veću, bud manju važnost. I moja malenkost imat će za koga toga kakovu važnost, ako se i o njoj u velikom svietu ne bude ni pisalo ni govorilo. No vi jošte niste ni okusili naše rumenike. Neka vas ne smeta kao odličnu gospodu, naviklu na sjajne salone i velike gostione, ova čedna potleušica, u koju se navraćaju ljudi kao i vi, ali koji žive od žuljeva svojih ruku. O koliko se ovdje u veselu žamoru razbilo svakdanjih briga! Živjela gospoda, ja pijem u vaše zdravlje!«

I Sebastiano nagnu čašu, te ju do dna izkapi. »Ala grije i kriepi, poslije jučerašnjice najbolji liek proti svakoj vinskoj boljetici«.

Prijatelji i nehotice sliedili mu primjer, te nagnuli čaše na usta.

»A sada da vam pričam neke zgode iz moga života. — Roditelji živjeli mi u krasnoj brdovitoj okolici na malenu posjedu, koji im je nosio toliko, da nisu upravo gladovali. Antonio — tako mi se zvao otac — težio za većom privredom, pak se dao na pogibeljan posao kriomčarenja. Taj mu posao išao neko vrieme za rukom, dok nije došao u sukob s financijalnom stražom, što ga mal ne stajalo života. Ne ide, rekao je, ipak je bolje živjeti od poštena rada, nego li se izlagati očevidnoj pogibelji. Stao raditi upornom marljivošću, pa je na rad pritegnuo i mene, a bilo mi je 18 godina. Iz početka išlo sporo, al kasnije sam se

Digitized by Google

prilagodio okolnostima, koje se nisu dale promieniti. U to doba moja majka, već vremešna žena, rodila mi sestru, ali ta je za nekoliko dana umrla. Otac je nije žalio, a meni je bilo posve ravnodušno. U to je nadošlo nešto, što je dalo novi pravac našemu dosadanjemu životu.

Jedne zimnje večeri, kad smo upravo zasjeli za stol, banuo nam u kolibicu ugledan i liepo odjeven gospodin, koji nam je rekao, da bi rado najprije s mojim otcem razgovarati. Otac ga odveo u drugu sobu. Razgovor se svršio, a obojica bijahu zadovoljni. Kad se vratili, reče otac: Ne bijaše tajna, što ne biste i vi smjeli znati. Gospodinu se rodila kćerka, a majka joj je umrla, pak traži dojilju i odhraniteljicu. Pošto je naše diete umrlo, ne ima zapreke, da ga moja žena preuzme na uzgoj. Sporazumismo se i on dade unapried mjesečnu nagradu od 20 forinti. Gospodin nam reče, da ćemo djevojčicu sutra dobiti, i opomene nas, da preuzetu dužnost savjestno vršimo. Drugi dan je neka elegantno odjevena gospodja dovezla diete sa malenim svežnjem povoja i običnog dječjeg ruha.

Od sada se živjelo udobnije. Ova zaslužba vriedila je više, nego li privreda cieloga gospodarstva, a ista je tekla redovito. Bilo nam je jedino za čudo, što se za diete nije propitkivalo, a već je bilo dvie godine u našoj kući, te se osovilo na malene nožice i stalo skakutati po kući i dvorištu.

I opet se u kući pojavio gospodin, kao što one zimnje večeri, i podulje s otcem razgovarao, ali razgovor kao da je zapinjao. Iza njegova odlazka bivao moj otac zabrinut i mučaljiv, vidjelo se, da mu neka briga izjeda dušu, a nije mu se dalo da govori. Obolio je, a bolest postajala je sve pogibeljnija. Moram da govorim, reče jednog dana, jer siromašno diete ne može

Digitized by Google

da ostane po tudjem nehaju na suhoj grani. Otac povjerio majci i meni, da je on malenu Oticu, koja se upravo krasno stala razvijati, uzeo posvema na svoju brigu, pak dobio za to kao odpremninu veću svotu novaca, koja da je na stanovitom mjestu pohranjena, a imala bi služiti njezinu uzgoju i za budući miraz. Svota nije prevelika, ali dostatna za nuždan uzgoj i život.

Mati se u velike zabrinula, jer je bila dobra kršćanka, pa je naslućivala, da je tu po sriedi hrdjav posao, u koji se i njezin Antonije dao uplesti. Sliedio je udarac za udarcem. Otac umro; u razmaku od pol godine sliedila ga žena, a sad si možete pomisliti moje težko stanje s malenom djevojčicom. U početku sam odlučio upotrebiti sva sredstva, da ju odhranim kao svoju sestru, ali mi je to ipak nemoguće bilo. Ja sam se sporazumno s onim gospodinom riešio uz stanovite uvjete djeteta, te ga povjerio drugim rukama uz znatnu odštetu. Bio sam na jednoć sam; kućica mi bila pretiesna, a i sama bajna okolica činila mi se mrtvom i pustom. Želio sam u sviet, srce me vuklo na more i bog zna kamo sve ne, gdje ima više bure i oluje; mir mi je dosadjivao. Našao sam se na istarskoj obali«.

»Ali prijatelju!« — upade Janko — »niste li se nikada pobrinuli, da pronadjete prave roditelje toga djeteta?«

»Jesam,« — odvrati nesigurno radnik — »i ja sve mislim, da sam ušao u trag groznoj spletci, što se tu odigrala«.

»A nije li vam njezina daljnja sudbina poznata?« — upita Janko.

»Jest i nije, izvjestno ne bi mogao zajamčiti«.

»Kad ste nam sve to saobćili, ne biste li nam htjeli i daljnja svoja opažanja reći? Mene je vaše pričanje stalo zanimati«.

Digitized by Google

»Pa budite s njim zadovoljan, jer vam više kazati ne mogu; veže me rieč i prisega, što sam ju dao onomu gospodinu«.

»Rieč i prisega veže u dobrim i dozvoljenim stvarima; u zlu držati rieč dvostruki je grieh«.

»Moguće«, — opet će Sebastiano — »premda sam čuo, da i lupeži drže do rieči i prisege, a mi bismo se po svoj prilici u onu vrstu mogli ubrojiti. Medjutim ja sam odlučio, kad bude tomu zgode i kad bi moglo komu koristiti, da ću i to odkriti. No meni se već grlo osušilo, moram ga nakvasiti«.

Sebastiano opet iztrusio čašu, pak nastavio:

»U Istri započeo je drugi odsjek moga života. Imao sam novaca, da si uredim kuću i potražim zanimanje, koje bi mojoj naravi dolikovalo. Našao sam ga u nekog bogatog trgovca i brodovlastnika. Već sam pomislio: od Sebastiana bit će nešto, barem uredan i pošten čovjek. Napredovao sam i preko navade privredjivao. Ali i tu se sudbina sa mnom poigrala. U susjedstvu bila u službi krasna mladica, zoroliko diete kršnog primorja — divna Angjelina. Vidio sam ju, a za njom i pamet izgubio, pak se zakleo, da ju moram osvojiti, ma i pakao prizvao u pomoć. Ali Angjelina ne bijaše više slobodna, bila zaručena sa mladićem iz susjedstva, Maksom, koji si na širokom moru služio kruh, te nastojao privriediti toliko, da na rodjenoj grudi savije gniezdo. Bio sam na njega ljubomoran, te odlučio mu nju oteti bud pod pod koju cienu. — I danas žalim tu odluku, te ako sam štošta u svom životu imao požaliti, to taj grieh ne ću nikada dosta prežaliti. Uhodio sam joj tragove, vrebao za njom, laskao joj i udvarao — sve badava. Ona danomice dolazila na obalu, zurila suznim očima u pučinu morsku izgledajuć dragoga, ne bi li joj ga valovi u krilo donieli; dragi joj se nije

Digitized by Google

vraćao. Jednog popodneva pristala ladja njegova brodovlastnika u luku. Angjelina se opet našla na obali i protrnula, kad je čula, da je Makso na povratku iz Amerike u Marsilju nastradao, da se utopio. To bijaše moja varka, da prevarim djevojku. Ona je plakala i uzdisala, dolazila i nadalje na obalu, ali dragoga ne mogaše dočekati. Ja sam ju polazio, tješio i razgovarao s njom, dok ju napokon nisam sklonuo da podje za mene. Mislio sam, da sam se dovinuo sreći; nastojao sam, da joj život učinim ugodnim, a ona, ako se i utješila, nosila u svom srcu žalac neutješive boli. Jednoć sam pošao po poslu u Trst, ali kad sam se vratio, imao sam što i vidjeti: žena u bezsvjestici bulaznila, a za mala opazih, da je šenula pameću. Što se dogodilo? Makso se s drugom ladjom povratio zdrav i veseo u namjeri, da izvede svoju osnovu. Saznav, što se dogodilo, svisnuo od očaja — nije ju prekorio; a bilo bi i suvišno, jer se ona na prvi pogled zbunila. Sirota poludila, a občina ju smjestila u ludnicu, gdje je i dokrajčila, a Makso se odbio od rodjene grudi, od roda i doma, te pošao u sviet, da zaboravi izgubljenu sreću, razoreni raj. A ja da ostanem na pozornici tolike nesreće, ja, koji sam svojom strasti uništio dvoje poštenih ljudi, a sebi nisam pomogao. I ja sam kao mahnit pobjegao u sviet sa grižnjom savjesti, sa crvom u duši. Zavjetovao sam se Madoni loretskoj, na koljenima po tri puta obašao njezinu kućicu, molio joj se, da mi bolno srce utješi i nemirnoj duši povrati mir; ali sam zaboravio, da bez skrušena pokajanja i iskrene izpoviedi ne ima oproštenja; a ja sam već od rana odnemario izpovied. Potucao sam se svietom, prebrodio žalove Afrike, bio u Americi i Australiji, i opet se vratio u domovinu. U ono doba uzvitlala se politička borba u Italiji, a ja sam se uviek osjećao Talijanom. Mladež

Digitized by Google

a i klatež kupila se pod zastavu Garibaldijevu, da se bori za svetu stvar Italije; i ja sam se našao u njegovim redovima, te dvie godine proživio na vulkanskom zemljištu probudjene Italije. Kad se svršio rat, dao sam se na zabranjeni, ali unosan, makar i pogibeljan posao, na kriomčarenje naime na granicama Italije. U toj sam se družbi potucao gorama i klanjcevima, provodeći često burne i bezsnene noći; privreda bila je prilična. Napokon ušlo nam se u trag, te valjalo pomišljati, kako bi za vremena umakli. Dobro, ostavit ćemo mjesto, gdje nam prieti pogibelj, ali da ostavimo iza sebe uspomenu, a ugrabimo liepu dobit, orobit ćemo eno onu crkvu na briegu, čini mi se sv. Januarija. Kažu, da imade u njoj dragocjenosti, koje bi dale liep novac. Drugovi pristali, a mene stislo nešto oko srca. Nisam se nikada odlikovao nježnijim osjećajima, na duši bilo mi mnogo grieha, ali svetogrdja nisam nikada počinio, pak me s toga savjest mučila i odvraćala od toga nedjela. Žalibože manjkalo mi snage, da se oduprem napasti. Izveli smo nakanu — orobili crkvu, odnieli dragocjene križeve i kaleže, ali kad su sa velikog žrtvenika izvadili pokaznicu, (mislili su, da je od bog zna kakove vriednosti), utrnula uljenica pred svetištem i u crkvi nastala neprozirna tmina. Banuh na vrata, ostaviv drugove usred svetišta, te sam se izgubio u tamnoj noći medju drvljem i kamenjem. Čudim se i danas, da sam sretno došao na čistinu, gdje bi i vještiji penjalac po bielom danu mogao nastradati. Ja sam to pripisao zaštiti bl. dj. Marije, kojoj sam na čast svaki dan izmolio po jednu molitvicu, što sam ju za djetinjstva od majke naučio«.

»Čudnovato« — upade Janko — »vi ste u svom djelovanju i životu pokazali toliko puta, da vas se nisu taknula kršćanska načela, vi ste se proti njima ogriešili,

Digitized by Google

a ipak vi toliko puta spominjete Madonu loretsku i njezinu zaštitu«.

»O gospodo!« — preuze Sebastiano. — »Meni se pričinja čovjek najvećom zagonetkom, koju bi neki rado riešili kojekakvom mudrolijom; a u istinu riešiti bi ju mogla samo vjera. Ne ima Boga, ne ima neumrle duše, govori ovaj, govori onaj, a svagdanji ih život u laž tjera. Bilo je vrieme, kad se takove misli i meni rojile glavom, pa kad sam na osnovu takovih misli nešta zla učinio, dignula se savjest proti meni, koja mi postala strogim tužiteljem i neumitnim sudcem. A što je ova savjest, biste li mi vi, gospodo, htjeli kazati? Jeste li sinovi crkve, provejava li vam dušom osjećaj vjere, vi ćete reći: savjest je neoboriv dokaz za bivstvo božje i neumrlost duše. Ne imate li vjere, vi ćete tu savjest držati za plod uzgoja, vi ćete ju ugušiti ili ju potisnuti u nazadak. Vi se čudite mojim donekle vjerskim čuvstvima i štovanju bl. Bogorodice; ali to je moja neukloniva potreba i vjerujte mi, da sam onda bio najsretniji, kad sam se tim osjećajima podavao. Ali da dodjem kraju, kako vam ne bi svojim pričanjem dosadjivao. Oslobodio sam se nepoćudna družtva, našao sam se opet na rodjenoj grudi. Ali stara je koliba izniknula, a na njezinu se mjestu digla pristojna potleušica. Sa krasnim vrtom i liepo obradjenim gospodarstvom stoji sad ta kućica. Srce mi proplakalo kod same pomisli, da bi i ja na toj grudi svojih otaca uz rad i mar mogao provoditi pristojan život. Danas evo me bez kuće i ognjišta, kao okljaštreno drvo u velikom svietu. Što ću? Zdrav sam, pomislih, ogledah ruke i mišice: jake su; pak ajde da ovim rukama svojom snagom služim svagdašnji hljeb. Od mene postao radnik, tesar, zidar, a sada, kako vidite, stekao sam si i častni naslov »Conte di Calca terra«, pa i taj naslov nije bez

Digitized by Google

znamenovanja i nije na sramotu. Ta čovjek je postao od zemlje, na zemlji živi, ona ga hrani, a njezina će mu utroba biti posljednje pristanište. Više puta mi sunulo u glavu, da postanem grobarom, pak da se pripravljam na ono, čemu ne ću uteći, postignem li to, više si ne ću želiti. O kad bi se o tom i u višim krugovima mislilo, mnogo bi više u svietu bilo svietla i svježa života, a kamo manje moralnog truleža i mrtvila. Svršio sam, a sada da se kucnemo u naše zajedničko zdravlje. Ne zamjerite, što sam vas zadržao, ali ja uživam, kad se komu izjadati mogu, a vi mi se, gospodo, svidjate, i na vašem držanju opažam, da ne prezirete manjega od sebe«.

Janka zanimalo Sebastijanovo pričanje. On ga dovodio ma i u nesuvisli savez sa svojim današnjim sukobom. Slušao bi ga i dalje, pak je gotovo požalio, što je pripovjedač svršio. Da, Sebastiano je svršio, a on će se vratiti kući, pak smišljati, kako će se zauzlani čvor razriešiti, i kakovim posljedicama. Kod te se pomisli lecnuo i probliedio.

»Što vam je gospodine? — upita Sebastiano, koji je tu promjenu opazio.

»Malena neprilika«, — primetnu Zarnik, — »nu koju će znat prijatelj riešiti«.

»Neprilika, neprilika« — progundra Sebastiano, — »ali često od malene neprilike postaje velika, u kojoj nam kadšto pripomažu okolnosti, na koje se i ne misli. Ja sam vam se odkrio; bilo bi smjelo, da to od vas tražim, ali možda da mi signor ipak izpriča svoju nepriliku? . . .«

Zarnik je znao, da toga ne bi Janko učinio, pak zato je pokušao on, ne znajući, hoće li koristiti, ali u sigurnoj predmnjevi, da ne će ni škoditi.

Digitized by Google

»Signor Janko porječkao se s nekim gospodinom, pak ga ovaj na dvoboj izazvao«.

»Brrr, to zaudara na poganskú i barbarsku. Vi mu za cielo niste dali povoda?«

»Moguće, da jesam; pak ako jesam, bio sam u pravu, da obranim tudju čast«.

»Dakle viteška zadovoljština; ja sam i u takovim stvarima sudjelovao, pak su bili sa mnom zadovoljni; nu da nije taj iskrnji, za koga se gospodin zauzima, kakova donna, jer one u takovim poslovima igraju glavnu ulogu«.

Janka je očevidno uvriedila ta odviše povjerljiva primjedba, pa je s toga htio prekinuti razgovor i otići.

»Neka se ne ljuti gospodin: pa ako ne će, da kaže ime uvriedjenoga, neka barem kaže onoga, koji ga je izazvao«.

»O, to vam možemo kazati«, — naglo će Zarnik, — »barun Alfred Kalamary«.

Nešto kao svjetlo munje preletjelo očima Sebastianovim, ali ga brzo nestalo, tako da se nije na njemu opazila nikakova promjena.

»Barun Alfred Kalamary, velite, da vas je izazvao; a da li vam je poslao svjedoke?«

»Te ćemo valjda naći kod kuće, kad se vratimo«, — odvrati Janko.

»A vaši svjedoci?« — opet će Sebastiano.

»Ne imam ih za sada«.

»A niste li na njih mislili?«

»Gospodin moj prijatelj Zarnik; a on će se za drugoga pobrinuti«.

»Da vam se ja ponudim, biste li me primili?« — sa smieškom će Sebastiano.

»Ja bih, isto će tako i Janko, ali se bojim, da bi vas primio i barun Kalamary«.

Digitized by Google

»Signor Janko, govorim ozbiljno, kad kažem, da vam hoću biti svjedokom, a jamčim vam, da ni Kalamary ne će prigovoriti«.

Janko bio iznenadjen tolikom ozbiljnošću, koja nije dopuštala sumnje, da bi se Sebastiano tek našalio, pak zato pogledav prijatelja Zarnika odvrati:

»Primam, pak svršilo se kako mu drago, dodjite u večer u moj stan u gostioni Malnerovoj, gdje ćemo se pobliže i točnije dogovoriti«.

»Hvala vam na povjerenju«, — odvrati Sebastiano, — »a nadam se, da se ne ćete pokajati«.

Prijatelji se jošte časak razgovarali, pa se zatim razstali sa Sebastianom uz obećanje, da će se na večer sastati.

Janko i Zarnik pošli svojim putem. Sebastiano ostao još sam u krčmi, jer o današnjem radu ne bijaše više ni govora, a imao je i sam dobro promisliti, kako će se iznaći u toj novoj situaciji, u koju je sam svojom voljom dospio.

»Neka bude«, reče za sebe — »može biti ću učiniti dobro djelo, a zapriečiti zlo. Kalamary, Kalamary, mi smo se već vidjeli, ali bilo je davno, vidjet ćemo se i opet. Dao Bog, da ovaj put naš sastanak urodi boljim i plemenitijim plodom«.

I Sebastiano je bio jučer na obali, te postrance motrio cieli prizor, pak bio na čistu, radi česa je ovaj dvoboj zasnovan.

»O, Otilijo! dao dobri Bog, da ti budem spasiteljem«.

* * *

Bilo i dva sata poslije podne, kad se Janko vratio kući. Otiliju je našao zabavljenu vezivom, a grofica je prebirala po listovima stare knjige, ali misli lutale joj

Digitized by Google

daleko od knjige. Bila je ozbiljna, a na cielom joj se tielu opažala neka uzbudjenost. Janko pozdravio groficu, poljubio joj ruku, a ona mu u lice pogleda.

»Čekale smo vas, ali vas ne mogosmo dočekati; vi ste se valjda u družtvu zabavio, pak na nas i zaboravili. Tražila su vas prije pol sata dva gospodina u ime baruna Alfreda Kalamarya«.

»Nadadao sam se, milostiva grofice«, — odvrati Janko.

»Vi ste se dakle s njim srazili i njemu bijaše ta današnja šetnja valjda namienjena".

»Nisam ga tražio, vjerujte mi, ali me je zla kob na njega naniela, ostalo vam ne trebam pripoviedati«.

»Ne trebate, ali se s Alfredom ne ćete pobiti« — živo će grofica.

»Ne bih rado, ali ako biti mora, ja ne ću kao kukavica uzmaknuti«.

»Gospodine Janko«, — svečano nastavi grofica — »mi ne ćemo ovdje razpravljati o načelima dvoboja; ali vas na jedno podsjećam: vi ste se meni i Otiliji pridružili kao naš pratioc, vi morate svojoj dužnosti do kraja zadovoljiti, a vaša obveza prestaje istom u Zagrebu, gdje ste ju preuzeli. Vi ne smijete svoj život izlagati pogibelji, jer on ne pripada samo vama, već on pripada vašim roditeljima i domovini . . .«

»Imate pravo; moj život pripada drugima — on pripada Otiliji — ja sam ga pripravan njoj za ljubav žrtvovati«.

Te rieči sada je prvi put čula sama iz Jankovih ustiju — one joj potresle dušom, te poput munjevne žice prostrujile cielim tielom. Zarumenila se preko ušiju, pak htjela ostaviti sobu.

»Ostani, Otilijo! Evo čula si iz njegovih ustiju, da i ti imadeš pravo na njegov život, da on i tebi pri-

Digitized by Google

pada. Ja ne pitam, kako je on do tog prava došao, ali ako je istina, što je rekao, a to mu onda i ti reci, da ne ima prava na svietu, koje bi zahtievalo takovu žrtvu — bez ciene i potrebe. Reci mu, da ga moliš, da zahtievaš, da se ne bije«.

»Moliti mogu«, — drhtavim će glasom Otilija, — »ali zahtievati ne mogu; a vriedi li vam moja molba, to bi u istinu bio znak, da me volite, kad bi tu molbu uslišali«.

Otilija se primakla Janku, te mu pružila ruku. Mladić joj se u oči zagledao, te u njima opazio biser-suzu, što joj se zjenicom zaokružila, a ova joj podavala neodoljiv čar.

»Otilijo! mi si evo prvi puta stojimo onako iz bliza licem u lice — ja vam čitam u očima vaše osjećaje, dok ste ih vi jošte prije mogli primietiti na cielom mom biću. Otilijo! rekao sam, da moj život pripada vama; ja toga nikada poreći ne ću, pa upravo s toga, što vama pripada, ne marim, da ga u obranu vaše časti i žrtvujem«.

»Ali ja toga ne zahtievam, jer nije od potrebe, te volim, da taj život uložite za našu zajedničku sreću, nego li da ga bacite na kocku«.

»Ali promislite, Otilijo! — molim vas, prosudite i vi, grofice, bi li častno bilo po mene i po Otiliju, da mi se kasnije onako porugljivo dovikuje: »sinja kukavica, koja nije bila vrstna, da se odazove pozivu na viteŝku zadovoljštinu««.

»Sudili vi, kako vam drago, ali ja želim, da ne bude dvoboja; jer i ja odgovaram za vas pred vašim roditeljima. Za svaku nesreću, što bi vam se dogodila, smatrala bi se i ja odgovornom — ja sam bila neposredni uzrok, što ste ovdje, i što ste zapali u taj položaj, pa bih vas molila, da me te odgovornosti riešite«.

Digitized by Google

»Milostiva grofice! a tko bi vas mogao prikoriti, da bi mi se u istinu i dogodila kakova nesreća? Ta vaša je duša tako čista, srce toli plemenito, da se o vas i najveća zloba ne bi mogla zadjeti. Vi želite i Otilija želi, da ne bude dvoboja, a vjerujte mi, želio bih i ja, ali taj ne odvisi od mene. Medjutim do toga imade jošte kakova dvadeset i četiri sata — dovoljno vremena za promjenu situacije. Vjerujte mi, ne tražim pogibelji, ali bilo bi mi pretežko, dà, nemoguće, da joj se pod žigom kukavštine ugnem. A sada dozvolite, da malko založim i da se saberem«.

Janko poljubio grofici i Otiliji ruku, pak otišao dolje u gostionu, gdje je jošte zatekao Tomana i Zarnika; posrkao juhu, uzeo porciju piletine i s tim je bio brzo gotov, pak neko vrieme proveo u razgovoru. O jučerašnjem prizoru ne bijaše ni govora; Janko ga nije zapodievao, a i Zarnik ne bijaše voljan, da ga iztiče. Oko četiri sata otišao Janko u svoju sobu, zamoliv si prijatelja Zarnika, da pričeka na Sebastiana. Istom što se u sobi razpremio i zapalio cigaru, eto mu na vratima pouzdanikâ Alfredovih. Unišav u sobu izkazali se, tko su i pošto su došli; primio ih prijazno. Htjeli razpraviti, kakav da bude dvoboj, ali im Janko odvratio, da će se o tom prije posavjetovati sa svojim pouzdanicima, koji će im svoju odluku još večeras saobćiti Gospoda otišla, a Janko nemiran šetao po sobi, mislio i snovao, što će i kako će; bio u neizvjestnosti, nije li se Sebastiano s njim samo našalio, pak ga na cjedilu u još većoj zabuni ostavio. Već je i požalio, što mu se onako na lahku ruku povjerio. Na uri izbilo pet sati, a to bijaše opredieljeno vrieme Sebastianova dolazka. Ne bude li ga za pol sata, tada ga je nedvojbeno prevario. Ali Sebastiano je rieč održao. Nekoliko časaka poslije pet sati pokucao netko na vrata i u sobu

*

Digitized by Google

stupio Zarnik sa nekim prilično elegantno odjevenim gospodinom. U prvi mah nije mogao u njem prepoznati Sebastiana, ta jutros izgledao je onako zdvojno u oskudnom trošnom radničkom odielu, a sad se u gospodina pretvorio.

»Signor Janko čudi se mojoj pojavi, ali moram ga sjetiti, da sam ja u sličnim slučajevima djeverovao, pa znadem, kako se taj posao obavlja; nu kako ćemo ga mi udesiti, umijete li gadjati?«

»Ne umim, jer po gotovo nisam puške ni u ruci imao«.

»Razumijete li se u mačevanje?«

»Još manje« — sa smieškom će Janko.

»To je gotova nesreća, jer vaš je protivnik, kako sam čuo, izvrstan gadjač a i dobar mačevalac, vi ste svakako u nazadku«.

»Ne preostaje drugo«, — gorko će Janko, — »nego da stvar ostavimo slučaju, pa da prihvatimo dvoboj po amerikanskom ukusu«.

»Vi ste, kako vidim, fatalista; ali ja ne vjerujem slučaju, jer on ne odlučuje, nu kad nije druge, neka bude i ovako. Ali ja bih vas svjetovao, da odklonite dvoboj«.

»Ako se to može s poštenjem, pristajem drage volje«.

»I to je pametno rečeno; ja uzimljem stvar u svoje ruke — uspijem li, bit će isto tako drago meni, kao što i vam; ne uspijem li — —« — Sebastiano se časak zamislio, pak tada završio — »nu i onda se ne smijete pobiti, ja ću upotrebiti posljednje sredstvo, koje uspjeti mora. A sada s Bogom, prijatelju; ja se nadam da ćete posredovanjem Contea di Calca terra biti zadovoljni. Sutra u devet sati čekajte me u svom stanu«.

Sebastiano je otišao — a Janko se izgubio u svom

Digitized by Google

snatrenju. Večerao nije, već je legao ranije na počinak. Ali taj ga počinak nije okriepio; jer mu bujna mašta prikazivala razne pojave, koji ga nisu mogli utješiti.

Poslije duge nesnene noći Janko se digao i uredio. Bilo istom šest sati; preostala mu još podpuna tri sata. Kako da ih izpuni? Sjetio se svojih roditelja, koji su u njemu živjeli, te svu nadu za budućnost u njega polagali. Ako nastrada, ne će li to biti grozan udarac za njih, tim više, jer će doći iznenada. Moram da se izpričam i zamolim oproštenje. Hoće li mi oprostiti? Sjeo za stol te stao pisati — napisao već tri stranice, pak zaključio sa posljednjim pozdravom na otca i majčicu. Uzeo drugi listovni papir, da napiše nešto kao za izpriku grofici i Otiliji. Ovdje je bio kratak, jer mu se pred očima maglilo, a na oči navirale suze. Kad je i to svršio, pročita pisma, ali nije bio s njima zadovoljan, te bi ih najvolio poderati. Ne, neka bude — biti će im posljednja uspomena na mene. I on je ta pisma složio, zapečatio i stavio na stol. Vrieme je odmicalo, na uri kazalo pokazivalo devet sati.

»Evo, svršeno je, odlučni je sat kucnuo, ja se svojoj sudbini ne mogu ukloniti, ako me kakav nenadani slučaj ne spasi. Ha, evo ih!«

Na hodniku začuli se koraci, a zatim kucaj na vratima. U sobu stupio Sebastiano u isto onako svetčanom odielu kao i jučer, ali ozbiljna držanja i pogleda, a za njim Zarnik i pouzdanici baruna Alfreda. Nastala grobna tišina, koje se u prvi mah nije usudio nitko prekinuti. Napokon se Sebastiano izpravi, te progovori svečanim glasom:

»Kao pouzdanici Janka Večerića, ja i g. Zarnik, obavili smo što većom točnošću i sdušnošću svoj nalog; a uspjeh toga evo da ovdje javno priobćim. Ne govorim

Digitized by Google

ja, već sam barun Kalamary u svom očitovanju, koje ću vam sada pročitati«.

Sebastiano izvadio iz njedara ukusno pisamce, zapečaćeno pečatom obitelji Kalamaryja.

»Gledajte naslov, gledajte pečat«.

Pouzdanici pogledali jedno i drugo.

»Dobro, u redu je«, — izjaviše prisutni.

Sebastiano razkinuo pečat, otvorio list i stao jasnim glasom, ali polagano, naglasujuć svaku izreku, čitati:

»Ja, barun Alfred Kalamary, očitujem i priznajem, da sam se na dan 15. kolovoza, na dan slave na Bledu, neviteški ponio, te bez uzroka uvriedio gospodjicu Otiliju Vinter; priznavajući to, žalim istu pogrješku. Priznajem, da sam sliedećeg dana istu uvredu nepromišljeno ponovio, što je dalo povoda g. dru. Janku Večeriću, da se je protiv mene poslužio izrazima, koji su me mogli i morali uvriediti; ali pošto je on to učinio u obrani iste gospodjice, to ja smatram, da je vršio svoju dužnost, pak mu s toga praštam onu uvredu i zaboravljam ju, kao da je nije ni bilo. Ja sam doduše zatražio viteżku zadovoljštinu, ali gdje ne ima hotomične uvrede, ne može biti mjesta ni zadovoljštini; pak s toga odustajući od izazova, molim ujedno gospodjicu Otiliju, da mi oprosti. Tim držim, da je stvar izravnana. Na Bledu, 17. kolovoza 1851. Barun Alfred Kalamary«.

Janko u čudu gledao list, ne vjerujući svojim ušima. Svemu se je mogao nadati, samo ne takovomu očitovanju, koje je spašavalo njegov život i njegovo poštenje.

»Ja držim«, -- reče Zarnik, — »da bi bilo u redu, da podjemo k Alfredu, pak da se ondje formalno izmirimo, jer ovim je očitovanjem pokazao, da je vriedan našeg štovanja.«

Digitized by Google

»Gospodo, bio bi vam trud suvišan, jer Alfreda ne biste više našli. On se je u onaj mah, kad mi je list predao, odvezao i odputovao u Beč«.

»Sebastiano! vi ste neobičan pojav: tko bi vas razumio; ali na usluzi, što ste mi ju netom izkazali, moram vam zahvaliti«.

»Hvale ne trebam, a i priznanje ne bi mi koristilo. Budite sretni, pak se kadšto sjetite Sebastiana St. Felice Conte di Calca terra. Vidim vam na očima, da biste željeli razjašnjenje današnjemu pojavu; ali vam želji ne bi mogao zadovoljiti. Bude li jednoć svjetla u toj drami ljudske zablude, današnji će vam se dogadjaj sam po sebi razjasniti. A sad s Bogom«.

Prijatelji se zajedno izrukovali i razišli. Za časak vratio se Sebastiano. Janko mislio, da traži nagradu, ili da će mu dati kakvo takvo razjašnjenje. Drage volje dao bi mu svaku nagradu, što bi bila u njegovoj vlasti — a onim drugim jošte bi ga više zadužio. Medjutim ne bijaše ni jedno ni drugo.

»Signor Janko!« — reče Sebastiano — »ja bih vas prije, nego se razstanemo, možda za uvieke, zamolio za malu uslugu«.

»Zapoviedajte samo«.

»Ne, ja ne znam zapoviedati, ali vas molim, dajte mi priliku, da vidim gospodjicu Otiliju. Vi valjda ne ćete biti ljubomoran«.

Janko se prijazno nasmieši, pak odvrati:

»To je tako čedan zahtjev, da mu se mora zadovoljiti. Poslije podne u tri sata primit će vas grofica, a tom prilikom vidjet ćete i Otiliju«.

»Hvala vam i s Bogom«.

Sebastiano je otišao.

Kako su prošlu noć provele grofica i Otilija, ne treba da spominjemo, a i danas su bile kao na žera-

Digitized by Google

vici, dok nisu saznale, kako se stvar povoljno svršila. Grofica napokon stala i o Alfredu blaže suditi.

»Janko!« — zače grofica — »mi smo ovdje u kratko vrieme štošta doživjeli, što se tako lahko ne zaboravlja. Neka vam bude ozbiljnom opomenom, da se ne igrate svojim životom. Kod zrelog promatranja i sami ćete vidjeti, da ne ima ludje stvari, nego li što je dvoboj. Sutra se vraćamo u Zagreb, pak gledajte, da bude sve u redu i računi izravnani«.

»Izvršit ću vašu volju. Ali kao što rekoste, mi smo ovdje štošta doživjeli; i ja sam došao do uvjerenja, kako je moja sudbina, moj život uzko skopčan sa životom i pojavom gospodjice Otilije, pak s toga u ovom svetčanom trenutku ja vas molim«, — obrati se k Otiliji, — »molim vas, da mi dadete nadu, da se nisam prevario, kad sam ono na vrelu Savice na Bohinjskom jezeru u zjenicama oka vašega čitao svoju sudbinu, koja kao da visi od vaše ljubavi. Otilijo, ja vas ljubim — a možete li mi i vi ljubav ljubavlju uzvratiti?«

»Prijatelju, kad ste sve to već opaziti mogli, kad ste to u mojim očima čitali, zašto onda pitate? Ja se ne znam pretvarati, te iskreno kažem, da vam vjerujem. Nu ljubite li me u istinu, a to upamtite, što ću vam reći: da bi novo uvjerenje, da me ne ljubite, ili da sumnjate o ljubavi mojoj, bio za mene grozan udarac, komu bi težko odoljeti mogla«.

»Otilijo! Kunem vam se ljubavlju materinjom, da do takovog uvjerenja ne ćete nikada doći. Razumije se samo sobom, da naš sporazum visi i o volji naše dobre majke«.

»Djeco, bila sam uvjerena, da će do toga doći; ja ne prigovaram, te ću vam rado udieliti svoj blagoslov, a današnje očitovanje neka budu zaruci. I to će vam

Digitized by Google

biti najmilija uspomena na Bledsku okolicu. Sutra prije odlazka posjetit ćemo crkvu na otoku, da se preporučimo zaštiti prečiste Bogorodice«.

»Jošte jedno, milostiva grofice! Sebastiano izjavio mi želju i zamolio me, da vidi Otiliju. On nam je svima danas veliku ljubav izkazao, pak je vriedno, da mu se želji zadovolji«.

»Ta to je tako jednostavna i čedna želja, da joj ni molbe ne treba; nu kada je nakanio doći taj vaš prijatelj?«

»Ja sam mu rekao, da će ga milostiva grofica primiti u tri sata — on je točan«.

»Pa dobro, danas ćemo gore objedovati — naručite tako«.

»I meni je draže«, — dahnula Otilija, a i Janko je tako mislio.

Točno u tri sata pokucao je na vratima Sebastiano. Unišav, pozdravio groficu i Otiliju i poljubio ruku jednoj i drugoj. Grofica ga sad prvi puta vidjela, a njegova spoljašnja pojava svidjela joj se. Na njegovu držanju niti bi opazio one ozbiljnosti, u kakovoj nam se prije podne pokazao, niti one zanemarenosti i rekao bih prostote, kako smo ga u prvoj pojavi vidjeli. Neki osobiti izražaj duboke sjete i nujnosti odrazivao mu se na licu, koji je u nježnost prelazio. Tolikoj promjeni i Janko se začudio. Grofica mu ponudila, da sjedne.

»Milostiva grofice, oprostite, ako vas možda svojim posjetom bunim, ali ne zamjerite; želio sam vas vidjeti, osobito pak gospodjicu Otiliju!«

I on se obima duboko naklonio.

»Vi morate imati osobiti upliv na baruna Kalamarya, kad ste ga sklonuli na onakovo očitovanje. Vi ga valjda od prije poznajete?«

Digitized by Google

Grofica ga namjeravala sklonuti, da se obširnije izjavi o cielom dogadjaju. Medjutim Sebastiano se mudro izvinuo, te ne zadovoljiv grofičinoj želji, zašao u razgovor o običnim stvarima, pak se izgubio u pričanju nekih zgoda iz svoga života. Za sve ovo vrieme Sebastiano motrio Otiliju, kao da si svaku njezinu crtu htio sahraniti u pameti. Čim ju više motrio, tim mu lice i pogled bivao nježniji.

»Milostiva grofice, bit ću sretan, ako sam danas dobro djelo učinio; ja ih u svom životu mogu malo zabilježiti. Učinio sam to iz štovanja prema gospodinu Janku, pak iz neke nutarnje sućuti prema gospodjici Otiliji«.

»Kako vi to mislite?« — naglo će grofica ponešto uzbudjena.

»Ja bih slabo poznavao ljude, kad ne bih opazio, da je u cieloj ovoj neugodnoj stvari Janko tek nuzgredna osoba, a gospodjica Otilija da stoji na prvom mjestu; a možda se ne ću prevariti, ako kažem, da se gospodin Janko i ne bi odvažio na tako vratolomni čin, da nije nekim nježnijim i svetijim čuvstvom potaknut. Ja im medjutim želim svaku sreću i blagoslov. A sad s Bogom, pak vam hvala, što ste mi taj sastanak dozvolili«.

»Želite li kakovu uspomenu?«

»O ne, hvala vam, ovaj sastanak ostat će mi najugodnijom uspomenom, ali gospodjicu bi Otiliju zamolio, da mi dade svoju sliku, ako je imade«.

»Imadem još dvie i evo vam jedne!« — reče Otilija i izvadiv iz albuma sliku, preda ju Sebastianu.

Kad se već Sebastiano vratio u svoj čedan stan te navukao na sebe trošno radničko odielo, te sio na stolac kraj prozora zureći u daljinu prema Malnerovoj gostioni, uzdahnu:

Digitized by Google

»O Bože, tko da podvoji o tvojoj providnosti, o tvojoj dobroti i ljubavi, nakon svega, što sam danas doživio. O dobri i pravedni Bože, štiti i brani i nadalje Otiliju. Nema sumnje, da se u svom sudu nisam prevario«.

XII.

Ivan Brigović.

Nema težeg, ali ujedno i uzvišenijeg zvanja od svećeničkog. Svećenik, proniknut svetošću svoje zadaće, najveća je sreća i blagodat u narodu, koji često u uzkom okviru svoga djelokruga zaprema ulogu posrednika izmedju neba i zemlje, Boga i čovjeka. »Ja sam put, istina i život« — reče prvi i najveći svećenik Krist, a svećenici nisu no njegovi namjestnici sa istom svrhom i zadaćom, jer: »kao što mene posla otac, tako i ja šaljem vas«. Krist je spasio sviet i osjegurao mu pravu slobodu. Svećenik treba da isto radi u svom djelokrugu medju svojim stadom.

Naš prijatelj Ivan Brigović ubraja se medju one svećenike, koji stupajući stopama Kristovima, nisu tražili svoju korist, već se brinuli za svoga bližnjega, za njegovo spasenje, za njegovo vremenito i vjekovito dobro. Ivo potječe iz stare plemićke obitelji iz gornjeg Zagorja. Roditelji posjedovali mu malo dobarce, koje im toliko nosilo, da su mogli pristojno živjeti i još koju krajcaru prištednje staviti na stranu za nepredvidjene potrebe. Otac mu se zvao Marko, a majka Tereza. Oba živjeli u bračnoj ljubavi i nepomućenoj slozi. Susjedi ih štovali, a narod ljubio. Imali jedino diete, koga su kumovima za volju dali okrstiti Ivanom. Samo se po sebi razumije, da su oni svu pažnju i brigu posvećivali uzgoju svoga sinka, u koga im bila nada i uzdanje,

Digitized by Google

da će ih danas sutra podupirati. Početne nauke svršio je u Krapini, gimnaziju u Zagrebu, pak po volji roditelja zašao na pravoslovnu akademiju. Majka je doduše želila, da bude svećenikom, ali otac rekao: jedinac je, pa neka se u njem pomladi naše ime i obitelj, a toliko će imati, da će moći mirno živjeti. Ivo svršio pravoslovne nauke, položio izpite. Ali nastala okolnost, koja je udarila novi pravac Ivanovu životu. Upravo kad se kao svršeni pravnik vratio kući, oboljela mu majka, a ova jošte na smrtnoj postelji žalila, što joj se sin nije dao u svećenike.

Ivo bio blage i nježne ćudi, pak bi mu u istinu više prijalo svećeničko nego li svjetovno zvanje, s toga obeća majci, da će joj posljednjoj želji udovoljiti i još četiri godine posvetiti svećeničkom uzgoju i naobrazbi. Majka umrla, Ivo joj zatisnuo oči. Nudjalo mu se mjesto podbilježnika u županiji, no Ivo se nije dao zavesti, nego je na obće čudo pošao u sjemenište. Bio je izvrstan djak, uzoran klerik. Rektor ga volio, učitelji ga hvalili i preporučili, da ga pošalju na sveučilište u Bolognu. Ovdje je svršio nauke, pak se povratio u Zagreb kao doktor bogoslovlja, a bilo mu 26 godina. Prve godine pridržao ga biskup uza se kao svoga tajnika, ali mu ta služba nije prijala. On je želio, da živi u narodu kao dušobrižnik, jer je mislio, da će ovdje moći uspješnije djelovati. Namjestili ga kao kapelana kod svetoga Marka. Kao kapelan postao ljubimcem tako gradjanstva, kao što i otmenijih slojeva. Nije bilo ni čudo, jer je Ivan bio svestrano naobražen, izvrstan propovjednik i gorljiv izpovjednik. Imade propovjednika, koji svu snagu stavljaju u zvučne i birane fraze, koji gledaju, da im propovied bude udešena prema strogim pravilima govorničke umjetnosti. Ivan se je otresao te ukočene šablone. On je dobro promislio predmet, o kom je go-

Digitized by Google

vorio, on ga je prije zagrijao žarom čiste ljubavi za svetu stvar. A da vidiš Ivana u njegovu skrovištu, u njegovu stanu. Imao je dvie sobice, jednu za spavanje, drugu za rad. U njima ne bi ni stvarce našao, što ne bi odavala njegovu dušu, njegov značaj, njegovo zvanje, počev od slika i kipova, pak do knjiga i pokućstva. — Ustajao je zimi i ljeti u pet sati, a pošao na počinak u 10, ako mu nije kadšto samo zvanje taj red poremetilo. Najmilija mu je knjiga bila »Časoslov« i »Stope Kristove«, iz kojih bi obično crpio uputu za svagdanji život. Glavno mu štivo pružale knjige bogoslovnog sadržaja; ali bila mu poznata i sva suvremena filozofička i historička literatura. Evo ovakav je bio naš Ive Brigović u sukromnom svom i javnom životu. Ali na jedno smo zaboravili, a ovo je glavno obilježje njegova života, a to je ona, rekao bih, vrhunaravna ljubav prema iskrnjemu, koja je provejavala svim njegovim djelima. U tom mu je bio uzorom Vinko Paulski, koga je osobitim čuvstvom ljubavi kao najvećeg dobrotvora štovao. Ivan sebi nije prisvajao Vinkove jakosti, ali ga je po mogućnosti nasljedovao, u čem mu je pomagala grofica Marta Kendjelićka, koja mu je tako veleći sav svoj imutak stavila na razpolaganje. Doista, našle se dvie plemenite duše, najčišćeg značaja, što su se u tom radu susretale neograničenim povjerenjem. Nam je taj rad iz dosadanjeg pripoviedanja dobro poznat.

Bilo to na dan prije angjeoske nedjelje, kada se cieli dan u duhovnom poslu umorio, te mu istom pod večer preostalo vremena za odmor. Uzeo »Časoslov«, da izmoli jutarnju i slavu, a kad je to svršio, uzeo je najnovije djelo glasovitog francezkog pisca Nicolasa. U čitanju i razmatranju prolazilo vrieme neopazice; na uri svetoga Marka izbilo 10 sati, kad li netko na vrata pokuca.

Digitized by Google

»Velečastni«, — progovori unišavši čovjek — »izvolite sa mnom; pred vratima stoji kočija; nekoj bolestnici treba izpoviedi«.

»Kojoj i gdje?«

»Toga vam kazati ne mogu, ali ponesite sa sobom i krst, jer ćete i taj posao morati obaviti«.

»Dakle bolestnica i rodilja, kojoj se ne smije za ime znati« — uzdahnu Ivan, ali nije oklievao, već se spremao na polazak. Ne bijaše to prvi slučaj u njegovu zvanju; on ih već više obavio, ali svaki put sa dubokom boli u duši. I tako je bolje, pomisliv, neka se spasi, što se spasiti može.

Ivo sjeo u kočiju, a kočijaš zaokrenuo Markovim trgom, Pivarskom ulicom, spustio se Dugom ulicom i Harmicom, te kakova četvrt sata vozio, da se i sam Ivan napokon nije mogao iznaći, u kom se predjelu grada nalazi. Napokom stala kočija u veži Ivanu nepoznate kuće, gdje ga dočekao sluga i odveo preko stepenica u prvi sprat na oko dosta prostrane kuće. Otvorio mu vrata i uveo ga u sobu, pak izmaknuo. U sobi vladala polutama. Ivan se jedva snašao, te opazio bolestnicu na postelji. Do postelje u povojima plakalo diete, valjda novorodjenče bolestnice. Ivan obavio svoj častni posao, providio bolestnicu, a poslije toga okrstio diete. Htio da ga ubilježi, ali mu se nije htjelo kazati imena roditelja; ubilježio je onako, kako je znao i mogao. Oba ova čina zadržala ga u kući kakova pol sata. Na hodniku našao istog slugu, koji ga izpratio u vežu do kočije. Kočijaš opet drugim putem, Ilicom i Mesničkom ulicom projurio do Ivanova stana, gdje se kočija zaustavila. Sišav s kočije, ušao Ivan u svoj stan. Upravo je odbilo 11 sati.

Pomoliv se Bogu za sebe i za bolestnicu, koju je netom providio, spremao se na počinak. Na hodniku

Digitized by Google

pozvonilo zvonce, Ivan se lecnuo; zvonce zazvečilo po drugi put. Ivan skočio, zaogrnuo se noćnim haljetkom, pak otvorio vrata. Pred njim stajaše čovjek, koga u prvi mah na slabu svjetlu nije mogao prepoznati.

»Velečastni« — progovori čovjek — »ne zamjerite, ali morao sam doći, tražio sam vas prije jednog sata, ali vas nisam našao; došao sam po drugi put i hvala Bogu, što sam vas zatekao. U nas se dogodila velika nesreća«.

Ivan si protare oči i zavapi:

»Za ime Božje, ta vi ste Makso, kakova se nesreća dogodila? Da li se vratila grofica?«

»Grofica se večernjim vlakom vratila, ali je naglo obolila; pozlilo joj, pak je izgubila sviest. Dodjite, pak vidite; molite se i pomozite — o, bila bi prevelika nesreća«.

Ivan protrnuo, nutarnja nenadana bol stisnula mu srce. Ne bijaše vremena, da pita ili da se barem sabere. Obukao se iznova, te se s Maksom zaputio prema grofičinu stanu. Sav prostor u prizemlju bio razsvjetljen. Na hodniku stajali jošte kovčežići i škatulje nepospremljeni, a vrata grofičina stana bijahu na pola otvorena. Ivan stupio unutra, prošao kroz predsoblje i prvu sobu u spavaonicu. Na postelji opazio protegnutu groficu. Licem joj jošte titralo, rekao bih, dogarajuće rumenilo, ruke joj bile grčevito stisnute, a oči zatvorene.

»Bože!« — uzdahnu Ivan — »kakovu li sam ju opet našao«.

Koljena mu klonula, te se spustio na pod i vruće molio milost u Boga, da spasi ovog angjela za dobro onih, koji su još trebali njezine pomoći.

»Milostiva grofice!« — nježnim će glasom Ivan.

Grofica za časak otvorila oči, ali ih namah zatisnula; htjela je dignuti ruku, ali nije mogla.

Digitized by Google

»O, ovdje može samo Bog pomoći«, — promuca Ivan — »mi ćemo učiniti samo ono, što nam naša dužnost nalaže«.

Ivan joj udielio obćeniti oprost i posljednju pomast. — Molio časak, pak se spustio na naslonjač i zamislio.

Otilija se u bolima izgubila, oči joj lutale na okolo kao da traže pomoći, a slabo je što mogla vidjeti i spoznati.

»Otilijo!« — šapnu velečastni.

Ona se prenula i sad istom opaziv svećenika pala mu k nogama i stala ljubiti ruke.

»Pomozite, spasite mi majku!«

»Diete moje!« — tronuto će Ivan — »saberite se, ne klonite duhom, uzdajte se u Boga. Ali kažite mi, da li ste poslali po liečnika? Gdje je Janko«?

»Liečnik je bio ovdje, otvorio joj žilu, ali je otišao, rekav, da će namah doći. Janko se žalibože, ne sluteći ništa zla, zadržao u Brežcima, te će se istom za koji dan vratiti.

»Nema vremena, da pitam dalje, ali mi još recite, je li se što u ovo vrieme izvanrednoga dogodilo, što bi bilo moglo uplivati na groficu?«

»O da; ali ne znam, kako bi ju to moglo uzrujati u tolikoj mjeri. Ona se osobito zanimala za Janka«.

»A po svoj prilici i za vas«, — dometnu Ivan. — »Ona je imala plemenitu namjeru, njezina osnova bijaše krasna, samo da nije prekasno«.

U sobu stupio liečnik i opaziv Ivana, pružio mu ruku, pak pokazav na groficu, reče:

»Jeste li ju providili?«

»Koliko sam mogao«, — odvrati Ivan. — »Zar je u istinu tolika pogibelj?«

Digitized by Google

»Pala joj kap na povratku; evo gledajte, nastupio je samrtni čas, ona će za koje vrieme umrieti«.

I u istinu grofica je bila u agoniji, u samrtnoj borbi.

Ivan joj pružio voštanicu u ruku, pak kleknuo i molio; kad je domolio, grofica je izpustila svoju plemenitu dušu.

Časak je ukočeno motrio mrtvu dobrotvorku, onda mu se otvorilo vrelo suza. Plakao je, kao nikada u svom životu; ne radi nje, jer je bio siguran, da si ona već za života osigurala mjesto u slavi nebeskoj; već radi sirotinje, pak radi Otilije.

»Siromašno diete!«

Ivan se spustio na naslonjač i uhvatio rukama za glavu, kao da će mu puknuti. Otilija sjela do njega na podnožnik, te si glavu naslonila na njegovo koljeno i gorko plakala. Makso kao kip mramora ustobočio se na vratima, gledajuć sad groficu, sad opet Otiliju i Ivana Nastala trenutačna tišina, u kojoj bi jedino samo kucaje srca razabrati mogao. — Ivan se prvi sabrao i ustao.

»Svršeno je; bila je volja božja. Otilijo, vi ste bili mojom učenicom, pak vas molim, da ne zaboravite nauke, što ste ju od mene čuli. Trebat će vam je i te koliko u budućem životu. Vjerujte u Boga, pak se uzdajte u njegovu ljubav i dobrotu. A sad s Bogom«.

Davši joj potrebitih naputaka, vratio se kući. Kad je legao, bilo je već dva sata poslije ponoći. Bože! što je sve danas doživio, bilo bi mu i za pol vieka dosta.

Kad se u jutro probudio, prva mu misao bila kod grofice. Jedno ga je smućivalo i zadavalo mu brige, a to je neizvjestnost, da li je grofica imala vremena, a da sastavi svoju posljednju volju. — Ne bijaše li toga, to

Digitized by Google

bi se onda Otilijin san od dvie godine mogao žalibože izpuniti.

Sutra dan naviestilo je žalobno zvono, da je grofica Marta Kendjelićka umrla. Saučešće bijaše veliko u svim slojevima zagrebačkoga družtva, jer je pokojnica uživala u cielom gradu priznanje i štovanje. Dvojica bijahu ipak, koji su taj gubitak osobito osjećali, bijaše to Ivan Brigović i Otilija.

Sprovod je bio sjajan, prisustvovalo je, rekao bih, pol grada. Za žalobnim kolima stupao rod, najbliži prijatelji i znanci, medju njima i Otilija, duboko potresena, u crnini, zakrita gustom koprenom. Za čudo bio je na sprovodu i barun Kalamary — ali sinu mu Alfredu ni traga ni glasa. Poslije svečanih zadušnica u crkvi sv. Marka krenuo je sprovod Kipnom ulicom na Jurjevsko groblje. S posljednjom molitvom i blagoslovom stao se sviet razilaziti; ali uz grob kao da se prikovala Otilija. Stisnuv ruke uzdigla oči u vis prema nebu, kao da u njezinim visinama traži, što je za uviek izgubila. Majka, što joj je život dala, a ni poznala je nije, valjda negdje boravi u onim blaženim krajevima, gdje vječna luč svietli. Evo ova, što su ju u grob položili, privinula ju kao druga majka — i ona je uminula, te se uzvila u nebeske visine; a ona? Evo je i opet ostavljene i osamljene u širokom svietu. Duša joj klonula, oborila oči, pa se zagledala u pusti grob, u koji su položili mrtve ostanke njezine dobrotvorke. Ona bila gotova, da se sruši, kad ju obuhvatile nježne ruke, prišaptnuv joj toli milim, toli nježnim glasom:

»Ljubezna sestro! Budi jaka, pak znaj, da je onaj samo nesretan i osamljen, koji ne ima vjere ni pouzdanja u Boga. Podji sa mnom«.

Uzev ju izpod ruke, povela ju sa sobom. Bijaše to Hermina Višnjevićeva, koja joj u sretnoj zgodi, ali

Digitized by Google

u svečanom trenutku, sestrinstvo ponudila. Ali jošte bijaše jedna osoba na groblju svjedokom i učestnikom ove žalostne svečanosti, osoba, na koju nije nitko ni pogledao, za koju se nije nitko zanimao, ali na čiju je dušu današnji čin porazno djelovao. Osoba, koja je možebiti od svih prisutnih najveću bol osjećala, a to je bio vjerni Makso. Stajao je na vratima groblja, motreći prolaznike, ne bi li u njima našao ono, što je tražio: sućuti i ljubavi za ostavljenu Otiliju. Nije našao, istom kad je opazio Herminu, bilo mu je laglje na duši; ali ni to ga nije umiriti moglo.

»Sirota, ja sam ju doveo pod taj krov, a Bog zna, ne ćemo li ga opet zajedno ostaviti? !«

Ivana ne bijaše na groblju. Odslužio je sv. misu za pokojnicu, pak se vratio kući; bilo i za nj previše, posvema je onemogao.

Svršilo se, veliki i plemeniti duh grofice Marte prestavio se u vječnost, a sad je bilo na drugima, da si podiele njezinu baštinu. Nitko nije znao ni slutio, kako je pokojnica s njom razpoložila; ali nikomu ne bijaše ni na kraj pameti, da i pomisli samo, da bi grofica mogla bez oporuke umrieti. A ipak je bilo tako. Sudbeno povjerenstvo pretražilo je točno svaki kutić u njezinu stanu, svako i najmanje pisamce u njezinim pretincima, svaku i najneznatniju knjigu u njezinoj knjižnici, ali nigdje ni traga kakovoj oporuci. Jedino našla se stara izprava jošte iz godine 1828., pisana rukom grofičinom za vrieme njezine bolesti, u kojoj za slučaj svoje smrti imenuje svoju sestru Izabelu i njezinu djecu baštinicom svega svoga imetka. Ali ta je izprava već odavna izgubila vriednost, pošto joj je sestra umrla, a nije ostavila djece. Sud je javno pozvao rod i svakoga, koji bi imao kakovo pravo na grofičinu baštinu, da se u stanovitom roku i s potrebitim dokazima

*

Digitized by Google

prijavi. Našlo se daljnjega roda Karinskoga plemena, ali koje je grofica tek po imenu poznavala, a bio ih priličan broj, a palo u oči, što se medju ostalima iztaknuo i barun Kalamary.

A što s Otilijom? pitao sud i razmišljao Ivan, koji je u tom pogledu bio dobro upućen u grofičine namjere. Žalibože ne bijaše zakonskog oslona, da se ma štogod za nju spasi i osjegura. Neka se izpuni volja božja, a možda je i ovako nečemu dobro. Ivan se u istinu za nju brigovao, pak se pobrinuo za njezin daljnji obstanak. Višnjevićeva obitelj bila milokrvna, a u velike zahvalna pokojnici za njezinu ljubav. Kod njih bi bila djevojka kao medju svojima; a kraj toga ono 10.000 for., što im bijaše grofica uzajmila — ostalo na volju i dispoziciju Ivanovu, pak bude li nužde, neka joj ona služi za najveću potrebu. A što je s Jankom? Njega ne bijaše kod smrti ni kod pogreba grofičina; kad se vratio, našao se pred gotovim činom. Sjećao se posljednjeg razgovora s groficom na Bledu, vrzle mu se glavom njezine osnove. Danas nema o njima govora; ali Janko zavolio djevojku, i ne gledeć na njezin miraz, on je u njoj štovao plemenštinu duše, čistoću značaja, te nesebičnu ljubav. On je svojoj odluci ostao vjeran; ali za ovaj par ne bijaše o tom ni govora; valjalo je barem pol godine počekati. Kad bi polazio Višnjevićeve, polazio bi ih poglavito radi Otilije. Njegova čuvstva nisu se ni u čem promienila, a ljubav je postajala sve jača. Roditelji su bili s početka toj ženitbi skloni, no sada poslije grofičine smrti kao da su ohladnjeli. Inače dobroćudni i pošteni, nisu se mogli oteti obćenitoj mani sebičnosti, koja obično u svietu zauzima odlično mjesto. Otiliji nema prigovora, ali ona je danas sirota; a Janka bi mogla zapasti bogata nevjesta. Oni bi tako i pred sinom naklapali, na što bi ih on obično

Digitized by Google

prikorio, pak izjavio, kako je on čvrsto odlučio, da mu Otilija bude ženom.

Ivan je bio osobiti poznavalac ljudi, te često u nuzgrednim stvarima nazrievao posljedice od velikog zamašaja. On je Janka poznavao u dušu, ljubio ga kao svoje diete; ali ipak on je u njegovu značaju zamietio tamnijih točaka, koje mu se nisu svidjale. Janko mu je svoju namjeru glede Otilije odkrio; velečastni bio s njim zadovoljan, mislio, da je po jednoga i drugoga dobro, da se uzmu, jer će u Janka biti i volje i sposobnosti, da osnuje sretnu obitelj. Kad je već došlo vrieme, da se zapišu, pozvao ga Ivan k sebi na razgovor. Janko je znao ili barem naslućivao, rad šta je taj razgovor, pak se s toga na svaki mogući prigovor pripravio.

»Mladi prijatelju!« — zače Ivan, pošto mu je ponudio stolac, da sjedne. — »Vi ste uvjereni, da sam vam bio vazda prijateljem, a taj sam i danas; ne samo vama, već i cieloj vašoj obitelji«.

»O velečastni gospodine«, — odvrati Janko — »mi toga ne ćemo nikada zaboraviti«.

»Hvala vam, što to spominjete; ali kao prijatelju u ozbiljnom času vi ćete dozvoliti, da nekoliko pitanja stavim na vas, pak ako bude potrebe, da vas mogu savjetovati«.

»Ja vas dapače molim za savjet i uputu, jer znam, da me bolje ne bi znao nitko svjetovati«.

»To baš ne ću reći, ali svakako naglašujem, da mi je pred očima jedino vaša sreća, vaša budućnost. Vi se dakle kanite ženiti, nije li tako?«

»Ta to vam je poznato velečastni! Nije nikakova tajna, ta mi smo se već na Bledu zaručili uz blagoslov i privolu milostive grofice Marte Kendjelićke«.

»Nisam znao, jer mi dosele nije nitko kazao, ali

Digitized by Google

kad ste se na taj korak odvažili, vi ste valjda i zrelo prosudili dužnosti, koje preuzimljete ženitbom ?«

»Ja sam već takav izpit prošao« — u šali će Janko — »a izpitatelj bila je sama grofica, i ona je bila s izpitom podpunoma zadovoljna«.

»Vi ste ga dakle s odličnim uspjehom položili ?« — isto će tako šaljivo Ivan. — »No jedno bi vas samo sjetio, da su se od onog doba okolnosti promienile; danas nije više grofica živa, a ona se je za taj savez u velike zanimala«.

»Ja joj i u grobu hvalim za njezinu susretljivost«.

»Da nije grofica naglo umrla, Otilija bila bi baštinica polovice njezina imetka, ali danas je ona ostala na suhoj grani, pa će drugi njezinu baštinu razgrabiti«.

»Velečastni gospodine, ja nisam na to nikada ni mislio; ja Otiliju ljubim radi Otilije, ne računajući, da li je ona bogata ili siromašna. Ja sam muž, pak ću znati, da mi je kao mužu dužnost uzdržavati ženu«.

»Posve mudro rečeno, a ja vam vjerujem, da vi ovako i mislite i osjećate danas, pak nemojte na to i u buduće zaboraviti«.

»Sumnjate li može biti o tom ?«

»Ne, ja ne sumnjam, ali me žalostno izkustvo uči, da se često i najsvečanija rieč nogama gazi, a obećanja da se zaboravljaju. Ne, prijatelju, ja vas znam, da pošteno mislite; vjerujem, da Otiliju ljubite radi Otilije, i vriedna je toga, jer ona ako vam i ne donese bogata miraza, doniet će vam ono, što više vriedi no srebro i zlato, a to je čisto srce, ljubav i štovanje, pak dobru volju, da vam bude vjernom pratilicom u vašem životu«.

»Velečastni, ja više i ne tražim!« — odvrati Janko, — »a moje želje nisu preko toga ni prije sizale«.

»Liepo od vas« — doda velečastni — »i ja sam

Digitized by Google

s vašim očitovanjem zadovoljan, jer mislim, da ste i vi proniknuti dostojanstvom žene, koje joj je Bog u družtvenom životu namienio, i kako ga je mudri Sirak u knjizi mudrosti iztaknuo: »Tko je našao mudru i pametnu ženu, našao je neprocjenivo blago«. Pustite i vi, da vam bude u kući kraljicom, ženom, a ako Bog da i majkom, pak ne ćete svoje odluke nikada požaliti. Ja poznam Otiliju u dušu; ona će se poput nježne biljke uz vas priviti, te vam sladiti svojom ljubežljivošću i susretljivošću dane života. Ali ona je tankoćutna i osjetljiva, pak da doživi kakovo razočaranje, da vidi, kako ju odnemarujete, to bi ju, vjerujte, duševno ubilo — ona bi poput proljetna cvieta na vašem krilu povenula. O zaklinjem vas i molim, ne dajte, da do toga dodje«.

»Ne će, ne će nikada, kunem vam se poštenjem i spasenjem svojim«.

»A sada, pošto se stvar kraju primakla, ne preostaje drugo, no da izvršite, što ste nakanili. Vi znate, što ste nakanili. Vi znate, što ste kao kršćanin dužan učiniti«.

»Valjda ono, što sam već obrekao, da ću učiniti!« — zbunjeno će Janko.

»Da, ono, ali još nešto; vi morate kao nov čovjek čistom dušom i savjesti stupiti u novi život — u brak. Vi ćete se izpoviediti i pričestiti, pak s pomoću božjom postati zakonitim mužem Otilijinim«.

»Velečastni je uvjeren, da sam se uviek smatrao kršćaninom, ako i nisam svoja kršćanska čuvstva na veliko zvono objesio, ja ću toj dužnosti i ovaj put zadovoljiti«.

Ivan postao nemiran. Krv mu u lice udarila te sa bolnim čuvstvom odvrati:

»Prijatelju, čovjek ne treba da se upravo iztiče

Digitized by Google

na vidiku ostaloga svieta svojim kršćanskim osjećajima, ali pamtite dobro, pravi kršćanin ne će se nikada stiditi svoje vjere, svojih dužnosti, pak morao ih i javno vršiti. Ja se bojim, da ste vi svoja načela crpli iz mutna vrela. Prijatelju, budite podpun čovjek, budite srcem kršćanin, jer mi je u tom jedino jamstvo, da ćete i kao kršćanski suprug dužnosti svojoj podpuno zadovoljiti«.

Janko postao smeten. Za čas zašutio, ali sabrav se, svečano odvrati:

»Štujem vas, kao nikoga na svietu. Znam, da govorite i radite iz najdubljeg uvjerenja. Ja vam se i u tom pogledu podpunoma pokoravam«.

Ivan imao službu u crkvi, pak morao razgovor zaključiti. Jošte mu jednom stavio na srce, što mu je već prije rekao, pak se dogovorili, da će buduće nedjelje na zapis, a na duhovski ponedjeljak na vjenčanje. Do toga ovršile se neke formalnosti, nuždne za vjenčanje. Jankovi su roditelji privoljeli, premda bi možda bili voljeli, da nije došlo do ženitbe, ali već Ivanu za za volju nisu prigovarali. Hermina je uzela brigu, da opremi mladu, i ona je to činila iskrenom nesebičnom sestrinskom ljubavi. Vjenčanje se ovršilo u crkvi sv. Marka, a vjenčao ih sam velečastni Ivan Brigović.

Prizor vjenčanja bijaše divan i ganutljiv. Jutarnje sunce prodiralo kroz prozor u svetište crkve, te se rekao bih zaustavilo na nevjestinu licu, ovjenčavajući joj svojim tracima glavu, na kojoj je liepo pristajao mirtov vienac. Mladenci odgovarali razgovjetno i jasno, da je svatko od prisutnih mogao razumjeti i čuti. Na svršetku sa nekoliko rieči oslovio ih Ivan, rieč mu u grlu zapinjala, pa morao prekinuti sa vrućom željom: »Bog vas, djeco, blagoslovio«.

A Makso? I on se za vrieme našao u Višnjevi-

Digitized by Google

ćevoj kući, gdje su ga pazili upravo onako, kao što ga je pazila grofica; ali što će s njim sada? Čudnovato, on je drhtao nad Otilijinim životom, on je danomice za nju molio i za njezinu sreću dao služiti mise kod fratara; pa ipak u cielom tom važnom poslu njega nije nitko pitao za savjet i mnienje, te ni ista Otilija. Je li ga to boljelo? Može biti, ali tko da misli na ubogog slugu, komu bi vriedio njegov savjet? A ipak uza sve prijatelje, što ih je imala Otilija, Makso je bio prvi i najveći, pripravan u svako vrieme za nju i sebe žrtvovati. Njemu najbliži bio Ivan, pak s toga bi se on i jedino na njega obraćao, ako je već htio da komu izjada svoje jade i odkrije želje.

»Velečastni« — prihvati ga poslije vjenčanja Makso za ruku. — »Ne zamjerite, nešto bih vas zamolio«.

»Govori!« — prijazno će Ivan.

»Ne mislite, da bih se htio komu narinuti, ali držim, da ne bi svoj zavjet održao, kad bi Otiliju ostavio. Meni je težko, da o tom govorim s Jankom ili s Otilijom, učinite vi to mjesto mene«.

»Drage volje, a po sebi se razumije, da ju ne ćeš ostaviti, ali jedno mi ne ide u glavu; tebe mori prekomjerna briga za Otiliju. Umiri se, njoj ne prieti nikakova pogibelj«.

»I to je moguće, ali — ali moglo bi nadoći vrieme, kad bi me mogla trebati, kada će jedino biti na mene upućena«.

»Ne govori o tim slutnjama pred nikim, jedno, jer ne imaju temelja, a drugo, mogle bi se zlo tumačiti«.

»Ne bojte se, velečastni, ta Maksova su usta pogotovo okamenila; što kažem vama, budite sjegurni, da ne ću nikomu drugomu kazati«.

Uglavilo se, da Makso ostane uz Janka i Otiliju.

Mladenci poslije vjenčanja smjestili se u svom

Digitized by Google

stanu, pa stali živjeti novim životom. Janko je doduše želio, da proputuje prve dane ženitbe Italijom, ali ga je Otilija od toga odvratila.

Ivan mislio i razmišljao mnogo i mnogo o životu ljudskom i njegovoj borbi, po sto put dolazila mu na pamet Otilijina legenda, pak se nije mogao oteti misli, da bi možda bilo bolje po nju, da se ugledala u svoju zaštitnicu, pa u mjesto mirtovim viencem, da si ovjenčala glavu djevojačkom koprenom. Tko bi znao?

XIII.

Ilonkini dvori.

Karlović se tužna srca rastao s Ilonkom, ali u čvrstoj nadi, da će iza toga rastanka sliediti sastanak, koji će ih sjediniti za cieli život. U njegova principala bio razgranjen posao, a on se u mladog Pavišu podpunoma pouzdavao, te mu najzamršenije parbene poslove povjeravao, a s njegovim radom i uspjehom bio je podpunoma zadovoljan. Sudovi priznavali vještinu i sposobnost mladog pravnika, pak mu proricali na tom polju sjajnu budućnost. Paviša bio marljiv i neumoran, pa je veći dio dana za pisaćim stolom u svojoj pisarni probavio. Radio je promišljeno, svakoj i najmanjoj stvari išao do koriena, razglobio ju u svojim potankostima i on ju je morao dobiti, ako ne bijaše nepravedna, a takve bi uviek odklonio.

»Mladi gospodine«, — znao bi mu reći principal, — »ne činite pravo, što odbijate parnice, za koje niste uvjereni, da ćete ih dobiti; ta upravo u ovako sumnjivim stvarima pruža vam se prilika, da razvijate svoju vještinu«.

»Ne, gospodine, ja se takovih parnica nikada ne laćam, i ja se odričem slave, koju bi mi one donieti

Digitized by Google

mogle, jer svakako da ih dobijem, bila bi nepravda za onoga, koji bi ju izgubio«.

Nadošla parnica i to znamenita parnica obćine sokolovačke proti vlastelinstvu Borićevačkomu. On je tu parnicu sa nekim oduševljenjem uzeo u ruke; jedno, jer je iz spisa razabrao, da Sokolovčani imadu pravo, a drugo, što mu se pružila prilika, da za svoje selo, za svoju obćinu i za svoju braću nešto uradi. Nu što je više proučavao pisma, to mu je postajalo nekako tjeskobnije u duši, jer je u prljavim poslovima ove parnice bio upleten stari Miškolcy kao providnik i vlastelinski punomoćnik. Dobije li parnicu, a nedvojbeno će ju dobiti, tada su eto izbili na javu nečisti poslovi providnikovi, a on je Ilonkin otac. I sad se opazio u škripcu. Karlović je časak oklievao, ali se sjetio, da pravda mora imati zavezane oči, a on kao mićenik njezin, da se ne smije na nikoga obazirati. Parnica je izpala povoljno po Sokolovčane, i oni došli u posjed pašnjakâ, što si ih je bilo vlastelinstvo neovlašteno prisvojilo. Sreća bila po Miškolcyja, što se stari Kalamary slabo razumio u urbarske poslove, te mu u obće gospodarstveni odnošaji nisu zadavali velike brige. Miškolcy bio zadovoljan, što je tako s lahkoga prošao, a Kalamary imao i odviše razloga, da ne dira u njega. Ova je parnica u velike podigla Pavišin ugled i kod njegova principala i kod naroda, koji ga stao štovati i ljubiti, pak u njemu nazrievati svoga prijatelja. Karlović stao sad snovati, da radi samostalno za sebe. Sučić bio mu na ruku, a na njegovu preporuku dobio pravo odvjetovanja u križevačkoj županiji.

Sada mu je bila najpreča briga, da se oženi. On je Ilonku ljubio, o tom je bio svjestan, a znao je, da ga i ona ljubi; nesretni su ih zapletaji na vrieme razstavili, ali Paviša je bio uvjeren, da taj rastanak ne

Digitized by Google

će za dugo potrajati. Ilonka mu obrekla pisati. Ona je rieč svoju održala, te mu redovito svakog tjedna po koje pisamce odaslala. Zadocnio li je koji list, bio je Paviša nemiran, bojeći se, da nije kakova nova neprilika nadošla. Ilonkini listovi bili kratki, ali značajni; u njima se odražavala njezina čista duša, koja je čeznula za što skorijim sjedinjenjem, komu se ona pouzdano nadala, a u toj nadi trajala život zabavljena mišlju sa svojim Pavišom. Mladi Karlović uživao u čitanju tih listova, samo mu je bilo težko, što joj po medjusobnom dogovoru nije mogao odgovarati. A što bi joj odgovarao? Da ju ljubi; ta o tom je bila Ilonka u svojoj duši podpuno uvjerena. Na jednom bivali su listovi rjedji, dok nisu posvema izostali. Prošao mjesec, prošla i dva, a Ilonka mu se ni jednim potezom pera nije javila. Paviša mislio, da je oboljela ili da je po sriedi kakova spletka, koja bi ih htjela razdvojiti. Ne bijaše ni jedno ni drugo, već nešto trećega.

Miškolcy, kako smo jur spomenuli, razkrstio se je sa Kalamaryem, napustio službu, ostavio Boričevac, pak se povukao u zatišje na svoje dobarce u Zagorje u Višnjevac. Višnjevac bijaše u neku ruku mala plemićka šljivarija od kakovih 120 jutara zemljišta. Miškolcy ga kupio na javnoj dražbi za 16.000 forinti. Prijašnji gospodari, navikli u bezbrizi živjeti, nisu u nj ulagali truda ni pažnje, pa im je za to nazadovalo i propalo. Miškolcy bio vrstan gospodar, marljiv i radin, te je još kao Boričevački providnik ulagao mnogo truda i novca, da ga osovi i pridigne. Višnjevac je imao krasan položaj na malenoj visočini, obrubljen šumom i vinogradima, odkale ti se pružao krasan vidik na sutlansku ravan i štajerske bregove. Dvorac bijaše od drva i zapušteni, te je nalikovao više seljačkoj kući, nego li vlastelinskoj kuriji. Naši stari u obće nisu marili za spoljašnji

Digitized by Google

ukras, oni su bili sretni, ako su i pod starim krovovima mogli udobno živjeti. Miškolcy imao je drugu osnovu. U tom zatišju odlučio je proživjeti ostatak svoga života. Primicao se već 60. godini, a u tim godinama mora čovjek ozbiljno misliti i računati, što no rieč, na zadnje kotače. On se nije trebao bojati, da će mu čega uzmanjkati, jer si je tečajem svoga službovanja stekao liepi imetak, da bi mogao i u napredak bezbrižno živiti. Miškolcy nije imao velike obitelji. Ilonka mu bila jedino diete, pak njoj i njezinoj budućnosti odlučio je stari svu svoju brigu posvetiti. Za njezina djetinstva zaokupljen drugim brigama i poslovima, nije se mnogo njom zanimao. Njezin uzgoj ostao je jedino na brizi materinjoj; nu kako je ova umrla, a Ilonka ostala sama, kano da se u njega probudila otčinska ljubav, pak joj gledao, u koliko su mu to okolnosti dopuštale, i zadovoljiti. Naobrazila se u samostanu, gdje je provela pet godina; povrativ se kući, pomagala je otcu u kućnom gospodarstvu.

Prošlo već pol godine, što je Ilonka kod svoje tetke u Nedelišću, a očekivala neuztrpljivo čas, kad će ju otac kući povesti. Ilonka je ljubila otca, ali ga se i bojala; njegovo mrko lice i ozbiljan pogled nije joj mogao ugrijati srce onim nježnim čuvstvom, što ga često opažamo medju djecom i roditeljima, a koje radja neograničenim povjerenjem medju jednim i drugim.

Miškolcy bio zabavljen na Višnjevcu. U njega bilo zidara, tesara i drugih majstora, koji su imali čedan višnjevački dvorac pretvoriti u ubavo vilinsko plandište. Dvorac kao da se iz svojih ruševina uzdigao u novom svečanom ruhu u švicarskom slogu; nad dvorcem već ti iz daleka padao u oči ukusan napis na pozlaćenoj ploči: »Ilonkini dvori«. Oko dvora dao je načiniti perivoj sa raznolikim cviećem i nasadima, izmedju kojih

Digitized by Google

se vijugahu puteljci, nasipani sitnim šljunkom i obrubljeni malenim trobojnim ljetvicama. Za kćer dao je urediti tri posebne sobice, a poznavajući njezinu nabožnu ćud, u jednoj je načinio kao mali žrtvenik sa slikom djevice Marije. Pokućstvo u Ilonkinoj sobi bilo je birano i po najnovijem ukusu. Kad je Miškolcy i to svršio, pošao je po kćer, da ju uvede u njezine dvore. Razstanak s tetkom bijaše kratak i usrdan. Miškolcy zahvalio joj se na ljubavi, oprostio se s njome, a Ilonka poljubiv joj ruku, preporučila se i nadalje za svaki slučaj njezinoj brizi i ljubavi.

Nekim osobitim čuvstvom sreće i zadovoljstva snatrila je Ilonka uz otca na ukusnim kolicama, pod kojima su bila upregnuta dva vilovita vranca. Otac pokazivao kćeri krasni okoliš, kojim su prolazili, pokazivao joj sela i gradiće, s kojima bi se sastajali, ali sve je to slabo zanimalo Ilonku. Njezine se misli gubile u daljini Boričevca, gdje joj osvanula u večernjem sjaju obasjana slika Paviše Karlovića. Ona je šutjela, a i otac joj se počeo baviti drugim mislima. Sunce se upravo gubilo za visinama Donatova briega, kad su se našli na domaku Višnjevca. Ilonka ga jedva jedanput za djetinstva vidjela; ali da bi to mogao biti onaj stari Višnjevac, po kom se za djetinstva šetala, ne mogaše ni vjerovati. Uzdignuv glavu, zabljesnu joj pred očima zlatna slova, što se nad dvorcem zaokružila: »Ilonkini dvori«.

»Otče!« — uzdahnu Ilonka — i baci mu se na grudi.

»Ilonko, doveo sam te u tvoje dvore, gdje se ne ćeš trebati bojati ni progona ni napasti, gdje ću te, ako uztreba, braniti ja i savjest tvoja«.

»Hvala ti, otče!«

Više nije mogla reći, pak osloniv se otcu na rame,

Digitized by Google

uzpela se u gornji sprat dvorca. Otac ju uveo u njezin novi stan.

»Razpravi se i uredi stvari po svojoj volji, sad će ti ih sluga donieti. Razmještaj ih po svojoj volji; trebaš li što, služavka će ti pomoći; a tada sadji dolje, da se razgledaš, dok bude vrieme za večeru«.

Miškolcy pregledao okolo gospodarstva, bilo sve u redu; dao naputaka za sutrašnji dan, pak se vratio u dvorac i sio na klupu na verandi i čekao Ilonku. Ilonka došla, pa sjela do otca.

»Otče! mene kano da hvata omaglica; ova nagla promjena uzrujala mi živce. O, zlati i jedini otče! Ti si u istinu na mene i previše mislio, a hoću li ti se na ljubavi ikada odužiti?«

»Ne govorimo o tom«, — blago će otac — »ako budeš sretna, i ja ću biti podpunoma zadovoljan. Sutra pokazat ću ti naše gospodarstvo. Sutra ćemo stvoriti osnovu našemu gospodarenju; tvoja će biti, da preuzmeš upravu, da budeš kućanicom«.

»A misliš li, da bi u mene bilo dovoljno spreme i vještine?«

»Ne sumnjam; ti si se znala iznaći u Boričevcu, znati ćeš se ponieti i u svojim dvorima«.

Sluga ih pozvao k večeri. Kod večere razgovarali o tetki i o Nedelišću. Otac pripoviedao o uredjenju Višnjevca i ljetošnjem gospodarenju, pak jer su bili oboje umorni od današnjeg puta, pošli na počinak. Otac je izpratio kćer do njezinih soba, poslao joj služavku, da ju posluži i sa laku noć, poljubiv ju u čelo, pošao i on na počinak.

Služavka joj zapalila svieće na srebrnim svienjacima, doniela joj vode za umivalo, pak zapita:

»Milostiva gospodjice, zahtievate li još štogod, da vam donesem?«

Digitized by Google

»Ništa, diete moje. No kaži mi, kako ti je ime?«

»Vera«, — odvrati djevojka. — »Gospodin me je uzeo u grad, da vas dvorim«.

»A šta su ti roditelji?«

»Otca nemam, umro mi je, a majka služi nadnicom, umije prati, šiti, razumije se u vrtu, pak ju u tom poslu često trebaju u gradu«.

»No budi dobra, pak ćeš uz nas dobro prolaziti. Jesi li u školu polazila?«

»Željela sam i bila sam upisana, te jednu godinu i polazila, ali nesrećom otac mi umro, a mati me izvadila iz škole; sad jedva poznajem slova«.

»A bi li htjela učiti?«

»Drage volje, ali na žalost nema prilike«.

»Naći će se prilika, samo ako bude u tebe volja; a sad možeš otići«.

»Milostiva gospodično, ako bi me možda noću trebali, izvolite samo pozvoniti; ja ću vas čuti«.

»Dobro, dobro; ne ću te trebati«.

Veri bilo 16 godina, pristalo djevojče ugodne vanjštine, ali sirotanče. Liepe li prilike za dobro djelo.

Ilonka ostala sama i sad je istom imala priliku, da razgleda svoj stan i po njem namještaj. Čudila se otčevoj brizi i malne razsipnosti, što je kod njega bilo nešta neobična, ali svakako odavalo njegovo plemenito srce. Najugodnije se je dojmila sobica, uredjena kao za bogomolju sa klecalom i križem od slonove kosti na mramornom stalku. Nad klecalcem visjela slika Djevice Marije u velikom obliku u pozlaćenom bogatom okviru.

Bila umorna i uzbudjena, a opet joj se nije dalo na počinak. Sjela na naslonjač, udubla se u misli, koje joj se u nekoj omaglici križale malenom glavicom, ali uviek zaustavljale kod jedne pojave, a ta bijaše Paviša Karlović.

Digitized by Google

»Da, sutra ću mu pisati i javiti, gdje sam, sada već nema zapreke, da mi i on odgovara, a valjda je na domaku i vrieme, da pokuša i posljednji i najvažniji korak, koji bi nas doveo k cilju. O Bože, što je ljubav? Zar vrst trenutačne boljetice? O nije, jer bi tada moja bolest odviše dugo trajala. Što je ljubav? Zar čeznuće za nedostižnim ciljem, koji nam se to više odmiče, što mu se više primičemo. O ne, jer bi tada ona bila zarodak neizmjernih boli, koja bi vodila čovjeka do izvora, koji bi mu na dohvatu presahnuo. A ipak ja ljubim, a ova ljubav budi u meni sladka čuvstva; ja čeznem za predmetom, u koji mi je duša utonula, ali u živoj nadi, da ću se s njim za uviek sjediniti. Ja ljubim Pavišu, jer u njem gledam sve vrline i kreposti u harmoničnu skladu; ljubim ga, jer on i mene ljubi. — Ali da sam se prevarila? Ne može biti, jer onda ne bi bio onakav, kakova mi ga moja duša predstavila. — Ne, Paviša ne može hiniti onoga, čega ne osjeća. Dà, sutra ću mu pisati. A zašto ne danas?«

Ilonka ustala, da potraži papir i crnilo; nije ga bilo, pa je morala odgoditi na sutra. Stala se razpremati. Prije nego li je legla, izmolila je pred slikom Bogorodice običnu svoju molitvu, te se preporučila njezinoj zaštiti.

»Što ću sanjati«, — pomislila, kad je legla — »to ću upamtiti, da vidim, hoće li se obistiniti, što sviet obično priča i naklapa«.

Ali kako bijaše umorna, usnula je čvrsto, te joj se istom pred zoru stvorio bajni vidik u milovidnoj pòdolici, obasjan tracima radjajućeg se sunca. U drvoredu cvatnih jorgovana opazila Karlovića s knjigom u ruci, gdje šeće i nešto šapće; najednom mu izpala rieč »Ilonka« i u taj par djevojka mu se privinula na grudi. Ilonka se prenula, ustala i otvorila prozor; stalo se da-

Digitized by Google

niti, a sa istoka radjati sunce. Liepo li je u božjoj prirodi; cvieće veselo dizalo glavice, ptičice po granju i busenju čvrguljale, sve, sve bijaše liepo, ali u toj ljepoti ne bijaše njezina Paviše.

Pošto se spremila, sašla je u dvor, da se razgleda. Po dvorištu prhutala perad, kvočka prizivala piliće na hranu i domaći joj se kudrov stao ulagivati i penjati po skutovima. Pošla u vrt, a onda se zaputila prema gospodarskim zgradama. Ovdje je već našla otca sa služinčadi, koju je upravo odpremao u polje na oranje.

»Dobro jutro, otče«, nježno će djevojka — »ti si po staroj navici uranio«.

»O, navika je najbolja škola, a služi i zdravlju, pak mi je sada veća volja za rad i gospodarstvo, kad radim za sebe i za tebe«.

Stari poveo kćer u staju, pokazao joj blago, telad itd. Sve je to bilo čisto i ugojeno, da ti je upravo godilo, kad si gledao. Prošetali se cielim gospodarstvom. Otac joj pokazivao pojedine predmete i strojeve, pak rekao:

»Evo, ovo je moj posao, na mojoj brizi«.

Za tim ju odvede u dvor i dvorište, bašču i perivoj, te opet reče:

»A ovo kćerko, to je opet tvoje i ja se nadam, da ćemo u tom zatišju zadovoljno živjeti«.

Ilonka slušala otca, ali se nije njegovim razgovorom zanosila. Otac joj je doduše upriličio udoban boravak, ali zar će ona u tom zatišju vjekovati? O, drage bi volje, ali jedino uz svoga Pavišu; ali ona se nije usudila otcu ni jednu rieč o njem progovoriti.

Ilonka pisala Paviši, izviestila ga o promjeni, što je u njihovim odnošajima nastala. Molila ga, da joj piše, te mu naznačila poštu, na koju će odpremati svoje listove.

Digitized by Google

Dan za danom prolazio, Ilonka, premda uviek u poslu, izjedala se u brizi i nemiru, jer od Paviše nema odgovora, a evo već mu i treće pismo odpremila.

Jedne nedjelje poslije podneva odvezao se Miškolcy na šetnju u susjednu Rogatačku kiselicu, pak uzeo i kćer, da se raztrese, jer je od neko doba na njoj bio opažao tragove duboke nujnosti. Mislio je, da će joj se medju svietom, u zabavama, lice razvedriti, ili misao, što ju dosele držala kao sputanu u verigama, navrnuti na drugu stranu. Miškolcy je naslućivao, što se zbiva u duši Ilonkinoj. Ali ni vreva, ni žamor otmena svieta, ni glazba, ni zabava, ne imadjahu za djevojku privlačive sile. Za večer bio zakazan koncerat sa biranim programom, ali Ilonka molila otca, da se vrate kući. Otac joj dakako želju izpunio, te potražio kočijaša. Do toga pošla Ilonka na poštu, da se upita, ne ima li za Višnjevac listova. Bilo ih, ali iz Križevca ni jednoga, a poštar ju ujedno uvjerio, da se ne sjeća, da bi odanle koj list u obće stigao na njegovu poštu. Ilonka se snuždila, bilo joj gotovo da proplače, gušila se u bolima, a nije imala nikoga, da mu se izjada.

Došav kući, oprostila se s otcem i pošla u svoju sobu. Razpremiv se, bilo joj je prvo, da se baci na koljena pred slikom prečiste Bogorodice. Htjela je moliti, ali nije znala, nije mogla da moli; sklopila je ruke, a oči digla u vis i uzdahnula:

»O prečista Bogorodice, jesam li u istinu tolika griešnica, da si me i ti ostavila?«

Dalje nije mogla, glava joj klonula, a oči zasuzile, plakala je. Potrajalo tako neko vrieme i ona se sabrala, ustala, sjela za stol i uzela pero u ruke, da piše:

»Zlatni Pavle!

Ili ne misliš, ili ne mariš za me, i sama ne znam, dok mi ne odgovoriš; izjeda me neizvjestnost, a ova je

*

Digitized by Google

gorja od smrti. Tri puta sam ti pisala i molila za odgovor, a ti mi se ne ćeš da oglasiš. Pavle, ja sam ti povjerovala, ja sam na tvojoj rieči i zavjeri snivala blaženi san naše buduće sreće; ja sam u životu jedan puta ljubila, a ljubila sam Tebe, a budi uvjeren, da više ne ću nikoga, makar me ti i ostavio. Pavle, jedno te molim, molim te u ime naše ljubavi, odgovori mi makar sa dvie rieči: »zaboravi i prekinimo«. One će biti za mene kobna osuda, ali ja ću joj se pokoriti, samo me ne pusti u neizvjestnosti«.

Ilonka stala, ruka joj drhtala, te nije mogla nastaviti. Napisala dan i podpisala svoje ime, složila list, a sutra ga imala poslati na poštu.

Za čudo drugi dan se sabrala, u očima i u držanju opažala joj se neka neobična odlučnost i odvažnost.

»Vero« — prizva djevojčicu, — »ti ćeš sutra zorom na poštu, da predaš taj list, ali pazi, da si posao točno ovršila«.

Vera bila i dosada njezin običan listonoša. Prošlo tjedan dana, a odgovora nema. Ilonka bila blizu ludila. Jednog dana pospremala nešto po sobi. Na podu za pisaćim stolom pao joj u oči komadić papira, na kom je bilo napisano ime Karlović; dignula ga i problediла; bijaše to omot lista, što ga je Ilonka prije tri tjedna odpremila u Križevac.

»Bože! sada mi je sve jasno; rodjeni otac stao kao čvrsta ograda medju mene i Pavišu. On mi je sagradio dvore, ali da me u njima sa mojom srećom, sa mojim snovima za uvieke ukopa«.

Zalomila rukama, bacila se na divan, pa stala naricati i plakati. Potrajalo neko vrieme, a da nije ni opazila, kako joj otac stupio u sobu, te ju našao na pola onesviještenu, gdje je grčevito u ruci držala zgnje-

Digitized by Google

čeni omot Karlovićeva lista. I njemu je postala situacija jasna, pa se nad njom i sam zbunio i prepao.

»Ubogo diete!« — uzdahnu, ali nije imao snage da ju probudi i k sviesti privede. Sa pretinca pisaćeg stola izvadio posljednje Ilonkino pismo, te ga čitao, ali čitajući uzdrhtala mu ruka, te mu palo na zemlju. Zamislio se, ali se za časak prenuo, jer mu se već kći od nesvjestice pridigla i ukočeni pogled uprla u otca. Suze joj se na očima osušile, ali licem joj se zapodjelo mramorno bljedilo.

»Otče!« — kriknu djevojka — »vidim, da me ljubiš, pak ne mogu, da pojmim tvoj postupak«.

»Saberi se, diete moje«, — tronuto će otac — »pa mi pusti vremena, da si priberem razštrkane moje misli«.

Ilonka htjela da izadje, ali ju otac primi za ruku, te privine na grudi i poljubi u čelo.

»Ne osudjuj me, ako me i ne razumiješ; pomoli se Bogu, da ti udieli jakosti, kako ne bi u ovoj možda najtežoj kušnji u svom životu podlegla.

Ilonka nije ni rieči progovorila, al se previjala u gorkim bolima, te izašla na vrata, ostaviv otca sama u sobi.

»Čini mi se«, — začeo Miškolcy sam za sebe, — »da se zla djela stala osvećivati na nedužnima, a ta je u prvom redu moja kćerka. A zašto? Je li nužda, da bude upravo ona žrtvom tudje strasti i opačine? Tko će znati, da je ona kći jednoga zločinca? Ha! ha! ha! Tako nije Miškolcy do sada mislio; a zašto da ga uznemiruje savjest? Ilonka ljubi Karlovića do ludila, pak zašto da mu ne bude žena, kad on to sam hoće. Ne zamjeram djevojci, što luduje za njim, jer vjere mi, Karlović je mladić svojom vanjštinom, svojom naobraženošću, svojim značajem vrstan, da osvoji svačije srce.

Digitized by Google

Uvjeren sam, da bi se težko našla djevojka, koja bi ga onako na lahku ruku odbila. Ali ako on i ljubi djevojku, što je izvan svake sumnje, bili ju on i onda ljubio, kad bi doznao, da je ona kći čovjeka, koji si je dušu i savjest okaljao najvećim griesima?! A bude li on to ikada doznao, a ja se bojim da hoće, u kakovu bi se položaju ona sirotica našla, kad bi joj muž, koga toliko ljubi, počeo prezirati otca, rod, pak možda i nju samu. O to bi bio udarac gori i veći od iste smrti, ona ga ne bi pregorjela. Da joj sve kažem! — Ne mogu; otac sam joj, pak ne mogu da budem prvi, koji bi joj rinuo nož u nedužno srce. A je li u obće moralo do toga doći?«

Pred starčevim očima kao u živoj slici predstavio mu se sav prošli život, počev od njegova djetinjstva, kad se još kao nejako diete igrao na majčinu krilu. Bijaše to jošte najsvjetlija točka u njegovu životu. Nu kad je kao svršeni gospodarski činovnik stupio u službu baruna Kalamarya, kano da su mu u grudima utrnula sva plemenitija čuvstva; služio je svomu gospodaru ne samo kao ekonom, već i kao nerazdruživi pomagač u svim njegovim pustolovinama. Imajuć pred očima ovo kobno razdoblje svoga života, nehotice je zarumenio, danas se je stidio; ali za onda kano da ga se njegova nedjela nisu doimala. A ipak u toj službi bi proveo sav svoj mladi viek. Istom kad se oženio, kano da se dozvao pameti, te mislio navrnuti na drugu stazu. Nije se dalo, jer je odviše duboko zagreznuo; ali je gledao, da se drži po strani, kad bi se što krupnijega od njega zahtievalo. U toj atmosferi rodila mu se Ilonka, nu sreća za nju, što je prvu mladost proživila u odgojilištu i pod pazkom ljubeće majke, koja ju je kao zjenicu oka pazila i čuvala, da se ne okuži u pokvarenom zraku.

»Prekinuo sam s barunom, ostavio Boričevac, na-

Digitized by Google

stanio se za sebe, ali kamo sreće, da sam i svoju prošlost mogao za uviek zakopati. Žalibože ne mogu. A što sada? Da zapriečim savez, o kojem, rekao bih, da visi sudbina moga djeteta, da ju udam za kakova pristalog čovjeka, komu bi moji odnošaji ostali za uviek nepoznati? I na to sam mislio, ali se bojim, da mi ne će poći za rukom«.

Siromah Miškolcy izjedao se u brizi, a ni od kuda ni tračka svjetla u toj neprozirnoj tami, ni od kuda dobra savjeta; ta on nije imao ni pouzdana prijatelja, komu bi se s pouzdanjem mogao pouzdano povjeriti. Prestao je misliti i ovo ga dosta izmučilo.

»Moram na zrak, da mi se zamaglena pamet razbistri«.

Uzev šešir, izašao iz sobe, pak se zaputio u polje medju težake, koji su mu pospremali sieno. Medju njima otresao se je barem na časak svojih briga.

Ilonka bila zaposlena u kuhinji i smočnici, da prigotovi objed. Podne već odavno minulo, objed bio gotov, stol prostrt, ali se otac nije vratio. U običnim zgodama palo bi to djevojci u oči, dočim danas nije na to ni mislila. Bilo već dva sata, kad se Miškolcy vratio

»Nisam ni mislio; da je tako kasno« — reče, pogledav na uru. — »Ti si dugo čekala«, — obrati se kćeri — »a valjda si i gladna?«

»Ni najmanje«, — tiho će Ilonka. — »Izvoli samo k stolu«.

Za objeda nije se dalo obojici razgovarati, kano da ih muči želja, da se što prije razstanu

»Ali ipak«, — pomislio stari za sebe — »moram da govorim, jer bi inače bilo i gore«.

»Ilonko, tebi je danas pozlilo, bila si uzrujana; a zašto?«

Digitized by Google

»Otče, ako me ljubiš, ne pitaj, jer i ti sam znaš najbolje, kako mi je«.

»Dà, ti si ušla u trag, da sam ja tvoje listove, što si ih slala u Križevac, zaustavljao, pak to ti je mladu krv uzbunilo«.

»Ti znaš, otče, da pred tobom nisam nikada ništa krila. Moje ti je srce otvorena knjiga, ja sam ti otvoreno priznala, da Pavišu ljubim, pak si mi i posljednji sastanak s njim i dozvolio. Zašto onda priečiš, što je sam Promisao Božji zaključio?«

»Ako je to Bog odlučio, kako ti kažeš, onda možeš biti umirena, da ni ja toga ne ću moći zapriečiti; ali ja kao otac obvezan sam u duši, da to zbliženje zapriečim, upravo iz ljubavi prama tebi, jer ti taj savez ne bi donio blagoslova«.

»Ne razumijem te«, — odvažno će djevojka, — »ali kažem ti, da me tvoj postupak dovodi do očaja, a možda i do ludila. Ti si mi priugotovio liep stan, pa koje se diete ne bi zanosilo tim zvučnim imenom »Ilonkini dvori«; ali ako bi ti dvori bili zlatni kavez, u kojima bih ja osamljena imala provoditi mladi život, onda ti u istinu hvala na njima. Siromaška potleušica sa slamnatim krovom bila bi mi milija uz moga Pavišu od najsjajnijih i najrazkošnijih dvorova ovoga svieta. Ali kaži mi po duši, što ti je Paviša sakrivio, zašto ga mrziš?«

»Ne mrzim ga, diete moje; dapače ja ga visoko štujem, pa upravo za to, što ga štujem i cienim kao uzorna mladića, ne bih želio, da mu budeš ženom«.

Ilonka se okamenila, pa skrstiv ruke na prsima uprla divlji pogled u otca.

»Otče!« — zavrisnu bolnim glasom djevojka — »ti me dakle držiš nedostojnom i nevriednom, da nosim Karlovićevo ime. Ako Boga znadeš, razjasni mi tu za-

Digitized by Google

gonetku, ili, ili« — i djevojka si objema rukama sakrila lice.

Miškolcy opazio, da je previše rekao, ali poreći nije više mogao, a nije ni znao, kako bi joj se jasnije izrazio.

»Ilonko!« — nastavi otac — »ostavimo to vremenu, primiri se, pa ako je u tebe tolika vjera, da vjeruješ, kako vas je Bog jedno za drugo stvorio, e pa onda spasit će te vjera«.

»Ti mi se na posljedku rugaš,« — dahnu Ilonka. »O da si me i nadalje kod tetke ostavio, prištedio bi mi bio gorko razočaranje, kojemu se nikada nadala nisam. O majko moja, kad si me već morala ostaviti, zašto nisi i mene povela sa sobom?«

Staromu bilo previše, pak ne čekajuć crne kave, ostavio sobu i pošao za poslom.

»Ako je Božja volja« — prošaptnula Ilonka za sebe, kad je sama ostala, — »bit će, rekao je otac; pak je pravo rekao, jer je sudbina ljudska u njegovim rukama; zašto da se uzrujavam? Bog je moj štit, moja obrana, a koga da se onda plašim? Možda sam danas otca uvriedila, a to ipak ne bih smjela«.

Pospremiv stol, pošla je u svoju sobu, pala na koljena pred slikom Bogorodice, te vruće kao nikada prije izmolila onu uzvišenu molitvicu u slavu Marije: »Zravo kraljice, majko milosrdja, živote slasti i ufanje naše zdravo!«

Poslije molitve gotovo se preporodila, a u duši kano da joj se pomolilo svjetlo, srce joj stalo mirnije kucati, a licem i očima zapodjela se predjašnja vedrina.

»Ako je Božja volja, biti će«, — šaptala za sebe, — »ja ću se moliti presvetoj Bogorodici, da to bude u istinu njegova volja«.

Bilo već i pet sati, kad je Ilonka sašla u perivoj

Digitized by Google

medju cvieće, da ga oplievi i zalije. Od djetinstva bilo joj cvieće najmilija zabava, te se medju njim smatrala kao medju svojim drugaricama. I Karlović ju malo ne svaki put našao medju cviećem, a ne ima sumnje, da je ona i ovaj put na Pavišu mislila.

Kad su se posljednji put razgovarali, o, tada ju je ljubio i zavjerio joj se, da je nikad ostaviti ne će; ali danas je već tome pol godine minulo, što od njega glasa ne ima. Bog zna, nije li ju možda zaboravio? Ne može biti, njezino ju oko nije prevarilo. Stala šetati vijugastim puteljcima prema Rogatačkoj nizini. Sa briega vidjela bjelasajući se put, što se protegao ravnicom i gleda i zuri, a oko joj razabire prašinu, što se u zraku uzvitlala od kolica, koja su drumom jurila.

Hoće li ravno u Kiselicu; ta kamo bi drugamo? Ali kolica skrenula s glavnoga puta, pa se uzpinjala brežuljkom, koji je vodio do njezina dvorca. Riedak slučaj, jer se u cielo ovo vrieme, što je ovdje, nije ni jedan gost u Višnjevcu pokazao. Ilonka se vraćala kući, pa se našla na verandi upravo u onaj čas, kad su kolica zaokrenula u dvorište. Gospodin, što se vozio, bio u putničkom odielu, sav zaprašen, da mu se ni boja na odielu nije razpoznavala. Skočio s kola, pak se zaputio ravno prema dvorcu.

Ilonka gleda, tare si oči, mienja boju, podrhtava na svim živcima, skoči sa verande, te se baci u naručaj nadošlomu s veselim uzklikom:

»Pavišo!«

»Ilonko!«

Oboje umuklo, te se jedno u drugo zagledalo.

»O Bog hoće, da budemo svoji, a kad on hoće, nitko nas ne može i ne smije razstaviti« — prošapnula djevojka.

»Ti dolaziš ravno iz Križevca«.

Digitized by Google

»Dà, ravno od kuće. Mučila me briga, što mi se već toliko vremena ne javljaš, pak sam se pobojao, da se nije kakova nesreća dogodila, da me nisi možda zaboravila!«

»O zlatni Pavle!« — dahnu djevojka, — »ti ipak slabo poznaješ svoju Ilonku, kad ti se takova misao mogla roditi u glavi; ali ovdje nije zgodno mjesto za razgovor; razpremi se; ti valjda koji dan ostaješ kod nas?«

»Svakako, jer želim, da konačno uredim naš odnošaj. Nu gdje ti je otac?«

»U polju za poslom, ali će se doskora vratiti«.

»Ilonka se smela, jer ju uznemirivao prvi susretaj sa otcem, koji bi im mogao cielu osnovu pokvariti; u prvi trenutak nije na to ni pomislila, ali sada stvorio joj se cieli prizor od prije podneva pred očima.

Paviša izprašio si odielo te se umio, pak htio da ide pred otca.

»Kamo ćeš?«

»Pred otca, da mu se predstavim«.

»Dobro, naći ćeš ga u livadi, kakovih deset časaka od ovuda; ali molim te, budi oprezan, ti ga znaš, kakav je, pak se bojim — — —«.

»Ne boj se, zlato moje, ja se nadam, da ćeš biti s nama zadovoljna«.

»Idi u ime Božje«, — odvrati djevojka, te mu pokaza put u livadu.

Paviša pošao sigurnim korakom, sabran, sa ozbiljnom nakanom, da odkloni svaku zapreku, koja bi mu stajala na putu. Načinio istom kakovih 300 koraka, kad iz daljine opazi, gdje se stari Miškolcy vraća kući.

Miškolcy bio zamišljen, te mu se cielo vrieme vrzla glavom misao o Ilonkinoj sudbini. On je već deset puta šaptom spomenuo Karlovićevo ime, ali bez ikoje

Digitized by Google

primjese mržnje ili zlovolje; u običnim okolnostima on bi ga drage volje kao zeta prigrlio na svoje grudi.

»Tko se to spušta nizbrdice?«

Miškolcy sustane i gleda, ali nije mogao razabrati. On se u obće nije nadao nikomu, a i sami susjedi bi ga riedko polazili. Nepoznanac koracao dalje i već se na kakovih dvadeset koraka primaknuo staromu, koji je još uviek na svom mjestu stajao. Sad istom prepozna prihodnika, ali se namah i smete, te ne zna, nebi li najvolio, da odmagli nevidom. Bijaše prekasno, jer je Paviša skinuo šešir, te se duboko poklonio i pozdravio ga.

»Karlović«, — promuca stari. — »Odkuda ste vi pali u našu zabit; kojoj li sretnoj zgodi da zahvalim vaš posjet, ako je meni namienjen?«

»Došao sam ravno do vas«, — odvrati Paviša — »a nadam se, da ćete me prijateljski primiti kao starog poznanca i susjeda iz Boričevca«.

»To se razumije«, — odvrati stari, — »ali ajdemo kući; vi ste se valjda već predstavili Ilonki?«

»Jest, ja sam bio u vašem ubavom dvorcu i Ilonka me uputila do vas«.

Miškolcy ga pronicavim okom pogleda i prvi dojam, što ga je na nj učinio, bio je povoljan.

Doista Pavišina pojava morala je na prvi pogled svakoga osvojiti. Ugodna vanjština, ozbiljno držanje, fina kretnja, prijazno lice, bistar i čist pogled, crne oči, sve je to djelovalo na staroga kao neka privlačiva neodoljiva moć, kojoj se nije dalo opirati.

Putem razgovarali o gospodarstvu, o ljetošnjoj privredi i o izgledu na budućnost. Stari se dotaknuo i odnošaja u Boričevcu, te pitao za ovoga i onoga, koga je bolje poznavao, pa napokon skrenuo i na Sokolovačku parnicu.

Digitized by Google

»Budite umireni«, — prijazno će Paviša — »parnica se svršila, pravda pobiedila i seljacima dalo se pravo; sad je sve mirno i zadovoljno. Vlastelinstvo je moglo mirne duše pregorjeti parnicu, i ono ju pregorjelo; a narodu je bilo pomoženo. Danas se ona više i ne spominje«.

»I to je po svoj prilici vaša zasluga, jer ste štedili one, koji bi za nju morali odgovarati, ja vam zato hvalim«.

»Ne imate na čemu hvaliti, ja sam vršio samo svoju dužnost, kojoj se ne ću nikada iznevjeriti«.

U razgovoru prispjeli u dvorac. Ilonka ih postrance motrila, te sa svojim opažanjem bila zadovoljna.

»Ilonko!« — zovnu otac.

»Evo me, otče, zapoviedaš?«

»Došao nam gost, ali ti si ga već vidjela, pak imaj brigu, da ga podvoriš, kako se ne bi na gospodare Ilonkinih dvora mogao potužiti«.

»Odvisi jedino od tebe«, — u šali odvrati Ilonka.

Dok je bilo vrieme za večeru, poveo je Miškolcy gosta u perivoj, da se razgledju po Ilonkinom gospodarstvu; poveo ga u staju i žitnice, da mu pokaže sve, što bi jednog gospodara moglo zanimati. Za večere je tekao razgovor o običnim stvarima. Paviša pripoviedao zgode iz svoje obitelji, pripomenuo, kako mu se sestra udala, bratić oženio itd. Staroga to slabo zanimalo, ali Ilonka ga pazljivo slušala, jer je u duši Karlovićevu obitelj smatrala svojom obitelju. Da je mladi Karlović u ozbiljnom poslu došao, bio je stari uvjeren. Sav dosadanji razgovor činio mu se kao predigra za ono, što bi imalo slieditи. Stari uvidio, da ta neizvjestnost ne može dugo potrajati, s toga odluči, puklo kud puklo, da se znade, što će biti od Ilonkina i Karlovićeva sa-

Digitized by Google

veza. Pred kćerkom se uklanjao svakoj aluziji na taj predmet, ali čim budu sami, odvažio se da govori.

»Ilonko, ti si valjda za našega gosta priredila sobu«.

»Dakako, bit će zadovoljan, ali nam mora kazati, što će sanjati; jer će ono biti istina!«

»Misliš li?« — značajno će otac. — »Idi, pospremi sve, pak onda na počinak, ja ću se sa gostom jošte pozabaviti. Priredi nam samo samovar; čaj ćemo sami skuhati«.

* * *

Kad se Ilonka već udaljila, izvadio Miškolcy svoj smotnik, te ponudio Paviši da puši. Paviša segnuo za trabukom, dočim si domaćina zapalio virgjinku.

»Mladi gospodine, sada smo sami, te možemo razgovarati ob ozbiljnoj stvari, jer znam, da onako od dokolice ili obiesti niste ovamo došli«.

»Posve pravo« — odvrati Paviša. — »Ja sam došao do vas u najozbiljnijem poslu, što ga može imati čovjek u svom životu. Došao sam s nekim strahom i zebnjom, ali ipak s pouzdanjem, da ćete me uslišati«.

»Govorite dakle«, — reče domaćina, — »ali ozbiljno i promišljeno, kako dolikuje ozbiljnoj stvari«.

»Poglaviti gospodine, došao sam, da vas zamolim za Ilonkinu ruku. Vas ta zamolba ne će iznenaditi, jer vam je Ilonka sama kazala, kako je s nama. Ja ljubim nju, ona ljubi mene, sporazum srdaca je gotov, a do vas je, da mu udielite blagoslov«.

»Ali ako ja uzkratim svoju privolu, ako ja taj sporazum ne blagoslovim?«

Paviša bistrim svojim okom pogleda starca, kano da mu se mišlju zaronio u dušu, pak nježnim ali svečanim glasom odvrati:

»Ja ne znam, koji bi vas razlozi mogli prinukati,

Digitized by Google

da se uzprotivite našemu savezu. Ja poimljem život posve ozbiljno. Čovjek je u životu vezan na ženu, ona s njim sačinjava jednu cjelinu, njih treba da veže ljubav, štovanje i zajednica osjećaja, jednom rieči, da u dva tiela bude jedna duša, jedna misao, jedan cilj. Nadje li se dvoje takovih, za koje imade jamstva, da će svojoj dužnosti ostati vjerni, to bi onda bilo nepravedno, nečovječno razstavljati ih. Što je Bog spojio, čovjek nije vlastan da razkida. O koliko li ne ima brakova onako na lahku ruku sklopljenih, bez medjusobne ljubavi i štovanja, ili barem bez onog višeg jamstva o trajnosti te ljubavi i toga štovanja, pak zato takovi brakovi ne nose sreće ni blagoslova, oni se razkidaju, a ostavljaju iza sebe uzdisaje i suze nedužne i ostavljene djece. Ja vas kao otca molim, da ovo uvažite, a prema tomu da odlučite«.

Miškolcy ga napeto slušao. Od mlada pravnika u današnje razvratno doba nije se nadao takovim načelima. On ih je u duši morao odobriti, a ipak, o Bože, hoće li napasti odoljeti?

»Prijatelju, za samostalan život, za osnutak obitelji, hoće se sredstava, jer će bez ovih u brzo i ljubav ohladnieti«.

»Vi doduše niste imali prilike, da proniknete u moju dušu, te da se uvjerite, jesu li njezini osjećaji u skladu sa mojim načelima; ali vas uvjeravam, da sam podpunoma sviestan o svojoj dužnosti i da osjećam u sebi dovoljno snage, da hranim i uzdržajem sebe i obitelj. Mi se ljubimo, a za drugo ne pitam. Za mene je njezin miraz i oprema nuzgredna stvar, za koju ne pitam, niti ću ikada pitati. Ilonka, kao razborita žena, znat će, što joj muž pružiti može, pak će biti s tim zadovoljna, a ja opet kao muž znat ću, što mi je dužnost, da joj život osiguram«.

Digitized by Google

»A da nadjete nešto na svojoj budućoj ženi, što bi vas od nje moglo odvratiti, s čega bi ta ljubav, što ju sada naglasujete, mogla ohladnjeti, što onda?«

»Gospodine, vi me svojim pitanjem stavljate na muke. Za mene je Ilonka sve, moj uzor, za kojim već od djetinstva čeznem; ja ju pomišljam kao nježan cviet na busenu, kojega se ni jedan dašak strasti ili zlobe dotaknuo nije. Ja si ju pomišljam kao bisernu rosu u zlatnom kaležiću sukromne ruže; ako je takova, a ja sam uvjeren, da jest, onda za mene ne postoji nikoja zapreka, ma se oko nje sav sviet valjao u kaljužini najprostijih strasti, jer je ona pred Bogom i pred savjesti samo za sebe odgovorna«.

Karlović je te rieči jasno i svečanim glasom progovorio, uprv oči u starca, kojeg su te rieči duboko ganule, jer mu je u oku zatitrala suza.

»Hvala vam, prijatelju, na tako laskavom sudu o mojoj kćeri. Ja ne bih mogao za nikoga na svietu jamčiti, ali vam jamčim za Ilonku; ona je čisto zlato i vriedna vašeg štovanja«.

»I ljubavi« — pridometnu Paviša.

»Da i ljubavi« — nadometnu stari Miškolcy i uzdahnu.

»Mladi prijatelju!« — zače sad Miškolcy. — »Vi ste me svojom iskrenošću zadivili i razpršili svaku sumnju, što se i nehotice rodila u mojoj duši. Vaša iskrenost potiče me, da vam se isto takovom iskrenošću odazovem, te vam izpričam zgode svoga života, pak ne nadjete li u njima nikakove zapreke savezu sa mojom kćeri, onda bi stvar bila izravnana. Nu pošto je vrieme odmaklo, a vi možda željni počinka, to bi možebiti bilo uputno, da taj razgovor na sutra odgodimo«.

»Ne, ne,« — živo će Paviša — »ja bih želio biti

Digitized by Google

na čistu, pa može biti ćemo mirnije i ugodnije prespavati, ako stvar kraju privedemo«.

»Neka bude po vašoj volji, ja ću vam pripoviedati, ali pod jedan uvjet, da to bude tajnom za cieli sviet, dok može biti drugim kojim slučajem ne izbije na površinu«.

Miškolcy stao pripoviedati, zašao u potankosti, te mu izpričao sve zgode i nezgode svoga burnoga života. Često sustao, da uhvati zraka, često uzdahnuo; a na posljedku oblilo mu se lice živim rumenilom. Nije zatajio ničega, iztaknuo živim bojama svoje sudjelovanje kod barunovih nepodobština; dotaknuo se Kalamaryevih obih supruga, a zaustavio se kod Izabele Karinske i njezina tajinstvenog poroda. — Pripoviedanje oteglo se do preko polnoći, a kad je svršio, spustio je ruke na krilo, te zurio u Pavišu, koji ga je cielo vrieme ukočenom pazljivošću slušao«.

»Svršio sam, a sad da idemo spavati!«

»Da, vi ste svršili; ali kakav ste zaključak iz toga stvorili?«

»Jednostavan, da Karlović, muž tako čistih i plemenitih načela ne može ljubiti kćer čovjeka, koji se je u javnom i družtvenom životu tolikim griesima okaljao«.

»Imate krivo. Paviša Karlović divi se iskrenosti gospodina Miškolcya, skida kapu pred njegovom samozatajom, kojom odkriva svoje griehe, da sačuva kćer od možebitnog prigovora u budućnosti. U svietu i u običnom životu ima zabluda i grieha, ima zločina, koji se najvećom vještinom kriju, da se za njih ne dozna, kako bi se u napredak mogli opet ponavljati. Vaša iskrenost odaje pokajanje, koje zatvara vrata sličnim prestupcima. Vaši griesi ne uplivaju na Ilonkin značaj, ona je u mojim očima čista, kako je bila uviek i kako će ostati i u buduće«.

Digitized by Google

»A da joj danas sutra predbacite otčeve griehe?!«

»Toga Karlović ne će nikada učiniti, pak bih vas svjetovao, da o tom razgovoru Ilonki ni cigle rieči ne spomenete. Dodje li ikada do odkrića, Ilonkina čast stoji na mojoj odgovornosti, ja ću ju štititi«.

»Danas sam jošte rekao kćeri, da se odrekne vas i vaše ljubavi. Ona mi je odvratila, da vas je Božja volja zbližila; sada počimljem i ja vjerovati, da je ona imala pravo, i ja nemam više razloga, da se vašemu savezu protivim".

Paviša ustao i staromu poljubio ruku, nu ovaj ga privinuo na grudi, te ga poljubio u čelo.

»Sinko, predajem ti svoje najmilije blago, svoju kćer, u nadi, da će na tvom srcu biti najsjegurnije pohranjena«.

Razstali se i pošli na počinak.

Drugog jutra sastali se opet u blagovalištu na doručku. Ilonka za rana posao ovršila, pak prostrla stol, čekajući, dok dodje otac sa Pavišom.

»Nu što si sanjao?« — saletila Ilonka Pavišu, kad se pokazao na vratima.

»Sanjao sam, da sam te uveo u svoje gniezdo, kao ljubeću ženu i nerazdruživu drugaricu«.

»O, taj će se san obistiniti« — veselo će Ilonka. — »Nu kaži, otče, hoće li se?«

»Diete moje, imala si pravo, kad si rekla, da je tako Promisao Božji udesio; ja mu se ne mogu protiviti. Jučer me je Paviša zamolio za tvoju ruku, sada pred njim i pred tobom izjavljam, da mu ju s mojom voljom i privolom možeš pružiti«.

Ilonka u čudu gledala okolo sebe, tako brzomu preokretu nije se nadala, pak s toga uprla zastravljeni pogled u Pavišu.

»Ilonko! mi smo si ljubav priznali bez otčeva

Digitized by Google

znanja, sada te pitam u njegovoj prisutnosti, ljubiš li me i hoćeš li mi biti ženom?«

»Hoću, zlatni Pavle!« — Dalje nije mogla, već mu pala u naručaj.

Oboje klekli pred otca i on ih blagoslovi.

Doručak im išao u slast. Ilonka nije u svom životu bila sretnija od ovoga časa, u kom je vidjela sve svoje želje izpunjene.

Paviša se zadržao cieli dan u »Ilonkinim dvorima«, a sutra dan imao zorom odputovati, ali se za osam dana opet vratiti. Ilonka je bila sigurna, da će se opet vratiti. Zapis i napoviedi obavili se po propisu, a za tri tjedna bilo je vjenčanje u pristinačkoj župnoj crkvi, odkale si mladi Karlović odveo nevjestu u svoj dom. Otac se bolnim srcem razstajao sa kćerkom, ali se tješio mišlju, da je jednom u svom životu dobro djelo učinio.

XIV.

Rad i djelovanje mladog Karlovića.

O koliko je krasnih osnova utonulo u moru zaboravi, s kojima se nekoć mladi sviet s oduševljenjem zanimao. Koliko li plemenitih i uzvišenih misli nije bez traga uminulo, akoprem se nekoć dizale i razvijale u zanešenim glavicama mladih pobornika na poprištu narodnog i političkog života. Tako bi često kao za sebe, na osami umovao i razpredao mladi Karlović. Ta ne ima tomu ni desetak godina, kad se desio u zagrebačkoj akademiji u družtvu vatrene i nadobudne hrvatske mladeži, svojih saučenika i sudrugova; sve sama vatra, koja će danom zgodom planuti. On je medju njima bio najpitomiji, najumjereniji. Mnogi njegovi drugovi u prvom zanosu polećeli na bojište za prava i bitak svoje do-

*

Digitized by Google

movine; a njega malne prozvali kukavicom, što je sliedeći kucaj svoga srca iz ljubavi prema roditeljima ostao kod kuće na domaćem ognjištu. A danas, gdje je zanos i vatra, priegor i samozataja, toli nuždna u obrani domovine? Eno drug mu i prijatelj Veljko ostavio knjigu, pak opasao sablju, postao vojnikom, gdje je na sve zaboravio, što ga je u mlade dane oduševljavalo. Ovaj zahvatio koricu kruha u financijalnoj struci, gdje mu o domovini i hrvatstvu nema više spomena. Treći, četvrti i peti dao se u službu sustava, da pripomaže zatornu djelu svoje domovine. Nekoć mrčili se na njemštinu i njemački jezik, danas ga šire ne samo u uredima, već i u sukromnom obiteljskom životu. Odkuda taj tako nagli preokret, pitao se Karlović; pak napokon uzdahnuo nad pomanjkanjem ozbiljne naobrazbe, od želje za udobnim životom, od gramzenja za priznanjem i odlikovanjem.

Nije čudo, tudjinac se ugniezdio u domovini, te osvojio sva veća i unosnija mjesta, a naša mladež gledala i motrila, pak se povela za njihovim primjerom, ne bi li u svojoj zemlji ugrabila barem mrvice, što bi spale sa stola njihovih gospodara. Žalostno, ali ipak istina; istina tim žalostnija, što su domaći sinovi kao u utakmici gledali, da u revnosti za sustav prestignu i svoje učitelje. Mladež nije znala ili marila, da si na drugi način osigura eksistenciju, pak se izgubila u općenitom vrtlogu onodobne protunarodne korupcije. Na utjehu moramo iztaknuti, da se ipak našlo i starih prokušanih boraca i mladih pobornika, u kojih se narodna sviest i ljubav domovine i u toj općenitoj rekao bih razvraćenosti sačuvala netaknuta. Ali rad njihov bijaše stegnut u vrlo uzke granice. O političkim odnošajima nije se smjelo govoriti, a kamo li pisati; jedino o gospodarstvenim prilikama, u koliko nisu zasizala u po-

Digitized by Google

litiku, moglo se pisati u gospodarskim koledarima i mjesečniku; pak se i ovdje prikupilo nešto radinih sila, koje su barem na tom polju htjele da rade za domovinu i za naobrazbu seljačkog naroda. Ista liepa knjiga bila je sputana verigama. Mladež se vježbala svojim pokušajima u Nevenu, ali i ovdje je zapinjalo, te radi nekog nedužnog članka, koji se nije svidjao redarstvenoj oblasti, bili su njegov urednik Mirko Bogović i suradnik Ivan Filipović odsudjeni na zatvor i globu. — Sve je ovo neugodno djelovalo na kulturni razvoj naroda.

Paviša Karlović bio mladić idealnih načela, od naravi čedan i skroman. U javnom se životu nije izticao, ali duša mu je plamtila ljubavlju prema narodu i domovini, kojoj je odlučio sve svoje sile posvetiti. Kad mu se u novoj utakmici drugovi otimali za službama, on je stajao postrance, pak premda mu se je nudjalo mjesto kod uprave, nije ga htio primiti; volio se zadovoljiti s čednim i najsigurnijim položajem, samo da si ne tereti savjesti i ne veže ruke. Paviša je nadalje čitao i učio, a što je naučio, o onom i zrelo razmišljao, kako bi mu znanje moglo poslužiti u praktičnom zvaničnom životu. Paviša išao narodu na ruku, a za svoj rad tražio tako umjerenu zaslužbu, da su mu se drugovi čudili. Ali Paviši išlo dobro; on je bio uviek poslom zabavljen, a obavljao ga sam, i što bi mu preostalo vremena, upotrebio ga na nauku, na čitanje i pisanje. Mlada naša književnost, koja se istom narodnim preporodom stala razvijati, bila tek u povojima. Paviša pomagao si sa starim hrvatskim klasicima osobito dubrovčanima, pak i knjigom susjednih izobraženih naroda.

Kako se je na svoje noge osovio i postao što no rieč svoj, odlučio da se oženi, i oženio se, kako smo vidjeli, iz ljubavi, te doveo pod svoj krov ljubeću ženu,

Digitized by Google

za koju je bio uvjeren, da će mu biti najpouzdanijom pratilicom u njegovu životu.

Paviša izpunio svaku Ilonkinu želju; ona je povela sa sobom Veru, djevojče joj omililo, pak se nadala, da će od nje nešto učiniti. Ona joj je pomagala u kući, kuhinji i vrtu; druge služavke nije trebala, jer bi onda njoj premalo posla ostalo. Pavišin stan bijaše izvan grada na malenoj visočini, liepo uredjen sa četiri prostrane sobe, kuhinjom i smočnicom, a tik kuće bio prostran vrt sa biranim voćnjakom. Ilonka je došla u poznati kraj medju stare znance i prijatelje, koji su ju sa najvećim počitanjem primili u svoj krug, te ju pravim prijateljstvom susretali.

Od rana jutra pa do dva sata bio je Paviša zabavljen u svojoj pisarni ili kod suda sa zvaničnim poslovima. Poslije objeda obično se sa Ilonkom šetao po vrtu i razgovarao. Pod večer dolazili bi mu prijatelji na domjenak, gdje bi razpravljali o dnevnim pitanjima, s kojih bi obično silazili i na političko poprište. O politici moglo se jedino u najpouzdanijem družtvu medju prokušanim prijateljima razgovarati, a takovih se našao liep broj u Križevcu i okolici.

Jednog popodneva sastalo se nekoliko prijatelja i znanaca kod Paviše. On ih je pozvao na dogovor. Bili su to većim dielom pravnici, a medju njima stari mu drug i prijatelj iz akademije Vinko Ožanić.

»Drago mi je, što ste se mojemu pozivu odazvali, samo ako vas nije tko opazio putem, jer bi moglo biti odgovornosti i koječega«, — natuknuo Paviša.

»Pak da nas je koji redarstvenik i vidio, valjda nismo tako duboko pali, da se već kao prijatelji ne bi smjeli sastajati! Danas bi bilo i to moguće. Da vam pričam jedan originalni slučaj; u običnim okolnostima svatko bi ga držao za bajku, ali danas on je gotova

Digitized by Google

činjenica Vrli rodoljub i župnik Zelinski sazvao na svoj imendan družtvo sve samih susjeda i prijatelja. Medju njima desila se kao gostinja mlada gospodjica, kćerka nekog višeg službenika. Po staroj navadi razgovaralo se i zabavljalo do kasne noći. Nakon tri dana dobio je župnik pozivnicu, da se stavi pred kotarskog predstojnika, ili kako ga obično zovu, vorstanda. Ne znam zašto me zovu? mrmljao župnik, ja se barem ugibljem što više mogu oblastima, samo da ne dodjem s njima u sukob. Ali zapovied se mora slušati i župnik se odvezao u Sveti Ivan u ured. Predstojnik ga uljudno primio, ali mu spočitnuo, da on u svom dvoru drži političke sastanke, gdje se kritizuje sustav i njegovi doglavnici, a to je zabranjeno. Župnik ga upita, koja luda mu je tu laž saobćila, jer da je on pozvao svoje prijatelje samo na večeru, budući je bio njegov imendan. Ali predstojnik ne htjede toga vjerovati, te župnika odsudio na globu, koju je ovaj odmah i platio«.

»Prijatelju!« — reče Paviša — »tko bi bio ikada pomislio pred desetak godina narodnog oduševljenja i zanosa, da će do toga doći. Svaka sila za vremena! Ali sada da se dogovorimo, kako nam se je ponieti prema nedavnoj naredbi centralne vlade, da se svi podnesci na sud ili političku oblast imadu podastrieti na njemačkom jeziku«.

»Sili se je težko protiviti« — prihvati Marko Gršić, mladi odvjetnik iz Koprivnice, — »pak bi tim najviše i strankama škodili, koje zastupamo, a to ne bi bilo pravedno«.

»Naš kolega dakle misli, da se mi i toj samovolji moramo pokoriti«, — odlučno preuze Paviša. — »Nikada, ona za mene ne postoji, jer se protivi razumu; ja da u ime seljaka sastavljam molbe, tužbe i prijave, koje on ne razumije!«

Digitized by Google

»Prijatelju dragi, tako biva i drugdje!«

»Svejedno«, — prihvati Ožanić; —. »nepravda ostaje nepravdom, pak provodila se ona ovdje ili ondje. Mi imademo po historiji i po dosadanjem običaju neokrnjeno pravo, u koje nam se dirati ne smije. Vidim, da se obnavljaju Josipova i Kaunitzova vremena, ali je i njih i njihova sustava nestalo. U monarkiji prave se pokusi sa centralizacijom, kao što su se već toliko puta poduzimali, ali bez trajna uspjeha. Prevrat, koji se bio digao nad glavu samoj vrhovnoj vlasti u državi, rodio je reakcijom, jer se držalo, čim će narodi biti jače stegnuti u svojoj slobodi, da će se tim laglje moći njima upravljati, ali povjest dokazuje jasnim činjenicama, kako su takova načela pogrešna i pogibeljna. Medjutim ovomu današnjemu stanju pripomažu sami naši domaći sinovi, pak bih se okladio, da i ova najnovija naredba potječe iz njihova sudjelovanja, premda su i gore uvjereni, da se ona neda provesti. Ali mi barem ne bi smjeli, da toj struji pomažemo, pak koliko je u našim silama, dužnost nam je, da se takovoj nasilnoj germanizaciji opiremo. Ja se ne bojim, kao što moj drug Marko Gršić, da bi nam s toga mogle stranke nastradati, jer će se u naših sudaca naći uviek toliko pravne sviesti i pravdoljublja, da će uzeti u obranu pravednu stvar, pa makar im se ona u hrvatskom jeziku predstavljala«.

Razgovor tekao mirno, misli se izmienjivale bratinskom susretljivošću, dok napokon nije došlo do jednoglasnog zaključka, da se na pomenuti naputak, odnosno naredbu ne će obazirati.

Netko je na vrata pokucao.

»Tko bi to mogao biti?« — pomisli Paviša, — »da nije koji nepozvani gost, komu ovdje nema mjesta.

Izišao na hodnik, da vidi tko je, ali se namah i vratio, uvedši u sobu grofa Ivana Draškovića.

Digitized by Google

»Gospodo, predstavljam vam našeg prijatelja i sumišljenika, grofa Ivana Draškovića, od njega ne ima pogibelji, da bi nas izdati mogao«.

Grof se razgledao po sobi, pak uljudno pozdravio prisutne i rukovao se sa svakim.

»Ne zamjerite, što sam nenadano došao medju vas, a time vas možda smeo u vašem razgovoru«.

»Ni najmanje«, — reče Paviša. — »Mi smo naš razgovor i dogovor svršili; ali kojoj sretnoj zgodi imademo da zahvalimo vaš posjet?«

»Da vam pravo kažem, htio sam s vama razgovarati o našoj parnici proti vlastelinstvu boričevačkom, ali se bojim, da ćemo zapeti. Danas je Kalamary došao do ugleda, postao je veliki gospodin, a kakove su prilike, sudovi mu se ne će htjeti zamjeriti«.

»Kalamary da je došao do ugleda i upliva; ta tko može jošte danas s njim računati?« dometnu Paviša.

»Varate se, mladi prijatelju«, — preuze opet grof, smjestiv se na naslanjaču. Sustav, koji hoće, da se i proti pravu i volji naroda uzdrži na površini, ne odabire odviše velikom skrupuloznošću sredstva za svoje ciljeve. Do Kalamaryja malo se drži, on u obće nije ni vrstan da igra ulogu u javnom životu; ali on se je dao u službu današnjim vlastodržcima; on ih na svoj način podupire, a to mu se računa u zaslugu. Do pred nekoliko godina na svom posjedu držao je same Magjare, danas ih je odpustio i zamienio sa Švabima. Prije se izticao u redovima magjarona, danas ih mrzi isto onako, kao i najokorjelije Ilirce. Dosadanji okružni predstojnik stavljen je u mir, a njegovo mjesto je namienjeno Kalamaryju«.

»Nu za baruna Kalamaryja nije baš velika odlika, on je sigurno na nešto višega računao, možda čak na čast kakova odsječnoga savjetnika«, — reče Ožanić.

Digitized by Google

»Tamo ga ne bi trebali, ali u ovom gniezdu starih Iliraca i sadanjih buntovnika mogao bi im više koristiti«.

»Ali i za takovo mjesto hoće se znanja i pameti«, — upade Gršić.

»A jednoga i drugoga u baruna ni za liek nema«, upodpuni Paviša.

»Ali imade volje, imade sile — imade beznačajnosti, a to će nadomjestiti prijašnja svojstva, koja mu manjkaju«, — dovršio grof.

»Gospodo, ja znam, da se niste tek od obiesti sastali, vi ste po svoj prilici o nečem važnom razpravljali. Budite uztrajni, ali oprezni, budite odlučni, ali računajte sa prilikama, da prije vremena ne iztrošite mlade sile u taman, kako to obično biva. Godina 1848., koju smo tolikim oduševljenjem pozdravili, nije doniela ploda, barem ne u onolikoj mjeri, kako smo se nadali, ali ne smijemo zaboraviti na jednu stečevinu, koju bi valjalo u povjesti zlatnim pismenima zabilježiti, a to je emancipacija našega seljačtva i ukinuće kmetstva«.

»Ja ipak mislim«, — u šali će Vinko — »da se gospodin grof toj stečevini imade najmanje uzroka radovati«.

»Da«, — ironički prihvati grof — »Draškovići na prostranom svom posjedu posjedovali su na tisuće kuća kmetova, koji su im prostrana zemljišta obradjivali i služili bez plaće i nagrade; ali moj otac je živio u Švicarskoj u sredini slobodna naroda, gdje se kmetstvo davno prije ukinulo, pak je vidio, kako tamo narod napreduje, te požalio, zašto tako nije i u njegovoj domovini. Vlastelinstvo, što bi gubilo na kmetovima, moglo bi nadomjestiti štednjom, racionalnim gospodarenjem, a seljačtvo je i onako u sto prilika vezano na njega, podupiralo bi ga svakom zgodom. Istina, vlastelin bi izgubio kmetove i sluge, ali bi stekao iskrene i ne-

Digitized by Google

zavidne prijatelje. Ja sam, gospodo, ukinuće kmetstva od srca pozdravio i ja sam po svoj prilici bio prvi, koji sam to svojim kmetovima proglasio. Ali, gospodo, drugo je nešto, na što se mora misliti, a to je uzgoj i naobrazba naroda. On je zanemaren i neuk, sama sloboda ne će mu koristiti, ako se ne bude znao njome razborito služiti. Škola ne ima, ili ih ima premalo; a današnjemu sustavu mora se bar to u zaslugu upisati, što ih podiže. Škole su vezane na crkvu, na svećenstvo, a to je velika sreća, jer je ono na našoj strani; ali zato nam je dužnost, da ih riečju i činom podupiremo i gledamo, kako bi sama nauka i obuka tekla narodnim duhom. Gospodo, vi ste mladi, vama je poznat život naroda i njegov postepeni razvitak, učite, pišite, propoviedajte, kako se dolazi do sreće i blagostanja. Dobra knjiga najbolji je drug našemu seljaku u njegovu životu. Gospodo, pregnite marom za ozbiljnim radom, gledajte, da stečenim znanjem koristite svojoj domovini; pišite mu povjest, crtajte njegov život u davnini, da bude spoznao sam sebe, svoje vrline, a i svoje mane i pogrješke. U političkom životu vi možete jedino na narod računati, jer je aristokracija za domovinu gotovo izgubljena. Oštra je to rieč iz ustiju predstavnika ove aristokracije, ali je istinita i dobro je, da se upamti«.

»Gospodine grofe, mi smo se uviek u svim zgodama sa pouzdanjem oslanjali na obitelj grofova Draškovića, pak ona u povjesti našega preporoda igra važnu ulogu. Mi drage volje usvajamo vaše nazore, slušamo vaš savjet; ali kažite nam po duši, da li je u našim okolnostima moguće u vašem smjeru djelovati, i pisac, koji bi danas započeo sa povješću, reći ću u Križevcu ili Zagrebu, po svoj bi prilici morao u hladovini munkačke ili kufsteinske tvrdjave dovršiti«.

Digitized by Google

»Prijatelju, mislite li vi, da će to stanje do vieka potrajati? Ne će. Odnošaji mogu se preko noći promieniti, a znate li, što bi za nas bila najveća nesreća?«

»Da nas takova promjena nepripravne zateče«, — ozbiljno reče Paviša.

»Pogodili ste, prijatelju. Švabštini ne ima u nas trajna obstanka. Hofrati i vorstandi odmagliti će nevidom, ali pitanje je, tko će ih zamieniti, imade li ljudi vrstnih i sposobnih, da preuzmu kormilo vlade, te ju vode smjerom narodne prosvjete. Zbude li se promjena, tada će se apelirati i na narod, da rekne svoju. A da li će on to biti vrstan učiniti?«

»Nadajmo se, da hoće, bude li slušao svoje prijatelje. Pa kad je gospodin grof natuknuo mogućnost promjene, u koju i ja vjerujem, tada, u koliko bi me ta promjena radovala, u toliko me obuhvaća zebnja, da ćemo se opet naći na razkršću bez stalna pravca i provodića u nov politički život.

Ja dobro pratim politički život naših susjeda preko Drave. I u njih vlada mir i grobna tišina, ali pokretači ideja od godine 1848. stoje po strani, čekajuć zgodu, da se pokažu na površini, i ja sam siguran, da će oni izaći sa gotovim programom, da se ne će nagadjati i popuštati; oni će nastaviti svoj rad na temelju stvorenih zakona od godine 1848. A mi? Kolebat ćemo, izbit će u našoj sredini nesuglasice, kojima će se drugi okoristiti. Dao Bog, da bi se ovaj put u svojim nazorima prevario«.

U taj se par na vratima pokazala domaćica.

»Gospodo, ako ste svršili, izvolite na malu večeru«.

»Kako je gospodja brižna i susretljiva«, — reče Vinko, — »a mi nismo nakanili zadržati se ovdje. Moja je prilika valjda već prispjela, pak bi bilo vrieme, da

Digitized by Google

se udaljim; moja me supruga čeka kod kuće, pak bi bila u brizi, da zakasnim.

»Vaša vas gospodja ne čeka«, — sa smieškom će Ilonka. — »Ona se dovezla i došla po vas, ali ja sam ju nagovorila, da ostane«.

»A bez moje privole!« — isto će tako Vinko.

»Za tvoju privolu najmanje. Gospodja je valjda unapried uvjerena, da joj se ne ćeš protiviti. Izvolite, gospodo, na časak, pak budite zadovoljni, što ćete naći na siromašnom stolu iskrenog prijatelja«.

Domaćina uveo izpod ruke grofa, a drugi su ih sliedili u blagovalište. Domaćica dovela Ljubu Ožanićku, te ju predstavila gostima.

»Drago mi je, što vas vidim pod svojim krovom«, — prijazno će Paviša. — »Mi smo već odavna znanci, kad smo se kao djaci našli u kući vaših roditelja«.

»Da, ugodni bijahu oni časovi«, — dahnu Ljubica, — »ja ih ne ću nikada zaboraviti«.

»Vjerujem vam, jer vam je tada ovaj mladi pustolov zavrtio mozgom«.

Gospodja se zarumenila, pak htjela skrenuti razgovor na drugo, ali ju Vinko pretekao, dodavši:

»Ali zahvali prijatelju domaćini, da nisam u istinu postao pustolovom i krenuo vjerom, a bilo je to vrlo blizu«.

»I to mi sada kažeš?« — u šali će gospodja.

»Da, kažem ti sada, jer ne ima pogibelji, da bi ti se mogao iznevjeriti. Prijatelj me sjetio, da se čovjek ne smije titrati s ničijim srcem, orisao mi uzor bračnoga života, ja sam ga postigao, kao što ga je i on postigao u vriednoj domaćici«.

»Što vi to naklapate?« — primakne se Ilonka.

»Mala uspomena iz prošlih dana, a sretan je onaj,

Digitized by Google

koji ih se sa zadovoljstvom i bez grižnje savjesti sjećati može«.

Domaćica opredielila grofu mjesto na pročelju, a do njega s desna ponudila Ožanićki, nu grof joj ustupio svoje mjesto, a on sjeo na njezino uz obično niečkanje i izpriku. Ostali se smjestili po volji. Bilo maleno družtvo od šest prijatelja, kojima bijaše jedan cilj, a k tom cilju vodila ih jedino ljubav za domovinu.

Večera je bila priugotovljena po ukusu domaćice, ako i ne razsipna, a to je ipak mogla svakoga zadovoljiti. Nazdravilo se domovini, a domaćina je izjavio želju, da ju što prije minu dani kušnje, a osvane vedrije doba.

Bilo blizu jedanaest sati, kad se prijatelji razstali i pošli kući. Ali na izlazu kano da im pred očima munula crna prikaza u ljudskoj spodobi, koja se u šikarju kraj ceste izgubila.

»Vjere mi«, — promrmlja grof — »za tri dana bit će odgovora radi ovog sastanka. Uhodarstvo je u podpunom razvoju«.

Grof je imao pravo, tri dana iza minulog sastanka banuo u pisarnu Karlovićevu službenik kotarskog okružnog predstojničtva s pozivnicom na Pavišu, da se na dan 14. rujna stavi pred kotarskoga predstojnika na preslušavanje.

Paviša smrštio obrve, grizkao si ustnice, te za sebe mrmorio:

»Došlo je predaleko, žice se napele, pak moraju možda i prije vremena popucati«.

Nije druge, pozivu se odazvati mora, premda nije za pravo znao, zašto ga zovu. Ovako uzbudjena zatekla ga Ilonka.

»Za Boga, što ti je, Pavle? Ti si uzrujan«.

»Nije ništa« — odvrati Paviša; — »proći će«.

Digitized by Google

»Ne, dragi, ne ćeš me prevariti; tuj se nešto iza brda valja, pak kriješ pred menom; ne činiš pravo«.

»I opet ti kažem, da nije ni spomena vriedno; dobio sam pozivnicu, da se stavim pred kotarskoga predstojnika«.

»A taj je danas barun Kalamary!« — bojazljivo će Ilonka i probliedi.

»Pa makar i barun Kalamary, ja ga se ne bojim, jer mu nisam ništa kriv«.

»Da, nisi mu kriv, i on će biti o tom uvjeren, ali imade zub na tebe — i radi onih bjegunaca, što smo ih spasili, i radi parnice, što ju je izgubio«.

»Za to me ne boli glava« — odrješito će Paviša — »vidjet ćeš i sama, da ne ima ništa na stvari. — Podla denuncijacija, kakove su u našoj zemlji na žalost učestale«.

»I radi kojih je već mnogi došao u hlad pod ključ«.

»Ne plaši se, zlato moje, s nama je Bog«.

Ta ju jedina rieč umirila, jer je njegovoj pomoći sve, što je stekla, imala zahvaliti.

Na četrnaestoga stavio se Karlović pred predstojnika, da ga presluša. Takove bi poslove Kalamary vrlo riedko obavljao, jer mu je manjkalo sposobnosti. Za ovaj je put odlučio, da se u četiri oka ogleda sa svojim protivnikom jošte od prijašnjih vremena.

»Gospodine predstojniče, ja sam se vašemu pozivu odazvao i evo me pred vama. Što imadete sa mnom?«

Kalamary ga promjerio od pete do glave, pak onako nehajno dobaci:

»Gospodin odvjetnik pričinja se kao nevino janje, koje nije kadro nikomu pomutiti vode, pak misli, da sam ga od šale pozvao na razgovor«.

»Ja se ne pričinjam janjetom, a ne smatram u

Digitized by Google

vama ni vuka. Ja evo stojim pred vama onakav, kakav sam; ja se ne znam pretvarati. Izvolite započeti«.

»Pak dobro, ja ću započeti, ali pamtite dobro, što ćete i kako ćete odgovarati«.

Kalamary izvadi iz pisaćeg stola omot papira, pa ga stane razmetati po stolu.

»Evo ovdje imade proti vama više prijava, koje vas terete kao razvratnika i buntovnika; prijave su od službenih osoba, kojima se mora vjerovati. U nedavnoj razpravi pred sudom ste kazali, da je današnji sustav protuzakonit, koji mora prestati, a prestat će tim prije, pošto ga ljudi, koji su mu na čelu, sami kompromituju. Što kažete na to?«

»Na to mogu kazati, da je ta prijava prosta laž; ja toga nisam pred sudom kazao, a niti sam imao povoda da kažem«.

»Dakle ipak ste negdje kazali, ako i ne pred sudom?«

»Da, rekao sam u predsoblju pred dvojicom ili trojicom činovnika, a to isto kažem i danas evo pred vama«.

»Zapamtite dobro, što ste kazali, da ne bi kašnje u zapisniku htjeli zatajiti, jer je ta izjava od velike važnosti. — Evo opet druge prijave, gdje se okrivljujete, da ste u općinskom vieću iztaknuo, da u narodu treba buditi narodnu sviest i hrvatsko rodoljublje, kako ćemo se moći laglje zakonitim sredstvima oprieti svakomu neopravdanomu pritisku. Što kažete na to?«

»Kažem, da je puka izmišljotina. Ja sam doduše bio u općinskom vieću i naglasio, kako viećnici moraju savjestno i točno vršiti svoje dužnosti«.

»A što ste vi pod vršenjem svojih dužnosti razumievali?«

»Oprostite, ako vam iz štovanja prema uredskim

Digitized by Google

ovim prostorijama na ovo pitanje ne odgovorim. Ta misli barem ne podpadaju pod državni zakon, o njima može samo Bog suditi«.

»Sudit ću i ja« — oholo će predstojnik.

»Ali sada da predjemo na glavnu prijavu: Na 10. ovoga mjeseca držali ste u svom stanu sastanak, a sastanci su u obće zabranjeni bez predbježne dozvole. U tom sastanku bilo je ljudi, na koje i onako redarstvo budnim okom pazi, kao Vinko Ožanić, pak onaj zanešenjak grof Ivan Drašković, Gršić, Vuković itd. U prijavi se spominje, da se razpravljalo o upravi i o sustavu, te ga se najstrožije osudjivalo, a k tomu se poticalo na odrješiti odpor proti germanizaciji«.

»Gospodine predstojniče, i opet vam se netko takovom prijavom htio ulaskati. Ja ne zovem nikoga na sastanke; ali kao čovjek primam svakog prijatelja, koji mi dodje u posjete, a tada se naravno i razgovara. Do toga se ipak valjda nije došlo, da se u Hrvatskoj ne bi smjelo razgovarati; takova što ni sam sustav ne zahtieva«.

Kalamary se prošetao sobom dva tri puta, te smišljao, što bi odgovorio; napokon započe:

»Kad ne bih od prije poznavao gospodina Karlovića, ja bih mu mogao vjerovati, premda po svom položaju i po strogim propisima ne bih smio vjerovati. Ali gospodin odvjetnik već se od prije upleo u poslove, koji na njega ne spadaju, a odavaju ga buntovnikom, jer tko podpomaže buntovnike, sam postaje njihovim sukrivcem. Da su Boleny i Krkačy umakli pravdi, vaša je krivnja, za koju biste morali odgovarati«.

Karlović se preko ušiju zarumenio, ali ne od stida, već od ljute boli i srdžbe.

»A tko vam je to kazao?« — ozbiljno će Paviša.

»Ne treba da kažem, jer vi toga sami ne ćete

Digitized by Google

poreći; ali znam iz ustiju vašega sukrivca, koji vam je kod toga posla pomagao, a to je bila providnikova kći Ilonka, sada vaša supruga. Nemojte se uzrujavati, vašega imena nije nitko spomenuo, ali je više no sjegurno, da se ona na taj kažnjivi čin mogla odvažiti jedino iz ljubavi prema onomu, koji je to od nje zahtievao, a taj ste bio vi«.

»Hvala vam na tom priznanju i sad vam kažem, da ste posve dobro umovali i sudili, kada ste u meni pronašli krivca. Ali gospodine barune, vi ste posljednji, koji bi mi to spočitnuti smio. Ja sam ih spasio; meni je svejedno, držali vi to krivnjom ili ne; ali, gospodine barune, vi ste onom zgodom počinili dvostruko izdajstvo. Izdajstvo na svojim prijateljima, pak zatim izdajstvo na državnoj vlasti. Za ono prvo danas vas ne boli glava, ali za ovo drugo vrlo se bojim, da bi vam godilo, kad bi izašlo na javu«.

»Vi ste poludili«, — u bjesnilu će Kalamary — »kad mi se što takova usudjujete podmetnuti; no i za ovu potvoru ćete odgovarati«.

»Proći će vas volja«, — sa zlobnom će ironijom Karlović — »ali da dodjemo na kraj, pak da se uvjerite, da igram s otvorenim kartama, evo vam namah i dokaza: One kobne večeri, kad su vas vaši prijatelji posjetili, predao mi je na razstanku Krkačy pismo i uputio me, da ga čuvam, ne bi li mi u stanovitoj zgodi moglo poslužiti«.

Kalamary počeo je bliediti.

»Ja sam mu danas na tom prijateljstvu zahvalan. Pismo je pisano u Pešti mjeseca rujna 1849., a podpisano je po barunu Kalamaryju. Pismo glasi, ja ga znam doslovce na pamet:

»Kocka je pala. Ugarska je izdajstvom svoga vodje Görgey-a podlegla, položiv oružje kod Vilagoša i

Digitized by Google

neogledav se s neprijateljem. Ali Ugarska doživila je takovih katastrofa za Rakocyja, Tökelyja i Betlema, ali svaki put se ojačanom snagom pridigla, a dići će se i ovaj put. Njoj pomaže budna sviest naroda i rodoljublje njezinih sinova. Danas harači zemljom austrijski general Hajnau, koji je u Aradu okrunio svoje neviteško djelo krvnim žrtvama magjarskih rodoljuba. Mnogi su pali na stratištu, neki umakli za granicu, te se spasili. Vi stojite u najvećoj pogibelji, pa su i vaša imena u listi proskribiranih. Spasite se, čuvajte svoj dragocjeni život za bolja vremena na korist svoje domovine, dok ne osvane dan krvne osvete. Prijatelj vam nudja zaklonište na svom dobru u Hrvatskoj, gledajte, da dodjete neopaženi do granice, odkale ću vas odvesti u sigurno zaklonište, gdje možete neko vrieme proboraviti, dok se ne pruži prilika, da pregazite Unu i u Tursku umaknete, kamo su se i Vaši prijatelji zaklonili«. Na listu čita se dosta jasno ime baruna Kalamaryja. Prijatelji vam povjerovali i sliedili vaš savjet; ali to vas nije smetalo, da već u Varaždinu odpremite drugo pismo na austrijsku policajnu oblast, gdje izdajete svoje prijatelje. Ovo pismo glasi:

»Narodi se monarkije raduju, što je hrabroj njezinoj vojsci pošlo za rukom ugušiti prevrat i zakrenuti vratom buntovnicima, koji su već jednim dielom primili zasluženu kazan. Ali vlada mora da dade primjer, kako se nije slobodno dizati proti državnoj vlasti, te mora nastojati, da dobije u ruke glavne kolovodje toga ustanka. Krkačy i Boleny, koji se broje medju prvake prevrata, još su na slobodnoj nozi; ali policiji evo prilike, da ih dobije u svoje ruke. Oni dolaze u Hrvatsku, da traže zaklon u mom dvoru. Da pako odklonim svaku sumnju, kano da pomažem urotnicima, ja ovime prijavljujem, da će oni u noći 29. rujna stići u Boričevac.

*

Digitized by Google

Policija će znati, što joj je uraditi«. Na listu se opet razgovjetno čita ime baruna Kalamaryja«.

Kalamary bivao nemiran, te čas bliedio, čas opet rumenio.

»Gdje su ti listovi?« — izmuca pridušenim glasom.

»U mene«.

»Dajte ih ovamo, da vidim«.

»Valjda me ne držite tako slaboumnim, da vam ih tako na lahku ruku predam«.

»To je puka osvada i kleveta, tih listova ili nema ili su patvoreni«.

»O tom će suditi sviet«.

»A što mislite s njima?«

»Upotrebiti ih u nuždi na svoju obranu«.

»Ako vam bude tomu prilike, jer vas mogu pridržati u zatvoru«.

»Tada budite uvjereni, da će za tri dana sve novine u Hrvatskoj i Ugarskoj donieti u izvorniku vaše listove. Vi bi doduše mogli zapljenom mojih pisama pokušati, da to osujetite, ali vam ne bi pomoglo, jer sam ja i s tom eventualnošću računao, da joj predusretnem«.

Kalamary je bio poražen, jer je vidio, da je njegovo ime, položaj i budućnost u rukama toga čovjeka, a u njega ne ima sredstva, da ga učini neškodljivim. Sjeo na naslonjač, pak se zamislio.

»Gospodine barune, jesam li gotov sa preslušavanjem?«

»Nemam što da s vama razgovaram«.

»Mogu li dakle otići?«

»Ne, počekajte časak, dok se saberem«.

Karlović pošao k prozoru, te gledao na ulici prolazeći sviet.

Digitized by Google

»Gospodine Karloviću, meni je naša situacija neponjatna«.

»Meni je pak sve ponjatno. Ja se je ne bojim, ali vama mogla bi biti vrlo neugodna«.

»Što želite od mene?«

»Ja posve ništa, ali vas svjetujem, da me pustite u miru«.

»A hoćete li vi mirovati?«

»Tako dugo, dok me ne prisilite na akciju«.

»Vidim, da nisam za ovo mjesto, jer ne osjećam ni potrebne spreme ni sposobnosti. Sve mi ide preko glave, pak vidim, da ne ću nikomu zadovoljiti«.

»Ja bih vas savjetovao, da ostanete na svome mjestu. Imadete činovnika u svom uredu vještih i sposobnih, koji će znati svojoj dužnosti zadovoljiti, a da se ne bude narod na njih tužio. O gospodine, tko si je od mogućnika uzeo truda, da prouči taj narod, da mu pronikne u narav? On je dobroćudan i miroljubiv, pak da se s njim pravedno i obzirno postupa, ne bi oblasti s njim ni posla imale. Ne bojte se, u nas je sve mirno, vi se ne imate ničega bojati. Ne zaboravite, da ste Hrvat, da ste se na toj grudi rodili; pak znajte, da svaki narod imade pravo da živi svojim životom, da mu se ne dira u njegova prava i svetinje, na koje mora biti ljubomoran i braniti ih, ako ne će, da padnu u zaborav. Naši su nam susjedi u tom najbolji učitelji. Gospodine barune, mi smo se susreli u nepovoljnim okolnostima, naše se težnje sukobile u oprečnom smjeru. Vi se ipak ne možete na mene potužiti; jer koliko je do mene, ja sam barem nastojao spasiti čast vašega imena, a za ono, što se zbilo, možete biti umireni, da ne će izbiti na javu, ako me na to ne prisilite«.

»Hvala«, — dahnu Kalamary i pruži mu ruku. — »Mi smo svršili i ja ću izviestiti, da na ovim prijavama

Digitized by Google

ne ima istine, da su bile na bludnji osnovane. S bogom, pak pozdravite vašu gospodju i recite joj, da zaboravi na boričevačke nezgode«.

»Ona je po svoj prilici i zaboravila, jer ih nikada i ne spominje«.

Razstali se. Ilonka bila u sto briga, kako će se taj novi spor riešiti, ali joj se lice razvedrilo, kad joj se suprug vratio miran i na oko zadovoljan.

»Ti si se uplašila, ali bez razloga, jer Kalamary nam ne može naškoditi, a uvjeren sam, da ne će toga ni pokušati«.

Karlović je svoj rad nastavio. Za dokolice pisao članke za novine, pjesmice i pripoviedke, a za odmor pozabavio se sa suprugom u svom vrtu u hladovini bujnih voćaka i u mirisu krasna cvieća, za koje se još uviek mlada gospodja zanimala.

A Kalamary? Njegova duša bila je uzdrmana; od njegove oholosti, prkosa i pustopašnosti slabo što preostalo, i tko bi ga sada vidio, težko bi prepoznao onog negdašnjeg ovejanog pustolova, komu se svako pošteno čeljade ugibalo. Slutio je, da se bura sprema, bojao se katastrofe, koja mu se činila neizbježivom. Kadšto bi razmišljao o prošlosti svoga života, ali mu se tad uviek čelo naoblačilo. Bio je sam sobom nezadovoljan, jer mu se utvore njegovih žrtava pomaljale pred očima, a on im se nije mogao oteti. Za čudo, drugi u njegovim okolnostima tražio bi lieka u zabavama, igrankama i veselicama. On je na sve zamrzio, njega nije moglo ništa raztresti i zadovoljiti. Udovac je, sin mu se odmetnuo od njega, pak evo već je na izmaku i treća godina, a od njega ni traga ni glasa, kano da je u zemlju propao.

U mislima kadšto bi mu glavom munulo ime njegove žene Izabele — Ona je umrla. Ali Otilija?

Digitized by Google

— Kalamary zatisnuo oči, primio se za glavu, pak uzdisao. Da li je to početak očaja ili pokajanja? Tko bi to znao.

XV.

Otilijina kob.

Nedaleko Križevaca bila starodrevna kapelica, posvećena na čast Bl. dj. Mariji. Narodu u velike omilila, te bi k njoj o Marijinim blagdanima rpimice grnuo. Na obronku malene visočine pod crkvicom stajala je trošna potleušica sa malenim vrtom. Kuća pripadala je nekom trgovcu u gradu, koji se za ovaj posjed vrlo malo brinuo. Imao je na njem zakupnika, ali i taj se već pred godinu dana odselio. Pred nekoliko dana bio je kupio tu kuću sa vrtom i voćnjakom neki stranac iz Zagreba, te ju sad na brzu ruku dao urediti onako, da se bude moglo u njoj udobno stanovati. Za dva tjedna bilo sve gotovo. Novi vlastnik nabavio pokućstvo, koje ako i nije sjajilo ljepotom i ukrasom, ali je posvema dolikovalo stanu kakove gradjanske obitelji. U kući bile za sebe uredjene dvie sobe, do ove treća, koja je služila za blagovalište, a na strani bila četvrta za slugu ili služkinju.

Jedne subote poslije podne dovezao se novi gospodar. Moglo mu biti 55 do 60 godina, ali držanje i lice odavalo ga i starijim. Pod bremenom godina, a još više pod udarcima sudbine, klonula mu glava, oko koje se savijali pramovi siede kose. Pogled i lice odavali mu nutarnju borbu i duševnu bol, na kojoj je morao već podulje bolovati. Inače ciela pojava bila prijazna i simpatična. Pregledav sobe i namještaj, prošetao se vrtom, gdje je dao očistiti puteljke i zarubiti gredice; vidjelo se odmah, da se taj starac mora u vrtljarstvo razumjeti.

Digitized by Google

U nedjelju jutrom opet se odvezao, ali se pod večer opet vratio, no ne sam: dovezla se s njime gospodja u crno odjevena, imajući uza se malenu djevojčicu od tri godine. Stranac skočio iz kola, te pomogao gospodji da sadje, a diete uzeo na ruke, te za gospodjom odnio u kuću. Odključav vrata, odveo ih u one dvie sobe, što smo ih spomenuli.

»Milostiva gospodjo, izvolite se razpremiti i urediti u ovim sobama; priredio sam ih za vaš stan. Ja ću se odmah pobrinuti za večeru, da se okriepite, a i mala je sigurno gladna«.

»Hvala vam prijatelju; naplatio vam dobri Bog, jer vam se ja ne mogu odužiti«.

Starac nije ništa odvratio, ali da si mu u lice pogledao, vidio bi mu u očima suze.

Večera se sastojala od mrzla pečenja i kruha, a za malu bilo priredjeno mlieko, pa ga stari na kominu ugrijao.

Starac zauzeo mjesto u zadnjoj sobi kod vratiju, gdje je imao cielu kuću na očima, da kao budni stražar bdije i pazi nad dragocjenim životom nepoznate gospodje. Da li će nam biti nepoznata?

Nastala je tamna, neprozirna noć. Nad nebom se nadvili tamni oblaci, a iz daljine se čuo tutanj grmljavine, iza koje stale vazduhom križati i sievati munje. Gospodja postajala nemirna i uzrujana, mašta joj donosila na oči prizore i pojave iz prošlog života, a ove su joj potresle cielom dušom. Ustala, da pričvrsti kapke na prozorima, kako joj ne bi munjevno svjetlo udaralo u oči i bunilo diete, što je mirno počivalo na svojoj postelji. Digla oči u vis i uzdahnula:

»Evo, to je pozdrav na pragu mog novog mučeničkog života«.

Mutno joj se oko zaustavilo na slici žalostne Majke

Digitized by Google

Božje, što no je visjela nad krevetom, pak prošaptala molitvicu, ali je morala biti kratka, jer joj misli lutale, nisu se dale primiriti. Osjećala potrebu, da ju netko tješi i hrabri, a ne bijaše nikoga. Sve ju ostavilo.

Zagledala se u razpelo, što bijaše namješteno na klecalu kraj postelje. Motrila na križu razpete ruke Spasitelja, iz kojih kao da kaplje svježa krv, prolivena za spasenje čovječanstva. Spustila se na koljena, sklopila ruke i stala u pol glasa moliti: »Otče naš, koj si na nebesima«. Ustnicama joj zatitrao smiešak duboke sjete; no u tom se smiešku odražavala nada i ufanje. Da, otče naš, koji si na nebesima. Kako to ugodno odjekuje u duši čovječjoj i diže potištenu grud. Čovjek, kad je sve izgubio, jošte nije posvema nesretan, dok može nazvati otcem samoga Boga, koji je na nebesima. A on se brine za svaki stvor, što ga je sazdala njegova dobrota i ljubav. »Sveti se ime tvoje, dodji kraljevstvo tvoje«. O došlo bi, kad mu ne bi izkvarena ljudska ćud stavljala zapreka, te se proti njemu ogradjivala. »Budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji«. A što i preostaje nesretnomu ostavljenomu crvu na zemlji, van da se osloni na volju tvoju, koji jačiš onemogla, a dižeš paloga.

Gospodja se gubila u mislima; najednoć joj se u groznoj slici pred očima stvorio nedavni potresni prizor njezina nedavnog života. Zalomiv rukama i sa očajnom boli zavrisnu:

»Bože moj, zašto si me ostavio«.

Glava joj klonula na klecalo, pak se stala gušiti u plaču.

»Majko! mila majko!« — oglasilo se diete sa posteljice.

»Oj maleni crviću, ti se giblješ i prizivlješ me k sviesti; zoveš majku, a što ti ona pružiti može?«

Digitized by Google

»Materinju ljubav« — ozva se glas savjesti. — »Da, materinju ljubav, život svoj, samu sebe. Ali kad mene više ne bude, što će ti preostati od materinje ljubavi?«

Ustala sa klecala i nadvila se nad posteljicu. Mala otvorila oči i digla ručice u vis. Svjetlo uljenice palo joj na lice, te joj podavalo neki neodoljivi čar, što ga ne bi ni riečju izreći ni perom opisati mogao. Crne očice kao malene kriesnice svjetlucale joj u očnicama, malena ustanca sa smieškom odražavala neki vrhunaravni mir i čeznuće za majkom; a ručicama kao da se hoće priviti na njezine grudi, da se ogrije na njezinu srcu. Majka ju digla na ruke i stala cjelivati, dok su joj se pramovi zlatne kose spustili po ramenima.

Majka je na sve zaboravila, te je držeć diete u naručaju mislila, da je najsretnija žena na svietu. Ali to bijaše kao san; osamljeni stan, ovaj položaj sjetio ju zbilje, s kojom je odsele morala računati. Bilo i pol noći. Majka položila diete na posteljicu, pak i sama legla na počinak.

Tko bi u toj gospodji prepoznao nekadašnju pelivanku, pokćerku bogate grofice Marte, sretnu zaručnicu Janka Večerića pod mirtovim viencem?«

A ipak je ova gospodja Otilija, a njezin vjerni pratilac, njezin branič — Makso Grubić, nekoć član Vinterova družtva.

Poslije sinoćnje bure granulo sunce čisto i jasno. Makso ustao u cik zore, te se zaputio u selo, da nabavi što za kuću treba; i mi ga vidimo, gdje nosi u košarici povrća, jaja, pilića, što je u selu nakupovao. Došav kući, prigotovio je zajutrak, a do toga znao je, da će biti i Otilija gotova sa spremanjem sobe, i da uredi sebe i svoje diete.

Otilija ustala nešto kasnije, pospremila i uredila

Digitized by Google

svoju sobu, uredila diete, a kad je bila sa svim gotova, pokazao se na vratima Makso, te ju pozdravi:

»Dobro jutro, milostiva gospodjo!«

Otilija se smela, pak reče:

»Čemu taj naslov, dobri prijatelju; da vas ne poznam, ja bi ga držala porugom«.

»Nemojte tako misliti, vi ste uvjereni, koliko vas štujem, uvjereni ste, ako mogu što dobra za vas učiniti, da u tom uživam. To je moj zavjet, kojim sam se zavjetovao, kad sam vas prvi put u neprilici vidio. Ja znam, što vam pripada, pak ako su drugi to zaboravili, ne silite barem mene, da i ja zaboravim«.

»Ja se divim vašoj požrtvovnosti, dobri Makso, Bog vam naplatio. No kako će dugo to trajati?«

»Dok budem živ, ili dok me ne budete više trebali, te me odbijete«.

U ovo malo rieči mogla je Otilija opaziti veličinu Maksine duše i njegovu ljubav, koja se tek u prvih kršćana opažala, pak zato uzdahne:

»Dobri prijatelju, vaše me veledušje ponizuje«.

Makso malo da nije zaplakao. Otilijine ga se rieči bolno dojmile, te se obim rukama prihvatio za glavu i reče:

»Molim vas, milostiva gospodjo, ne govorite nikada više ovako, kako ste malo prije govorili. Uvjeren sam, da vam ne bijaše ni na kraj pameti, da me razžalostite, a ipak ove su rieči bolnom jekom odjeknule u mojoj duši. Kad bih znao, da vas moja prisutnost ponizuje, ja bih vam se ugnuo, ali sa grižnjom savjesti, da sam vas u onaj čas, kad ste najviše trebali moje pomoći, ostavio. Dobra ste kršćanka, pak recite radje: Božja je volja, kojoj se čovjek mora pokoriti. Bog hoće, da trpim, a on je u svojoj dobroti dozvolio, da vam slab i nemoćan, siromašan i ostavljen čovjek pruža

Digitized by Google

kakovu takovu pomoć. Držimo i vjerujmo, da je tako Promisao božji odlučio, i to će biti najizpravnije shvaćanje; a u njem nema ni trunka poniženja za vas, a ni povoda samosilja ili taštine za mene«.

»Oprostite, nisam vas htjela uvriediti«, — prošapta Otilija — »ono je bilo onako nepromišljeno rečeno. Ta ja već i ne mogu sabrano misliti«.

Iz daljine, na otvoren prozor, zujilo zvonce sa obližnjeg brežuljka.

»Što to znači?« — upita Otilija.

»Odavle kakovih deset časaka imade kapelica Bl. dj. Marije, a za danas je u njoj zakazana sv. misa, pak zato zvoni. Izvolite se opremiti, pak možete i vi onamo, da se kod sv. mise preporučite zaštiti prečiste bogorodice, pak povedite sa sobom i malu Eugeniju. Do toga ću ja u kući sve urediti«.

Otilija se spremila, pak obukla malu i zaputila se nešto strmim, ali čistim i gladkim puteljkom do kapelice. Kad je onamo prispjela, već je jedva i mjesta dobila. Stisnula se pod korom u maleno klecalo, a uza se privinula i diete. Učitelj na koru zapjevao »Zdravo zviezdo mora«, a ta ju pjesma nadahnjivala čuvstvom pouzdanja i ljubavi prema zaštitnici i pomoćnici kršćanstva. Molila je vruće, da joj majka božja bude pomoćnicom i zviezdom u njenoj patnji i nevolji. Molila je za svoje diete, a sjetila se i Maksa. Premda je bila puna crkva, ona ipak nije nikoga vidila. Njezin pogled bio je uviek uprt na žrtvenik.

Misa se svršila, sviet se počeo razilaziti. Ona je još uviek klečala na svom mjestu i čekala, dok nestane znalična svieta. Ali i ljudi nisu se na nju osvrtali. Jedina gospodja Karlovićeva, koja se takodjer desila u kapelici, sustala na vratima, držeći za ruku malena dječarca, pak se zagledala ne toliko u Otiliju, koliko u

Digitized by Google

njezino diete, koje je nemirnim svojim očicama motrilo sve naokolo po crkvici. Izašla je ipak prije Otilije iz crkve, te popostala na razkršću u naročitoj namjeri, da se sastane sa nepoznatom gospodjom.

Otilija je takodjer izašla, vodeć za ruku kćer, ali mala, kako je bila živahna, poletila je za leptirom, te se spotakla i pala, pak zaplakala. Valjda se o trn ili o kamen ozliedila. Otilija pritekla, da ju digne, ali ju pretekao Ilonkin sinčić, te ju dignuo. Mala si o trnje okrvarila ruke, ali mali Milan izvadio rubac, te joj obrisao ruke i obraz. Mala ga pogledala, pak mu se nasmijala i s tim posmjehom bio je njezin vitez zadovoljan.

»Ala su djeca nespretna«, — reče Karlovićka. — »Da ih Bog ne čuva, koliko bi puta nastradala. Ovo je valjda vaša kćerka?«

»Da, moja kćerka« — odvrati Otilija. »A ovo je valjda vaš sinčić?«

»Da moj sin Milan; i on je više puta jogunast, no za ovaj put mu opraštam, jer je bio pokazao sućut prema krasnom spolu, pak je dobro, da se tomu za rana priuči. Barem . .«

»Priučit će se tomu i odviše rano, da kasnije tim laglje zaboravi«.

»Stanujete li u gradu, gospodjo?« — upita opet Ilonka.

»Ne, moj stan je ovdje pod brežuljkom; ja sam se istom od jučer u njem nastanila«.

Ako je i bilo u Ilonke ženske znaličnosti, ipak da ne uvriedi nepoznatu gospodju, nije ju htjela dalje pitati. Podjoše zajedno do razkršća, na kojem je zaokrenula Ilonka prema Križevcima, a Otilija u svoj stan.

Kad se vratila, našla je sve u redu. Doseljenicima tekao život jednolično. Makso je radio u vrtu, skrbio za svagdašnje potrebe, a Otilija, u koliko je mogla, po-

Digitized by Google

magala mu. U grad nije zalazila; jedina joj šetnja bijaše do kapelice, gdje bi često po cielu uru probavila. U crkvici bila redovito dva puta u tjednu misa, a ona ju nije nikad propustila. Za čudo, svaki put zatekla bi ondje i Ilonku, koja joj se sve više bližila, a bilo je očevidno, da je htjela u bliži doticaj doći. Otiliji godila njezina prijaznost, pak je upravo uživala u razgovoru s plemenitom Karlovićkom. U razgovoru bila je Ilonka ipak tako nježne ćudi, da nije ni jednom rieči zalazila u njezinu prošlost, niti ju pitala o njezinim odnošajima. To je dobro opažala Otilija, pak ju s toga sve više stala cieniti. Obično bi ju sprovela do njezina stana, ali u kuću se nije navraćala. Slučilo se, da je Otilija prekinula svoju šetnju na brežuljak. Ilonka ju već dva puta nije kod mise zatekla. Moralo se nešto izvanredna dogoditi. Zato Ilonka odluči, da ju posjeti u njezinu stanu.

Jednog dana reče Paviši, da je nakanila posjetiti gospodju Otiliju. Izpričala mu, kako se običaje s njom sastajati, živim mu je bojama orisala njezinu pojavu, koja mora svakoga osvojiti. Ali na cielom njezinom biću da se opažaju tragovi duboke sjete, a možda i nesreće, koju krije u svojoj duši. Možda je bolestna; a bog zna, imade li koga, na koga bi se mogla osloniti. Paviša joj nije prigovorio; dapače mu bilo drago,; ako joj bude mogla biti na uslugu.

Otilija je u istinu oboljela. Već od neko doba je osjećala, kako joj sile slabe, a cielim tielom prolaze srsi, no ona se silila i krila pred Maksom, da ga možda i prije vremena ne uzruja. No Makso je sve to dobro opazio, pak ga mučila briga, što će započeti, ako ona legne u krevet.

»Želite li liečnika?«

»Nije vriedno, proći će, kako je toliko puta već prošlo«.

Digitized by Google

Makso se pokorio, ali je u duši svojoj bivao sve nemirniji.

»Otilijo!« — reče jednoga dana Makso, — »Vi ćete dobiti posjete«.

»Možda ste poslali po liečnika?«

»Nisam, ali čini mi se, da dolazi ona gospodja iz grada, o kojoj ste mi toliko puta pripoviedali«.

Otilijino se lice razvedrilo, jer je taj posjet upravo želila. Pred vratima začuli se koraci, a zatim kucaj na vratima. Bila je u istinu Ilonka sa svojim sinom. Na prijazan pozdrav Otilija se sladko nasmiešila, pak joj pružila ruku.

»Nisam vas dulje vremena vidjela, pak sam se pobojala, da vam se nije što dogodilo. Bila bi i prije došla, ali sam se bojala, da ne biste moj posjet dobro primili, ili ga kojekako tumačili. No bilo kako mu drago, ja sam ipak došla«.

»Hvala vam, dobra gospodjo; ja živim na osami i ne želim družtva, ali vaše mi je družtvo od prvoga časa bilo ugodno. Sada nešto poboljevam; ja bih to lahko pretrpila, no Makso se izjeda u brizi«.

Milan zaokupio Eugeniju, da joj nešto priča, no majka ih odpravila u vrt, da se ondje šeću i zabavljaju.

»Vidim, da vam je samoj težko u bolesti, a Makso, ako i jest obziran, okretan i požrtvovan, ipak se uz najbolju volju ne može snaći, kako da vam pomogne. Ako imadete u me povjerenja, ja bih vam poslala svoju djevojku Vjeru; ona je dobra i okretna, pak ćete biti s njom zadovoljni, a kraj toga ja ću vas i sama češće posjetiti, ako nemate tomu prigovora«.

»O ne, draga gospodjo; ja sa zahvalnošću primam vašu ponudu, samo da olakšam Maksu njegov doista težak položaj«.

Bilo je uglavljeno, da će već sutra Vjera doći k Otiliji.

Digitized by Google

Gospodje su dugo razgovarale medju sobom; već je malko i zahladilo, kad se Ilonka sjetila, da je došlo vrieme za povratak. Upravo kad je htjela izaći, unišao je Makso, pak ju pozvao u drugu sobu, gdje je našla prostrt stol i kavu.

»Milostiva gospodjo, ne zamjerite, ako vas pozovem na šalicu kave; ja se doduše u to ne razumijem najbolje, ali sam ju pripravio djeci za volju«.

Ilonka nije odklonila ponudu, već sjela za stol, a do nje s jedne strane mala Eugenija, a s druge njezin Milan; djeca bila znojna i zažarena, jer se umorila loveći leptire po vrtu.

»I opet nisi bio oprezan, morala bih te prekoriti, jer ovako vrući i uznojni mogli biste nastradati i bolestni biti«.

Ilonka bila brzo gotova; razgovarala s Maksom, te opet pošla k Otiliji i stisnula joj ruku, a ova svladana čuvstvom zahvalnosti, prošaptnula:

»Bog vam platio!«

Ilonka se nad njom nadvila, te ju poljubila.

»Ovako me nekoć Minka poljubila u znak sestrinske ljubavi — ali — ali i ona me zaboravila«.

Ilonka se lecnula, ali se pričinila, da je prečula posljednje rieči, koje je Otilija više za sebe i u snatrenju progovorila.

Od sada bilo Maksu laglje, a Otiliji ugodnije, jer je Vjera bila cieli dan oko bolestnice, a kraj toga ju Ilonka svako poslije podne posjećivala, te joj pošiljala sve, što je samo mislila, da bi joj moglo trebati. Bolestnica se vidno oporavljala uz brižnu dvorbu, kakove joj Makso ne bi mogao pružiti.

I ako se nije mogla otresti one nutarnje duševne boli, ipak se nije osjećala onako osamljenom kao prije.

Kad se opet jednom Ilonka desila u posjetima kod Otilije, reče Otilija:

Digitized by Google

»Draga prijateljice, ja se divim vašoj susretljivosti i ljubavi. Činiti dobro, podupirati iskrnjega, nije doduše ništa neobična, ali vi sa mnom obćite preko pol godine, vi ne zazirate od mene, prem sam vam posve nepoznata, te vam se možda kadšto porodila sumnja i nepovjerenje prama meni. Da me znate, tko sam i kako sam ovamo došla, ja ću vam u kratko ocrtati sgode svoga života«.

Otilija joj tada pripoviedala svoj život, u koliko joj bio samoj poznat, a mi ćemo nastaviti ondje, gdje smo se s njom posljednji put razstali.

* * *

U živoj nam je pameti dan, kad smo u crkvi sv. Marka motrili dražestni par u svečanom odielu sa izrazom podpune sreće i zadovoljstva u očima. Janko, zoran mladić, otvorena čela, bistrih očiju, otmena držanja, svakomu se svidjao. Držali su sretnom mladu nevjestu, koja će mu za koji čas postati za cieli život nerazdruživom drugaricom. A mlada nevjesta, u sjajnoj bjelini, izvezenoj zlatnim nitima pod mirtovim viencem, sa nježnim licem, golubinjim očima, prikazala nam se kao savršena ljepota, koja se odražavala u svjetlu angjeoske dobrote i ljubavi, pripravna da na žrtveniku bračne zajednice žrtvuje sama sebe za ljubav onomu, koga joj je mlado srce zavolilo. Nama kao da u ušima još zuje uzvišene rieči Ivanove, što no im ih je na posljedku prosborio, iztičući njihovu zajednicu u slici sv. obitelji.

Nakon svečane prisege, da jedan drugoga nikad ostaviti ne će, svatko bi rekao, da taj brak, što se na ljubavi osnovao, kojega je Bog blagoslovio, mora biti trajan temelj obiteljskoj sreći.

Ivan je drhtao nad sudbinom svoje štićenice i uče-

Digitized by Google

nice. Njegovo je oko bilo bistro i pronicavo, pak u značaju svoga inače miljenika opazi pjega, koje bi se mogle ranom pretvoriti, ne bude li nastojao, da ih za vremena očisti. Ivan je opazio, da se Janka zahvatila običajna, ali pogibeljna bolest, što ju moraliste zovu vjerskim nehajstvom. On je doduše nastojao, da ga izlieći, ali nije bio siguran, da li je uspio, a s druge strane bio je siguran, da se bračna sveza, sveta i neokaljana može jedino pod zaštitom vjere očuvati.

Janko bio živahne ćudi i naravi, rado zalazio u družtvo, a još se radje zabavljao, dok je Otilija smatrala sreću u uzkom krugu domaćeg obiteljskog života. Već prama dosadašnjem uzgoju bila je tudja širokomu svietu, koji ju nije mogao oduševiti za svoje zabave i razkoši. Hoće li Janko njoj za volju popustiti, ili ona njemu? To je bila za sada neriešena zagonetka.

Janko je bio u prvo vrieme obziran, nježan i susretljiv suprug; Otilija nije imala ni najmanjeg povoda, da se potuži. On se vezao na kuću, pak bi jedino, i to vrlo riedko, zajedno s Otilijom pošao na ovu ili onu zabavu ili izlet. Pak kada mu se već prve godine rodila kćerka Eugenija, bilo je kao sigurno, da će to biti nova spona, koja će ih vezati u njihovu životu. Ivan im sam krstio diete i kumovao, pak im i tom prilikom stavio na srce ono, na što su se i onako prisegom bili obvezali.

Ali Janku postajala kuća pretiesna, domaće ognjište sve hladnije, a jednoličnost sa ženom dosadna. U Zagrebu bilo družtava za zabavu i veselicu, koja se nisu obazirala ni na moral ni na bračne dužnosti. U takovo družtvo zapao i Janko. Iz početka ga se nekako žacao, ali kasnije mu obiknuo, te mu postalo svagdašnjom potrebom. Otilija čamila u zaboravi; sa suprugom bi jedva kod objeda nekoliko rieči progovorila, a kasnije

Digitized by Google

ga nije ni vidjela više, jer bi medju drugovima probdio često i veći dio noći. Otilija ga doduše čekala s večerom, no kasnije se i ta briga pokazala suvišnom.

Da je Otilija bila na mukama poradi muževa nehaja, samo se sobom razumije. Ali je trpjela, nadajući se od Boga, da će se i to promieniti na bolje. Janko prionuo i uz karte. S početka gledao druge, a kasnije ga napastnik i ovdje svladao, dok mu ta mana nije gotovo u strast prešla.

Jednom o novoj godini ubrao veću svotu novaca i pokazao ju ženi, da ju spravi; ali ju ipak metnuo u novčarku, koju je kod sebe zadržao. Poslije podne išao u kavanu, gdje ga kartaško družtvo čekalo. Ostao medju njima do zore drugoga dana, a kad se vratio kući, ne bijaše ni novčića više u novčarki. Prokartao je 500 for. Kad se onako mamuran vratio kući, rekla mu žena glasom nježnog prijateljskog ukora:

»Janko, zašto to radiš? Ne veže li te ništa više na mene i na diete, a ti čuvaj barem svoje zdravlje, da ne nastradaš. A mogao si i novce izgubiti, što si ih sobom ponio«.

»Ti su i onako prošli u tudje ruke, ali ja ću ih već budući put opatrnuti, da će si zapamtiti. Za ovaj put sreća im se nasmijala«.

»Ti si dakle sve izgubio?«

»Da, sve što sam imao uza se, 550 forinti, a za posljednjih deset forinti kupio sam ti sliku, da ju na stienu objesiš. Doniet će ti ju poslužnik iz knjižare. Možeš mu dati na dar deseticu, jer ja ni ove nemam«.

»Janko, ako Boga znadeš, osviesti se za vremena. Ta ti ćeš i kraj svoje plaće i zaslužbe dovesti obitelj na prosjački štap«.

»Ha! ha! ha!« — nasmija se Janko zlobnom ironijom — »tada ćemo živjeti od tvoga miraza; ta

*

Digitized by Google

bogata grofica Marta pobrinula se za svoju pokćerku, da joj za svaki slučaj osigura budućnost«.

»Janko!« — zavrisnula Otilija, pak se bacila u naslonjač i stala plakati.

Janko je nije ni pogledao, već pošao u svoju sobu i legao u krevet, gdje je sve do podne prospavao.

Kod objeda činilo se, da je Janko zaboravio, što je u svom jutrašnjem mamurluku izlanuo, pak je stao Otiliju neslanim šalama zabavljati. Otilija ga slabo slušala, njezine se misli gubile u prošlost, kad je jošte mogla snivati blaženi san o budućoj sreći, koja joj se sada u toli žalostnoj slici stala prikazivati.

Janko se ogledao po sobi, opazio u kutu kraj peći sliku, što ju je danas u knjižari kupio.

»Ti si toj slici namienila mjesto u zapećku, a ja bih želio, da bude u tvojoj sobi, na doličnom mjestu. Pogledji ju samo, pak ćeš se uvjeriti, kako je tvoje poimanje o životu pogrješno«.

»I ti misliš«, — ozbiljno će Otilija, — »da takvoj slici može biti mjesta u pristojnoj kršćanskoj kući? Ja je barem u svojoj sobi ne ću nikada objesiti«.

»A zašto ne, zlato moje?« — porugljivo će Janko; — »ta na slici ćeš čitati, kako se i sveti ljudi mogu zabavljati, isto onako, kako se i ja zabavljam«.

Slika je predstavljala trojicu samostanaca, rumena i ugojena lica, kako sjede za kartaškim stolom uz vrč rujna vinca.

»Janko, ti si zaboravio, što si nekoć bio; s tobom je nastala grozna promjena, a da ti je sada pred tobom naš prijatelj Ivan ili grofica Marta, bi li im mogao u oči pogledati?«

»Ha! ha! ha!« — nasmija se Janko. — »Grofica te ostavila na suhoj grani, a čini mi se, da ni Ivan ne misli na tebe. Sve ti se u svietu mienja, pak se tim promjenama moraš i ti prilagoditi«.

Digitized by Google

Otilija nije ni rieči više progovorila, već otišla u svoju sobu, dok je Janko po navici izišao na zrak u grad, da potraži družtvo.

Tako je išlo od dana na dan. Janko je odnemarivao ženu, a ona sirota nalazila je jedinu zabavu u malenoj Eugeniji, koju bi po sto puta privinula na svoje grudi.

»Siromašno moje diete, nije li ti sudjeno, da i ti dieliš sudbinu svoje nesretne majke?«

Nadošlo još i gore. Janko po ciele noći izostajao, a kad se vraćao, lice mu odavalo neobuzdanu strast i zapuštenost. Prema Otiliji držao se hladno, a često i surovo. Ona je sve podnosila, a da mu nije ni riečju odvraćala.

Bilo Jankovih prijatelja, koji su naslućivali njegov odnošaj sa gospodjom, pa su dolazili k njoj u posjete, obično u vrieme, kad su znali, da nema Janka kod kuće. Otilija ih u početku nije mogla odbiti, a da se ne pokaže neuljudnom, ali kad je opazila, da su to ljudi Jankova kova, ljudi, koji su već odavna izgubili pojam o poštenju i pristojnosti, ona im naprosto vrata zatvorila.

Za njih to ne bijaše uvreda, jer su se tomu i nadali; ali u njih se porodila paklena misao, da se nabace blatom na čist i neokaljan značaj mlade Jankove supruge.

Kad se jednom sakupilo družtvo na običnu zabavu, uzeli Jankovi prijatelji za nišan svojih dosjetaka njegovu gospodju.

»Vjere mi, činiš krivo«, — reče jedan, — »što odnemaruješ svoju gospodju, jer joj daješ povoda, da ti isto tako odvraća«.

»Neka vas ne boli glava za moju suprugu; ona ako i imade svojih mušica, ali vam ni jednomu ne će na liepak«.

Digitized by Google

»Misliš li?« — lukavo odvrati prvi. — »Pitaj samo Ernesta, što će ti on reći. Ernest je drugi čovjek, nego što si ti; nije badava iz Alfredove škole«.

Ernest se nasmije, pak nehajno dobaci:

»Otilija se ponešto pripitomila«.

Janko si grizkao ustnice i šutio. Drugi bi na njegovu mjestu planuo gnjevom, te pozvao drznika na odgovornost, kao što je to i on nekoć na Bledskom jezeru učinio. Spopala ga neka zlovolja, ali ta je išla na račun njegove žene.

Pustolovi su znali, da su svoju svrhu postigli, pak prestali o tom govoriti, te nastavili noć u pijanci i kartama.

Janko se kući vratio istom oko dva sata poslije ponoći. Za čudo, Otiliju zatekao budnu za pisaćim stolom s perom u ruci.

»O, o«, — zategnu Janko, banuv u sobu, — »moja žena vodi korespondenciju; bit će nešto vrlo zanimiva«.

Otilija se ogleda i vidiv pred sobom mamurna supruga, odvrati mirno:

»I dobro je, da si se vratio, jer dulje ne bi i onako mogao uzdržati. Janko, Janko, tebi je omrznuo domaći prag, tebe ne ogrijava ljubav za rodjeno svoje diete!«

»Ali tebi je ovdje voljko i ugodno, osobito kad te polaze prijatelji; ta Ernest se čak pohvalio, da te je pripitomio«.

»Janko!« — bolno će Otilija, ustav sa stolca. — »Govoriš li od šale, ta šala bila bi odviše nezgrapna. Ili je već možda do toga došlo, da sumnjaš o mojem poštenju? Govori otvoreno, kao što si nekoć običavao govoriti«.

»Ja se riedko šalim, jer kad bih to i htio, ne bi

Digitized by Google

mi išlo za rukom; ali ja se sjećam i znam, kako se komedijaši znadu pretvarati, a i moja milostiva gospodja Otilija bila je nekoć komedijašica — pelivanka«.

Otilija je jedva ove posljednje rieči uhvatila, što se kasnije zbilo, nije znala. Kad se probudila, našla se odjevena, kako je ono sinoć bila, a do nje na podu klečao vjerni drug i sluga Makso, dižuć ruke u vis i moleć se Bogu za pomoć i milosrdje.

»Što je to sa mnom?« — promrmlja Otilija. — »Bijaše li san? Nije, nije san, već grozna zbilja. A da li sam to zavriedila? Makso, kako vi ovdje, tko vas je pozvao?«

»Oprostite, morao sam doći na zdvojni poklik, što vam se iz srca izvinuo, a kad sam čuo, kako se vrata velikim štropotom zatvorila, našao sam vas na podu bez sviesti, pak sam vas položio na postelj, stavljajuć vam obloge na glavu. U prvi mah sam se prepao, da vam je kap pala«.

»Kamo sreće«, -- uzdahnula Otilija. — »Ili je možda još dulji put do vrška Kalvarije? A što je sa mojim suprugom?«

On je za nekoliko časova ostavio kuću, te se u noći izgubio«.

»O Janko! ti si ipak nesretan. Možda bi bio sa drugom sretniji; možda ja nisam znala da ga osvojim posvema za sebe — možda je i na meni jedan dio krivnje?«

Otilija je plakala.

Bilo je već devet sati, kad se Otilija opremila, i sad se sjetila, da je nakanila pisati svomu nekadanjemu uzgojitelju Ivanu Brigoviću, ali kamo da odpremi list? U Zagrebu ga ne ima.

Moramo spomenuti, da je Ivan postao čazmanskim kanonikom, pak se iz Zagreba preselio u Varaždin.

Digitized by Google

Kasnije je čula, da se dao na putovanje u Rim. U njega je imala podpuno povjerenje; on je bio jedini, kako je sama mislila, koji bi joj u tom težkom položaju mogao dati savjeta.

Janko, ostaviv kuću i ženu, odtumarao je na harmicu, gdje je našao još nekoliko bezbrižnih drugova, sa kojima je i dan dočekao.

»Kamo sada?« — upita sam sebe.

Kući mu se nije dalo, a da onako tumara po Zagrebu, nije išlo. Pošao k jednomu od svojih prijatelja, gdje je cieli dan sproveo.

Janko bio vidjen liečnik u Zagrebu, te su ga zvali na sve strane, ali kako se podao piću i neurednu životu, gubio je povjerenje u gradjanstvu, te su ga sve riedje zvali k bolestnicima.

Možebiti dolazio k pameti? Žalibože nije. U prijatelja najmio sobu, gdje se posvema smjestio. Iz prijašnjega stana dao si donieti najpotrebitije stvari, ne mareći više ni za ženu ni za diete.

Maksa zovnula Otilija jednog dana, a kad se ovaj pokazao, ustobočila se pred njim, te ga bolno promjerila od pete do glave. U očima joj sievao divlji žar, žile na sljepočicama nabrekle, a obraz joj se stao žariti. Makso se prepao, takove je jošte nije nikada vidio, pak sa zebnjom očekivao, što će mu reći.

»Makso, svršeno je! Evo me na pragu novog burnog, da, očajnog života. Danas mi je pisao suprug, da se više ne vraća k meni, a želim li, da ostanem u Zagrebu, neka se ograničim na jednu sobu, jer da on ne može veće najamnine plaćati«.

»A što ste vi, milostiva, odlučili?«

»Ostaviti kuću, da mu ne budem na teret, jer on do mala ne će biti kadar ni sebe uzdržavati. Diete ću ponieti, pa makar na kraj svieta«.

Digitized by Google

»A kuda ćete onda?«

»Kažite mi, dragi Makso, postoji li jošte Vinterovo družtvo?«

»Ne znam, milostiva, ali kako vam je ono došlo na pamet?«

»Zovu me pelivankom, a to me zvanje progoni u mom cielom životu. Zagrebačkomu obćinstvu bijah za prve pojave kao pelivanka omiljela, ali kasnije služilo je to ime zlobnim ljudima rugalicom za moj nezavidan život. Makso, osjećate li u sebi snage, da taj posao za sebe poduzmemo?«

Makso je zablenut gledao, te drhtao kao trstika na vodi od uzbudjenja, dok napokon nije kao diete proplakao, te sklopio ruke i upro oči u nesretnu mladu gospodju.

»Saberite se, o saberite se, milostiva gospodjo! Nikoja nesreća, pa bila ona kako velika, ne daje vam prava, da očajavate. Otilijo, ne zaboravite, da ste majka, koja je odgovorna za svoje diete pred Bogom. Saberite se i razmislite dobro, kako ćete u napredak. Ja pojmim vaš položaj, ja sam sve zablude vašega supruga motrio sa strane, pak se bojao, da će doći do proloma. Vi ga niste sakrivili, pak za to ako i trpite boli, one davaju pravo na duševnu odštetu«.

Otilija se primirila i sjela na stolac, zureći u svog prijatelja.

»Makso, dobri Makso! U tom zdvojnom položaju jedina mi je nada u vama, jer vi ste jedini upućeni u moje odnošaje, a k tomu vi ste jedini, koj mi je nakon tolikih udaraca ostao vjeran prijatelj«.

»Hvala vam na tom laskavom priznanju, a dao mi dobri Bog toliko snage, da mogu s uspjehom zadovoljiti«.

»Ja ne mogu dulje u toj kući ostati«, — zajeca Otilija.

Digitized by Google

»To je pitanje, o kojem bi valjalo zrelo razmišljati. Da ostanete, bili bi na teret suprugu, on bi u vama nazrievao zapreku slobodnom životu. Ako otidjete, on bi vas lahko zaboravio . . . . Vi mu se ne možete narinuti, vi ga ne možete njegovim stranputicama tražiti. jer bi vam se ugibao. Ostavite ga, možda će vas tražiti i naći. Nadajmo se«.

»Dao Bog« — dahnu Otilija.

»Milostiva gospodjo, ja sam taj slučaj imao pred očima, pak sam stvorio prema tomu osnovu. Jedino visi od vas, da ju prihvatite«.

»Kakova je to osnova?«

»Ja sam prije nego li sam došao u Vinterovo družtvo, imao prištednje do 2000 for., taj novac imao je doduše opredieljenu svrhu, za koju se ipak nije mogao upotrebiti«. — Makso se zarumenio i uzdahnuo. — »Pa neka služi drugoj plemenitijoj svrsi. Novac je koristonosno uložen i nosi kamate, pa je do danas glavnica narasla na 3000 for. Zaslužba u Vinterovoj družini, a najviše kod plemenite grofice sa odpravninom, dosegla je opet 1000 forinti. Ja dakle razpolažem sa 4000 for. Za ovaj novac kupit ću na selu maleni posjed, urediti maleno kućanstvo, gdje ćete se moći smjestiti i čekati na ono, što Bog odluči. Preostat će još suviška i za svagdanje potrebe. Ne klonite duhom. Ako ste i trpili, ipak vas i na ovom trnovitom putu čovječjih patnja nije Bog ostavio. Pristajete li, milostiva gospodjo, na moju ponudu?«

»Pristajem«, — odvrati tiho Otilija.

Maksi je bio poznat okoliš križevački, pa pošao onamo, te udesio onako, kako smo u početku ovog poglavlja spomenuli.

Za čudo, premda su te priprave trajale više tjedana, Janko se nije ni jedanput približio svojoj supruzi ni djetetu.

Digitized by Google

Otilija da svisne od žalosti, kad joj se bilo razstati sa stanom, u kom je tako sretne prve časove svoga bračnog života proživjela.

Ona i danas nije mrzila Janka; ona ga je duboko žalila, jer je znala, ako mu se i ugne, da ne će ipak biti sretan.

Prije odlazka posjetila je grofičin grob, da joj se na razstanku pomoli za dušu, a na dan odlazka, bila upravo nedjelja, pošla je k sv. Marku, te se kod mise preporučila Bogu u zaštitu.

Kad je Ilonka iz ustiju same Otilije slušala njezine zgode i nezgode, koje je ona iskreno izpripoviedala, štedeć u tome, što je više mogla, svoga supruga, pala joj oko vrata, te ju izgrlila i izljubila.

»Gospodjo, smatrajte u meni prijateljicu i sestru, koja će rado sve učiniti, da vam bol i nesreća bude laglja. Koliko sam se puta i ja našla na rubu očaja, no Bog mi je uviek pomogao; pomoći će i vam — i vi ćete biti još sretni i zadovoljni. — Ljubite li svoga supruga i danas?«

Otiliju je smelo to pitanje, no ipak odvrati:

»Ja se ne ću nikada iznevjeriti zadanoj rieči i prisegi. Meni su i danas na pameti oni ugodni časovi, kad me je uvjeravao o svojoj ljubavi, kad je radi mene bio pripravan i svoj život žrtvovati«.

»Ta ovaj andjelak spojit će vas opet za uviek«, — rekne Ilonka, privinuvši malu Eugeniju k sebi i poljubiv ju u čelo.

XVI.

Na rubu propasti.

Smrću grofice Marte Kendjelićke nastala je vrlo osjetljiva praznina u radu i djelovanju Ivana Brigovića. On doduše nije svoj rad napustio, ali ga je morao

Digitized by Google

ograničiti na najveće potrebe, u koliko ih je svojim umjerenim sredstvima mogao podmiriti. On je doduše kucao na vrata bogataša i mogućnika, ali što je od tuda pritjecalo, ne bijaše ni deseti dio onoga, što bi običavala sama grofica žrtvovati. Ivana ponajviše zanimala sudbina Otilijina, te nije mogao dosta prežaliti, što je, što no rieč, ostala na suhoj grani. Tješio se ipak mišlju, da je Otilija udajom za Janka Večerića osigurana. On je volio Janka, volio i Otiliju, te bi ih često posjećivao i s njima u razgovoru mnogi ugodni časak probavio. On je s veseljem primio kumstvo kod njihova djeteta, koje je na želju materinu Eugenijinim imenom okrstio. Već se pred više godina pogovaralo, da će Ivan postati kanonikom, ali dok bi tomu bile povoljne okolnosti za banovanja Jelačićeva držali su ga premladim, a kad su nastale druge okolnosti, našlo se uviek zapreka. Bio je uzoran svećenik, komu se nije moglo prigovoriti, ali je bio i pravi rodoljub ne samo riečju, već i djelom. Nije se doduše izticao, ali svoga uvjerenja nije nikada tajio. Osudjivao je zavladali sustav, a bodrio mladež na uztrajan rad za boljak i napredak naroda. Imali ga u crnoj knjizi velikim pismenima ubilježena, ali se nisu usudili u nj dirati. Za stalno je bilo, da on u ovim okolnostima ne će biti promaknut. Nadbiskup se doduše za nj zauzimao, no kad je predlog išao u Beč, bilo je kraj njegova imena crvenom tintom ubilježeno »Volksaufwiegler«, a to je bilo dovoljno, da propadne.

Napokon ipak već pod konac 1856. postao je kanonikom, ali ne zagrebačkim, već čazmanskim, sa sielom u Varaždinu. Ivan se nije ni otimao za zagrebački kanonikat, a po gotovo nije imao volje poći u Varaždin, jer mu je bilo težko ostaviti one, koji su trebali njegove podpore. Za volju svomu nadpastiru i da ne po-

Digitized by Google

kaže, kako je tobože uvriedjen, što ga nije zapalo mjesto u Zagrebu, pošao je u Varaždin. Za njim se dugo žalilo, a najviše je žalila Otilija Večerićeva, jer je u njem gubila najboljega prijatelja i prokušanog savjetnika i učitelja.

Prve godine, kako je u Varaždin došao, dao se na putovanje u Italiju, htijući da posjeti priestolnicu Kristovih namjestnika, da se na Petrovu grobu pomoli i papi pokloni. Na putovanju probavio je mal ne pol godine, a kad se je vratio kući, poslaše ga na kaptolsko dobro u Lepoglavu, gdje je imao neke urbarske poslove urediti. Tako su prošle i dvie godine, što ga nije bilo u Zagrebu, i što nije ništa čuo o Večerićevoj obitelji.

Kad se jednoć sa obavljena posla vratio u svoj dom u Varaždinu, u velike se začudio, kad je u svom dvorištu opazio Maksa Grubića, gdje se zamišljeno šeće,

Čim ga Makso opazio, dodje preda nj i poljubi ga u ruku.

»Prečastni gospodine, tražio sam vas jutros, a kad mi rekoše, da ćete se povratiti oko podne, ostao sam, da vas pričekam«.

»A što vas dobra nosi do mene, dobri moj Makso? Vi ste valjda izravno iz Zagreba prispjeli?«

»Ne, ja sam došao iz Križevaca u veoma važnom poslu«.

»Ajdete dakle sa mnom, da mi pripoviedate, kako moji mladi prijatelji živu, jer znam, da u njihovo ime dolazite«.

Makso nije ništa odgovarao, dok nisu prispjeli u sobu. Ivan se razpremio, a do toga je ponudio Maksi stolicu.

»Prečastni gospodine, došao sam, jer me neodoljiva sila gonila, da vas potražim. Kod nas se dogodila nesreća«.

Digitized by Google

»Kakova nesreća, za ime božje! Zar je možda Otilija oboljela?«

»Puno gore«, — odvrati Makso.

»Ta valjda nije umrla?« — sa strahom upita opet Ivan.

»I to ne bi bila najveća nesreća. Otilija je morala ostaviti muža. Ona živi u malenom zaselku kraj Križevaca, na mojoj brizi«.

»Makso, ta jeste li s uma sišli, kad to pripoviedate? Otilija da je muža ostavila? To ja ne mogu pojmiti«

»O, prečastni, ja nisam s uma sišao, ali jošte jedan takav udarac i ja bih šenuo pameću. Rekao sam živu istinu. Otilija nije s mužem«.

Ivan si je znoj otirao sa čela. Vidilo se, da se bori sam sobom.

»Vidim, da se nešto strašna dogodilo; no pripoviedajte, da saznam čistu istinu«.

Makso stao sada drhtavim glasom pripoviedati, što se u posljednje vrieme zbilo u Zagrebu medju Otilijom i Jankom.

»A nije li dala možda tomu povoda sama Otilija?« — upita Ivan.

»Prečastni, vi ju poznate u dušu, jer ste joj bili učiteljem. Ona se u svojim nazorima i životu nije promienila, ona je nevina«.

»Bože moj, bože moj! A kako je došlo do razdora?« — upita Ivan.

»Moja slaba pamet ne može da shvati, ali gospodinu doktoru manjkalo je jedno, a to je čuvstvo stroge dužnosti. Njim je prevladala strast, a jer nije bio strogo kršćanskih načela, podlegao je napasti; drugo vam ne bih znao kazati«.

»Razumijem vas, prijatelju. Otilija je žrtva ljudske

Digitized by Google

zablude i strasti. Ali vas je Bog odabrao, da ju branite. Vi svoju zadaću savjestno vršite. Hvala vam, a od Boga plaća«.

Ivan se opet zamislio, te se stao šetati. Sjetio se Otilijina sna, što mu ga je prije mnogo godina pripoviedala, ali koji mu je i danas u svježoj uspomeni. Ustaviv se pred Maksom reče:

»Makso, vi ćete danas ostati kod mene, da se porazgovorimo i stvorimo odluku, što ćemo raditi«.

»Prečastni gospodine, sada su dva sata, a ja bi morao biti večeras kod kuće. Otilija i ne zna, kamo sam otišao, pak bi se prepala, kad me ne bi bilo kod kuće. Ona je toliko pretrpila, pak bi napokon mogla pomisliti, da sam ju i ja ostavio. Smišljajte sami, ja vam i onako ne bi znao pomoći; a što ćete smisliti, bit će za cielo dobro, jer će vam Bog pomoći. Ja vam se preporučam i molim vas, da spasite nesretnicu i njezino diete«.

»Ah, moje kumče, malenu Eugeniju«.

»Da, malu siroticu«.

»Podjite u ime Božje; ja ću pokušati sve, što će mi slabe sile dopustiti«.

Makso mu poljubi ruku, pak rekav s Bogom, pošao na vrata.

»Stanite časak«, — zovnu Ivan

Makso se zaustavio i čekao.

»Kažite Otiliji, da ste bili sa mnom, pak da ju pozdravljam i šaljem blagosov. Ali čekajte, napisat ću vam nekoliko rieči«.

Ivan sjeo k stolu i napisao ovo:

»Drago diete! Božji blagosov s tobom! Doznao sam sve; za sada ne mogu ti ništa obreći, ali moram, te sjetiti na rieči arkandjela Rafaela, što ih je rekao Tobiji: Budi hrabra i odvažna srca, jer je blizu čas

Digitized by Google

kad će te gospodin izliečiti«. (Forti animo esto, in proximo est enim ut a domino cureris). Moli se Bogu i svojoj zaštitnici svetoj Otiliji. — — Ivan«.

List stavio u omot i predao ga Maksi.

»Ali vi biste mogli ipak prije založiti i okrepiti se čašicom vina«.

»Oprostite, nisam potreban, a budem li gladan, moći ću i putem založiti«.

Makso je svoju zadaću svršio, pa sjednuv u kola, pošao kući. U duši je ćutio neki mir i zadovoljstvo.

Kad je bio Ivan na samu, počeo ozbiljno misliti, ta radilo se o spasenju ciele obitelji, koju je lakoumlje ljudsko i strast dovela na rub propasti.

»Nisam se prevario«, — mrmljao za sebe Ivan — »kad nisam polagao vjere u značaj Jankov. Otilija je bila diete idealne naravi, čista i prozirna kao kapljica jutarnje rose. Njoj se htjelo muža značajna, ozbiljna, ali nježna i ljubežljiva, koji bi ju ravnao i vodio u životu. Da je Janko bio takav, on bi sa Otilijom bio osnovao najsretniju obitelj. A ovako . . ?«

O kako ga je on putio na dobro, koliko li si nije uzimao truda, da mu u pravom svjetlu prikaže uzvišenost i svetost bračnog života. Da li su njegove rieči djelovale? Nema sumnje, da jesu, jer je njegov život barem u prve dvie godine tekao po volji božjoj. Ali napast i strast napokon je nadvladala, a zašto? Zato, jer je mladi doktor zaboravio, da nad sobom imade nevidljiva, ali svevidećeg vladara i gospodara.

Ivan je čvrsto odlučio, da će sutradan poći u Zagreb.

A kako je s Jankom?

Kad je čuo, da mu je žena otišla iz Zagreba, bio se malko smutio, jer se bojao prikora od ljudi, pa napokon i toga, kako će ona živiti. Ali za prvo ga

Digitized by Google

nije boljela glava, jer se je nalazio u kolu ljudi, koji su već davno sa savješću obračunali, a za drugo se takodjer brzo umirio, jer je znao, da joj je Makso privržen kao pseto, a on je imao nešto novaca, pak će moći neko vrieme živjeti, a kasnije, neka si pomaže, kako će znati.

Na diete nije ni mislio, kao da ga i nema.

Svoj stari stan je napustio, pak je u zajednici s prijateljem najmio novi, da im dodje jeftinije.

Prije podne polazio bolestnike, a poslije podne kavane i zabave. Ali doskora se opažalo, da je prije podne bivalo posla sve manje, a poslije podne zabave sve češće i skuplje, na koje bi mu obično sva zaslužba prolazila.

Nekoć bio ljubimac gradjanstva, rado vidjen u gradu, sa razgranjenom praksom, ali kako je počeo neuredno živiti, odbijalo se od njega obćinstvo. Janko je često došao u nepriliku, da nije mogao ni stanarine platiti, već je morao od prijatelja uzajmljivati.

Jednog dana banu mu u sobu prijatelj, pa 'mu sav uzbićen reče:

»Prijatelju, danas je kod »Zlatnog orla« sastanak i zabava. Ernest slavi svoj rodjendan, pa nas je pozvao na večeru«.

»Znam«, — nehajno će Janko, — »ali da ti pravo kažem, nemam volje«.

»Ha! ha! ha! Od kada si ti, brate, izgubio volju za zabave?«

»Nije smiešno« — zlovoljno će Janko, — »ali takove me zabave odviše stoje. Prekjučer ste me oglobili za sav novac«.

»A zašto se kartaš, kad vidiš, da gubiš. No to je samo prividno, prekjučer si izgubio, a danas možeš dvostruko dobiti«.

Digitized by Google

»Moguće, kad bih imao novaca da igram. Hoćeš li mi uzajmiti?«

»Znaš i sam, da se za kartanje ne uzajmljuje novac, jer se nerado vraća; nu kod tebe ću učiniti iznimku. Koliko trebaš?«

»Petdeset forinti. Dobijem li, vratit ću ti odmah, izgubim li, počekat ćeš me do prvoga; i to će biti onda posljednji put«.

»Dobro, evo ti novac, pa ne zaboravi, što si sad obećao«.

Janko spravio novac u džep, pa se uredio i otišao u posjete.

Do jedan sat bio je gotov, pošao u gostionu na objed, pa se vratio kući. Poslije objeda običavao je neko vrieme prospavati.

Protegnuo se na divanu i zadriemao. Nije ni čuo, kako je netko na vrata pokucao. Pokucao i drugi put nešto jače. Janko podigao glavu, te promrmljao:

»Trista mu jada, ta čovjek ne može ni časak u miru odpočinuti. Do vraga, ne treba mi nikoga«.

No ipak i nehotice rekao oštrim glasom, na kom se odražavala očita zlovolja:

»Unutar«.

Vrata se otvorila, a u sobu stupi Ivan Brigović, kanonik u svečanom svećeničkom odielu, sa krstom na prsima.

»Hvaljen Isus«.

Janko, nenaučan na takav pozdrav, bio je u prvi mah smućen, te nije znao, što da odgovori, ali je ipak promucao:

»Na vieke«.

Ustav sa divana, upro oči u nenadana gosta.

»Tražio sam vas u prijašnjem stanu, ali mi rekoše, da ste se preselili drugamo, pa sam propitkivanjem doznao za vaš novi stan. Poznajete li me?«

Digitized by Google

Janko izbuljio oči, pak propentao:

»Ivan Brigović«.

»Hvala Bogu, da me poznajete, jer se već nismo dvie godine vidjeli«.

»Da, dvie godine«, — promuca Janko.

»Čini mi se posljednji put, kad sam se u Varaždin odselio; a od toga se vremena puno toga promienilo«.

»Izvolite, prečastni, sjesti«.

Janko ponudi gostu stolac, dok je on sjeo na divan. Janko nije to hotimice učinio, kao da omalovažuje gosta, no bio je posvema smeten, te se nije mogao snaći.

»Kako vidim, gospodin se doktor nije nadao momu posjetu. Ali on i nije toliko namienjen njemu, koliko njegovoj gospodji, mojoj kumi; gdje je ona?«

Janko bio u sto muka, jezik mu se pleo u ustima, nije mogao ni rieči progovoriti, već pokaza rukom po zraku.

»Ja se ne razumijem u takav razgovor; pitam vas, gdje vam je gospodja?«

»Odprhnula je iz gniezda«, — muklo progovori Janko.

»Gdje mi je kumče, malena Eugenija?«

»I ona je odprhnula«.

»Žene i djeteta vam nestalo, jer se u gniezdo zaletio kobac, a ne bijaše nikoga, tko bi ih obranio«.

Janko se ponešto sabrao, situacija mu postajala sve jasnijom. Prečastni je došao, da ga pita za račun, za sve ono, što se u njegovoj kući dogodilo. A ima li on to pravo? Nije li on gospodar u svojoj kući? Tko ga je na to ovlastio?

»Prečastni, meni laska vaš posjet, premda mi je došao u nevrieme. Molim vas, da mi kažete, što želite od mene?«

*

Digitized by Google

»Rekao sam vam, da želim govoriti sa vašom gospodjom« — ozbiljno će Brigović.

»Kažem vam, ne ima je; ostavila me je zajedno sa djetetom«.

»Ne bez važna uzroka; ja bih želio znati, zašto vas je ostavila?«

»A ja vas pitam, od kuda vam pravo, tko vas je ovlastio, da tako govorite? Koliko vas i štujem, za svoje čine nisam vama odgovoran«.

»Niste meni odgovorni!« — bolnom će ironijom Ivan. — Govorite ovako zato, jer vam neda prirodjena stidljivost, da odgovarate, jer biste morali nikom poniknuti i zarumeniti. Vi niste meni odgovorni, ali ste odgovorni Bogu i savjesti svojoj, odgovorni ste onima, kojima ste sakrivili, odgovorni ste grofici Marti Kendjelički, svojoj ženi Otiliji i djetetu svom. Ja dolazim u njihovo ime, da se opravdate, ako se u obće možete opravdati«.

»Gospodine, meni je vaše propoviedi dosta. Ako mi niste imali šta drugo kazati, ne bijaše vam ni doći do mene. Mi smo svršili; ja i onako ne imam više vremena«.

Janko je ustao, misleći, da će Brigović takodjer ustati.

»Gospodin doktor postaje nestrpljiv, pak me se hoće otresti, kao da sam ja od šale i obiesti ovamo došao. Gospodin doktor je zaboravio, da je on nebrojeno puta pokucao na moja vrata, da traži upute, savjeta i pomoći. On će se takodjer sjećati, da ga je Ivan Brigović očinskom ljubavi primao, te mu u svem išao na ruku. Janko je zaboravio, da on svoj položaj, svoje zvanje i svoju službu imade zahvaliti dobroti i ljubavi plemenite grofice, koja ga je punih šest godina svojim troškom, a na moj zagovor uzdržavala na beč-

Digitized by Google

kom sveučilištu, u nadi, da će od Janka Večerića postati koristno udo za domovinu i obitelj. Janko je zaboravio, kako je u mnogim listovima očito priznavao, da sve, što je postigao, imade zahvaliti svojim dobrotvorima grofici Marti i mojoj malenkosti. Danas, kad mu je taj prijatelj u posjetima, kaže mu vrata i ne sluteći, da je toga prijatelja upravo ljubav prema njemu dovela ovamo, da mu u posljednji čas pomogne«.

»Vi mi dakle spočitavate dobročinstva, što ste mi ih nekoć pružili. Tražite odštetu; ja vam ne ću dužan ostati. Ali tada je i čar vašega imena pred mojim očima potamnio«.

»Moj prijatelju, meni nije stalo do toga, kako ćete o meni suditi; za mene je mjerodavan sudac moja savjest, ali ja prihvaćam vašu ponudu. Odužite se, ali ne novcem, već izkupite svoje obećanje, koje ste nam kao pošten čovjek zadao. Želili ste samostalan i neodvisan položaj, da možete služiti svomu narodu, i to ste postigli. Ja sam bio s vašom osnovom zadovoljan, jer sam bio uvjeren, da nam i za narodni i za politički život treba podpunih, slobodnih i nezavisnih muževa. No kažite mi, što je na vami danas od svega toga ostalo? Mislite li, da se pijankami budi rodoljubiva sviest; mislite li, da se u kartašnicama unapredjuje blagostanje naroda; držite li, da se strašću i razkalašenošću promiče moral i uzgajaju značajevi? Kako liepa prilika za mlada i darovita čovjeka vašega zvanja i položaja. Ta svaka mu je kuća otvorena i svakamo pristup slobodan, gdje može i riečju i činom raditi na svom plemenitom zvanju, liečeći tielo, ali i oživljujući zamrli duh. U tom radu stekli biste štovanje i priznanje, a tim najveću nagradu. Ne tražim, da se odužite novcem, već vas jedino sjećam zavjere i obećanja, koje mora biti sveto svakomu čovjeku.

Digitized by Google

Janko oborio glavu i šutio.

Mladi prijatelju; evo me pred vama u ime naše zajedničke prijateljice i dobrotvorke grofice Marte. Nje ne ima; ali duh njezin lebdi nad onima, za koje se ona nekoć žrtvovala. Meni se pričinja, kao da je ona ovdje medju nama, te sluša uspjeh našega razgovora i kao da pita: Gdje vam je žena i što je ostalo od ljubavi, koju ste joj prisizali? Što je ostalo, kažite po duši? Plemenita njezina duša ne može proklinjati, već vas moli, da svoj grieh izpravite, da se pokajete. Mladi prijatelju! Sviet osudjuje, a zakon kazni otimače tudjega dobra. Vi to odobravate, javno mnienje pristaje uz to. I Otilija je posjedovala najveće i najdragocjenije blago u duši svojoj, a vi ste joj jedno i drugo grabilačkom rukom razorili. Zločinac iz strasti ili koristoljublja ubije čovjeka. Sviet ga je kao ubojicu ožigosao, zakon pako kaznio ga smrću. No mi razlikujemo dvojako ubojstvo: fizično — ovomu sudi zakon, i moralno — kojemu sudi savjest i Bog, jer ne podpada pod zakon ljudski. Pa ipak moralno je ubojstvo groznije od fizičnoga, jer ubija dušu i tielo. Vi ste razborit i pametan čovjek, pak ćete razumjeti, što će to reći ubiti u čovjeku vjeru u poštenje, što će to reći nevinoga izložiti ruglu i preziru svieta, koji nije upućen u njegovu nevinost. Otilija se nije ni za vlas promienila. Vi ste znali, da vam Otilija ne će donieti miraza, jer se zloba ljudska za to pobrinula. Vi ste znali, da je za djetinstva bila pelivankom. Sve ste to znali, pak što ste od nje uradili? Prijatelju, vi ste na njoj počinili pokus moralnog ubojstva. Znali ste, da nema roda, komu bi se utekla, a vi ste ju ostavili. Što vam je sakrivila«.

Prečastni je za čas prestao, da uhvati zraka, jer je govorio živom vatrom, htijući da probije led na srcu Jankovu.

Digitized by Google

Janko je šutio, te nekim počitanjem zurio u svećenikovo lice, ali ga nije prekinuo; nadao se, da će i dalje nastaviti.

Prečastni u istinu nastavi:

»Jošte jedno, pak sam na kraju: Iz ljubavi i štovanja prema vama i Otiliji ja sam vam kumovao maloj Eugeniji na krstu. Kao svećeniku poznate su mi i dužnosti kumovâ, a toj dužnosti htio sam da ovim posjetom zadovoljim. Diete, što se u braku rodi, smatraju kršćanski roditelji blagoslovom božjim, pak mu na njem i zahvaljuju. Diete postaje još užom sponom, što spaja roditelje medju sobom. Gledajte, Janko, kako se božja Promisao pobrinula za razplod i uzgoj svojih stvorova, kad je u zakon naravi stavila toli jaku i požrtvovnu ljubav roditelja za njegu i bitak njihovih mladih. Motrite ptičice u gniezdu, kako ih roditelji brižno paze i odhranjuju, dok im ne porastu krila, da i bez njihove podpore živiti mogu. Gledajte, kako lavica svojim životom brani svoje mlado, dok se bude moglo osoviti na svoje noge. A sad čovjek, ovaj najuzvišeniji stvor, što je stvoren na sliku i priliku božju, da bude gori od životinje?! Pa ipak žalibože u svietu biva tako, te mnogi roditelji misle, da im brak jedino služi sjetilnomu nagonu, a ono što je bitno, naime uzgoj djece, da na njih i ne spada, te ga prepuštaju tudjoj skrbi i brizi. Kažite, što će biti od djeteta, kad jednoć ponaraste. Majka ga ne će ostaviti, o tom sam uvjeren, ali hoće li njezine sile dotjeći, da ga prema njezinom stališu uzgoji? A što onda, ako nesrećom i majku izgubi; što onda, kad bude propitkivalo, zašto ju je otac ostavio? Malo prije pokazao ste mi vrata da otidjem. Ja sam svršio, pak odilazim«.

Janko slušao i slušao. Svećenikove rieči zaokupile mu dušu; on si svaku upamtio, te se približio svećeniku kao pokornik.

Digitized by Google

U taj par stupio mu u sobu prijatelj, ali se začudio, kad je opazio svećenika, a Janka snuždena i pogružena.

»Došao sam po tebe, jer je vrieme da idemo«.

»Možeš ići, ja ne idem nikuda, evo ti novac, što si mi ga pozajmio«.

»Tako!« — zategnu prijatelj, pa nakloniv se svećeniku, izadje iz sobe.

»Prečastni gospodine« — progovori Janko drhtavim glasom. — »Oprostite mojoj neuljudnosti, kojom sam vas u početku primio, ali ja vam od srca hvalim na posjetu. Vi ste mi pokazali, kako čovjek zalutati može, ako se dade voditi strašću. Vi ste me upozorili na ponor, komu sam bio tako blizu, a da ga nisam ni opazio. Otvorili ste mi oči, a sad pokažite mi put povratka k izgubljenoj sreći«.

»Prijatelju, ima li u vas prave volje, put će se naći i povratak bit će lahak. Kažite mi po duši, ljubite li jošte Otiliju?«

Janko je proplakao, jer se sjetio sretnih časova, što ih je proživio u Martinu domu, sjetio se doživljaja na Bledu, gdje mu je Otilija priznala svoju ljubav, a on u tom priznanju uživao podpunu sreću. Sjetio se, kako mu se ta ljubav postepeno u srcu razvijala, a sad je eto spoznao, koliku joj je nepravdu učinio, kad je s njom onako postupao.

»Pitate me, ljubim li Otiliju? Ljubim ju! Više ne mogu reći, ali se bojim, da će me ona ikad više ljubiti moći«.

»Ne dvojite o tome. Vidi li vas, da se kajete, ona će zaboraviti i oprostiti«.

»Svjetujte me, što da radim?«

»Dobro. Načinite najprije račun sa savješću, jer vi se morate odreći družtva i drugova, koji su vas za-

Digitized by Google

veli. Večeras imate vremena, da se pripravite i razmislite; a sutra dodjite na izpovied. Imate li u mene povjerenja, čekat ću vas u izpovjedaonici kod sv. Marka u 9 sati. Želite li drugoga svećenika, kažite mi samo, pak će vas on čekati«.

»A u koga bih imao veće povjerenje, nego li u vas, koji me po drugi put preporadjate na novi život«.

»Čekat ću vas dakle, ne dodjete li, bit će znak, da sam se uzalud do vas potrudio. Po tom ćete uzeti priliku, pak se odvesti u Križevac, gdje potražite odvjetnika Karlovića, on će vas odvesti k vašoj supruzi. Vi ćete ju zateći iznenada, bez ikakove priprave, a to je najbolje, jer ćete se uvjeriti, da li je ona u istinu onakova, kakova je bila«.

»Žene ne opraštaju tako rado«.

»Nu Otilija nije samo žena, ona je i kršćanka, a u tom vam je najveće jamstvo, da će vam oprostiti«.

Svećenik i Janko ganutljivo se razstadoše.

Drugi dan u osam sati bio već Ivan u crkvi, odslužio misu, izmolio časoslov, pak sio u izpovjedaonicu. Došla dva tri pokornika na izpovied. Janko jošte nije došao, premda je već devet sati minulo. Već se pobojao, da je Janko krenuo vjerom, ali pogledav pod kor, opazi Janka kraj maloga žrtvenika, gdje kleči i moli.

Izpoviedio se i prekinuo s prošlošću.

* * *

Bio krasan jesenski dan; nebo vedro i čisto, bez najmanjeg oblačka. Kadšto lagano povjetarce zastrujilo bi zrakom, poigravajuć lišćem na drveću. Narav dozorila obilnim plodom, a marljivi gospodar nastojao da spremi ono, što mu blaga narav u tolikoj mjeri ove godine udielila. Otilija nije imala gospodarstva, u malenom zaselku bio samo vrt i voćnjak, kojim se mlada

Digitized by Google

gospodja zanimala. Kruške i jabuke dozorile, te se svojim žarom i rumenilom izticale izpod zelena, uviek jošte svježa lišća.

Otilija šetala vrtom, te ubirala voće, što ga je rukom doseći mogla, pak spremala u košarice, što ih je Makso za dokolice bio spleo. Poslije podne posjetila ju Karlovićka, te s njom u razgovoru sprovela neko vrieme, dok im nije Vera, koja se jošte uviek desila u Otilije, spremila užinu.

Kad je sunce već zapadalo, oprostila se Ilonka sa domaćicom, koja ju je do ceste sprovela. Vrativ se kući, postajala nemirnom i zbunjenom; hvatao se mrak, a ona sama s djetetom u kući. Makso još zorom otišao na put, ne kazav kamo ide, ali joj obećao, da će se za vremena vratiti. U kapelici odzvonio pozdrav Gospin, pastiri već se davno sa stadom vratili kući, a Maksa nema te nema. Da mu se nije dogodila kakova nesreća? O, kako bi ona sprovela noć u toj osami! Zapalila svieću, uzela knjigu, da čita, ali joj misli bludile u daljinu. Moglo je biti već i deset sati, Otilija je još uviek budna, dočim je mala Eugenija već od davna spavala.

Kao da je nešto zašuštilo pod prozorima. Otilija pogledala kroz zavjesu, te joj se pričinilo, kao da se nekakva garava prikaza izgubila za oborom. Dah joj u prsima zapeo, srce silno zakucalo i ona se u strahu spustila na klecala, te stala moliti.

Ne prodje ni deset časaka, na vrata je netko pokucao. Otilija se nije ni maknuti mogla.

»Milostiva gospodjo! otvorite, ja sam se vratio«.

Otiliji je odlanulo, jer je razabrala Maksov glas, ali se umah i preplašila, jer je Makso bio uzrujan i smeten.

»Za Boga, što se je dogodilo, vi nekako neobično izgledate?«

Digitized by Google

»Malena neprilika. Prolazeći kraj Sokolovca, bio me napao čopor cigana, i bili bi me orobili, da mi u dobar čas nije nepoznati prijatelj u pomoć priskočio«.

»Bog neka zna, tko je taj čovjek?«

»Rekao mi je, da je grobar u Sokolovcu, pak da se u dobar čas vraćao sa sela, gdje se nešto dulje zadržao na karminama«.

Makso po tom izpripovjedio Otiliji, gdje je bio i što je učinio.

Otilija uzdahnu i upita:

»A što vam je rekao prečastni?«

»Izporučio vam pozdrav i blagosov, pak vam poslao ovo pisamce«.

Makso izvadio iz džepa listić, što mu ga na polazku predao Ivan.

Otilija ga drhtavom rukom otvorila, da vidi, što je u njem. I ono par rieči bilo melemom za njezino snuždeno srce.

Otilijino se lice razvedrilo, a i Makso se posve umirio i zaboravio večernju nepriliku. Zaželiv Otiliji lahku noć, pošao u svoju sobu, a bilo je i vrieme, jer je ponoć davno minula.

Otilija časak jošte mislila, mladjahna joj mašta stvarala nove slike i vidike u budućnosti. Uvjerila se, da joj se nekadanji san obistinjuje. Sirota mislila, da se već uzpela na vršak Kalvarije, a tamo ju nakon dugotrajne težke borbe čeka obećana pobjeda.

»Gospode, ti si ufanje moje i štit moj; pak od čega da mi srce prepada?« — prošaptnula u molitvi i legla na počinak.

* * *

Bio blagdan poroda Marijina, ili kako narod zove, Mala Gospa. U kapelici obslužavalo se proštenje. Župnik

Digitized by Google

se pobrinuo, da mu crkvica bude ukrašena zelenilom i cvićem. Otiliji nije se htjelo u sviet, a pod živu glavu ne bi propustila misu na toliki blagdan; odlučila s toga, da podje k ranoj misi, dok ne bude mnogo svieta.

Otilija se stisnula pod korom na obično mjesto. Kraj nje bilo jošte prostora, a ovaj je zapremila Ilonka, koja je takodjer uranila. Gospodje se pozdravile, pak se zatim svaka izgubila u mislima na pobožnost. Za propoviedi iztaknuo propovjednik znamenovanje današnje svetkovine. Slaveć porod Marijin, slavimo osvitak novije i sretnije dobe za cieli ljudski rod, jer nam je Marija rodila Spasitelja, a sama postala našom zagovornicom, majkom i kraljicom.

Otilija pobožno slušala liepe rieči propovjednika, na koje joj je još više odlanulo. Poslije mise sastala se s Ilonkom, koja ju je pozvala na objed.

»Ne će biti s gorega« — rekla Ilonka — »u gradu vas još nije bilo, pak ćete se raztresti i razvedriti«.

»Hvala liepa, ali ja sam odlučila nikamo ne ići; no obvezali bi me u velike, da me poslije podne posjetite«.

»Vi bi dakle primali posjete, a ne bi ih vraćali«, — sa smieškom će Ilonka. »Pak dobro, neka bude na vašu želju«.

Ilonka sprovela Otiliju do njezina stana.

Poslije objeda sašla u vrt. Makso joj nabrao zelenila i cvieća, jer je htjela, da izplete vienac, što bi ga sutra na oltar položila.

Malena Eugenija časak skakutala, pak zatim sjela do majke, trgajuć sa granja zelene listiće za vienac.

U to nadošao Karlović sa Ilonkom i Milanom, te se malena družba našla na okupu.

»Ja bih se danas prvi puta mogla potužiti na Pavišu; jedva sam ga sklonula, da me je do vas dopratio«.

Digitized by Google

»Gospodin suprug imade valjda prečega posla, no da se u našem družtvu dugočasi« — reče sa smieškom Otilija.

»Ne, milostiva, ja se u vašem družtvu ne dugočasim, dapače ja uživam, motreći vas sa Eugenijom u vašem zatišju. Što je Ilonka rekla, bilo je samo u šali rečeno«.

»Dà«, — upade Ilonka, — »a nisi li sam rekao, da bi morao grofu Draškoviću na sastanak«.

»Pak zašto ste ga priečili ?«

»Biti će valjda opet politika!« — živo će Ilonka. — »Ta gospoda ne bi bez nje živjeti mogla. Ali ne zamjeri, Pavle, šalim se, pak znaš i onako, da si me za svoju stranu predobio, te od Magjarice načinio gorljivu i vatrenu Hrvaticu«.

U vrtu bio stol i dvie klupe, pak se našlo za sve mjesta. Makso do toga donesao tanjura, voća i noževa.

Paviša zabavljao gospodje pripoviedanjem, a djeca skakutala po vrtu.

»Milostiva gospodjo« — zače Paviša, šećući vrtom: — »Život ovdje u čistoj božjoj naravi ugodan je i zanimiv. Čovjek motri u svakom i najsitnijem pojavu djelo premudrosti Božje, koja uzev sve u jedno, sačinjavaju harmoničnu cjelinu. Čovjek je gospodar u naravi, Bog ga je takovim učinio pod njegovu odgovornost, i da bi se čovjek znao služiti svojim položajem, svojom vlasti onako, kako to Bog i njegov vlastiti probit zahtieva, on bi postao najsretnijim stvorom na zemlji, ali žalibože nije tako. Kažite, da li ste što doznali o svom suprugu? Nešto nedelikatno pitanje, ali vi možete u nama nazrievati svoje iskrene prijatelje, koji vam od srca žele, da budete sretni«.

Otilija se snuždila, pak u pol glasa prošaptnula: »Nisam, nisam ništa dočula, a nisam ni propit-

Digitized by Google

kivala. Često se i sama prekoravam, da nisam pravo uradila. On je dobre naravi, jedino ga družtvo zavelo na stranputicu«.

»Ne prekoravajte se, gospodjo, jer koliko sam vas u kratko vrieme upoznao, u vama ne može biti krivnje; a da dodje k vama, da vas moli za oproštenje, bi li se vratili?«

»O ja ne tražim tolikog poniženja. Kad bi samo došao, smatrala bi u dolazku njegovu dobru volju i ja bi ga sliedila«.

»Plemenita ženo, ti ipak nisi zaslužila, da te sudbina toliko progoni«! — mislio za sebe Karlović.

»Eto Vera dolazi«, — prošapta Otilija, — »a uz nju je neki gospodin. Evo zaokrenuli prema našem zaselku«.

Karlović ih nije opazio, ali dometne:

»Valjda me tko traži«.

Za dva tri časka pokazala se Vera pred ogradom, a uz nju i strani gospodin.

Otilija ga istom sada mogla pogledati u lice. Prepoznala ga, ali ju i sile stale ostavljati. Na cielom je tielu uzdrhtala i jedva razumljivim glasom izrekla:

»Moj suprug!«

»Za ime božje!« — dobaci joj Paviša, — »ne klonite duhom, saberite se i budite odvažni i sviestni svoga prava«.

Otilija u istinu pribrala svu svoju snagu, te ga mirno dočekala u vrtu.

Janko joj se približio — skinuo šešir, te ju pozdravio i naklonio se Karloviću. U njegovu licu opažalo se duboko ganuće, a u očima mogla su mu se čitati čuvstva, što su mu se radjala u srcu.

Otilija je to dobro opazila i shvatila, pak mu pružila ruku, te ga predstavila Karloviću i Ilonki.

Digitized by Google

Otilija mu se zagledala u oči, u kojima su zasjale suze; a to ju ohrabrilo, ali ujedno uzdrmalo tako njenim srdcem, da je proplakala i uzkliknula:

»Janko! Moj Janko!«

U tren oka bila je Otilija u Jankovom naručaju.

Težko bi nam bilo opisati osjećaje, što se u taj par radjahu u srcima toli kobno razstavljenih supruga. Za Otiliju možemo reći, da su joj sve pretrpljene muke kao prolazni san sievnule pred očima, ali samo na časak, jer ih je plemenita žena prikrila plaštem zaboravi. Ona je oprostila.

U prvom susretaju sa ženom, Janko je mogao opaziti svu veličinu njezine duše, pak ga obuzelo čuvstvo stida i prikora, jer je uvidio, koliko se nevriednim pokazao njezine ljubavi. Ali u njemu dozrela i odluka, da će unapried sve svoje sile srca i uma posvetiti tom andjelu u čovječjoj puti.

»Otilijo!« — tronuto će Janko, — »i ti nemaš rieči prikora prema onomu, koji ti je tako težkih rana zadao?«

»Ne, jedini moj Janko. Vidim te, došao si, a u tvom dolazku nazrievam plod pokajanja; a i iza ovoga gledam, gdje nam obojima prosieva svjetlo nove, na čas izgubljene sreće, za koju sam uvjerena, da ćeš ju u napredak bolje čuvati«.

U to dobrzala mala Eugenija, te se obim rukama prihvatila majčinih skuta, upirući svjetle svoje očice u Janka.

»Diete moje! tata nas je posjetio, ajde poljubi mu ruku«.

»Ali tata nas je ostavio; ti si mnogo plakala radi njega«.

»Tata se je vratio, i ne će nas više ostaviti!« — govorila Otilija.

Digitized by Google

Janko se sagnuo, te uzeo malu na ruke i stao ju cielivati.

Karlović i Ilonka u duši su se radovali brzom i sretnom preokretu u Otilijinu životu.

»Ajdemo u sobu« — poče Otilija — »ja znam, da je Janko umoran od puta, pak se možemo ondje razgovarati«.

Karlović i Ilonka htjeli otići, ali ih Otilija zamolila da ostanu.

»Nenadan je i ugodan sastanak, pak ostanite koji časak s nama«.

Paviša pristao, samo je nešto prišaptnuo Veri, koje je u tili čas nestalo.

Janko se razgledao po kući, te se čudio požrtvovnosti onoga čovjeka, na kojega se najmanje mislilo, a koji je ipak u plemenštini duše sama sebe nadvisio.

»Makso!« — dahnu Janko.

Makso se upravo pokazao na vratima, te plaho pogledao svoga gospodara.

»Plemeniti čovječe, kako da vam zahvalim na bezprimjernoj žrtvi, što ste ju doprinieli mojoj supruzi i djetetu?«

»Ne hvalite mi, već ljubite svoju gospodju i ne zaboravite nikada na prisegu, kojom ste joj se na dan vjenčanja zavjerili. Ja vršim svoj zavjet, da ću služiti milostivoj gospodji, dok me bude trebala. U vršenju ovog zavjeta ja u svjoj duši osjećam nagradu. Ne zamjerite mojoj iskrenosti«.

Janko stisnuo Maksovu ruku, ali u njegovom oku opazio suzu, zato ga pritegnu k sebi i zagrli.

»Hvalim i vama, gospodo«, — reče, obrativ se Karloviću i Ilonki, — »na prijateljskom susretaju prema mojoj supruzi".

Janko već dalje nije mogao.

Digitized by Google

»Hvalimo Bogu, koji je u svojoj dobroti tako udesio, pak nastojmo, da budemo vriedni njegove ljubavi«, — reče Ilonka.

Do toga prispjela Vera sa košarom, pokrivenom ubrusom. Makso razumio, što to znači, pak otišao u drugu sobu, da priredi stol.

»Izvolite, gospodo, da založite; bio bih i sam po mogućnosti uredio, ali me je gospodin Karlović pretekao«.

Na stolu bilo svega, što je za čednu večeru trebalo, a i nekoliko staklenka rumene kapljice

Prestanimo tuj s opisivanjem, jer onomu zadovoljstvu, što je nastalo, ne bismo mogli i onako ništa pridodati.

Na posljedku reče Janko:

»Bio sam na rubu propasti. Bog platio prijatelju Ivanu Brigoviću, koji me je osviestio i spasio!«

XVII.

Sokolovački grobar.

Kakova četvrt sata od Sokolovca protegnulo se malenom visočinom sokolovačko groblje, ogradjeno živicom i dobro uredjeno. Prije se pokapalo po volji, kako je tko htio, ali kad je došao u Sokolovac novi mladi župnik Vladko Zebović, želio je, da bude i na groblju kao i svagdje red. Ali taj se red mogao uvesti samo namještenjem stalnoga grobara.

U selu se nije našao nitko, tko bi taj posao htio preuzeti, pak se župnik zato ogledao za nekim radnikom, koji je već dulje vremena boravio u selu, kopajući grabe po livadama.

Jednoga dana ga pozvao župnik k sebi, te mu ponudio mjesto grobara na sokolovačkom groblju.

Digitized by Google

»Ne će biti doduše velika zaslužba, ali vi ćete taj posao moći lahko obavljati, a moći ćete naći i nuzgredne zaslužbe«.

Kraj groblja je malena, doduše zapuštena drvenjara, što je nekoć služila za stan orguljaša. S nešto truda dala bi se urediti za stan grobara.

Župnik mu još reče:

»Uz kućicu kraj groblja imat ćete pol jutra zemljišta, koje možete priudesiti za vrt. Od svakog groba dobivat ćete po cvancigu. Ako ste s ponudom zadovoljni, moći ćete već budućeg tjedna svoju službu započeti«.

Stranac se nije nećkao, već drage volje pristao na predlog župnikov. Uredio kuću i vrt, pa si nabavio kravicu i tako započeo gospodariti. Bio je uredan čovjek, a u selu se za nj samo znalo u toliko, u koliko ga trebalo, da im kopa grobove. No on se nije na to ograničio; on je čistio i redio groblje, pravio puteljke, krčio korov i trnje po grobovima, popravljao križeve, ravnao humke i sadio cviće. Zato je i ušao u volju narodu, pa ga i preko njegove zaslužbe nagradjivao. U selu mu nisu pravo ni za ime znali, već ga obćenito zvali »kum Grga«. Bio je sa svakim prijazan i uljudan, ako i nije u kuće zalazio, izim kad bi ga koji pozvao poslije pogreba na karmine.

»Kume Grga!« — običavao bi za sebe govoriti, — »što je od tebe postalo? Pod stare dane zašao si u kraljevstvo mrtvih, da im praviš stanove za vječni počinak, pod stare dane dao si se na gospodarstvo, a da si za mlada tako počeo, kakav bi od tebe postao čovjek?!«

Uzdahnuo, te se zamislio.

»Ali što ćemo, mlada se ljeta više ne vraćaju, a starost ne može da izpravi zablude mladosti. No i ovako

Digitized by Google

je dobro, bolje i sada nego nikada. No kako će to dugo potrajati? Kad me sile jednom ostave, kad ne budem više mogao raditi, što će onda biti od mene? Kasno je sada misliti na to. Oj kume Grgo! težko tebi, kad te budu tudje ruke morale hraniti. No nadam se još koju godinicu proživjeti, a tada, možda će mi se Bog smilovati i pozvati me k sebi, a za slabo ovo tielo naći će se mjestanca na ovom groblju«.

Kum Grga opet uzdahnu.

»Kod mene ne će biti ruke, koja bi maleni humak moga groba cviećem kitila. Ali što će mi cviće, kad je sav moj život bio trnjem i korovom izprepleten?«

Na vratima netko pokuca.

»Unutra!«

U sobu stupio čovjek u šarenom ruhu sa štapom u ruci, ponešto zbunjen.

»Kume Grgo! danas ćete izkopati grob, ali da bude do podneva gotov«.

»Za koga?«

»Toga vam baš ne treba znati, no kazat ću vam. U gradu Boričevcu umrla stara majerica Manda, pak se pogovara, pošto se nenadano prestavila, da je otrovana, te bi ju htjeli što prije pokopati«.

»Dakle otrovana«, — promrmlja Grga. — Tko bi mogao imati od toga koristi, da ju otruje? Ta komu bi stara sirotica služavka mogla mutiti račune? Dakle i u ovoj se zabiti križaju crne niti, kojima se inače u velikom svietu prepliće ljudski život. Nu što to na mene spada?«

»Pravo imate«.

»Dobro; grob će biti gotov do podne«.

»Ali ja bi želio, da taj grob negdje u prikrajku groblja izkopate«.

»Toga vam ne ću učinit, jer ja imadem nazna-

*

Digitized by Google

čenu stalnu osnovu, po kojoj redam grobove. Donesite mi dozvolu od župnika i obćine, onda ću vam i toj želji zadovoljiti«.

»Kopajte dakle, gdje vas je volja, meni je svejedno«, — odvrati došljak.

»Kad vam je svejedno, zašto ste onda tražili prije, da ga u prikrajku kopam?«

»Ne spada na vas, bilo je onako samo rečeno«.

»Rekli ste, da je stara iz grada Boričevca; dakle je služila u vlastelinstvu. Tko je gospodar u Boričevcu?«

»Njega ne ima sada kod kuće; zove se barun Kalamary«.

»Barun Kalamary«, — zategnu grobar; taj bi joj mogao prirediti sjajan pogreb, ta valjda je zavriedila, kad je u njegovoj službi ostarila i na posljedku otrovana umrla«.

»Tko vam je rekao, da je otrovana?«

»Ta malo prije sami ste spomenuli«.

»Da, sviet tako govori; kad mu ništa pametnijega ne dolazi na pamet«.

Kad je Grga ostao sam, podbočio si glavu, pak neko vrieme mislio na neke prizore, koji su mu iz mladjih dana dolazili na oči.

»Kalamary«, — promuca. — »Pa neka bude Kalamary, što to spada na mene; ja sam danas samo grobar sokolovački i ništa više«.

Ustao, potražio lopatu, pošao na groblje i stao kopati grob.

»Ala je tvrda zemlja, kao da se u kamen pretvorila«, — mrmljao grobar, odkidajuć komadić po komadić suhe ilovače sa groba.

Dok je došao do polovice, već mu se i lice uznojilo, a ruke odrvenile; morao je sjesti, da odpočine.

»Borami, toj se starici ne će u zemlju; valjda joj nije jošte kucnula zakonita ura, pak čeka osvetnika«.

Digitized by Google

Na župnoj crkvi zvonilo podne. Grga se prekrstio i izmolio pozdrav Gospin.

»A sad da nastavim«.

Započeo opet i nije prestao, dok nije dogotovio. Uzeo mjerilo, da ga izmjeri, je li dubok i širok kako to zdravstveni propisi zahtievaju. Grga imao dobro oko, pak se nije prevario; grob je bio u redu.

Poslije podne oko dva sata zazvečilo malo zvonce na župnoj crkvi, za čas pokazao se župnik, da mrtvika blagoslovi. Četiri čovjeka donesoše lies od zbijenih starih dasaka na groblje. Svećenik ovrši svoje, pak se vrati kući. Ona četiri čovjeka položiše mrtvika u grob, a ostalo prepustiše grobaru da obavi.

»Čudnovato, ova dakle sirotica nije ni toliko zaslužila, da joj dadu doličan sprovod. O Grgo, Grgo! ne bude li i s tobom tako?«

Kad se vratio s groblja, založio nešto, pak pošao na vrt da radi, imao je nekoliko gredica okopati, gdje se već grašak liepo podigao, a za koji dan valjda će i zacvjetati. Zatim na priugotovljenoj već površini stao praviti jamice i stao saditi krumpir, bilo za nj i onako skrajnje vrieme. U tom radu zatekao ga sumrak, pak sjeo pred kućicu na klupu, uzeo lulu i zapušio, te se razgledavao na okolo.

»Dobar večer, kume Grga«.

»Da Bog da«, — odvrati ovaj i okrenu se, a pred njim stvorio se Makso.

»Bio sam u Sokolovcu, pak vraćajuć se kući, htio sam vas posjetiti, da vam se zahvalim, ta ja sam vaš dužnik«.

»Vi moj dužnik?« Ja se barem ne sjećam, da sam ikada komu u životu što posudio, a kamo li vama, koga i ne poznam«.

»Ne prepoznajete li me dakle? Ta ono pred ne-

Digitized by Google

koliko dana vi ste mi spasili život, kad me ono cigani napali«.

»Vi ste dakle onaj neoprezni putnik, koji je zaboravio kako je noću pogibeljno bez oružja putovati, osobito kad imade klateži, koja u sgodno vrieme vreba na plien. Nu hvala Bogu, vam se nije ništa dogodilo«.

»Ništa, no to imadem vašim mišicama zahvaliti«.

»I mojoj drenovači«, — nasmija se Grga. — »Ala sam ti onog garavca opatrnuo, da će se dobro sjećati, kako se pošteni ljudi na putu napastuju. Ali kad ste me posjetili, biti će na svom mjestu, da se upoznamo. Mene valjda poznate, ja sam vam onom sgodom kazao, da sam grobar sokolovački; nije doduše velika čast, ali ja sam s njom možda zadovoljniji, nego koji predstojnik sa svojom«.

»I moja čast ne će biti puno veća; služim kod doktora Večerića, a ime mi je Makso Grubić. Za sada boravim blizu Križevaca«.

»Makso Grubić?« — zamišljeno će grobar, ali se namah sabere, pak zapita:

»Jeste li rodom iz ovog kraja? Sudeći po vašem govoru, mislio bi da niste«.

Makso je mimoišao prvo pitanje, a na drugo mu kratko odgovorio:

»Ja sam ovdje kakove pol godine; prije sam više godina proboravio u Zagrebu«.

»Prijatelju, ostanite časak kod mene, da vas podvorim onako siromašno, kako vas može jedan grobar podvoriti«.

»Oprostite, ali mene kod kuće očekuju«, — odvrati Makso.

»Za pol sata ne će vas ni pogriešiti. Ajdete sa mnom u sobu, bit će za čas sve gotovo«.

Grobar odveo gosta u sobu, ponudio mu stolac i pohitio, da nadje, čime će si gosta podvoriti.

Digitized by Google

Makso medjutim ustao, te stao šetati po sobi i zašao onako nehotice u drugu sobicu, što je grobaru služila za spavaonicu. Ne bijaše u njoj ništa do postelje, malog stolića i stolca. Na stieni visjelo propelo, a nad posteljom dvie male sličice. Oko mu o njih zapelo. Iz daleka nije se dalo razabrati, što predstavljaju. Primakne se bliže; gleda, motri, tare si oči, najednoć mu oko sievnulo neobičnim žarom.

Obje slike prikazivahu žene u najljepšoj mladenačkoj dobi. Pod jednom bijaše olovkom napisano ime »Angjelina«; na drugoj ne bijaše podpisa, ali crte na njoj bijahu tako čiste, da joj i ne trebaše potanje oznake. On je u njoj prepoznao Otiliju.

»Bože, kamo sam dospio, što to znači? Snivam li samo ili sam u istinu na javi? Ta ova dva imena, »Angjelina« i »Otilija«, sačinjavahu dielak njegova mukotrpnog života. Kako je grobar do njih došao?«

Bila je sreća, što se grobar nešto duže vani zadržao, a do toga dobio je i Makso vremena, da se sabere. Pošao natrag u prvu sobu i sjeo na stolac. Zaboravio je na povratak. Koliko se i borio sobom, da prikrije svoja čuvstva i osjećaje, nije mu ipak pošlo za rukom.

Kad se grobar povratio, opazio je na gostu nenadanu i neobičnu promjenu. U jednoj ruci nosio na pladnju svježi sir i luk, a u drugoj staklenku rumenike, stavio oboje na stol, pogledao gosta, pak dodao:

»Što vam je za Boga? Ta vi ste probliedili, kao da imate groznicu«.

»Malenkost samo; sjetio sam se svoje mladosti, a ova je bila tako burna, da me i sama misao na nju uzrujava«.

»Mladost, mladost«, — sa bolnim će smieškom grobar. — »Ona se više ne vraća, pak tko bi na nju

Digitized by Google

i mislio, kad nam i starost donosi briga, kojima se badava otimati. O i ja bih vam znao mnogo toga pripoviedati, da bi vas srsi prolazili; ali čemu? No pokušajte malko sira i luka, pa gucnite malko i ove rumenike. Ona će vam razbiti brige i razvedriti lice«.

Makso se još uviek sam sobom borio. Istom kad je malko založio i dvie tri čaše s domaćinom iztrusio, stalo mu se lice rumeniti i u žilama osjetio, da mu opet kola krv redovito.

»Danas sam ukopao neku služavku iz Boričevca, staru majuricu, a sviet o njoj šaptom pronosi, da nije umrla naravnom smrću«.

»Tako!«

»Poznate li ju možebiti?«

»Ako ju Bog bolje ne pozna, to je ne će imati na svojem računu«.

»A da li vam je poznato ime baruna Kalamarya? On je, čini mi se, vlastnik Boričevca«.

»Čuo sam spominjati njegovo ime, ali ga lično ne poznam«.

»Kalamary, tri sta mu gromova, meni se toliko puta prikazao u životu, ja sam se o njega dva tri puta spotaknuo, i više nego li je trebalo. No Kalamaryja će biti u svietu više«.

»Moguće«.

»No kako vam se dopada moja kapljica. Dobio sam ju od susjeda Sokolovčana, kad sam bio kod njega nedavno na karminama«.

»Izvrstno«.

»Sreća, da su mi dvie staklenke preostale, da vas mogu podvoriti«.

Grobar postajao sve razgovorljiviji, te pripoviedao živahno o svom novom zanimanju i položaju«.

»Da li ste uvieke ovako osamljen život provodili?« — upita Makso.

Digitized by Google

Grobar uzdigao oči u vis, prošao rukom preko čela, pak uzdahnuo:

»Bilo je vrieme, kad sam pomišljao o sreći, ali i ta misao bijaše griešna. Ali čemu da govorim ob onom, što je već davno zaboravljeno? — Angjelino!«

Makso slušao, ali uzrujanost, što se već slegla, opet izbila na površinu. I njemu se iz dubine duše izvinuo uzdah:

»Angjelino!«

Prijatelji ukočeno uprli poglede jedan u drugoga.

»Angjelina zvala se moja pokojna žena«, — promuca grobar.

»Andjelina bijaše moja zaručnica«, — izlanu opet Makso. O bože, što se to sbiva, niste li vi Sebastiano Felice?«

»A vi Makso Grubić?«

»Jest, ja sam Makso Grubić, koji se potucao širokim morem, da privriedim toliko, da savijem gniezdo za sebe i svoju golubicu«.

»Pak došao kobac, koji vam je iz krila oteo golubicu«.

Tko da opiše čuvstva, što se ovaj čas porodiše u duši inače tako miroljubivog Maksa! On je na sve zaboravio, samo mu lebdio pred očima onaj prizor, kad se s mora vratio i našao svoju zaručnicu u tudjem zagrljaju. Oči mu sievale divljim žarom, pestnice mu se grčevito stisle i cielim tielom proletjela mu munjevna struja. Ustao je, te se kao osvetnik ustobočio pred grobarom.

»Ti si dakle onaj, koji je oteo golubicu, ti si onaj zlotvor i krvnik, koji mi je ubio mir i sreću, te me lišio sretna i zadovoljna života, kojemu sam se toliko nadao? Nesretniče, odgovaraj, zašto si to učinio?«

Za čudo grobar je ostao miran, te slušao bez ika-

Digitized by Google

kove promjene na licu svoga gosta. I on je osjećao bol, što ju je nekoć zadao Maksi Grubiću, s kojim se je sada na tako čudnovat način sastao.

»Makso, ti si planuo; krv ti uzkipjela nad uspomenom izgubljene sreće. Želiš li se osvetiti, prosto ti bilo. Ali čuj me do kraja, kad nas je sudbina tako sukobila. Ne izpričavam se, ne tajim svoj čin, ali ti priznajem, da je to jedini čin u mom životu, koji sam nebrojeno puta okajao i požalio. Tebe sam učinio nesretna, a sebe bacio u očaj. Sirota je Angjelina venula za tobom, a na mom je krilu poludila. Ne ima je više, ali mi smo još u životu. Misliš li, da ti smetam, ne marim, da ti se za uvieke uklonim s puta«.

Grobar je te rieči tako osbiljno i svečano izgovorio, da su i Maksovom dušom potresle. On se vratio k sviesti.

I neprijatelju valja oprostiti, tim više, što je taj neprijatelj svoj grieh okajao i život mu spasio.

»Sebastiano, kaži mi, da li si bio sretan?«

»Nikada; ali na duši jedino mi onda odlanulo, kad sam se kajao. Ludilo nesretne Angjeline malo da nije i mene dovelo do ludila. Da zatomim glas savjesti, koji mi je poput crva rovao u utrobi, izgubio sam se nevidom u prostranom svietu, lutao sam i kolebao se po valovima mora; ali mira nisam našao. Borio sam se u redovima oduševljenih borilaca za slobodu Italije, ali i na bojnim poljanama, uz gruvanje topova i zveket sabalja pratila me kao neka utvora nesretna prikaza poludjele Angjeline. Ne, prijatelju, ja nisam bio nikada sretan«.

Makso ga pomno slušao. Srčbe i trenutačne mržnje je nestalo, a kad je Sebastiano dovršio, on je zaplakao kao diete.

»Makso, ti plačeš; neka budu ove suze posvećene

Digitized by Google

nesretnici, koja je već davno uminula i našla mirni počinak na rodjenoj grudi. Mi trpimo više, jer se naša bol protegnula u nedoglednu daljinu. Kaži mi sada, možeš li mi oprostiti ?«

»I oprosti nam, Bože, duge naše, kao što ih i mi praštamo dužnicima našim;« — prošaptnuo Makso i pružio grobaru ruku.

»Hvala ti, prijatelju, ti si mi sa srca skinuo kamen, koji me je toliko godina tištio. Sada mi je odlanulo, jer se nadam, da mi je Bog i taj grieh oprostio«, — odvrati grobar.

»Sebastiano, prije nego se razidjemo, želio bi od tebe još jedno razjašnjenje. Ti mi ga sigurno ne ćeš uzkratiti ?«

»Ne ću, traži samo«.

»U tvojoj sobi uz sliku Angjeline opazio sam i drugu sliku, doduše bez nadpisa, ali njezine me crte sjećaju neke osobe, koja je tako uzko spojena s mojim životom. Bi li mi htio kazati, od kuda ti ta slika i koga predstavlja ?«

Grobar razkolačio oči, pak u čudu zurio u svog prijatelja.

»Ti me nekako sbunjeno gledaš; ali kažem ti živu istinu, da me ona slika više zanima, nego li bi i pomisliti mogao«.

»E pa dobro, ne ima zapreke, da ti i to kažem. Ovu mi je sliku pred kakove četiri godine poklonila na Bledu gospodjica, koja se ondje desila s nekom groficom, a zvala se Otilija«.

Makso se primio objema rukama za glavu, te stao šetati po sobi.

»Vjere mi, ne razumijem te; ta u kakovom bi ti savezu mogao biti s tom osobom ?«

»Ja služim kod iste Otilije«.

Digitized by Google

»Od kada?«

»Od njezine četvrte godine«.

»Moram da gucnem malko; muti mi se pamet«, — progovori Sebastiano.

»Ja ti vjerujem«.

»Makso, kaži sve, što znaš o Otiliji, jer inače ne ćemo doći na kraj«.

I Makso za kratak čas stao govoriti:

»Pred kakovih 25 godina zapao sam u družtvo Vinterovo«.

»Ha, to bijaše komedijaška družina«, — upade mu u rieč grobar.

»Ti ju dakle poznaš?«

»Poznam žalibože, nu što dalje?«

»Jednog dana našla se u družtvu mala djevojčica, koju je neki gospodin doveo. Vinter ju uzeo pod svoje diete, a zvala se Otilija«.

Makso nastavio pripoviedati ostale doživljaje Otilijina života, zašutiv mu jedino razmiricu sa njezinim suprugom.

»Makso, nas smo dva kukavca, za koje se u svietu i ne pita, a ja ipak naslućujem barem, da nas je Bog odabrao za orudje svoje providnosti. Jer znaj, da sam ja bio onaj, koji je sa onim gospodinom doveo diete pod Vinterov krov. Ja sam to učinio po nalogu onoga gospodina za veliku plaću. Ne znam, da li sam dobro učinio, ali da nisam ja, bio bi drugi, koji bi taj posao kamo gore obavio«.

»Znaš li joj roditelje?« — naglo će Makso.

»Ne znam za izvjestno, ali mislim, da sam im ušao u trag. Radi toga došao sam u ovaj kraj, gdje ću ih najprije naći«.

»U ovom kraju da budu Otilijini roditelji?« — zategnu Makso.

Digitized by Google

»Pst — po tiho; mi smo danas i odviše daleko zašli. Budi uvjeren, ako se nas dvoje složimo, da ćemo može biti za kratko vrieme moći pozdraviti Otilijina otca, razumiješ li?«

»A da to odkriće bude kobno po Otiliju, ne bi li bolje bilo, da za uvieke ostane tajnom. Ona je sirotica već dosta prepatila, pak ne bi li bilo bolje, da ju poštedimo sa sličnim odkrićem«.

»O tom možemo misliti, ali samo ti toliko kažem, da se ovdje radi o baštini, koja se nepravednim načinom otela Otiliji, a da se ova spasi, bilo bi koristno barem po njezinu djecu«.

»Na koga misliš?«

»Dragi Makso, ne mogu ti kazati, jer i sam nisam na čistu, ali budi uvjeren, da ćeš ti prvi doznati, kad bude tomu vrieme«.

»Evo, ja sam se kod tebe preko vremena zadržao, a kod kuće bit će u brizi«.

»Stani časak, na glavno smo zaboravili«.

»Na što?«

»Prvo, da sav naš razgovor mora ostati tajnom«.

»Pa dobro, ja i onako ne znam, komu bi ga saobćio«.

»Drugo, da sam za cieli sviet, a osobito za ovaj okoliš grobar sokolovački, kum Grga. Ime Sebastiano ne spomeni pred nikim. Mora tako da bude u interesu same Otilije. Jesi li me shvatio?«

Posvema; zadajem ti rieč, da ću šutiti kao riba. S bogom!«

»Bog s tobom!«

Makso htio da izadje, ali ga grobar zovne:

»Makso, jesi li mi oprostio?«

»Od srca«.

»Onda se u znak toga zagrlimo«.

Digitized by Google

Prijatelji se zagrliše. Zaboravili prošlost i odlučili živjeti i raditi, da izprave, u koliko bude moguće, tudje zablude i da štite nevine.

»Ala je krasna zvjezdovita noć! Ajde da te do razkršća sprovedem; znaš do onoga mjesta, gdje smo se posljednji put sastali. Malko mi se glava zamaglila, pak ću se malko prozračiti«.

»E, pa ajde«.

Sebastijano uzeo šešir a u džep turio neopazice ubojito oružje, jer je imao običaj uviek noću bodež uz sebe nositi.

Oba prijatelja stupahu uzporedo, razgovarajući se o svačem.

»Prijatelju, s bogom! Preko pol puta sam te izpratio, sad se ne imaš ničega bojati«.

Makso spješio prema svomu zaseoku, a grobar se vraćao kući. Prolazeći Sebastijano kraj guste šikare, pričini mu se, kao da se nešto u sjeni miče. Bio je na oprezu, ali ipak stupao mirno napried. Ali jedva je nekoliko koraka odmaknuo, prikaza, koju je prije zamietio, bila mu je za ledjima.

U tren oka se grobar okrene, te se nadje sučelice čovjeku, kome se u rukama blieštio ubojiti nož. Prikaza digla ruku, da izvede svoju zločinačku nakanu, ali ga grobar pretekao, sgrabio ga svojim snažnim rukama tako žestoko, da mu je nož spao iz ruke.

Sada je istom mogao opaziti, koga ima pred sobom. Ako ga oči ne varahu, bijaše to isto ono garavo čeljade, s kojim se pred nekoliko tjedana ogledao, kad je ono Maksu došao u pomoć.

»Podli skote, što se kao strašilo vereš ovuda? Ta na meni si barem mogao opaziti, da se plienom ne bi obogatio. Ali da nisi badava došao, evo ti zaslužene plaće«.

Digitized by Google

Grobar izvadi oštar bodež, te ga primjeri ciganinu na prsa.

»Milost, milost, gospodaru«, — jecaše ciganin u strahu.

»Kukavice! Napadaš iz zasjede, a bojiš se smrti. Ne znaš li, da i razbojnik mora biti pripravan, da zagleda smrti u lice!«

»Milost, gospodaru!«

Grobar još uviek držao napadača u rukama, da se ovaj nije ni ganuti mogao.

»Neka ti bude. Čemu da si kaljam ruke tvojom poganom krvi. Volim neka sud obavi svoje; smrt na vješalima bolje će ti dolikovati. Ja ću te s mjesta odvesti u Križevce«.

Kukavac je drhtao, te se naporom posljednje snage otimao grobaru, da uteče.

Grobar je bio na oprezu, te opaziv njegovu namjeru, reče osbiljnim glasom:

»Uteći mi ne ćeš, a prvi pokušaj, da utekneš, stajao bi te života«.

»Smilujte se; ja nisam kriv«.

»Ta tko je kriv? Tko ti je urinuo nož u ruke, da napadaš nevina čovjeka, koji ti ništa skrivio nije? Govori!?«

»Prevladala me lakomost za novcem, a za ovaj se često prodaje duša i tielo«.

»Tebe su dakle naručili, da izvedeš na meni ubojstvo?«

»Da«.

»Tko je naručio to ubojstvo, kaži, jer od toga ovisi tvoj život?«

»Hoću, gospodaru«.

»Dobro, ali ovdje nije mjesto za razgovor. Podji sa mnom u moj stan, pa ćeš mi sve izpripovieditи«.

Digitized by Google

»Hoćete li me poštediti?«

»Zadajem ti rieč, da ti ni vlas s glave ne će izpasti, budeš li istinu govorio«.

»A da vam ne kažem istine?«

»Bilo bi zlo po tebe«.

Došav grobar sa ciganinom u svoj stan, ponudi mu stolac.

»Sad da čujem, što ćeš mi kazati. Ali upamti, govori istinu«.

»Mogli ste i sami razabrati, da nisam iz ovoga kraja i da ne pripadam ciganskom plemenu, premda se kadšto nalazim u njihovom družtvu«.

»To vidim«.

»Ima kakova tri mjeseca, što se potucam ovom okolicom. Nedavno me zatekoše u vlastelinskom kokošinjaku, te bi za cielo bio zlo prošao, da se nisam svidio nekom gospodinu iz grada, koji me pustio, ali me pozvao k sebi na razgovor. Čudio sam se tomu pozivu, ali mu se odazvah«.

»Što dalje?«

»Ja vam ne ću navesti cieli razgovor, no reći ću glavno. Taj me gospodin upozorio na vas, spomenuo mi, da vas uzmem na oko, jer da ste vrlo pogibeljan čovjek. Natuknuo mi, nebi li uzeo na sebe, da vas bud na koji način maknem sa svieta«.

»Pogibeljno je, — promrmljao sam, a on mi odvratio: Udesite onako, da ne bude pogibeljno«.

»Ne ide, ubojstvo se kazni vješalima«, no pošto mi je pokazao stotinjarku, stadoh razmišljati; napast me prevladala, ja sam pristao. Dao mi na ruku dvie desetače, a stotinjarku prepolovio, te mi dao jednu polovicu, dok mi je drugu obećao, dok ovršim svoj gadni posao«.

Digitized by Google

»Pokaži mi novce«.

»Vi mi ih ne ćete uzeti?«

»Budi siguran, da ne ću, ali hoću te novce na svoje oči vidjeti, da se uvjerim, govoriš li istinu«.

Zlikovac mu pokazao novce.

Grobar pogledao onu polovicu stotinjarke; na rubu našao nešto ubilježeno. Grobarovo se lice smrkne, te zaškrinuv zubima reče:

»Tu ćeš krpu ostaviti kod mene, za tebe i onako ne ima vriednosti. A da se ne budeš na mene mogao potužiti, evo ti drugih sto forinti. To ti je moj posljednji novac, prištedjen za stare dane«.

Zlikovac ga u čudu gledao, nemogući da vjeruje u toliku darežljivost i veledušje.

»Što gledaš? Uzmi, tvoje je, za to ne ćeš nikomu odgovarati, novac je privriedjen na pošten način. A sad evo ti pera i tinte, pa piši oporuku, ako u obće umiješ pisati«.

»Oporuku da pišem? Što namjeravate?«

»Ništa zla. Ti moraš biti mrtav za ovu okolicu, ti moraš izčeznuti nevidom, da te nitko ne opazi. Ovdje i onako nisi siguran, otidji u druge krajeve, gdje te ne pozna nitko. Počmi živjeti onako, kako razumnome stvoru dolikuje«.

»A što da pišem?«

»Kako ti je ime?«

»Žilberto Panelli«.

»Dakle piši:«

»Ja, Žilberto Panelli, kod podpuno zdrave sviesti, da udovoljim glasu savjesti svoje, očitujem ovime, da me je neki gospodin iz grada Boričevca, komu ja za ime ne znam, najmio, da smaknem bud na koji način grobara sokolovačkog, vrlo pogibeljnog zlikovca, koji se ovamo dotepao pod lažnim imenom, kuma Grge, dok

Digitized by Google

mu je pravo ime Sebastiano S. Felice. Isti gospodin dao mi je na ruku 2 desetače i polovicu prelomljene stotinjarke — uz obećanje, da ću drugu polovicu dobiti, kada izvršim čin. Htio sam, da izvedem naručeno ubojstvo, ali nisam uspio. Bog je opako djelo zapriečio, te sam u času napadaja dopao u ruke Sebastianove, koji mi je mogao zajam s kamatama vratiti, ali on mi je velikodušno oprostio. Ja sam mu za uspomenu dao onu polovicu prelomljene stotinjarke, koju je on gotovim novcem izkupio«.

Sokolovac, 20. listopada 186*

Žilberto«.

Žilberto bio gotov, pak promuca:

»Ja sam vam želji zadovoljio, mogu li sad odavle otići?«

»Slobodno; ali, Žilberte, ja sam te negdje morao vidjeti«.

»Dakako, da ste me vidjeli; posljednji put na Alpama kod kapele svetoga Januarija«.

Grobar je protrnuo — ali za časak posve mirno odvratio:

»Užasno svetogrdje. Žilberto, to bijaše tvoja osnova; prošlo je, ali uspomena će te njegova neprestano progoniti, dok ju ne okaješ«.

»Kao što ju je Sebastiano okajao«, — sa porugom će zlikovac.

»Žilberte, ti zaboravljaš pred kim stojiš i s kime govoriš. Tvoj je život još uviek u mojim rukama. Ali ne boj se, u mene osvete nema; a što sam ti život poklonio, zahvali Bogu i čini pokoru, dok je vremena. Meni se smilovala madona Loretska; pomoli joj se i ti, da ti izprosi milost pokajanja«.

»Bit će i tomu vremena; ta u svietu naći će se uviek po koji fratar, koji će me odriešiti od grieha«.

Digitized by Google

»Kukavče, kako si prije drhtao, kad si se za život bojao. Sada, kada misliš, da si spašen, praviš valjda novu osnovu za kakovo nedjelo? Ali dodješ li mi još jednom sličnom sgodom u ruke, tada te nitko više ne spasi. Idi i pamti, što sam ti rekao«.

Žilberto bio sretan, što se riešio pogibelji, pak baciv porugljiv pogled na Sebastiana, izpao iz sobe, te se u noći izgubio.

»Malo straha i ništa više, a taj ludov bio tako dobroćudan, pa me za to i naplatio«.

Grobar ostao sam, satrven i umoran, pak se bacio na postelj, da odpočine. Ta već se pomaljala zora sa iztoka, a do koji čas granuti će i sunce.

»O Sebastiano, kako će se napokon tvoja sudbina svršiti?«

XVIII.

Neočekivani susretaj.

Da bude čovjek zadovoljan, ne treba mu mnogo, jer mu sam Promisao božji pruži za to dovoljno sredstva. Da ipak većina ljudi nije sretna i zadovoljna u svojem položaju, bit će uzrok, što se ili ne zna ili ne će poslužiti tim sredstvima. Naravno sredstva se ova temelje na vjeri; pak s toga čim se tko više otudjuje vjeri, tim se je i dalje odmaknuo od svoga cilja. Niti jedan filozofički sustav, koji nije osnovan na načelima vječne istine, ne će i ne može zadovoljiti čovjeka, iz jednostavnog razloga, što čovjek teži za stalnom srećom, a ovu mu može jedino vjera zajamčiti.

Janko Večerić bio je sretan i zadovoljan, dok mu je vjera služila ravnalom u njegovu životu. Čim se od nje udaljio, gubio se sve više u vrtlogu neobuzdanih strasti, dok se nije našao na rubu propasti. Bijaše za

*

Digitized by Google

nj sreća, što se našao čovjek, koji mu je u posljednji čas otvorio oči, te ga iz tmine izveo na svjetlo.

Otilija u svom životu prepatila je mnogo, rekao bih, da se sudbina igrala s njome upravo maćuhinski. Ali u toj neprestanoj borbi održala se u ravnovesju, njoj je i u časovima bolna očaja prosievala nada u bolju budućnost. Znala je, da trpi, ali je i vjerovala, da se patnjama dolazi do spasenja. Njoj bijaše križ oružje i uporište u njezinoj borbi, a vjerovala je, da će ju križ dovesti do pobjede.

Janko se stidio svojih zabluda. On bi se često zagledao u prozirne oči svoje supruge, ne bi li u njima našao tragova nepovjerenja ili možda mržnje. Ni traga svemu tomu. Otilija ga susretala najvećom ljubežljivosti, kao da medju njima nije nikada do proloma ni došlo.

»Otilijo! i ti se u istinu ne ljutiš na mene?« — običavao bi ju pitati, kad bi zajedno sjedili ili se šetali perivojem.

»Ne ljutim, budi uvjeren, ali te molim, da mi o tom i ne govoriš. Čemu dirati u rane, koje su, hvala Bogu, podpunoma zacielile. Mi imademo i drugih razgovora, koji će nas više zanimati, a to je naša mala Eugenija, koja nam se tako bujno i divno razvija. Njoj nam je posvetiti najveću brigu, da joj osiguramo onakovu budućnost, kako ne bi imala povoda, da se potuži na svoje roditelje«.

Moramo spomenuti, da se Janko preselio u Križevce, gdje je u kratko vrieme omilio gradjanstvu, a posla je imao, da ga je jedva svladavao. Poslije njegove obitelji bijaše mu njegovo zvanje najmilije. On je ostavio Zagreb uvjeren, da će tim ugoditi Otiliji, a drugo ga je na to ponukala i želja, da bude u blizini i u doticaju sa uzornom obitelju Karlovićevom. I u istinu medju njima razprelo se iskreno, nježno i

Digitized by Google

nesebično prijateljstvo, kojemu bijaše cilj, da se medjusobno savjetom i tvorom podpomažu, da zajedničkim silama rade o napredku i blagostanju mile hrvatske domovine. Jednomu i drugomu pružalo je već samo njihovo zvanje dovoljno prilike.

Ako se itko tomu prijateljstvu radovao, radovala mu se Ilonka, koja je već u početku zavolila Otiliju, te ju ljubila kao rodjenu sestru. Ona je u tom prijateljstvu uživala, a nutarnji joj neki glas govorio, da pravo čini.

Karlovićev i Večerićev stan bijahu blizu jedan drugomu ; pak su s toga obje prijateljice veći dio dana mogle provesti zajedno, dok bi im se djeca igrala po vrtu i dvorištu. Paviša i Janko bili su obično poslovima zabavljeni, ali večer bi obično proveli jedan kod drugoga.

Otilijin zaselak, što ga je na brzu ruku uredio Makso, pretvorio se u ubavi dvorac sa krasnim perivojem i ukusnim pokućtvom. Maksa su držali kao člana obitelji, vodio je nadzor nad malenim dobarcem, ali većinom je boravio u gradu uz Janka i Otiliju.

»Hvala Bogu, ja ću svoj zavjet ovršiti«, — govorio je za sebe, dok bi mu suze na oči dolazile. Otilijino se lice razvedrilo, ona je bila zadovoljna, a i Makso je bio sretan i zadovoljan. On i sam nije poimao veličinu svoje žrtve, niti računao na plaću ili nagradu. Ali moramo primietiti, da ga je Otilija smatrala kao otca, da mu je bila u velike zahvalna. A ni Janko nije mogao zaboraviti, koliko duguje ovomu nesebičnomu kremenjaku kršnoga primorja, u kom se ljubav za bližnjega na vršak uspela.

* * *

Digitized by Google

Karlović se u velike zanimao političkim odnošajima u zemlji. U koliko mu sile dopuštahu, budio je narodnu sviest medju prijateljima i narodom, u čem mu je pomagao i Janko Večerić. Javnih sastanaka ne bijaše, što se radilo i govorilo, moglo se tek u sukromnom družtvu najpouzdanijih prijatelja. Medjutim se okolnosti stale mienjati, te se već u osvit godine 1859. naslućivale važne promjene. Na grmljavini magentskih i solferinskih topova političko se obzorje stalo čistiti. Prvi korak u novi politički život austrijskih naroda bijaše listopadska diploma, pak carevinsko vieće, a iza toga sabori u pojedinim zemljama. Narodu je odlanulo, narodna se rieč opet čula na javnim mjestima i uredima. Županije se uzpostavile, a tudjinci, što no rieč, preko noći nevidom odmaglili.

Nastalo vrieme, što ga je Karlović naslućivao i na koje je I. Drašković upozorivao. Ali se namah u početku opazilo, da na tolike promjene ne bijaše zemlja pripravna. Bijaše jaka struja, koja je htjela u novoj državnoj tvorbi savez s Ugarskom pod svaku cienu, držeći, da će se jedino s njom u savezu moći otimati germanskoj centralizaciji. Bijahu tuj muževi, koji su od prije pripadali magjaronskoj struji, te svojom krivnjom i utjecajem doprinieli onim žalostnim sukobima, koji su se svršili sa Vilagošem i absolutizmom.

Još jača bijaše stranka, koja se doduše nije opirala savezu s Ugarskom, ali koja, imajući pred očima žalostno izkustvo minulih vremena, htjela se za buduće osigurati, da se taj savez ne prometne u služničtvo ili čak robstvo, pak je u svoj program upisala načelo: ravnopravni savez kraljevine Hrvatske sa kraljevinom Ugarskom, u kom bi obje savezne države s točno označenim teritorijem bile posvema paritetne. Ovoj je stranci pripadala većina naroda, pripadali su stari i prokušani pobornici iz starih ilirskih vremena.

Digitized by Google

Našla se još stranka, ako i malena brojem, ali svakako znamenita, koja bi voljela ugovarati s Bečom nego li s Peštom, koja nije imala povjerenja u prijateljstvo Magjara, bojeći se, da će oni prvom sgodom udariti starom stazom. Ali oni nisu prianjali Beču, kao da bi se odanle nadali većoj susretljivosti i pravednosti, već s toga, što bi se ondje našli na zajedničkom domjenku sa narodima monarkije, a ovi bijahu u velikoj većini Slaveni. Slavenska solidarnost naglasivala se od vremena preporoda, ona je igrala veliku ulogu u dogadjajima godine 1848, pak se mislilo, sbliže li se slavenska plemena, prikupe li se oko zajedničkog programa složnim silama, onda će u monarkiji prevladjivati slavenska misao, prema kojoj će se izjaloviti sav napor njemačkih frakcija u skupnoj državi.

Napokon je bila na vidiku stranka, što nije marila ni za Beč ni za Peštu, već htjela da uredi svoje odnošaje po svom naravnom i historičkom pravu dogovorno sa svojim kraljem.

»Nisam li pravo rekao« — reče jednoć u razgovoru sa prijateljima Karlović«, — da će nas svaki pokret naći nepripravne, a to će služiti kao oružje našim susjedima i protivnicima. Ta što smo mi naučili za vrieme ove težke desetgodišnje kušnje? Upravo ništa. Naglasuje se na sva usta savez s Magjarima. Ja ne bi tomu prigovarao, kad bi pobornici toga saveza sliedili primjer svojih saveznika, te upornom borbom nastojali izvojštiti ono za svoju domovinu, za što se bore i Magjari«.

»To i hoće«, — ironički će grof Drašković. — »Ta ugarski ustav, to je za njih vršak svih želja, te ne bi marili, da se već danas izravna svaka zapreka, koja bi nas dielila od Magjara. Magjari su se stavili na stanovište godine 1848. Oni hoće, a siguran sam,

Digitized by Google

da će i izvojevati valjanost zakonima, da će ih u život privesti«.

»A kada to bude«, — gorko će Paviša, — tada nema o nama više govora, jer zakoni od g. 1848. ne poznaju slobodne i ravnopravne hrvatske kraljevine. Dodje li do toga, a kraj popustljivosti naših ljudi sva je prilika da će i doći, tada pamtite dobro, da ćemo za 10, 20 godina stajati na točki, s koje smo pošli, kad je Jelačić Dravu pregazio. Ja toga ne bi želio; pak bude li savez, neka bude; ali na temelju programa, što su ga prvaci našega naroda uglavili, na temelju podpunog pariteta. Ne može li se do takova saveza doći, a mi ga ne stvarajmo, da nam ne bude na ruglo i poniženje«.

Karlović je sa svojim drugovima pripadao stranci, koja se je ugrijavala za ravnopravni savez s Ugarskom, pa su u tom smjeru radili za izbora, koji su se godine 1861. i kasnije obavljali.

Paviša Karlović bio u svom rodnom kotaru izabran, postao članom sabora, koji je imao riešiti sudbinom hrvatskoga naroda.

Godina 1861. podsjeća nas donekle na godinu 1848. U narodu se opažao živ pokret. Družtva oživila, u njima se govorila zanosna rieč o slobodi, narodnosti, procvatu i sreći domovine. Sve je ovo lako razumljivo, ako se uzme na oko istom minula doba, gdje se je sloboda tek po imenu poznavala. Ne bijaše tuj žestokih ratobornih manifestacija, ta protivnik se sam uklonio sa poprišta javnog djelovanja, te se u prvi mah pričinjalo, da je narodu ostavljena slobodna odluka u njegovim državo-pravnim odnošajima u budućnosti. Nesmije se ipak ni ovdje zaboraviti, da je monarkija sastavljena od raznih naroda, koji su počeli osjećati svoja naravna i historička prava, ali ipak da se u ovoj monarkiji otimala od vajkada dva plemena

Digitized by Google

za prevlast nad ostalim narodima, i to: pleme germansko i magjarsko. Toj napasti za hegemonijom ne mogahu se ni sada oteti državnici stare Kaunicove pak novije Meternikove škole. U jednu ruku nudjala se sloboda, ali ova sloboda kao da je imala biti koncentrirana u zajedničkom zakonodavstvu u bečkom carevinskom vieću. Ali taj pokus nije mogao uspjeti, jer su se opirali Magjari, a u toj borbi podupirali su ih Hrvati, koji nisu ni čuti htjeli o kakovom skupnom zajedničkom parlamentu. Morao se dakle napustiti.

Magjari su stali uvidjati, da za uspješnu borbu treba pomoći Hrvata, pak su s toga u svojim skupštinama i u novinstvu stali naglašivati potrebu prijateljskog saveza sa Hrvatskom. Ugarske se županije, a na čelu joj šoprunska županija, natjecale u izljevima prijateljskih osjećaja i ljubavi prama Hrvatskoj, a Hrvatska joj isto takovom simpatijom odvraćala.

Bilo je primjera, kad su magjarska družtva dolazila u Zagreb, da ih je narod frenetičkim aplausom primio kao rodjenu braću. Bilo to u vrieme, kad je u Hrvatskoj bila nerodica. Magjari, da pokažu, koliko ljube svoju braću, kupili su milodare, te ubrani novac preko svoga odaslanstva donieli u Zagreb. Tuj se u narodnom domu slušali zanosni govori u slavu sloge i bratinstva, a govorili su muževi, kojih se rieč i misao u velike uvažavala u Hrvatskoj.

I Karlović se tom prilikom desio u Zagrebu, ali nije čekao svršetak svečanosti; činilo mu se, da ta ne odgovara ni časti ni interesima domovine.

»Hrvati su politička djeca«, — govorio bi Paviša u krugu svojih prijatelja, kad se vratio kući. — »Mi možemo biti uljudni i učtivi, ali svakoj sitnici pripisivati toliku važnost, nije u redu; to će nam samo otegotiti naš položaj«.

* * *

Digitized by Google

Bilo je mjeseca lipnja. Karlović je slavio svoj imendan, pa je pozvao k sebi tek svoje najpouzdanije prijatelje, medju kojima opažamo naše stare znance: Janka Večerića, Vinka Ožanića, I. Draškovića.

Ilonki za volju pozvao je i staroga Miškolcyja, premda se unapried znalo, da se pozivu ne će odazvati, jer on u obće družtva nije polazio. Kad ih je posjećivao, činio je to samo onda, kad je znao, da će ih same zateći.

Nu ovaj put sastalo se gostova, na koje se i nije računalo, a medju ovima bio i prečastni g. Ivan Brigović, varaždinski kanonik. Njegov je posjet bio u prvom redu namienjen Janku i Otiliji, ali su ga ovi nagovorili, da je s njima pošao i Karloviću. Paviša poznavao Brigovića iz čuvenja i pripoviedanja, a mogao je sebi njegovu sliku uhvatiti iz onoga, što je čuo od svojih prijatelja Otilije i Janka.

»Neizmjerno me veseli, što vas vidim pod svojim krovom. Ja to smatram velikim odlikovanjem, na kojem moram da zahvalim svomu susjedu i prijatelju Janku. Dobro mi došli!«

Domaćina ga predstavio ostalim gostima, ali toga nije trebalo, jer je ime Brigovićevo bilo u obće štovano i poznato.

Ilonka imala pune ruke posla, da primi goste onako, kako bi svomu Paviši zadovoljila. Kad je već glavno ovršila, zašla medju goste, te pošla sa Otilijom do Brigovića, koji joj pružio ruku i rekao:

»Drago mi je, što mi se pružila prilika, da vas upoznam«.

Pošto su se svi gosti sakupili, posjedaše za stol. Domaćina bijaše dobre volje; ta oko njega su sama prijateljska lica, a i vrieme ne bijaše više takovo, da bi se moralo na svaku rieč paziti. Bilo bi suvišno, da

Digitized by Google

opisujemo, kako je tekao objed. Nazdravilo se domaćini, kao današnjemu svečaru, nazdravilo se gostima, ali predmetom najveće pažnje bijaše Brigović.

»Ja vam od srca hvalim na pažnji i susretljivosti, što ju izkazujete mojoj malenkosti, ali dozvolite, da na sve ovo, što se do sada reklo, nešto nadovežem: Imade u nas liepih običaja, koji se mogu i moraju njegovati, a jedan je od njih prijateljstvo; ali prijateljstvo, koje ne visi tek o rieči, već se u srcu i u duši osjeća. Ovakovim prijateljstvom zanosio se je nekoć veliki rimski govornik, ovakovo prijateljstvo naglašujem evo i ja, jer ga visoko cienim, osobito, kad znadem, da je ono proniknuto višim etičkim motivima. Ja sam danas i nezvan zapao u prijateljsko družtvo i drago mi je, jer opažam, da me smatrate prijateljem. Veselim se, što sam se našao u takovoj kući, gdje se prijateljstvo drži svetinjom, a jamac toga prijateljstva jest domaćina, a uz njega mila mu domaćica.

»Živili« — zaori družtvo.

»Ugledalo se naše družtvo u njihov primjer, smatrajući prijateljstvo onim moćnim sredstvom. što nas potiče na uztrajan rad za sve, što je liepo, dobro i plemenito«.

Razigrano družtvo stalo povladjivati, a već se Ožanić prijavio za rieč, da nazdravi nešto nova, na što se zaboravilo, kad se na jednom pred kućom zaustavi kočija, iz koje izadjoše dva gospodina u putničkom odielu.

Paviša u prvi mah pomislio, da je možda stari Miškolcy. No on bi bio došao na vrieme; tko bi dakle mogao biti? No nije im dugo trebalo pogadjati, jer se već gosti našli na hodniku i pokucali na vrata.

»Napried« — reče domaćina.

Stranci stupiše u sobu. Nije ih prepoznao, a nije

Digitized by Google

se mogao sjetiti, da bi se ikada bio s njima sastao. Po govoru i odielu sudio je, da su Magjari.

»Ne zamjerite gospodo«, — progovori jedan od njih njemačkim jezikom, — »ako vas bunimo u vašoj zabavi. No ja sam imao na duši obvezu, kojoj sam želio zadovoljiti. Nismo li ovdje u kući gospodina odvjetnika Karlovića?«

»Da, odvjetnika Karlovića i narodnoga zastupnika«, — upodpuni Ožanić.

Karlović se primaknuo bliže i reče:

»Tražite li Karlovića, evo me. Ali kažite mi svoje vriedno ime, da znam, koga imadem pred sobom.

»Bela Krkačy!«

Karlović razkolačio oči, ali se brzo sabrao, pak mu pružio ruku.

»A Ilonka?«

»Moja supruga, evo je«.

Neko neobično čuvstvo prostrujilo Ilonkinom dušom; njoj se pred očima stvorio cieli onaj potresni prizor iz Boričevca od prije 15 godina.

»Izvolite odložiti. Kad ste nas posjetili, nadam se, da ćete i ostati naši gosti. Danas ste u hrvatskoj kući, pod krovom iskrenog prijatelja, koji vam od srca hvali na posjetu i priznanju za uslugu, što sam vam ju drage volje učinio. Danas su se okolnosti promienile, pa je i starog neprijateljstva, kako se ja barem nadam, nestalo«.

Gosti se medju sobom upoznali i posjedali na opredieljena im mjesta.

»Baš smo dobro došli«, — reče Krkačy, pošto je nešto založio; — »jer od Zagreba put dosta je dugačak, a mi smo ga na dušak prevalili, pak da vam pravo kažem, i ogladnili«.

»Vi dakle dolazite iz Zagreba. Kako vam se svidja naša metropola?«

Digitized by Google

»Ja sam bio u Zagrebu prije kakovih 15 godina. Bijaše to u predožujska vremena, ali tada bijaše on nalik osinjaku, komu se ne bi smio nitko primaknuti, koji ne bi u njihovo družtvo pristajao. Ja sam jedva kriomice došao, pak sam morao neopazice izmaknuti. Misao o osamstogodišnjem bratimskom savezu kao da se zaboravila. Hrvati su u nama nazrievali neprijatelje, pak su se kao takovi prama nama i držali; ali čini mi se, da su imali krivo. S toga me danas tim više veseli, što se politička atmosfera i u vas kao što i u nas pročistila, te je nepovjerenje ustupilo mjesto povjerenju, a neprijateljstvo se izmienilo prijateljstvom. Bio sam, da vam iskreno kažem, iznenadjen onom susretljivošću i ljubežljivošću, kojom su nas primili Hrvati«.

»Bolje je tako i po vas i po nas«, — upade Krkačijev drug. — »Naše neprijateljstvo služilo je samo zajedničkom protivniku, da nas što jače pritisne o zid«.

»Gospodo! Ja sam već rekao, da me veseli, što ste se navratili pod moj krov. Smatrajte se ovdje, kao da ste na svom ognjištu, pak neka ostanu stare razmirice, koje su nas razdvojile, na strani, te govorimo radje o sredstvima, koja bi nas privela k sporazumu, te nam osigurale trajni mir i slogu u borbi za zajedničke ciljeve, u borbi za slobodu i blagostanje i naše i vaše domovine«.

»O da;« — oduševljeno će Krkačy, — »kad bi do toga u istinu došlo, a nadajmo se, da će doći, tada ne će biti sile, koja bi nas mogla razdvojiti«.

»Stoji jedino do vas, gospodo! — osbiljno će i promišljeno domaćina. Na nas niste imali povoda, da se potužite ni prije, a ne ćete za cielo imati ni u buduće«.

U razgovoru se primicao i objed kraju uz običajne nazdravice i zanosne govore. Na posljedku, kad

Digitized by Google

je već domaćica doniela crnu kavu, ustao je Krkačy, te progovori:

»Gospodo, mi smo se danas nenadano sastali, te se poznamo jedva u toliko, u koliko smo se medjusobno predstavili. Iznimku čini vriedni domaćina, s kojim sam se prvi puta sastao u neobičnim težkim okolnostima. Bijaše to u vrieme, kad se borba izmedju vas i nas popela na vrhunac, kad je i sama misao o prijateljstvu i susretljivosti bila ugušena. U vrieme, kad je zviezda nad Stjepanovom krunom potamnila i Ugarska bila ponižena. Da, bila je ponižena, ali u svom poniženju bila ponosna, ne htijući, da položi oružje pred austrijskim generalom. Ona se je predala pobjeditelju, a taj je bio Paskijević Erivanski. Svakog je Magjara boljelo u duši, kad je dočuo ponosne. dà, ohole rieči kneževe, kojima je našu predaju dojavio svomu caru: Gospodaru, Ugarska ti leži pod nogama. Predaja kod Vilagoša zaodjela je tugom cieli magjarski narod; on je plakao, ali se tješio nadom, da će i za nj osvanuti vedri dani, dani slobode i pobjede. Tu je nadu crpao narod iz svoje povjesti, iz žarkog svog rodoljublja, kojim je čudesa počinio. Ali gospodo, ja to tek nuzgredice spominjem; glavno, što hoću da iztaknem, je ovo: Poslije konačnog poraza, znajući, da me imadu na rovašu, sliedio sam primjer mnogih svojih sudrugova, te u biegu tražio, da zaklonim svoj život, kako bi ga opet u sretnijoj sgodi mogao žrtvovati domovini. Bio sam dosta neoprezan, te sam pošao duljim i pogibeljnijim putem, gdje malo da nisam pao u ruke neprijatelju. Bili su nam za stopama, ovisilo je od nekoliko ura samo, da dodjemo dò vješala ili slobode«.

Družtvo slušalo je pozorno govornika, pa on opet prosliedi.

»U tom kobnom trenutku, u tom odlučnom času

Digitized by Google

našao se čovjek, koji mi je pogibelju vlastitog života pružio ruku, te me za burne tamne noći izveo na slobodu. Gospodo, taj čovjek ne bijaše moj prijatelj, sumišljenik ili zemljak; taj čovjek stajao je u najžešćoj borbi proti meni i momu narodu, bio je to moj politički protivnik i neprijatelj. No plemeniti taj čovjek na sve je ovo zaboravio, on je u Beli Krkačyu gledao samo nesretnog prognanika, pak je držao dužnošću, da ga spasi. Ali da to izvede, trebalo mu pomoćnika, koji je po svoj prilici veći i teži dio pogibelJne ove uloge na sebe preuzeo, pa ju i sretno izveo. Ja sam se divio ovoj heroičnoj žrtvi, ja sam nebrojeno puta sa čuvstvom najdublje zahvalnosti spomenuo njihovo ime, a to činim tim radje danas, što im mogu pogledati u pošteno lice i reći iskrenu hvalu. Taj moj spasitelj i spasiteljica nije nitko drugi, nego naš mili domaćina i njegova ljubezna supruga Ilonka. Primite moju najdublju hvalu. Bog neka vas živi i blagoslovi u vašoj obitelji, a stostruko vam naplatio na vašoj djeci«.

Krkačy je prestao, ali oči mu se orosile sa suzama. Gosti začudjeno gledali i njega i domaćinu, jer im bijaše taj dogadjaj nepoznat. Paviša stajao duboko ganut, dok mu se Ilonka na rame oslonila.

»Dozvolite, da vas kao brata zagrlim«.

Krkačy se primaknuo domaćini, koji ga razširenim rukama prihvatio i zagrlio.

»Milostiva gospodjo! Dozvolite, da vam zagledam u lice, te si ga za vječnu uspomenu utisnem u svoju dušu. One burne noći zastrli ste si obraz, ja sam vam jedva oči vidio, ali one su odsievale ljubavlju, dobrotom, zabrinutošću i dubokom sjetom. Znao sam, da to činite drugomu za volju, a žena, koja je pripravna na toliku žrtvu, mora da ljubi onoga, komu ju doprinosi. Milostiva gospodjo, hvala vam, a nagradjena ste, kako vidim,

Digitized by Google

ljubavlju svoga supruga, s kojim, dao Bog, da dugi viek proživite i uzgojite rodu i domovini častno potomstvo«.

Krkačy prihvatio Ilonkinu ruku, te ju poljubio.

Na toj prijateljskoj zdravici zahvalio se domaćina ovim kratkim riečima:

»Ja sam sa onim činom u težkim doduše i neobičnim okolnostima vršio tek svoju dužnost«.

Pošto su gospoda izpila kavu, podjoše u perivoj, da se prošeću. Kad je zahladilo, stali se gosti razilaziti. Krkačy je ostao kod Karlovića, a Brigović je pošao sa Večerićevima, jer je nakanio dva tri dana u Križevcima ostati.

»Gospodine grofe, izvolite ostati kod nas, da se porazgovorimo s našim prekodravskim susjedima, jer sam uvjeren, da onako, kako misli Krkačy, misli i ciela Ugarska«.

»Moguće, ali težko da će se Hrvatska ikada zagrijati na javnom mnienju Ugarske. Vi ćete se napokon uvjeriti, da imadem pravo«.

Krkačy razpreo povjerljiv razgovor sa Ilonkom o prošlim dogadjajima, te toplo izticao dojam, što ga je na njega učinila njezina pojava u Boričevcu. On ju je pitao za Kalamarya, ali doznao je samo toliko, što mu je Ilonka kao razborita žena kazati mogla.

»Oprostite, gospodine, ako vas na čas ostavljam, jer mi se kao domaćici pobrinuti za večeru«.

»Ta istom smo od objeda ustali!« — sa smieškom će Krkačy, — pak bi napokon večera suvišna bila. Mi se barem ne bi smjeli povadjati za Rimljanima, koji su najveću važnost stavljali na gostovanje, a tim počeli i propadati«.

»Ne bojte se, mi se ne povadjamo za Rimljanima. Budite uvjereni, da se u nas ne prevršuje. Večera će biti doduše prijateljska, ali čedna i umjerena«.

Digitized by Google

Ilonka odbrzala u kuhinju, da priredi večeru, a Krkačy se pridružio domaćini i Draškoviću, koji su se na samu razgovarali.

»Smetam li?«

»Ni najmanje, ali kad smo vas opazili u razgovoru sa domaćicom, pustili smo vas u miru, a sad nam dobro došli«.

Kad su posjedali pod krošnjatu lipu, reče domaćina: Bilo je vrieme, kad me upravo mrzilo o politici govoriti; vrieme, kad se svaki razgovor prisluškivao, da se može na stanovitom mjestu dojaviti. Ali ta su vremena prošla, a sada nas upravo nužda navraća na političko poprište. Vi biste nam, prekodravska gospodo, mogli u mnogom biti učitelji: u rodoljubliu, u uztrajnoj borbi za domovinu i u požrtvovnosti. Ne velim, da u nas nema rodoljublja, ali ono se krivo shvaća, a to radja nesuglasicama, o kojima često sav naš rad zapinje«.

»Ne razumijem vas, kako vi to shvaćate, jer držim, da i medju vama imade ljudi, koji bi mogli uz bok stati i našim najvećim domoljubima«.

»Vi mislite po svoj prilici Erdödije, Bakače, Kegleviće i Josipoviće?«

»Da, njih i mnoge druge. Ili zar se ne može isto tako ponositi Magjar kao što i Hrvat jednim Josipovićem, koji je volio i u Kufšteinskoj tamnici čamiti, nego li da se iznevjeri ustavu svoje domovine, koji su si naši predji znali uztrajnom borbom osigurati?«

»Prijatelju dragi, vi govoreć o politici i o rodoljubliu, polazite izključivo sa svoga stanovišta. Vi biste željeli i zahtievali, da se svaki Hrvat ugrijava za vaš ustav za vašu slobodu, za vašu domovinu. A to je ono, gdje se razilazimo u shvaćanju. Mi štujemo vaš ustav, vašu slobodu . . .«

Digitized by Google

»Činite i pravo, jer naš ustav i vaš je ustav, naša sloboda i vaša je sloboda. To je sve zajedničko, kao što nam je kruna i domovina zajednička«.

»Na krivom ste putu«, — živo prihvati Drašković. — »Ni prijateljstvo, ni toliko godišnji savez, ni povjest ne zahtievaju takovog jedinstva, koje se uz slaboću ili, reći ću radje, uz sebičnost ljudsku preko noći pretvara u robstvo i poniženje. Vi ste i u predožujsko vrieme imali u nas prijatelja, koji su Ugarsku smatrali zajedničkom domovinom, koji ne bi marili, da se ciela Hrvatska prelije u Magjarorszag i u njem utone. Doduše ustav bio bi prividno spašen, ali Hrvatske bi nestalo. Vi ste takovim prijateljima vjerovali, no oni su vas zaveli, te utrli put katastrofi, koja nije pomogla vama, premda ni nama nije doniela koristi«.

Grof prodje rukom preko glave i nastavi:

»Ja sam uvjeren, da vi ljubite svoju domovinu, jer onaj, koj je za nju pripravan umrieti, za cielo joj je prijatelj. Ali kad vi ljubite svoju domovinu, vi želite, da bude ne samo slobodna, već da bude ujedno i jaka; vi želite, da živi svojim životom. Ali gospodo, što je vama sveto i nama je sveto. Prava, što ih vi za sebe svojatate, ne smijete ni nama poricati. Želite li, da vam budemo saveznici i braća u borbi za bitak i obstanak, za slobodu i narodnost, neka bude; mi ćemo se želji vašoj odazvati, ali znajte dobro, da mi hoćemo savez, koji odgovara našim interesima. Volimo, da prekinemo za uvieke, nego da se vežemo bud s kim, ako bi taj vez smjerao na naše robstvo ili poniženje«.

»Gospodine grofe! Vas kao da je zaokupilo nepovjerenje prema Ugarskoj; vi kao da se bojite, da vam od našeg saveza prieti pogibelj za narodnost i slobodu. Bojazan vaša nije opravdana, jer vitežki magjarski narod ne će nikada dirati u vašu osjetljivost,

Digitized by Google

ne će nikada ni pokušati, da vam stavlja zapreka na polju kulturnog napredka i političkog života. Do vas je, gospodo, da udesite sami svoj položaj prema Ugarskoj, a mi ćemo vam najvećom susretljivosti ići u susret. Nedavna prošlost i žalostno izkuštvo neka nam bude naukom, da ne padnemo u slične pogrješke«.

»Gospodine Krkačy«, — preuze sad domaćina. — Meni je drago, što smo se ovako našli na prijateljskom razgovoru, tim više, što vi vrlo dobro poznate svoj narod, njegove težnje i želje, što se ondje vaša rieč rado sluša i uvažava. Bit će dobro, da govorimo iskreno i otvoreno, kako dolikuje ljudima, koje zanima sudbina domovine. Vi ste se imali prilike osvjedočiti, da se u Hrvatskoj mnogo toga promienilo u prilog Ugarskoj. Danas se na stare razmirice zaboravilo, a obće se je mnienje priklonilo za savez sa Ugarskom. Ako je vama stalo do iskrenog prijateljskog i poštenog saveza, on će biti u brzo gotov, od nas mu ne će biti velikih zaprieka«.

»Dakle, onda?«

»Ali otezanje i promišljavanje s vaše strane radja sumnjom, da se s ovim savezom ne misli onako, kako bi mi željeli, da se misli. U nas će se naći ljudi, koji će biti bezuvjetno za savez s vama; biti će ljudi, koji će voljeti vama nego li sebi; koji ne bi prigovarali, makar se ciela Hrvatska pretvorila u magjarske županije. Ali to su ostanci vaših starih prijatelja, ovo su tako zvani magjaroni. Nu ova stranka ne upliva na narod, ne ima oslona u narodu i ne će ga nikada imati. Ona bi jedino silom mogla izbiti na površinu i doći do upliva. No vi i sami znate, da je svaka sila za vremena. Najveći dio naroda nije proti savezu; on ga je pripravan prihvatiti, ali on je ljubomoran na svoja

*

Digitized by Google

prava, na svoju narodnost i slobodu, ali želi, da mu sva prava budu zajamčena u novom saveznom ugovoru«.

»A što biste vi želili, da vam se zajamči?« — nemirno će Krkačy.

»Mi smo naše zahtjeve već u saboru iztaknuli, pak će i vam biti poznati. No da vam ih u kratko spomenem: Mi hoćemo cjelokupnost svoje domovine, a ovamo ubrajamo Medjumurje i Rieku«.

»Gospodo, zahtievate previše. Medjumurje je sastavni dio zaladske županije, a ova je neprieporno čest Ugarske«.

»Ne zaboravite, da je nekoć Medjumurje pripadalo Hrvatskoj, a što je glavno, u Medjumurju ne ima ni ciglog Magjara, ondje živu sami Hrvati. A danas, u vieku narodnosti, posve je opravdano, da srodno k srodnomu teži. Rieka je nesumnjivo na hrvatskom teritoriju, 80 milja od Ugarske udaljena. Tamo nećeš ni sa svićom naći ni jednog Magjara, a njihov je jezik ondje skroz tudj i nepoznat. Hrvatska se Rieke ne će nikada odreći. Ja znam, da vas srce vuče za morem. Evo vam ga, ako ste u savezu s nama, otvoren vam je put na more i za vas i za vašu trgovinu. A tim možete biti zadovoljni. Mi zahtievamo za sebe financije slobodne i nezavisne, zahtievamo upravu, sudstvo, nastavu i bogoštovje, obrt i trgovinu. Zajednički poslovi imadu se riešavati sporazumno putem delegacija, koje bi se imale od vremena do vremena prema potrebam sastajati. Hrvatski sabor razpravlja svoje poslove nezavisno od Ugarske, a njegove zaključke i zakone potvrdjuje kruna. Bana kao glavara zemlje imenuje kruna, bez utjecaja ugarske vlade. — Evo, ovo su u kratkim crtama bitni uslovi novoga saveza, uslovi, što ih je ciela zemlja usvojila. Prihvati li ih Ugarska, savez i nagodba je u mjesec dana gotova. Ne prihvati li ih, znak je — —«

Digitized by Google

»Da se ni u Ugarskoj nisu dozvali k pameti«, — nadopuni Krkačy.

»Nisam baš tako mislio zaključiti, ali sam htio reći, da se onda u Ugarskoj iskreno ne misli, pak sve manifestacije o prijateljstvu i ljubavi nisu no puka obsjena«.

»Ne, prijatelju! Ali svakako stvar je vrlo osbiljna, kojoj se hoće zrela razmišljanja. Što se mene tiče, ja bih vam sve uslove, izuzev prvog, glede Medjumurja i Rieke, s mjesta podpisao. No možda bi se i za one prve točke našao kakav espediens, koji bi obim strankama zadovoljio. Ta vi dobro poznate Franju Deaka; on danas u Ugarskoj igra glavnu ulogu, pak on je toliko puta i u privatnom životu i na javnim sastancima i u samom saboru naglasio, da Hrvatska može sama staviti uvjete, a Magjari da će ih prihvatiti. On priznaje podpuni paritet kraljevine Hrvatske prema kraljevini Ugarskoj«.

»Tako misli danas Deak, tako mislite vi, tako će misliti po svoj prilici Slavy i Czengery, ali ja se bojim, da ovi ne predstavljaju javno mnienje u Ugarskoj i da ga ovi danom sgodom ne bi mogli promieniti. Tko zna, ne će li se probuditi novi nitranski zastupnik, koji ne će moći na zemljovidu naći Hrvatske, pak povesti za sobom većinu. Tko bi znao, ne će li u drugim okolnostima i ova ljubav ohladniti«.

»Ne, ne, do toga ne će, do toga ne može doći. Ta i najvećeg šovinistu nije razbor posvema ostavio, da ne bi vidio, kako smo mi jedan na drugog upućeni — kako smo si pružali bratinske ruke u borbi proti Turčinu, u borbi proti niemstvu i centralizaciji. Od ovog saveza ne može bili štete po ni jednu zemlju. Dočim bi razdor, nesloga i neprijateljstvo moglo uroditi nedoglednim posljedicama«.

»Muževna rieč, dostojna Bele Krkačyja, i ja se

Digitized by Google

nadam, da će on uložiti svu svoju snagu, da dodje do poštenog saveza«.

»Dajem vam rieč, da prevjeriti ne ću, jer ja ljubim narod, koji radja muževe, kao što je naš domaćina g. Karlović«.

Prijatelji bi i dalje razpredali, ali ih je domaćica pozvala na večeru. Kod večere se razgovaralo o običnijim stvarima, a Krkačyja najviše zanimala Ilonkina pojava.

Drugog dana oprostili se gosti sa domaćinom, zaželiv si medju sobom sve dobro do sretnog vidova u Pešti. na razpravi kraljevinskih deputacija.

XIX.

Kalamary i Sebastiano.

U Boričevcu tekao nekoć veseo, bučan i razkošan život, gdje se sastajala gospoda, da u bezposlici, u pijankama i gostbama utuku dragocjeno vrieme, gdje se puštale uzde nabujalim strastima, da gospodare po miloj volji. Bilo opet vrieme, kad si mogao pomisliti, da se ondje vodi idiličan život, gdje ide gospodarstvo uzornim redom, gdje se vidjela u dvorištu, oborima i polju vesela čeljad, pjevajući uz rad. Bilo to onda, kad je vlastelinstvom uz Miskolcyja upravljala dražestna mu kćerka Ilonka. Ali danas u Boričevcu nema Ilonke, nema Miskolcyja. Tuj je sama neprijazna mrka družba uz jošte mrkijeg gospodara, koji, ne imajući ni u koga vjere, nazirao u svakomu svoga neprijatelja. Gospodarstvo nazadovalo i padalo na sve niže grane.

Kalamary sve je to gledao ravnodušno; njega u obće nije gospodarstvo zanimalo, a tješio se, da će mu i uz sav nehaj dotjeći za njegove potrebe. Kalamary za mladih dana nije mario za Boričevac, i dok mu bi-

Digitized by Google

jahu obilnija vrela, on bi obično svoj bezbrižni život provodio u tudjinstvu. Danas već su tomu tri četiri godine, što je kao prikovan ovdje na osami. Nekoć mu je bilo družtvo neukloniva nužda, danas nije za njega mario. Dogadjaji netom minulih godina kao da su ga posve poništili, te mu napokon i sam život stao dosadjivati. Nije ni čudo, jer ga sve ostavilo; u njega je preostala samo mržnja na cieli sviet i neobuzdana oholost i okrutnost. Ali strast svoju nije mogao izkaliti na seljacima, jer su kmetovi postali slobodni. No one, za koje je mislio, da su mu na putu; progonio je, gdje je samo mogao.

Iz prošlih vremena ostala su dva čovjeka, za koje bi najvolio, da ih nema. Jedan je bio Miskolcy, no on mu se na vrieme ugnuo, a drugi bijaše Sebastiano, neznatna pojava, gotova sirotinja, ali s njegovim životom tako uzko spojena, da ga je danju i noću uznemirivala. Vidio ga samo jednom za života, dva tri puta čuo tek spomenuti njegovo ime, ali i to bijaše dovoljno, da mu potrese dušom. On je na nj zaboravio, ili barem hotio da zaboravi, kad ali on na jednom osvanuo u njegovoj blizini u slici grobara sokolovačkoga. Više puta znao je za sebe govoriti:

»Ta platio sam te za tvoje djelo, mi smo već davno obračunali, pak što te je opet donielo u moju blizinu?«

Možda on i nije to, možda mu tek uzrujana mašta stvara prikaze i utvare, kojih u istinu ne ima. On bi najvolio, da bude tako; ali nedavno mu i onaj ciganin rekao, da je u sokolovačkom grobaru prepoznao Sebastiana. Da njega nema, ne bi li mu život mirnije tekao? Napast ga prevladala, i on je odlučio, da Sebastiana makne sa ovoga svieta. Kalamary je najmio čovjeka, da izvede umorstvo, ali ga ovaj nije izveo. Grobar so-

Digitized by Google

kolovački mirno boravi u svojoj siromašnoj kolibici, te kopa grobove, a Žilbertu se zametnuo trag, kao da je u zemlju propao.

»Trista mu gromova, vidim, da se proti meni isti pakao urotio. Ako je to u istinu onaj Sebastiano, kako je on zalutao ovamo? Da li ga slučaj bacio u ovu zabit, ili ga je neka viša moć izabrala svojim osvetnikom?! Ili je možda tu po sriedi samo njegova osobna korist, pohlepa za novcem? Kad bi ovo potonje bilo, ne bih mario ma za kakovu odkupninu. A da li je moralo do toga doći? Ta Kalamary mogao je i barunesu uzgojiti. Zar i za nju ne bi dotekao Karinskijev imetak? Ali kad joj je mati umrla, čemu joj kći? A onda tko bi znao, nije li odavna uminula, a njezino ime služi danas jedino sredstvom — proti meni. Baronesa Otilija Kalamary živi, rekao je Miškolcy. Nu tko će dokazati, da je to ona u istinu?«

Ali da mu ona iznenada osvane pred očima u slici zapuštena i zanemarena čeljadeta, u prnjama? Što bi tada uradio? Zar da ju po drugi put odrine, ili da ju priznade svojim djetetom i privine na očinske grudi? Bilo bi odviše ganutljivo, bilo bi nježno, možda plemenito; ali slična su čuvstva već od davna obumrla u Kalamaryjevom srcu, on ih u obće nije nikada ni osjećao.

»Ne, sve je to puka tlapnja«, — govorio je Kalamary u sebi. — »Ja sam imao kćer, kao što sam imao i ženu, ali oboje je umrlo, a tim je sve svršeno«.

»Nije svršeno, nesretniče!« — ozivao mu se glas savjesti, nad kojim bi često uzdrhtao, ali ga nastojao svim silama ugušiti.

Napokon pomislio, da napusti Boričevac, da se odseli u daleke nepoznate krajeve, gdje niti će ga smetati uspomena na Otiliju, niti Sebastianova utvora.

Digitized by Google

Kalamary bio sam sa sobom nezadovoljan, te tumarao mišlju po prošlosti, tražeći svjetlih točaka, na kojima bi mogao ma u uspomeni samo odpočinuti. Zaustavio se je kod dražestne Anke, kćeri negdašnje majurice. Rodile mu se za časak sladke uspomene u njezinu zagrljaju Ali za čas ga srsi obašli; ta i ona je sirotica postala njegovom žrtvom, kao što joj i mati. Ne, ne; sve što je doživio, u čem je uživao, bijaše tek časovito prolazno, a nakon sebe ostavljalo pečal i gorčinu.

»Moram u sviet, moram u druge krajeve, gdje bih mogao početi živjeti novim životom! — Ludove jedan, starac sa 60 godina misli još na novi život po svojim dojakošnjim nazorima?! Očaj ili pokora jedini bi bio za tebe razumljiv izlazak. Ali da se pokaješ, odviše si ugreznuo, a od očaja spasilo bi te olovo ili bodež. Ta koliko li ih ne bijaše, koji, pošto su se nasitili života, postali su na posljedku samoubojice«.

To je glas demona iz podzemnog svieta, koji se već unapried ruga njegovim mukama.

Kalamary stao šetati po sobi i mrmljao nerazumljive rieči, a napokon pograbio zvonce te zazvonio.

U sobu stupi podvornik, te zapita:

»Što zapovieda vaša milost?«

»Reci Andriji, da upreže, za četvrt sata hoću da budem u kočiji«.

Podvornik odbrzao, da izruči nalog gospodara. Za kratko vrieme stajala je kočija upređena pod vilovitim vrancima.

Kalamaryju sunulo u glavu, da potraži svoga nekadašnjega providnika Miškolcyja. Bilo je već 4 sata poslije podne. Kalamary u prvi mah zaboravio, da je do Višnjevice dalek put sa najboljim konjima.

»Kojim ću pravcem?« — upita Andrija.

Digitized by Google

»Vozi u Križevce, odanle prema Zagrebu, pak dalje, dalje, kud te budu oči vodile«.

Andrija ga u čudu pogleda i reče za sebe:

»Mojem se gospodaru sigurno danas zamaglilo u glavi«.

Za čas poletiše vranci velikom brzinom.

Nebo se stalo oblačiti. Sa kalničkih gora nadvili se cielom okolicom tmasti oblaci, tako, da se podosta zamračilo, premda je na križevačkom tornju istom pet sati udarilo.

»Milostivi gospodine, ja bih vas svjetovao, da se vratimo kući, jer se sprema nevrieme, pak bi mogli nastradati. Za jedan sat, a i prije bit ćemo kod kuće«.

»Tjeraj dalje!«

Kalamary dignuo krov nad kočijom, jer je već kiša počela prokapljivati.

Andrija stao mrmljati:

»Vrag uzeo takovu službu i takova gospodara, koji ne mari ni za sebe ni za druge«.

Konji poletiše na novo vijugastom cestom, koja je vodila u Vrbovac.

»Gospodo, vratite se natrag, jer ne možete dalje, prolomio se oblak«, — doviknuo im kočijaš, koji je poštu vozio. — »I ja sam se vratio, jer je bujica raztrgala mostove. Cieli okoliš Gradca nalikuje moru«.

Andrija ustavio konje i pogledao gospodara.

»Tjeraj, da dospijemo do Vrbovca«.

»Ne možemo dalje, ta niste li čuli, da je bujica razniela mostove«

Kalamary se lecne, pak za čas reče:

»Okreni natrag«.

»Do Križevaca?«

»Ne, već do Boričevca«.

Digitized by Google

Andrija okrenuo i potjerao konje. No put je postajao sve tegotniji, na mjestima tekla drumom voda, a gdje nije bilo vode, put se razkvasio, te su konji jedva slabim kasom mogli napried. Noć bijaše tamna, a svjetiljke na kočiji slabo su koristile. Kad su stigli natrag u Boričevac, bilo je već pol noći minulo.

»Takova vragolija dolikovala bi kakovom mladom pustolovu, za mene je to previše. Vrag odnio i Miškolcyja i Sebastiana, ja u istinu ne znam, da li je vriedno, da si s njima razbijam glavu«, — mrmljao Kalamary, kad se našao u svojoj sobi.

Htio upravo na počinak, kadno netko pokuca na vrata.

»Trista mu gromova, zar su se danas svi vragovi urotili proti meni?«

Kalamary se ogrnuo spavaćom haljinom, pak odključao vrata.

U sobu stupi dvorski namrgodjena lica.

»Što se dogodilo? Kakova te sila goni do mene; zar je tolika preša, da nisi mogao do jutra čekati?«

»Gospodaru! Dogodila se nesreća; u Kruševcu planuo štagalj«.

»Planuo štagalj?« — zategnu Kalamary, — »a da li je izgorio? U njemu je bilo do tisuću centi siena spremljeno«.

»Na sreću nije, jer je vatru nagla kiša utrnula. Šteta ne će biti velika, pa smo i krivca ulovili«.

»A tko je taj, gdje je?«

»Krivac je sokolovački grobar, Grga, mi smo ga uhvatili u času, kad je kraj štaglja prolazio; opirao se vražkom silom i špana ranio u ruku, ali mi smo ga svladali i svezali mu ruke, sada je u služinskoj sobi«.

Kalamary u prvi mah probliedio, ali za čas planulo mu lice živim rumenilom.

Digitized by Google

»Života mi moga«, — promrmlja za sebe, — ovaj put ću sam s njim obračunati. Dovedite tog lopova ovamo«.

Dvorski otišao, a za čas dva stajao pred Kalamaryjem Grga svezanih ruku.

Barun ga promjerio oštrim pogledom od pete do glave, ali se začudio, kad ga je vidio onako mirna i sabrana, kao da se nije ništa ni dogodilo, jedino bliedilo u licu odavalo je duševnu borbu.

»Kako čujem, vi ste ovdje namješten kao župni grobar, premda vam se ne zna za pravo ime, porieklo, ni domovinu. Kakova ste posla noćas imali na mojem majuru, koji je dobra pol sata udaljen od vašega stana?«

»Gospodine barune«, — mirno će Grga, — »mene je najmio župnik i župna obćina za grobara sokolovačkoga. Ja u obće ne zalazim nikamo. Jučer sam bio u Kruševcu, jer me Matojić poslije sprovoda pozvao na karmine. Zadržao sam se u družtvu po prilici jedan sat, a kad sam se kraj vašega štaglja vraćao u Sokolovac, napali me razbojnički vaši ljudi, te me doveli u grad".

»A tko je kriv, da se štagalj upalio?«

»Onaj, do kog vaša vlast i sila ne dopire, koji se vaše srčbe i prietnje ne boji«. — Grobar dignuo glavu i pogledao u vis. — »Ali mu morate ujedno biti zahvalni, jer je njegova moć sama vatru utrnula i time zapriečila veću nesreću. Gospodine barune, u štagalj je udario grom«.

»Lažeš, lopove! Moji su ljudi vidjeli, da si svojom rukom vatru podmetnuo«.

»Vaši ljudi nisu mogli toga vidjeti, jer je staza, koja vodi u Sokolovac, najmanje za deset koračaja od štaglja udaljena, a drugo, kako ćete se moći sami sutra uvjeriti, vatra je planula na vrhu krova, gdje ju ja

Digitized by Google

nisam mogao podmetnuti, a napokon nema ni razloga, zašto bi ja to i pokušao«.

»Nema razloga, a ipak ste to učinili. Ili mislite li, da ne znam, kako se noću klatarite oko tudjih obora, da mirnim ljudima štetu načinite. Sramota, što se što takova u obćini trpiti može. Nu moja će biti briga, da toga više ne bude; ti ćeš svoju kazan pretrpiti, a onda ćeš si drugdje potražiti zaslužbu«.

Grobar je još sveudilj ostao miran, te odvrati:

»Nadje li gospodin barun i jednoga samo čovjeka, koji će vam potvrditi ono, što ste sada rekli, to zalažem drage volje svoju glavu, svoj život; ali takova ne ćete naći«.

»A tko se ono ušuljao pred nekoliko mjeseci u moj kokošinjak?«

Grgi je bilo previše, ustnice mu stale drhtati, ali se i ovaj put svlada, te pridušenim glasom odvrati:

»Ako je gospodin barun onog provalnika na svoje oči vidio, to je morao opaziti golemu razliku izmedju mene i njegova čupava i garava ciganskog lica. Gospodin je barun valjda zamienio Žilberta Panelija sa sokolovačkim grobarom«.

Barun se lecnuo i zarumenio, te oštro odvrati:

»Vama se pomutiše moždjani. Meni je ime, što ste ga prije spomenuli, skroz nepoznato; i dvorski i moji ljudi, koji su vas na djelu zatekli, prepoznali su u provalniku grobara sokolovačkog«.

»Ha! ha! ha! Vaši su ljudi u provalniku upoznali grobara sokolovačkog, pak su istog ovog grobara najmili, da bud na koji način ubije grobara sokolovačkog?! Ako to nije nešto neobična i izvanredna, ne znam, što bi se tim imenom moglo nazvati«.

Barunu stale noge klecati, a pred očima mu se počelo mračiti, te se spustio na naslonjač. Pokriv si lice rukama, reče u pol glasa:

Digitized by Google

»Sebastiano Felice!«

»Pogodili ste, gospodine barune, jer grobar sokolovački nije nitko drugi, nego vama po svoj prilici dobro poznati Sebastiano Felice, a i bolje je ovako, da si otvoreno gledamo u lice. Krinka ne dolikuje jednomu barunu, a vjere mi, i meni je dodijala. Ja bi vas molio, da mi razvežete ruke. Vi nemate uzroka, da se bojite starca Sebastiana, on vam nije ništa na žao učinio, a vi se i u napredak ne ćete moći na njega potužiti«.

Kalamary se sabrao, te se dva tri puta prošetao po sobi, mrmljajući:

»Sebastiano, Sebastiano, o zašto te nije već od davna nestalo?«

»Zato, gospodine barune, jer toga nije Bog htio, a vam se je badava protiv njegove volje boriti. Molim vas još jednom, razvežite mi ruke«.

»A što biste onda?«

»Vratio bih se kući«.

»Ja toga ipak ne ću učiniti. Vi ostajete noćas u mojem dvoru, a sutra ću vas predati sudu u Križevce«.

»Ja se ni toga ne bojim, ali vi ćete taj naum po svoj prilici ljuto požaliti, ali će biti prekasno. Vi ste u duši uvjereni, da sam nekriv. Ja se ne bojim suda ni pravice, ali vjerujte mi, bojim se vas, jer onaj, koji je svoje diete prodao i zatajio, onaj, koji je najmio čovjeka, da makne sa svieta svjedoka njegove krivnje, onaj će biti pripravan i na druga zločinstva. Ali, gospodine barune, kažem vam otvoreno, pa makar to bile i moje posljednje rieči: Sebastiana može nestati, a da se i ne bude znalo, kako ga je nestalo; ali barun Kalamary drhtat će kao prosti zločinac pred sudom vlastite savjesti, dok ga napokon potomstvo ne ožigoše žigom najvećeg zločina, što ga čovjek počiniti može. Sebastiano može uminuti, on je svoje griehe okajao, ali na

Digitized by Google

barunu Kalamaryju ostat će prokletstvo i sramotni žig ubojice«.

Barun je mislio i šutio. Napokon viknu:

»Vi ste demon. Danas ste u mojim rukama. Rekoste, da me se bojite, ali ja vas puštam na slobodu, te se možete vratiti kući«.

Kalamary pograbi za zvono i pozvoni.

U sobu stupi dvorski.

»Razriešite ruke tomu čovjeku, pak ga izvedite iz dvora«.

Dvorski ga začudjeno pogleda i oklievajuć.

»Razriešite mu ruke i odvedite ga na slobodu«, — ponovi barun.

Dvorski posluša i razrieši Grgi ruke.

»Jošte časak samo«.

Dvorski izadje na hodnik.

»Sada se nemate ničega bojati, ali vas molim, odgovorite mi iskreno na jedno pitanje«.

»Izvolite pitati«.

»Vi ste spomenuli ime Otilija, a tako se zvala moja kći«.

»Da, tako se zvala vaša kći, koju ste doveli pod krov mojih roditelja i za koju ste kasnije položili stanovitu svotu novaca, da vam ne bude više na brizi. Vi ste se je htjeli riešiti za uviek«.

»Ne poričem, ona je po svoj prilici mrtva«.

»Ne, ona nije umrla, ona živi, jamčim vam svojim poštenjem«.

»Vi valjda znadete gdje je?

»Može biti, ali toga od mene ne ćete doznati«.

»Zašto?«

»Zato!«

»Što dakle namjeravate?«

Digitized by Google

»Štititi ju proti nasilju i nepravdi. Velim vam i opet: mene se nemate bojati, no jedino u onom slučaju, kad bi vas snašla napast, da joj štogodj na žao učinite, čega se po svoj prilici nije bojati«.

»Znadete li šutjeti?«

»O tom ste valjda uvjereni; šutit ću i nadalje, ali samo dotle, dok bi to bilo u interesu Otilije. Mogu li otići?«

»Možete«.

Barun je sam sproveo Sebastiana preko hodnika niz stube i otvorio mu vrata. Sebastiano se u mraku izgubio, a barun pošao u svoju sobu, te se bacio na postelju.

San mu ne će na oči; prevraćao se po postelji od jedne na drugu stranu, zatisnuo oči, ali badava — današnji mu doživljaj bio svedjer pred očima; Sebastianova prikaza kao da mu stoji za uzglavljem. On je po više puta digao glavu, otvorio oči, ne bi li koga opazio. Plašio se iste svoje sjene, zato je ustao i utrnuo noćnu svjetiljku, pa napokon usnuo.

Da li sniva ili je na javi, ne bi znao odgovoriti, kad bi mu mogao zagledati u lice, jer je ono odavalo nutarnju borbu i nemir. Ta našao se na slaboj splavi na širokom moru. Valovi se uzbibali, te se dizali u vis poput bregova, pljuskajuć trošnu splav, koja se već na polak vodom zalijala. Jarboli pucaju, grede se lome, ona tone i tone i za čas je ne će biti. Ubogi Kalamary u bezsvjestici pružio se po podu, dižući jedino glavu u vis, da mu se ne zalije vodom. Propalo je sve, uzdahnu, ali u to sievnu munja i razsvietli pučinu morsku. Nesretnik mogao je jedino opaziti, kako se iz valova diže crni stup, na kom je lepršala zastava, na kojoj se mogla pročitati krvavim slovima izvezena rieč: »Nemezis«. Nesretnik i opet zatisnuo oči i već ćutio,

Digitized by Google

kako mu se tielom prolievaju mlazovi biesnih valova. — Svemu, svemu je kraj, burni mu život našao tragičan svršetak u morskom koritu. — Ali ne, još nije svršeno. — Splav se još jednom pokazala na površini, ali za posljednji put. Nesretnik se objema rukama prihvatio grede, što se od splavi odkinula, te naporom posliednje snage pokušao, da se na njoj spasi. I opet tišina, more se umirilo, sunce granulo, a oči mu u daljini opazile čamac, što prema njemu kreće. Zuri i gleda; razabire ženu, odjevenu bjelinom sa diademom na glavi, držeći u ruci zastavu sa slikom križa, pod kojim se čitalo »Ljubav i milosrdje«. Kalamaryju bijaše to nepoznato. Njegova ljubav bijaše posve drugačija nego li ona, što je sa križa odsievala, a milosrdje bijaše mu nepoznati pojam; ali ga neodoljiva sila gonila, da se primakne čamcu, pa kad mu čamac stao uz bok, prihvatio se ga grčevito obim rukama, da se spasi ili da zajedno propadnu. Bijaše to san kao nadopunjak jučerašnjim pojavom.

Bilo 9 sati kad se Kalamary prenuo. Sunčane zrake prodirahu u sobu kroz pukotine zatvorenih kapaka, te kao da se zaustavile kod jedne slike u bogatu pozlaćenu okviru, a ova je predstavljala Alfreda Kalamaryja, barunova sina, u njegovoj dvadesetoj godini. Barunovo oko zapelo o slici, te bolno uzdahnuo:

»Napokon me i on ostavio«.

Ustao, ali mu noge klecale, u cielom je tielu ćutio onemoglost, htio da se obuče, ali je vidio, da će biti najbolje, ako ostane u postelji.

Na vratima netko pokuca.

»Unutra«.

Netko htio unići, ali nije mogao, buduć su bila vrata zaključana.

Digitized by Google

»Ha, zaboravio sam, da se na zatvorena vrata ne može unići«.

Kalamary otvori vrata, a u sobu stupi podvornik sa cielom pregršti pisama.

»Reci dvorskovici, da mi priredi čaj; ja ću cieli dan ostati u sobi«.

Barun uzeo pisma, te ih stavio na stolić kraj postelje, pa opet legao.

»Znam, da nema u njima ništa, što bi me zanimalo; valjda same opomene ili izprike dužnika, što mole za produljenje«.

Segnuo za listovima, pak prevraćao jednoga za drugim, a da ih nije ni otvarao. Oko mu zapelo o jedan list, na kom je bilo mnogo biljega, bio sav zamrljan, da se je jedva naslov pročitati mogao. Prva poštanska biljega bila je iz Meksika, pak drugih američkih gradova, dok nije preko Atlantika došao u Europu. Barun ga polagano otvori, pogleda podpis, te na cielom tielu uzdrhta. Podpisan je bio Alfred Kalamary.

»Poslije toliko godina to je prvi put što mi se javlja. Što ću saznati, ne će li to biti opeta kap pelina u prenapunjenoj čaši žuči i otrova? Bilo što mu drago, piše mi sin«.

Sada se možda prvi puta u životu probudilo u starca očinsko čuvstvo.

»Dragi oče!«

»Ne sjećam se, kad me je posljednji put rodjeni sin takovim pozdravom pozdravio«, — prošaptao stari, — »pa ipak kako to godi«.

»Bit će tomu punih pet godina, što smo se posljednji put vidjeli u Boričevcu, gdje su medju nama nastale nesuglasice, pa da te ne smetam, odoh. Boričevac mi bio pretiesan i dosadan. Navikao sam se kretati u veliku družtvu, ploviti punim jadrima pučinom

Digitized by Google

razkošnog života. Našao sam se na Bledu, ali ondje sam jedva nekoliko tjedana probavio, jer me kob moga roda i plemena gonila dalje. Ali da me razumiješ, govorit ću jasnije. Na Bledu se našlo otmeno družtvo, no meni posve tudje. Družtvo se ugrijavalo idejom narodnosti; u njihovu govoru provejavala misao rodoljublja, a ti znaš, jer si me tako uzgojio, da su mi takova čuvstva bila posve ravnodušna, u mom srcu ne bijaše im mjesta. Pa ipak onaj kratak boravak na Bledu ne ću nikada zaboraviti. Na Bledu se desila naša tetka ili rodjakinja, kako ju već hoćeš zvati, Marta Kendjelićka, sa svojom pokćerkom Otilijom, o kojoj sam ti više puta govorio Bila izvanredan pojav, ja nisam u svom životu vidio dražestnije pojave od Otilije. Znaš me, kakovih sam načela u pogledu žena. Mene pojava Otilijina stala zanimati, ne što bi se možda u nju zagledao — ne, ja sam uživao, ali ljubio nisam nikada. Ja sam joj se približio i htio igrati prema njoj ulogu zaljubljena viteza, te sam se već pohvalio pred drugovima, da ću ju osvojiti. Ne ću nikada zaboraviti onaj pogled, kojim me djevojka pogledala, kad sam joj htio pružiti ružu. Njezino oko, čisto i prozirno, kao da mi se uronilo u dušu s izrazom bolnog prikora: »Zašto me progoniš, što sam ti sakrivila?« odbila dar, a drugovi mi se porugljivo stali smijati. Planuo sam osvetom, i ja sam joj se osvetio, osramotiv ju pred cielim družtvom na jezeru. — Ali ne, ja je nisam mogao osramotiti; do njezine duše nije mogla ni moja zloba doprieti. — Pošao sam dalje, da dovršim svoje nečastno djelo — ja sam ju drugi dan ponovno uvriedio pred njezinim, kako sam drugi dan doznao, zaručnikom, koji me je pozvao na dvoboj.

Ja sam se smijao tom izazovu, jer sam bio siguran, da će Otilija izgubiti svoga branitelja, jer moja ruka nije nikada promašila. *

Digitized by Google

Ja sam po svojoj navici čekao čas dvoboja; a nisam osjećao ni najmanje grižnje savjesti. Sutradan dodjoše svjedoci moga protivnika. Jedan od njih bijaše Sebastiano Felice. Ja se ga ne sjećam, ne poznam ga, ali ga poznaš ti. Sada ga poznam i ja, i ne ću ga nikada zaboraviti. — »Mladi gospodine, još nekoliko časova, pak ćete dovršiti nevitežko djelo, što ste ga jučer započeli. Vi ste siguran pobjede, ali će ta pobjeda biti za vas poraz, koji će vas sasvim smrviti i do temelja uništiti. Gospodičiću mladi, vi se titrate tudjim poštenjem, tudjom krieposti i budućnosti; vas ne će zaboljeti duša, budete li gledali suze vaših žrtava, ja to sve znam — to je već u naravi obitelji Kalamaryjeve. Ali čujte me, vi ste ovaj put uzeli za nišan vlastitu sestru; Otilija je kći vašega oca, baruna Kalamaryja. U vama se radja sumnja, odkuda bi to Sebastiano mogao znati. Ali vas uvjeravam, da je Sebastiano u vaše odnošaje dobro upućen. U kući moga oca vaša je sestra odhranjena, vaš ju je otac jednostavno, da se je rieši, uz odkupninu predao i povjerio momu ocu za uvieke. Kako je bilo dalje, ne treba da govorim; ali i ovo, što sam vam rekao, biti će dovoljno, da vas odvratim od dvoboja.

Oče, ja nisam u stanju, da ti opišem dojam Sebastijanovih rieči na mene. Znao sam, da mi se rodila sestra, ta moglo mi biti tada sedam godina. Sjećam se, da si ju predao nekoj obitelji na uzgoj poslije materine smrti. Ali kasnije ne bijaše više o njoj govora, a ti si rekao, da je umrla. Ali ona nije umrla — ona živi. Ja ti ne ću navoditi, što mi je sve Sebastiano o njoj kazivao, ali u njega su nepobitni dokazi, da je istinu govorio. Potraži i nadji toga čovjeka, pak ćeš se valjda i ti uvjeriti, ako te nije strast posvema obladala. Ti ćeš reći, da me više ne prepoznaješ, da sam se posve pro-

Digitized by Google

mienio. Ti bi valjda na mom mjestu Sebastiana bacio kroz vrata; ali ja nisam imao snage, da to učinim. Osjetio sam, da sam čovjek, pak mi se — moram iskreno reći — stala u duši radjati nježnija čuvstva. U prvi mah mi sunula u glavu misao, da potražim Martu i zamolim za oproštenje; poželio sam da vidim Otiliju, pak ju kao sestru zagrlim. Ali prirodjeni mi ponos odvratio me od toga. Stidio sam se sada prvi put u životu pred samim sobom, pa ne bih ni Marti ni Otiliji mogao u oči pogledati. Stvorio sam na brzo odluku, napisao očitovanje i odustao od dvoboja, pak odputovao u Beč«.

Barunu spalo pismo iz ruke, pokrio si lice rukama, pak se sgurio pod pokrivalo i ne opaziv, da mu je dvorskovica doniela naručeni čaj.

»Milostivi gospodine, izvolite«.

Kalamary se prenuo, pak pogledav gospodju, uzeo čaj i na dušak ga popio.

»Ja ću objedovati u svojoj sobi. Ne treba mnogo; juhe i nešto pečenja. Možete otići«.

Dvorskovica se začudila tolikoj gospodarevoj promjeni, te je slutila, da se nešto neobična dogodilo.

»Otilijo! Da li je moguće? Ili nije li sam pakao zametnuo sa mnom igru? Sebastijano! Da ga potražim? Čemu? Ta on je sam došao, da me potraži, pa ipak mi nije ništa kazao. Ništa? O, rekao je i previše! Šteta, što mu nisam razmrskao glavu, kako bi za uviek zaniemio«.

Sjetio se, da nije Alfredov list ni dočitao. Digauo ga i stao dalje čitati.

»Došav u Beč, digao sam novce, što su bili u tamošnjoj banci za mene položeni, pak smišljao, što ću i kako ću u buduće. Pustolovni mi život dosadio, a osbiljnu zanimanju nisam navikao. U ono doba kupila

Digitized by Google

se u Beču četa dobrovoljaca, koja je imala krenuti u Meksiko u pomoć meksikanskom caru Maksimilijanu. Našao ih se priličan broj, koji se odvažiše, da ostave domovinu i podju u Ameriku, i ne sluteći, da će ih se malo vratiti u domovinu. I ja sam se toj četi pridružio, pa me zapovjednik namah imenovao poručnikom. Prispjeli smo u Meksiko. Put bijaše tegoban i dug. Pošli smo najboljom voljom, da pomognemo plemenitom nadvojvodi i caru meksikanskomu, ali mu je naša pomoć slabo koristila. Napoleon ga ostavio u najodlučnijem času na cjedilu, povukav svoju vojsku u Francezku, a domaća vojska bila nepouzdana, očijukala sa prevratnicima, dok nije većim dielom prešla na njihovu stranu. Juarez postao gospodarom situacije i Meksika. Napokon je pao i Maksimilijan — dopao u ruke neprijatelja, koji ga predaše Juarezu. Ovaj ga sa nekoliko generala zatvorio i na smrt odsudio. Plemeniti Maksimilijan dovršio svoj život pod krvničkom rukom zajedno sa generalima. Mi ne imasmo više posla; nova nam vlada stavila na volju, da se nastanimo ondje, ili da se vratimo u domovinu. Ja sam neodlučan što da učinim. Svakomu je doduše mila rodjena gruda i domaće ognjište, ali ipak moram priznati, da nisam čeznuo za domaćim ognjištem. Može biti da bi odsele i domovinu mogao ljubiti, ali koja joj korist od mene, kad nisam za nju prije mario, kad bi joj barem donekle pomoći mogao. A što bi našao kod kuće? Zar sreću, zar zadovoljstvo, zar obitelj? O oče, ja sam promašio cilj svoga života, a krivnja je većim dielom na tebi. Ne ću te koriti, jer ne imam prava; ta to je nesretna baština naše obitelji. Na povratak mogla bi me jedino potaknuti želja, da vidim Otiliju — a tko zna, bi li ju, i gdje bi ju našao. No možebiti ću se ipak vratiti. Oče, sa mnom je nastala velika promjena, ti bi me težko pre-

Digitized by Google

poznao. Ja sam već za mlada ostario, i bujne vrane kose, u koliko me nisu ostavile, pomiešale se sa sjedinama. O kako je na svietu sve nestalno i promjenljivo! Na posljedku jedno te molim: potraži Otiliju; ako je u životu, ti ćeš joj uz dobru volju ući u trag. Sebastiano i Miskolcy u tom će ti pripomoći. Kad bi znao, da ću ju naći u Boričevcu, ja ne bi ni časak promišljao — vratio bih se.

Queratero — — 1868.

Alfred K a l a m a r y.«

Sad je na kraju istom barun opazio, da je taj list pisan pred godinu dana. A što se sve nije od tada sa Alfredom sbilo?!

»Alfrede, što si učinio? Ostavio si stara otca kao okljaštreno drvo; a ti si bio jedini, koji si mi bio srcu prirasao. Tebi za volju, da ti očuvam bogatu baštinu, učinio sam ono, čega ne bih smio učiniti. U tebi mislio sam, da će se pleme Kalamaryevo pomladiti, pak evo kako su mi se osnove izjalovile«.

Kalamary se nasmije gorkom ironijom.

»Ja da sam imao neki viši cilj pred očima, ja da sam ikada osbiljno pomišljao na obiteljski život, na uzgoj djece i njihovu budućnost?! Živio sam od dana na dan, uživao sviet i njegove slasti punom mjerom, uzimajući sredstva, gdje mi ih je razkalašena mašta naći mogla. Bio sam gospodar, bio sam srećolovac, pustio sam se i u politiku, i prihvatio službe, za koju sam najmanje bio sposoban. A što je danas od svega toga ostalo?! Gospodarstvo pošlo netragom, sreća mi okrenula ledja, a slast, raskoš, užitak, sve je to u ruševinama«.

Barun zalomio rukama, protegnuo se po postelji, te bezćutno zurio po sobi.

Digitized by Google

Podvornik došao u sobu, da prostre za objed, ali se prepao, opaziv gospodara.

»Gospodine barune!«

»Kakav barun? Sve je prošlo, ostala je samo osveta. Napolje sa Sebastijanom, Otilijom, Alfredom: ja ne ću da znam za njih. Gledji, gledji crnu prikazu, što se na zid oslonila, eno kako je izcerila zube; baci ju napolje, da je ne vidim«.

»Gospodaru, u sobi nema nikoga«.

»Lažeš, i ti si s njima, ti ih pomažeš, nosi mi se izpred očiju«.

Podvornik se udaljio i potražio dvorskoga, da mu saobći, što se s barunom dogodilo.

»Gospodin se barun uzrujao, živci mu se poremetili, pak bi mogao — —«.

Podvornik nije dorekao, ali ga dvorski upodpuni:

»Poluditi«.

»Šta nam je činiti?«

»Ne preostaje drugo, nego da pošaljemo po liečnika. Reci kočijašu, da upreže; neka se požuri, dok nije prekasno«.

Za četvrt sata jurila kočija u Križevce po liečnika.

* * *

Kad se ono Sebastiano iz Boričevca vratio kući, bijaše smeten i uzrujan, nije znao što bi učinio.

»Izvjestit ću Maksa; ako je u njega više pameti neka smisli, što bi bilo najpametnije da se učini«.

Drugi dan je uranio i potražio Maksa, pak mu u kratko saobćio, što je sve u kratko vrieme doživio.

»Moja je gospodarica nedvojbeno barunova kći, ali tko da joj to odkrije? Ja nisam tomu dorasao, mislio Makso, ali odmah veselo nastavi — »Sebastiano, naš je posao gotov. Mi ga možemo mirne

Digitized by Google

duše povjeriti vještijim rukama i mudrijoj glavi, a to je g. kanonik Brigović. On je Otilijin prijatelj, ona ga štuje kao oca. On je bio njezinim učiteljem, pametan je i učen, pak će znati i izvesti ono, gdje bismo mi bez sumnje zapeli. Sreća, što je upravo u posjetima kod mojih gospodara. Ali moram unapried spomenuti, da ćemo se morati svakoj njegovoj odluci pokoriti, pak šutiti ili govoriti, ako bude on zahtievao«.

Sebastiano privolio i pošao kući, a Makso s mjesta potražio Brigovića, da ga izviesti o svemu.

XX.

Liečnik i prijatelj.

Bilo u ovo nagodbeno vrieme ljudi, koji su sa nekim nepovjerenjem pratili odnošaje u Ugarskoj, jer su opažali, kako je ona toli naglašivana ljubav i prijateljstvo stala hladnjeti, te ustupati mjesto staromu šovinizmu. Magjari stali misliti, da su prema Hrvatskoj u svojim izjavama predaleko zašli, pak stali oklievati sa konačnom odlukom, nadajući se povoljnijim okolnostima, gdje im Hrvata kao prijatelja ne bi ni trebalo. Hrvati su usuprot htjeli, da se nagodbeni proces rieši čim prije i to onako, kako bi odgovarao interesima i pravu njihove domovine. Oni su zašli u pregovore bez ikakovih pritajenih misli, otvoreno i iskreno. U njihovoj osnovi bilo je iztaknuto i opredieljeno, što zahtievaju za sebe, a opet je bilo točno naznačeno, što su pripravni ustupiti zajednici. Godine 1861. Magjari bi bili po svoj prilici na sve pristali; danas im se činilo ono, što zahtievaju Hrvati, previše.

Nesmije se zaboraviti, da su Magjari već sada stajali na stanovištu jedinstvene magjarske države, u koju su ubrajali i Hrvatsku, dok su Hrvati na temelju

Digitized by Google

historičkog prava tvrdili i zauzeli stanovište ravnopravne kraljevine spram Ugarske. Najžešća se borba vodila za Rieku, koju su Magjari svojatali za sebe i držali ju za separatum corpus regni Hungariae, dočim se s hrvatske strane temeljito dokazivalo, da Rieka ne smije i ne može biti nego hrvatska po naravnom i po historičkom pravu. Razprave se kraljevinskih odbora prekinule, jer je bio rat na vidiku, a Magjari se stali brinuti, kako bi on njima bio od koristi.

Karlović, koji je bio na razpravama u Pešti, vratio se zlovoljan kući.

Jednog dana, kad se Paviša našao u kući svog prijatelja Večerića, reče mu:

»Prijatelju, svaki narod mora da živi svojim životom, da se razvija na osnovu svoga naravnoga i historičkoga prava; a za to mu treba znanja i vještine, razbora i uvidjavnosti, a što je glavno: uztrajnosti u borbi te nesebičnog rodoljublja i požrtvovnosti. Ja se bojim, da toga u nas nema, ili ako i ima, da je u premaloj mjeri. Ja držim, da smo s Magjarima na kraju. Oni zahtievaju zakone od 1848., oni zahtievaju integritet u svom smislu, oni hoće Hrvatsku ne kao saveznu drugaricu, već kao podčinjenu — — — ne ću da izrečem, a bojim se, da će mi nedaleka budućnost dati pravo«.

»I ja se slažem s tobom«, odgovori Večerić, — »opažam stupicu, koju mnogi ne vide, a mnogi, koji ju i vide, ne mare za nju. To ti je sudbina slavenskih plemena u obće, a nas Hrvata napose. Do nas visi, da živimo ili da podlegnemo. Pavle, u tebe je volje i snage, u tebe je sposobnosti; radi i u buduće, a mi ćemo te riečju i činom podupirati. Sloboda i u obće veliki ciljevi postizavaju se borbom i žrtvama. Čim je većih zapreka, tim je nuždnija uztrajna borba. Tko se

Digitized by Google

boji borbe, taj neka ne zalazi u nju. U borbi za domovinu moraju se osobni interesi žrtvovati općenitoj svrsi. Bez borbe i žrtava nijedan se narod nije dovinuo slobode, pak s toga nije čudo, što mlitavci propadaju, a smjeli se i odvažni dižu. Ne treba nam tomu tražiti daleko dokaza, u obilnoj nam ih mjeri pružaju sami Magjari«.

»Smetam li vas?« — zapita Otilija, koja je sada stupila u sobu.

»Ni najmanje« — prijazno će Karlović. — »Vratio sam se s puta, pak posjetio prijatelja, da mu izpripovjedim, kako zlo naše stvari stoje i da nismo ništa opravili«.

»Da kormilo političke borbe uzmu žene u ruke, može biti bi bilo više uspjeha«, — nasmije se Otilija.

»Ne znam, ali politika žena malo je kada koristila,« — sa smieškom će Karlović. — »Nego kad žene odgajaju valjane sinove, koriste time dvostruko. Ja sam osvjedočen, da vi vrlo dobro shvaćate svoju zadaću kao domaćica i majka. A sad idem kući, jer sam Ilonki obrekao, da ću se požuriti. Ona bi želila na put u Višnjevicu u posjete ocu«.

»Ja sam ovaj čas došla od Ilonke, pak mi nije o svom putovanju ni rieči spomenula; dapače ona mi je obrekla, da će k nama na objed doći«.

»Tako, sada vidite i sami, kako su žene stalne u svojim odlukama. Medjutim meni je draže tako, jer ja je ovaj put ne bi mogao pratiti, a samu je opet ne bi rado pustio«.

»Imate pravo, žena je uz svoga supruga najsigurnija«, — reče Otilija.

U to se na hodniku začuo veseli žamor i dječji poklici. Došao Karlovićev Milan, a za čas Ilonka.

»Za danas mi se obrekao i g. kanonik«, — nastavi Janko

Digitized by Google

»Bit će mi drago, ako se s njim sastanem, jer se je s njime moći pametno razgovarati. Njemu su naše prilike dobro poznate, pak o njima zrelo i razborito sudi i razpravlja«.

Otilija odbrzala u kuhinju, a za to vrieme stali ovi razgledavati po novinama, ne bi li što važna u njima našli. — Točno o podne pozvala je domaćica prijatelje na objed.

Istom su sjeli za stol i domaćica podielila juhu, kad se pred kućom naglo zaustavila kočija. Janko u prvi mah pomislio, da je došao Brigović iz Zagreba, a Otilija ustala, da mu izadje u susret. Ali kočija bila prazna, a kočijaš naglo banuo na vrata, tražeći gospodina liečnika.

»Tko vas je poslao?«

»Ja sam iz Boričevca, a poslao me dvorski, da vas namah dovezem«.

»Tko je bolestan?«

»Ni sam ne znam, ali biti će po svoj prilici gospodin barun Kalamary, jer ga već od prekjučer nisam vidio«.

»Kalamary?« — osbiljno će Janko. To će biti po svoj prilici Alfredov otac i rodjak pokojne grofice Marte Kendjelićke. Vjere mi, ja ne bih imao volje da dodjem s njim u doticaj«.

Ali ipak, shvaćajući svoju dužnost, založivši još samo malo i ne čekajući svršetka objeda, sjede Janko u kočiju, preporučivši Otiliji, da zabavlja goste, dok se on povrati.

Moglo proći kakova pol sata, iza kako je Janko otišao, kad su i druga kolica stala pred kućom. Ovaj put bijaše u istinu Brigović.

Makso ga je jedva dočekao, te vrebao sgodu, da bude s njim na samu. Njegova tajna postajala mu sve

Digitized by Google

teža i nesnosnija. Bojao se, da se Brigović ne zadrži predugo u razgovoru, pak mu s toga nekoliko rieči kriomice prišaptnuo. Ivan ga je razumio, pak se na čas udaljio iz družtva i pošao za Maksom u njegovu sobu.

»Dobri moj Makso, što mi imate kazati? Po svoj prilici nešto vrlo osbiljna; ja vam čitam na licu i u očima«.

»Da, posve osbiljna; sada prvi put opažam, da me stala ostavljati pamet, jer ne znam, kako bih započeo«.

»Kažite dakle!«

»Prečastni gospodine, vi me donekle poznate, u koliko poznate i moju gospodaricu Otiliju. Ja sam se zavjetovao, da ću bditi nad njezinim životom, njezinom budućnosti. Moj je zavjet na kraju. Gospodja Otilija već od davna ne treba moje zaštite; njezina je sudbina u jačim i snažnijim rukama, nego li su jednog ubogog i slomljenog starca. Ali meni je ostala još jedna svrha pred očima. Ja sam želio, da proniknem u tajnu poroda Otilijina. Ja sam htio, da saznam za njezine roditelje, pak sam napokon i tu svrhu postigao. Samo neznam, da li je nužno, da se digne zavjesa sa tajne, koja je tako dugo bila prikrivena. Ja ne znam, pak ju zato polažem u vaše ruke, da vi s njom odlučite, kako najbolje znadete«.

Ivan bio iznenadjen takovim uvodom, pak reče:

»Makso, uvjeren sam, da niste nikada bez potrebe govorili, a kad ste govorili, da vas je na to ljubav i dužnost poticala. Govorite dalje«.

Makso sada stao pripoviedati sve, što mu je o Otilijinu životu bilo poznato; pripoviedao u potankostima i ono, što je od Sebastijana doznao. Brigović ga pozorno slušao, a kad je Makso dovršio, upita:

»A imade li Sebastiano dokaza?«

Digitized by Google

»On mi je barem rekao da ih ima; ako vam ih uztreba, on će vam ih doprinieti«.

»Makso, ja sam vas uviek štovao kao čovjeka čvrsta značaja. Znam, da niste nikada na plaću i nagradu računali. Ja znam, da vam je najveća nagrada u vašoj savjesti. Ja se nadam, da ćete još i tu radost doživjeti, da će vam se i sam barun Kalamary zahvaliti i stisnuti vam poštenu ruku«.

Makso pošao za svojim poslom, a Brigović mislio i smišljao.

Karlović je medjutim bio dobro upućen u Kalamaryjeve odnošaje, doznao ih iz najpouzdanijeg vrela, iz ustiju Miskolcyevih; ali niti je Kalamary niti Miskolcy mogao naslućivati, da je žrtva njihovih zabluda toli blizu i nekim tajinstvenim vezom s njim spojena. Karlović se bojao, da će to odkriće na Ilonku nepovoljno djelovati. Ona je Otiliju zavolila kao rodjenu sestru. Karlović je dobro poznavao značaj Otilije, pak se donekle umirio u nadi, da ni ovo odkriće u njihovim odnošajima ne će ništa promieniti. On je odlučio, da razgovara o tom sa svojom ženom i da ju pripravi.

Kad joj je u večer na povratku stvar razjasnio, Ilonka se doduše smutila i zabrinula, ali se i umirila. — Ta Otilija nije vrstna, da se ma na koga ljuti. Ali ipak je uzdahnula rad nepravde, što joj se je naniela — nešta je izvanredna nenaravna — ona vapi za osvetom, — a napokon i Otilija je žena, pak tko da joj zamjeri? — -- — Nije se usudila doreći, ali je odlučila, da će se pomoliti Bogu za nju, za svoga i njezina oca, da im se Bog smiluje i skine mrenu s očiju.

* * *

Janko zamišljen sjedio u kočiji, koja je strelomičnom brzinom jurila prema Boričevcu, možda hitrije,

Digitized by Google

nego bi i sam želio, jer mu nije ni vremena preostalo, da se sabere. On je od Kalamaryja čuo i previše, no da bi se za nj mogao oduševiti; ali on je liečnik, pak je kao takav odlučio, da savjestno vrši svoju dužnost. Pala mu u oči zapuštenost, što se u samom dvorištu opažala, pak i služinčad, s kojom se susretao, pravila na nj neugodan dojam. Vidjelo se, da ovdje ne ima vještih i marnih ruku, koje bi znale i umjele raditi i gospodariti. Pod vežom dvorca zaustavila se kočija, a podvornik priskočio, da otvori vrata. Dvorski ga na stubama dočekao.

»Hvala vam, da ste došli; gospodin je barun bolestan«.

»Boluje li duže vremena?«

»Istom od jučer, premda se već od dulje vremena uzrujava. Danas kao da mu krv navrla u glavu, te ga hvata nesvjestica, bojim se, da mu ne pane kap ili da mu se ne poremete moždjani«.

»Vidjet ćemo«.

Janko pošao u gornji sprat i pokuca na vrata.

»Izvolite samo unići, jer gospodin barun nije ni čuo, da tko kuca«.

Janko unišao u predsoblje barunove spavaće sobe. Pisma, kojige i kojekakove stvari bijahu kojekuda razbacane. Došav u spavaću sobu, nadje protegnutog bolestnika zažarena lica, stisnutih ustnica, a otvorenih očiju, dočim mu je jedna ruka bila pod uzglavjem, a druga mu počivala na prsima.

Janko pristupio bliže, zagledao mu u lice i primio ruku. Bolestnik se lecnu, razkolači oči, pa otvori usta i reče:

»Tko je došao, ja nisam nikoga zvao, pustite me u miru«.

Digitized by Google

»Gospodine barune, ja sam došao, jer ste poslali po mene, a kao liečniku bila mi je dužnost, da se pozivu odazovem«.

Kalamary ga sad oštrije pogleda — pak za čas nastavi:

»Nisam vas zvao, možete otići«.

Barun se htio okrenuti na drugu stranu, ali se jedva ganuti mogao.

»Vi me niste zvali, ali možete biti zahvalni dvorskomu, što je poslao po mene, jer vi ste opasno bolestan, vaš je život u pogibelji!«

»Ha! moj život u pogibelji« — promuca bolestnik, divlje zureći po sobi i okolini. — »Ja u pogibelji? Izabelo, dolaziš li po mene? Ili misliš li, da je jur osvanuo dan osvete?! Ne, ne. Ti si bila za života nemoćna — ja te se ni mrtve ne bojim. Barun Kalamary ne boji se Boga, jer ga ne ima. Ne boji se ni ljudi, jer njihova srdjba do njega ne dopire — pak kako da se boji mrtvih? Ja da sam u pogibelji? Vi lažete«.

Barun je htio da se osovi na postelji, ali istom što se rukom htio poduprieti, već mu klonula i on se opet pružio po postelji.

Janko se prepao, a oko srca postajalo mu tjeskobno; on bi najvolio, da ga na tom mjestu ni nema, jer se bojao, da tuj ne će moći ništa opraviti. Spustio se na stolac, pak se prihvatio obim rukama za glavu i stao misliti.

»Miskolcy!« — iztisnu opet bolestnik. — »Jesi li čuo, da sam u pogibelji — a ti? — a Sebastiano? Vi ste se valjda ugnuli pogibelji. — Vi ste se pokajali, što ne?«

Bolestnikovo se lice izkrivilo, a ustne izcerile.

Digitized by Google

Janko se digao, te opet pogledao bolestnika, pa mu reče:

»Gospodine barune, vaš je život u istinu u pogibelji, a vi tu pogibelj povećavate, pak ako tako uztrajete, ne ima sile, koja bi vam pomoći mogla. Morate se primiriti«.

»Vi biste mi kadri bili pomoći, a što mi fali? Valjda vaša glava, vaša pamet? Ne trebam je. — Ali možete li mi vratiti mladost, mladenačku snagu — tada primam vašu uslugu — i ja ću vas onda bogato nagraditi«.

Janko je od težke boli zaniemio, a bolestnik bivao sve slabiji. — Spopala ga groznica, a poslije nje vrućica. Divlja mu mašta stvarala pred očima slike i prizore, za koje bi najvolio, da su mu za uvieke izčeznuli iz pameti. — Bolestnik dizao ruku i htio pokazati na jednu točku u sobi. Bijaše to gvozdena peć sa likom božice Diane.

»Izabelo, mani me se! Ti valjda misliš, da sam te otrovao. Varaš se, nisam kriv. — Ili tražiš li može biti svoje diete?«

I opet zavladala grobna tišina.

Janko je čekao, dok se bolestnik primiri i dodje k sebi, da nastavi svoj posao. Prošao je cieli sat, dok je mogao započeti. Bolestnik je doduše oslabio, ali mu bilo pokazivalo, da se vraća normalnom stanju.

»Gospodine barune, ja vam ne mogu dati mladosti ni mladenačke snage, ali budete li me slušali, dobit ćete prijašnje zdravlje, pak ćete moći doživjeti visoku starost. Ali prvi je tomu uvjet, da se klonite svake misli, koja bi vas uzrujati mogla«.

Barun je šutio.

Janko odredio, što je držao za nuždno da odredi.

»Vi imate vrlo težku zadaću sa bolestnikom«, —

Digitized by Google

obratio se na dvorskoga. — »Uz njega treba da bude uviek jak i pouzdan čovjek, koji će znati i sam sebe svladati i bolestnika imati na oku«.

»Ja sa svojom ženom preuzimljemo tu dužnost, ali potraje li za dugo, bojim se, da će nam i sile malaksati«.

»Pak pozovite i ukućane u pomoć. Ja ću vam poslati kapljica, koje će mu ublažiti boli, a moći će i mirnije spavati«.

Janko se spremio, da ode.

»Gospodine doktore!« — oglasi se bolestnik.

»Izvolite?«

»Vi ćete mi pomoći i izliečiti me? — O, da možete tu žeravicu u mojim prsima utrnuti, koja me pali, bilo bi dovoljno«.

»I biti će, ali vi mi se morate posvema povjeriti i držati se mojih uputa. Dodjete li do teka, jedite što vas je volja. Mislite samo ono, što vas ne će uzrujavati. Sutra ću vas opet posjetiti, pak se nadam, da ću vas naći u povoljnijem položaju. S bogom!«

Kalamary mu pružio ruku.

Kad se Janko vratio kući, bilo je pet sati. Karlovića i Ilonke nije više zatekao, ali ga veselilo, što je našao Brigovića. S njim će barem moći u razgovoru provesti večer, pak čuti njegovo mnienje o današnjem doživljaju. Janko je dobro znao, da barunova bolest potječe od duševnih zapletaja, a zato je mislio, da će on kao duhovnik uspješnije djelovati od njega.

Janko je bio mučaljiv i zamišljen, te je na pitanja kuma i Otilije u kratko odgovorio:

»Ne pomože li Bog, Kalamary će šenuti pameću ili će ga ubiti kap«.

Otilija je pošla sa kćerkom u drugu sobu.

Digitized by Google

»Sinko, griesi mladosti osvećuju se uviek, bud na ovaj ili onaj način. Kazna, što ih sliedi, nije najgore, ali je grozno ono duševno mrtvilo, koje ni najveća kazan ni najstroža opomena ne može probuditi. Kazna može čovjeka dovesti do sviesti i pokajanja, ali može ga i za uvieke utući i rinuti u vječnu propast. — Sve ovisi do čovjeka i do milosti božje. Čovjek kao razumno biće dolazi do spoznanja, a milost ga božja u tom spoznanju rukovodi i probudjuje mu volju za kajanje«.

»O prečastni gospodine! Meni se čovjek pričinja zagonetkom, a um čovječji odviše slab i ograničen, da ju rieši. U povjesti ljudskoj sastajemo se s ljudima zvierske ćudi, koji na sebi ne imaju ništa čovječanskoga, do li vanjskog oblika; ali mi tu nalazimo ljudi, koji uz najveće pregaranje i samozataju vrše u podpunoj mjeri onu najuzvišeniju zapovied ljubavi Boga i bližnjega, kojoj su u svako vrieme bili pripravni sebe i svoj život žrtvovati. Odkuda ta golema opreka, kada je čovjeku u obće jedna te ista svrha i opredieljenje?«

»O moj prijatelju, vi ste zašli u neprozirno carstvo božjih tajna i odluka. Čovječji ih um može tumačiti, ali u podpunom svjetlu razjasniti nikada. To će biti tek onda, kad nam se duh, riešen tjelesnih spona, bude uzdigao do nebeskih visina. Ali budite umireni, čovjeku se ne čini krivica, jer ju Bog ne može počiniti. Ovo moralno nesuglasje u ljudskom rodu nalazi svoje riešenje u drugoj tajni, u nauci o istočnom griehu i božjoj milosti. Ne zaboravite nikada, da je čovječja volja slobodna, — istina, više sklona na zlo, nego li na dobro, ali toj volji stoji uz bok kao pomoćnica milost božja, kojoj mora čovjek sudjelovati; a ako joj sudjeluje, on će se uzdržati na površini i usred najžešćih napadaja i napasti. Ta se milost na više načina očituje, a najviše u glasu savjesti. Očituje se u raznim

*

Digitized by Google

nezgodama, kojima Bog opominje čovjeka na povratak i pokajanje. O, Bog je velik u svom djelovanju. On je kadar od kamenja stvoriti sinove Abrahamove — on je kadar i najokorjelijeg griešnika pretvoriti u skrušenog pokornika. Krist je blatom i slinom otvorio uši i povratio gluhoniemom sluh i govor. On je kadar svojom milosti otvoriti srce plemenitijim osjećajima, a zabludjeli um svjetlu i istini«.

»A što mislite vi o našem bolestniku barunu Kalamaryju?«

»Prijatelju dragi, ja držim, da će mu se Bog smilovati, ako ne njemu, a to drugima za volju, koji ćemo se za njega moliti. Hoćete li sutra posjetiti bolestnika?«

»Hoću«.

»Prečastni gospodine! Vi u svojim plemenitim nazorima sami sebe nadvisujete, a da smo svi ovakovi? — — Ali ne, jer tada bih opet morao posumnjati o posljedicama istočnoga grieha«.

»Budite oprezni i ne precienjujte nikada tudjih zasluga, jer kako se griešnik uz milost božju pretvara u pokornika, tako se i pravednik preuzetno se uzdajuć u milost božju pretvara u griešnika«.

Bilo već deset sati. Otilija ne bijaše još legla na počinak. Ona se pozabavila sa Eugenijom, koja se sada istom sjetila, da nije kumu poljubila ruku, niti mu zaželila lahku noć.

»Zlatna ženo, ti si jošte budna, a to nije tvoj običaj,« — rekao Janko, kad se Otilija pokazala na vratima.

»Ne mari, ali Eugenija zaželjela, da rekne kumu lahku noć«.

Brigović se prijazno nasmieši, pak uzev malu na koljena, pogladi ju po licu i reče:

Digitized by Google

»Liepo, da nisi na kuma zaboravila, akoprem si to mogla i sutra učiniti«.

»Mogla bi, ali ja sam htjela danas. Majka me je svojim pripoviedanjem u toliko zaniela, da sam i na san zaboravila«.

»A što ti je takova pripoviedala?«

»Pripoviedala mi je život svoje i moje zaštitnice Otilije i Eugenije, a to je tako liepo bilo, da mi se i sada pred očima pričinja Atalija, kako ju spašava svetica«.

»Otilijo, i vi se jošte sjećate one legende?« — sa čuvstvom će Brigović.

»O, ja sam si ju malne rieč po rieč zapamtila, kako sam ju iz vaših ustiju čula. Ona me u duši potresla, ali me njezin svršetak umirio; moja zaštitnica bila je napokon sretna, jer je na roditeljskom srcu mogla odpočinuti i izkazati im posljednju ljubav«.

»Otilijo, ima li u vas dovoljno jakosti, da bi ste mogli zaboraviti i oprostiti, pak bilo to i svomu neprijatelju?«

»O, prečastni, ja rada zaboravljam, što zaboraviti moram, a ne mislim, da bi imala neprijatelja, kojim bi trebalo opraštati«.

Brigović uzdahne.

»Otilijo, prije no legnete, sjetite se u molitvi svih onih, za koje ste dužni moliti, a potrebni su naše pomoći, pa makar nam u životu štogodj i na žao učinili«.

»Ja sam bila vaša učenica, pa si upamtih vašu nauku i ona mi je bila najjačom obranom u mojem životu. Ja molim za svoju majku, za koju sam uvjerena, da me je ljubila; ja molim i za svoga oca, akoprem ne znam, da li me je ikada ljubio, — ali ja ga ljubim, a tu sam ljubav naučila iz života moje zaštitnice sv. Otilije«.

Digitized by Google

»Dobro je tako, djeco moja, jer ljubav kroti neukrotiva, a predobiva nepredobiva«.

Za nekoliko časova razstali se, te pošli na počinak.

»O, Otilijo, ti si sa svojim križem na vrhu Kalvarije. Borba bijaše uporna i težka, a dao Bog, da bude i podpuna pobjeda!«

Drugog jutra digla se nad cielom površinom gusta magla, te nagovieštala tmuran i neugodan dan, što je bilo uzrokom, da je Janko preko običaja nešto kasnije ustao. Probudio se istom onda, kad je Makso stupio u sobu, te mu javio, da pred kućom čeka kočija iz Boričevca. Janko je gledao da bude što prije gotov za odlazak.

Prečastni je po navici rano uranio, te dok se je Janko opremio, on se već vratio iz župne crkve, gdje je odslužio sv. misu — danas za posebnu nakanu, koja mu je sada najviše ležala na srdcu.

U blagovalištu čekao zajutrak gotov. Janko ustao prvi, te sjeo u kočiju, a za čas odjurila je kočija prema Sokolovcu i Boričevcu.

Brigović otišao u svoju sobu, da izmoli jutarnju, a kad je i to obavio, stao šetati po sobi udubljen u duboke misli.

»Bože, putevi su tvoji nedokučivi, a na njima se slab čovječji um gubi, a kadšto i očajava, dok ne sievnu tračak svjetla i milosti pred umornom dušom. Bože, o bože, tvoja je ruka štitila Otiliju i zaklanjala ju pred svakom pogibelji — o, dovrši započeto djelo sebi na slavu«.

* * *

Poslije odlazka doktorova barun se bio ponešto umirio. U ušima mu zujile još uviek rieči liečnikove: Želite li, da vam pomognem, nemojte se uzrujavati.

Digitized by Google

Silio se, ali išlo je težko. Tražio je u pameti, ne bi li se mogao na kojoj svjetlijoj točki svoga života zaustaviti? Napokon prestao i misliti.

»To će biti za mene najbolje, jer život bez misli i osjećaja nalikuje snu, a ovaj opet smrti. Uh smrt — na nju nisam nikada mislio, a ona mi se protiv moje volje primiče. Ali liečnik je rekao, da će mi pomoći, da će me spasiti. Da nešto založim, premda nisam gladan, ali moglo bi me okriepiti«.

Kalamary pozvoni.

U sobu stupi dvorskovica.

»Nešto juhe da srknem«.

»Bit ćete služeni«.

Kalamary srknuo nekoliko žlica juhe, uzeo nešto ukuhana voća, izpio pol čaše vina pomiešana s vodom, pa se protegnuo i za čas usnuo. U noći ga spopala groznica, pak za njom uzsliedila vrućica, a jutrom već osjetio, da ga u prsima probada. Preplašio se, jer je naslućivao, da su mu se pluća upalila, te je jedva očekivao liečnika. Sinoć je jošte mislio, da mu ga ne će trebati, a danas ga tako željno očekivao.

Kad je Janko unišao, htio se na postelji izpraviti. ali ga ljuta bol pritisla, da se ni ganuti nije mogao.

»Ostanite na miru!« — reče Janko, pozdraviv prijazno.

Kalamaryju godila njegova prijaznost, pak upro u nj ljubopitan pogled, kao da bi iz njegovih ustiju htio saznati svoju sudbinu.

Janko mu opipao bilo, pokucao na prsa, zagledao mu u oči, pak se za časak zamislio.

»Vi oklievate, gospodine doktore«.

»Nadošlo je ono, čega sam se bojao: upala pluća u podpunom razvoju, a moglo bi još i gore doći«, — osbiljno će Janko.

Digitized by Google

»Nadate li se, da ćete me izliečiti?«

»Ja sam liečnik, a kao takav ne gubim nade, dok imade i iskre životne snage u bolestnika. Ja ću nastojati, koliko mi je moguće, a konačni je uspjeh u Boga«.

»Ne imate li druge nade do Boga, to je vaša briga izgubljena, jer sam uvjeren, kad bih i vjerovao da imade Bog, da se on ipak ne bi za mene brinuo«.

»Gospodine barune, pustite te opazke, jer nisu na svom mjestu; ja ću kao liečnik vršiti svoju dužnost, a drugo ostaje na vama«.

Janko je odredio, što ima činiti, pa se spremio na odlazak.

»Doći ću poslije podne, da vas posjetim. U Sokolovcu imadem i onako posla, pa ću se uz put navratiti k vama. S bogom«.

»Gospodine doktore, vi ste neobičan pojav, barem za mene«.

»A zašto?«

»Prvo, vi ste odviše iskren, te ne marite bolestniku kazati istinu u lice, premda ova ne može biti uviek poćudna; a drugo, vi imadete posebne nazore i načela, kakovih sam riedko našao u vašim drugovima«.

»Znam, da se često ne mili bolestniku, da čuje istinu, a mnogi mu ju običavaju postojano tajiti. Mnogi će reći, osobito bojazljivu bolestniku, da ne ima pogibelji, i to će ponavljati kod svakog posjeta, dok na posljednjem ne konstatira njegovu smrt. Ja toga ne mogu činiti iz dva razloga: prvo, jer svaki čovjek imade svojih dužnosti, svojih obveza, koje valja za života urediti, da mu u potomstvu ostane čista uspomena, a drugo, imade ljudi, kojima vjera nije pusta tlapnja i bajka, koji vjeruju u budući život, pak i za ove je dobro, da načine s Bogom i savjesti svojom obračun ovdje, jer bi ondje bilo prekasno«.

Digitized by Google

Kalamary je porugljivo kimao glavom.

»Kako vidim«, — opet će Janko, — »vas ne boli glava za budući život, jer držite, da se sudbina čovjeka svršava ovdje na zemlji. Žalibože, vi niste osamljen. Nu gospodine barune, uzmimo, da je vaše mišljenje izpravno. Uzmimo, da nema Boga ni vječnosti. Uzmimo, da je glas savjesti igračka bolestne i razigrane mašte, nastala sugestijom usijanih glava. Uzmimo, da Isus nije bio Bog, njegov nauk da nije s neba potekao. Uzmimo, da sva borba, što se kroz viekove vodila za bitak i obstanak kršćanstva, nije no bludnja i obsjena. Uzmimo, da su najveći učenjaci, koji su sav svoj viek proveli u proučavanju vjere i istine, te se napokon i žrtvovali, bili zavedeni. Napokon uništite neumrla djela umjetnika: slikara, kipara, graditelja, glazbenika, koji su svoj um i rad posvetili jedino tomu, da proslave i uzveličaju Boga i vjeru, da ovjekovječe Krista i njegovu nauku. Uzmimo, da je sve to bludnja i obsjena, da svega toga ne ima, a vi da ste ipak u toj vjeri živili i radili, što ste tim izgubili? Ništa. Ta duše ne imate, a tielo se raztvorilo u zemlju, te se u njoj bez traga izgubilo. Ne, ne — vi ne bi time posve ništa izgubili. Nije li tako? Ali uzmimo obratno, da imade Bog, da imade savjest, da je Krist sin božji, a njegova nauka božanska, da imade na drugom svietu konačni obračun, da imade u tom drugom svietu plaća i kazna, da postoji nebo i pakao. Što onda, ako umrete, dočim ste za života sve ovo prezirali, grdili i nogama gazili? Vi ste tada lahkoumno vječnost žrtvovali sadašnjosti, a ova vas ostavila, ali vam namrla kobnu baštinu u vječnosti, kako ju je neumrli pjesnik Dante u svom paklu tako živimi i drastičnimi bojami ocrtao. Gospodine barune, razmišljajte o tom, vjerujte mi, ne će vas uzrujavati, ali će vam pripomoći, da što prije na tielu i na duši ozdravite«.

Digitized by Google

Janko se oprostio, ostaviv bolestnika sama. Na polazku upozorio dvorskovicu, da ga češće prigleda, jer bi mu se mogao odriešiti zavez, s kojim mu je žilu na ruci povezao — pustiv mu krv.

Poslije objeda obavio Janko neke posjete u Križevcima, a oko četiri sata najmio kola, da se opet odveze u Sokolovac do župnika, a odavle ponovno u Boričevac.

XXI.

Medju svjetlom i tminom.

Janko Večerić bio sviestan svoje zadaće, te ju vršio onom točnošću i sdušnošću, kako mu to nalagala savjest. Uzeo najvećom pomnjom liečiti baruna, polazio ga svaki dan, pak opažao, da je bolest okrenula na bolje; nadao se, da će je i nestati. Ali taj napredak u zdravlju bio je tek prividan, jer dok je bolestnik prvu bolest gotovo prebolio, pokazala se druga, mnogo teža i pogibeljnija, a ta je Janku zadavala brigu i nemir. No ipak nije klonuo duhom.

Jedne večeri, kad se je vratio iz Boričevca, reče Brigoviću:

»Mislio sam, da sam pobiedio, računao sam, da će barun do koji dan ustati, no sad su se pokazali na njemu simptomi upale hrbtenjače, a to mi zadaje velike brige«.

»On će ipak preboljeti i tu bolest. Mi ga s pomoćju božjom moramo spasiti«, — prošapta Brigović.

»Prečastni, kako vidim, vas barunova bolest u velike zanima«.

»Ne tajim, ali zar mu i vi takodjer ne posvećujete neobičnu pažnju?«

»To je moja dužnost«.

»Ja sam pako duševni liečnik, pa mi je na srcu njegovo spasenje«.

Digitized by Google

»Ali vi ni svojim položajem ni zvanjem niste vezani na njega. Vi niste njegov dušobrižnik«.

»O moj prijatelju, ja sam svećenik, a svećeničko zvanje u djelima ljubavi ne poznaje granica. Kad sam ovako s vama u razgovoru, moram da vam u taj čas odkrijem tajnu, koja se u prvom redu tiče Otilije i vas kao njezina supruga«.

Janko otvorio oči, te ih upro u Ivana, kao da čeka razjašnjenje.

»Grof vam je Kalamary bliže, nego biste vi i slutiti mogli. Vaša supruga Otilija rodjena je barunica Kalamary ; ona je barunova kći iz drugoga braka sa Izabelom Karinskom, sestrom pok. grofice Marte Kendjelićke«.

Janko se počeo uzrujavati.

»Prečastni, govorite li istinu, jesam li dobro čuo, ili je to možda šala i san?«

»Ne, Brigović se riedko kada šali. Ja sam vam rekao živu istinu«.

»A od kuda vi to znadete?«

»Ja sam ovu tajnu tek ovdje saznao, iz ustiju onih, kojima je stvar pobliže poznata, a to je vaš prijatelj i Otilijin spasitelj Makso. No i on je bio u tom slabo upućen, dok mu nije više kazao sokolovački grobar, kum Grga, a u istinu Sebastiano Felice«.

»Sebastiano Felice? On da se krije pod imenom kuma Grge? To glasi tako nevjerojatno, da se jedino vama može vjerovati. Sebastiano Felice spasio mi je život na Bledu«.

»Jest, on vam je spasio život, jer je zapriečio dvoboj na Bledu sa Alfredom, barunovim sinom, a zapriečio ga odkrićem, da mu je Otilija sestra, a ona da je vaša zaručnica. Evo, u tom vam je razjašnjaj onomu očitovanju, što vam ga je u oči dvoboja poslao Alfred ;

Digitized by Google

u tom je ujedno odgonetka njegovomu naglomu odlazku iz Bleda. Vi dakle kod baruna vršite dvojaku dužnost: dužnost savjestna liečnika i dužnost supruga njegove kćeri«.

»O Bože!« — uzdahnu Janko.

»Ovo, što vam rekoh ne smije uplivati na vaš odnošaj niti prema Otiliji, niti prema njezinu ocu«.

»Zašto mi to niste odma odkrili?«

»Prvo zato, jer nisam držao za uputno, a onda istom sam se jučer razgovarao sa Sebastianom, koji je sve ono potvrdio i dokazao, što mi je Makso prije pripoviedao«.

»Znade li još tko za ovu tajnu?«

»Čini mi se Karlović i Ilonka«.

»Ne biste li mi htjeli cieli taj zapletaj pobliže razjasniti?«

»Hoću, ali ću biti kratak«.

I Brigović stane Janku u kratko pripoviedati ono, što je malo prije sam doznao.

»Znade li to i moja žena?« — upita Janko, kad je Brigović svršio.

»Ne, ona o tom i ne sluti; doznat će po svoj prilici posljednja, i to iz ustiju samoga oca«.

»Prečastni, vi ste me odveli u labirint, iz koga ne nalazim izlazka«.

»Zašto, prijatelju? Vi ćete i nadalje vršiti svoju dužnost; stvar će se sama po sebi razriešiti«.

»Ja bih ipak želio, da to i u buduće ostane kao tajna«.

»Ne može biti, ona se mora odkriti«, — odlučno će Brigović.

Drugog dana, kad se već Janko s Brigovićem odvezao, navratila se Ilonka k Otiliji, vraćajuć se iz crkve od svete mise, koju je dala služiti za svoju pokojnu majku.

Digitized by Google

»Došla sam uz put da vas vidim, jer se već tri dana nismo sastale«.

»Htjeli smo jučer do vas, ali smo bili kod Ožanića u posjetima«, — odvrati Otilija. — »No večeras ćemo biti zajedno. Ja se nadam, da ne će biti nikakove zapreke«. — A zatim nastavi u šali: — »Sjednite malko, da mi ne odnesete sna, kako naši ljudi kažu«.

Ilonka sjela, a Otilija doniela kolača i voća.

Prijateljice se stadoše povjerljivo razgovarati.

»Otilijo !« — najednom će nježnim glasom Ilonka.

Otilija ju začudjeno pogledala i šutila.

»Biste li me ikada mogli zamrziti ?«

»Ilonko, ta kako vam takova misao mogla doći na pamet ? Ja u životu nisam nikada nikoga mrzila, a uživala sam i uživam sada, kad mi se duša sljubila sa srodnom dušom u pravoj ljubavi i nesebičnom prijateljstvu. Ja sam vas upoznala u časovima moje osamljenosti, u trenutcima najžešće duševne boli kao sestru i prijateljicu, pak nije li smiešna i sama misao, da bi vas mogla mrziti ?«

»Hvala vam na iskrenom očitovanju ; no život je čovječji izprepleten raznim, često sudbonosnim zapletajima, da se je u njima težko snaći, držeći često krivcem onoga, na komu ni trunka krivnje ne ima. Kad bi danas sutra izbilo što takova na površinu ?«

»I opet vam velim da vas ne pojmim. Vi da ste u dodiru ma s kim, radi koga bi se slična a meni nepoznata čuvstva radjati mogla ? O ne, ja vas odviše štujem no da bih se ikad spram vas bud ma s kojeg razloga promieniti mogla. Okanimo se izlišnih slutnja i naklapanja«.

Ilonka htjela nešto odvratiti, ali joj rieč u grlu zapela ; samo je zagrlila prijateljicu i oprostiv se pošla je kući.

* * *

Digitized by Google

Kalamary se za vrieme svoje bolesti znatno promienio. Vidilo se, da su doktorove opomene djelovale. On se primirio, te zaboravio na sve i živio u želji, da ozdravi. Kako će kasnije, na to nije mislio. Oćutio, da mu je bolje, silio se, da ustane i da se barem prošeće po sobi. Janko mu je to dozvolio, ali samo na časove, jer da opasnosti nije još nestalo. Janko dolazio svaki dan, a Kalamary je uživao u njegovu razgovoru. Začudio se ipak, kad ga je jednog dana opazio u družtvu nekog svećenika. Kalamary bi riedko kad sa svećenicima obćio. No Brigović mu je imponirao svojom vanjštinom, držanjem i osbiljnošću.

»Gospodine barune, ja sam od nekoliko dana u posjetima kod svoga prijatelja dra. Večerića, pak pošto sam doznao, da ste bolestni, pošao sam s njime, da vas posjetim. Mi se doduše slabo poznajemo, ali sam o vama čuo više puta pripoviedati u kući grofice Marte Kendjelićke«.

Kalamaryjevo se čelo naoblačilo, pak reče:

»No, što ste od grofice Marte čuli o meni, to ne će biti odviše laskavo, ne može u vas pobudjivati simpatije za mene; mi smo dvoje živili mal ne uviek na ratnoj nozi«.

»Ne, iz njezina sam razgovora mogao samo to razabrati, da ste joj rod po ženi, jer vi ste za mladjih dana vjenčao njezinu sestru«.

»Dà, Izabelu Karinsku. Ali ona vam je valjda i to kazala, kako je svim silama nastojala, da do te udaje ne dodje, iz razloga njoj najbolje poznatih. Izabela je posjedovala liep imetak, koji bi po svoj prilici nju zapao, da se nije za mene udala«.

Ivanu nije bilo drago, što se barun dotaknuo ove tako delikatne točke, jer bi ga to moglo u jednu ruku odvratiti od cilja, a u drugu ruku on je odviše štovao

Digitized by Google

uspomenu svoje pokojne prijateljice, a da bi i najmanju podvalu na njezino poštenje mogao mukom mimoići, zato mirno, ali osbiljno odvrati:

»Ja sam groficu Martu poznavao od mnogo godina, te sam bio u njezine odnošaje vrlo dobro upućen, pa mogu mirne duše reći, da ne pretjerujem, da je grofica bila najplemenitija žena, što sam je ikada poznavao, a sebičnost joj se može najmanje predbaciti. No vi si ju umišljate kao svoju protivnicu, pak ne govorimo radje o njoj. Ja se i onako nadam, da ćete i vi svoj sud o njoj doskora promieniti«.

Barun htio nešto odvratiti, ali u taj par upravo izbilo na uri 11 sati i ura stala igrati jedan od omiljelih za ono doba komada »Rakocyjevu poputnicu«.

Kad je ura prestala igrati, upita barun:

»Ne svidja li vam se taj komad?«

»Svakako, meni se dopada, jer je glasba skroz slavenska, napjev i akordi odavaju tugaljivu slavenskn dušu, premda ju vi držite magjarskom«.

»Ona i je magjarska, nikla iz duše samoga naroda i prirasla njegovoj ćudi, jer se rodila na njegovu srcu«.

»Ja vas ne ću pobijati u vašim nazorima, jer napokon na stvari ne mienja mnogo. Svaki narod ima svoju glasbu, svoju pjesmu, što se radja iz njegova života i naravi, a umjetnost, koja joj podaje vanjski oblik i sjaj, ona je obćenita. Pjesnik, glasbenik, slikar, kipar, jednom rieči umjetnik, ako je zato usposobljen, zauzimlje u kulturnom životu naroda važno i odlično mjesto, jer on pribire sve, što je našao u naravi liepa i plemenita, u harmoničnu cjelinu, da nam ju ocrta bud svojim perom, bud kistom ili dlietom, ili pako sa glasbalom«.

»Ja se u tom slažem s vama, jer sam se uviek

Digitized by Google

nasladjivao djelima starih rimskih i grčkih umjetnika, koji su nam umjeli u svojim tvorinama u tako miloj slici predstaviti ljepotu naravi, ljepotu čovjeka u pojedinim crtama njegove puti, njegova tiela. Ja znam, ako ste i svećenik, da vas je zanimala slika milanske Venere, Apolona i drugih«.

Brigović odvrati svečanim glasom:

»Umjetnost mora da ima svoju svrhu, koja odgovara njezinoj časti i dostojanstvu, a ta ne može biti druga, no da usavrši i oplemeni čovjeka. Umjetnost, koja potiče i njeti u čovjeku sjetilne strasti, koja čovjeka mjesto da diže, ponizuje i vucari po blatu svagdanjih strasti, takova je umjetnost sama sebe prostituirala, jer se je svojoj svrsi iznevjerila. Poganski pjesnici slavili su i veličali strast i grieh, pa im se s toga publika gubila u kalu moralne kaljužine, što je bio uzrok njezinoj raztvorbi«.

»Bogoduhi pjesnici Dante, Milton, Klopstock, u nas Gundulić, Palmotić, Gjorgjić, itd. umjetnici Rafaelo, Sanzi, Leonardo da Vinci, Murillo, Klovije, proslavili su sebe i umjetnost i pripomogli čovječanstvu u njegovu preporodu. Izvor ljepote, dobrote i u obće svake savršenosti jest Bog, i umjetnik, koji se tim pojmovima bavi, mora da je nadahnut duhom božjim, mora da svojom umjetnošću čovjeka dovodi k Bogu«.

»Eto ti ga na«, — promrmlja barun, — »mi smo se našli na stazi, na kojoj ne možemo ići uzporedo. Vi sve izvodite od vječnog principa, Boga, pak bi opet sve rado k njemu privesti. Vi to činite po svom zvanju i po svom uvjerenju, ali oprostite, ja do toga uvjerenja nisam došao. Meni je materija Bog, ako već hoćete da bude kakav Bog, a sve ostalo je tlapnja i maštanje. I naš prijatelj, gospodin doktor, potječe iz vaše škole, jer mi je i on o sličnim stvarima naklapao.

Digitized by Google

Neka mu bude, ja ne diram u vaše uvjerenje, a ne zamjerite ni meni, ako i ja ostanem kod svoga«.

Brigović je ustao i pošao k prozoru, da uhvati svježa zraka. Bilo mu težko, jer je sumnjao, da je moguće baruna dovesti k zdravom poimanju tako ozbiljnih problema. Nije klonuo duhom, jer mu je nutarnji glas govorio, da se je volji božjoj badava opirati, pak napokon konačni uspjeh da visi od njegove volje i nadahnuća.

»Gospodine barune, mi smo zašli u ozbiljan razgovor, a vas to može biti uzrujava, pak prekinimo radje do zgodnijeg vremena«.

»Ja sam doduše umoran, ali mene vaše razlaganje ne uzrujava. Ja vas rado slušam, jer umijete tako liepo i oduševljeno pripoviedati, a tim mi kratite vrieme, koje mi je i onako odviše dosadno«.

»Gospodine barune, vi ste u svojim nazorima odviše smioni, te ste se uzdigli na krilima mašte nad iste svoje učitelje, koji, ako su i sve tajili i htjeli, da svaku pozitivnu vjeru izkoriene, ipak nisu imali srca i odvažnosti, da zanieču bivstvovanje Boga. A zašto? Jer nisu htjeli, da dodju u tako veliku opreku sa samim sobom i umom svojim. Kad bismo nas dva putovali svietom, pak iza duljeg putovanja da se nadjemo na osamljenom otoku, gdje ni živa stvora nema, ali bi našli gradova, makar u ruševinama, našli bi u kućama ostataka pokućtva, ura, slika, ogledala itd., što bismo na prvi mah morali zaključiti?«

»Ala naivna pitanja, na koje bi svako diete odgovoriti moglo«.

»Imate pravo; ovo je pitanje posve jednostavno i shvatljivo za svakoga, koji imade razum, na koje bi svako školsko djače odgovorilo, da su naime na tom osamljenom otoku morali stanovati ljudi, i to obrtnici,

Digitized by Google

umjetnici itd., jer kuće ne možemo misliti bez graditelja, ure bez urara, slike bez slikara. Djače bi posve izpravno ovako odgovorilo, i ja bi ga na izpitu propustio. No pada u oči, što takova jednostavna pitanja mudrolijom i ljudskim izvraćanjem postaju sve zamršenija, te se iz njihova odgovora neizvode konsekvencije, koje se inače same sobom nameću. Ovaj svemir, u kom živimo, koji nas okružuje, jest najveća i najveličanstvenija gradjevina, ukrašena umotvorima, kakovih um ljudski ne bi bio kadar stvoriti, a medju ovima najveći je umotvor sam čovjek. Može li se taj svemir pomisliti bez svoga graditelja, može li se čovjek u tom svemiru pomisliti bez svoga stvoritelja, bez Boga? Nedvojbeno ne može. Vjera u Boga urodjena je naravi ljudskoj, ona se nalazi kod svih naroda, bili oni kulturno razvijeni ili zapušteni. Bez ove vjere ne može se družtvo ni pomisliti, jer ne bi postojati moglo«.

Barun je čas šutio, a onda dometnu:

»Ako se već hoće, da bude Bog, ne marim. Ali ja bih onda tražio Boga u samom svemiru, a ne izvan njega. U naravi je radjajuća sila, ona plodi, ona se pobrinula za svoj obstanak, za svoj razvitak, pak je s toga sviet stao narav slaviti i obožavati, a imade i pravo«.

»U naravi je dakle samoj ona sila, što radja i proizvadja, u naravi su dakle ona svojstva, koja pripisujemo Bogu?« — sa gorkom ironijom nastavi Brigović. A tko sačinjava narav? Svemir, što ne, i sve, svaka pojedina čestica, što je na svemiru; dakle voda, zemlja, kamenje, svaka pojedina životinjica, počev od crva pa do čovjeka, bila bi čestica toga božanstva. A ipak sve se u toj naravi mienja, sve gine i opet se pomalja. Sve je izvrženo fluktuacijama vremena i okolnosti. Ali kakav bi to onda bio Bog? Gdje bi bila

Digitized by Google

njegova moć i snaga. Gospodine barune, vaše je pojimanje skroz pogrješno, pa i po obstanak družtva pogibeljno. Jer tko nieče Boga? Onaj, koji želi da ga ne bude. Tko želi da ga nije? Onaj, koji ga se boji radi odgovornosti i kazne. Budite uvjereni, da su rieči velikog mudraca, što ih je u davna vremena izrekao, živa i nepobitna istina: »Nemo negat Deum, nisi cui expedit Deum non esse«, što će reći: »Nitko ne taji Boga, nego samo onaj, po kojega bi bilo bolje, da Boga nema«. Nema li Boga, komu bi čovjek bio za svoja djela odgovoran; nema li budućeg života, t. j. nije li duša neumrla, mislite li, da bi se poredak u družtvenom životu mogao uzdržati? Nema li Boga, tko će zamjeriti zločincu, da robi i otimlje, pali i ubija? Ili ne će li se smatrati za opravdano, ako čovjek, videći bogataša u obilju, segne za njegovim dobrom, za njegovom svojinom, za njegovim životom. Da, gospodine barune, bez vjere i Boga kriepost i grieh jednake su ciene. Bez vjere i Boga čovjek se luči od životinja jedino razumom, koji mu služi samo zato, da istu zvjerad u zloći preteče. Bez vjere u Boga čovjek je najgora i najkrvoždnija zvier u svemiru. Vi toga dakako ne vjerujete, ali kad bi se ta načela stala u životu provoditi, vi biste to na sebi prvi izkusili. Oprostite, gospodine barune, možda sam predaleko zašao, ali ne marim, kad smo u razgovoru, a vi ste i onako rekli, da me rado slušate«.

»Vi biste iz mene rado načinili drugoga čovjeka. Malo je prekasno, da ste imali prilike svoj posao ranije započeti, ja ne znam, ne bili napokon uspjeli«.

Podne već davno minulo, Janko i Brigović odlučili vratiti se kući. Na polazku nagnuo se Ivan nad bolestnika, pak mu pružio ruku, koju je barun stisnuo.

*

Digitized by Google

Tom prilikom pao mu križ na prsa, što ga je Ivan na zlatnoj vezici na prsima nosio.

Barun ga nehotice primio u ruke.

»Milost Isusa Krista, neka bude s vama i neka vas kriepi u vašoj duševnoj i tjelesnoj borbi. U njemu je naš život, naše ufanje i spasenje, on je odsjev božje svemoći, ljubavi i pravednosti. On je palog čovjeka digao i uzvisio, on i danas jači i oživljuje one, koji u nj vjeruju. Poljubite ovaj znak ljubavi i milosrdja božjeg«.

Kalamary ga poslušao i poljubio križ, ne rekav ni rieči.

Kad su već Brigović i Janko bili na kolima, čas su šutili oba, svaki svojom mišlju zabavljeni. U Janku se radjalo dvojako čuvstvo naklonosti prema bolestniku: on je u barunu Kalamaryju odsele gledao i bolestnika i Otilijina oca.

Barun Kalamary nije možda nikada osjećao tako težko svoju osamljenost kao u ovaj par.

On bi volio, da su obojica, doktor i svećenik, ostali uz njega. Nije se ugrievao njihovom naukom, ali ipak je morao priznati njihovu nesebičnost i iskrenost. Može biti bi bio danas drugi čovjek, da je vjerovao i po vjeri živio. Danas bi mogao u krilu svoje obitelji mirno odpočinuti i napokon spokojno zatvoriti oči.

»O da je uz mene barem Alfred ili Otilija!«

Kalamary se stresao na postelji i protrnuo. Otilija živi, rekao mu Miškolcy, Otilija živi, nabacio mu Sebastiano; ako živi, zašto mu se ne javlja?

»Možda ne zna ni sama, možda bi me njezina pojava još jače prenerazila?«

Takove i slične misli vrzle se barunovom glavom.

Kad se malko primirio, tražio je, da nešto založi. Nije osjećao potrebe, ali je mislio, da to mora biti.

Digitized by Google

Donieli mu juhe, nešto pečenja i ukuhana voća. Od svakoga nešto založio, pak se primirio.

Za to vrieme vratio se i kočijaš iz Križevaca, te mu donio liekova. Barun uzimao, kako ga je liečnik uputio. Vidjelo se, da mu je stalo do života. Sat za satom prolazio; dan već bio na izmaku i suton se hvatao. Bolestnik je ćutio, da mu sile slabe, hvatala ga nesvjestica, u kojoj je i usnuo.

U snu je osjećao, da mu se snaga vraća, a u žilama jače kola krv. Ali u snu stvarali mu se do sada nepoznati vidici. Našao se na strmom briegu, kojim se htio popeti na vršak. Naprezao sile, koje ipak nisu bile dosta jake, da mu nose slabo i onemoglo tielo. Velikom se mukom uzpeo na vršak; ali tu pred očima puknuo mu strašan, nedogledan ponor, iz koga mu dopirao do ušiju lavež pasa i zavijanje vukova. Brieg se spuštao u nizinu, još časak i on se našao na dohvatu biesnih zvieri, koje su na nj cerile zube. Cielom površinom zaokružila se gusta tama, da se nije ni snaći mogao u svom položaju. Za časak se stalo pomaljati svjetlo i rudjeti dan, a sad je opazio, da je na obali, uz koju plove utvare i nemani, o kakovim je nekoć za mladjih dana čitao u knjigama. S druge strane vidio krasan kraj, obrasao cviećem i zelenilom. Pod sjenom krošnate lipe opazio skup ljudi u veselu razgovoru i plandovanju. Gledao je i zurio ukočenim okom; prepoznao je dvie zagrljene osobe, upirući na nj prijazan i ljubežljiv pogled. U jednoj je prepoznao svoju ženu Izabelu, a u drugoj sestru joj Martu Kendjelićku.

»Izabelo!« — kriknuo u snu bolestnik.

»Vrati mi diete«, — odvratila mu prikaza.

Kalamary se okamenio i zaniemio, pokriv si lice rukama. U to ga netko takne po ramenu, — otvori

Digitized by Google

oči i opazi pred sobom ženu u svečanu odielu, s izrazom neopisive dobrote i ljubavi na licu i očima.

»Što želiš?« — promuca slabim glasom.

»Oče! Gledji i čuj, majka te pita, kud si me djeo, a evo ja sam ovdje, da te spasim i privedem majci«.

»Otilijo!«

»Da, tvoja kćerka Otilija«.

Nastala tišina; prikaze nestalo i Kalamary se probudio.

Na uri izbio sat poslije ponoći. U sobi plamsala noćna svjetiljka, što je slabo svjetlo bacala po sobi i pokućtvu. Gledao okolo, nemiran mu duh bludio za izčeznulim prikazama, — ali nije ništa vidio. Pograbio zvonce i zazvonio.

Podvornik u predsoblju valjda zadriemao, pak je prečuo. Istom kad je drugi i treći put jače zazvonio, stupi podvornik u sobu.

»Što zapovieda vaša milost?«

»Reci Andriji, da s mjesta upreže i da ide u Križevce do gospodina doktora. No ovaj put neka dodje samo g. kanonik Brigović«.

»Milostivi gospodine, istom je ponoć minula«.

»Idi i vrši, što sam ti rekao, za drugo te nije briga«.

Podvornik otišao, da izvrši nalog. Andrija kleo i mrmljao, te se brzim kasom izgubio prema Križevcima.

* * *

Brigović legao nešto kasnije na počinak, jer se u večer nešto dulje zabavio u razgovoru sa Karlovićem, a iza toga imao je jošte u časoslovu obaviti jutrnju i slavu. S toga je čvrsto usnuo, te se jedva probudio na opetovano kucanje na vratima.

»Prečastni!« — čuo se povik pred vratima.

Digitized by Google

Ivan se prenuo i ustao, te otvorio vrata, ali se začudio, kad je pred sobom opazio domaćinu.

»Prečastni, zovu vas«.

»Tko me zove?«

»Barun Kalamary je poslao po vas«.

»Valjda je pometnja, taj poziv ide sigurno vas; no i ja ću ići s vama«.

»Kočijaš je rekao, da barun želi samo vas, pak valjda ima tomu i razloga«.

Za četvrt sata bio je Ivan gotov, te zaogrnuv se kabanicom sjeo u kočiju, a u tri sata u noći bio je već u Boričevcu.

Cielom okolicom vladala grobna tišina, ovdje ondje čuo se lavež pasa, ili bi pietlovi navieštali, koja je doba noći. U Boričevcu je sve spavalo. Na hodniku je plamsala uljenica.

Ivan se začudio, što ga nije nitko dočekao. Uzpev se stubama, došao je u predsoblje, gdje se je na divanu protegnuo podvornik, te sladko spavao. I na dolazak Ivanov nije se prenuo. Ivan ga pustio u miru, te prošao još jednu sobu, dok nije stupio u barunovu spavaonicu. Neko mu neobično čuvstvo obuzelo dušu, kad se razgledao po sobi, gdje će možda za kratko vrieme smrt potražiti svoju žrtvu.

Pristupio k postelji, te se zagledao u bolestnika, koji je valjda pred koji čas usnuo, te mu čelo i lice bilo zažareno živim rumenilom. Ivan bio u neprilici, bi li ga probudio ili počekao, pak ga pustio da spava. Iz te neprilike izbavio ga sam bolestnik, koji se od boli lecnuo i otvorio oči.

»Ha, vi ste to prečastni! Mislio sam, da ne ćete doći, pak sam već i požalio, što sam poslao po vas. Hvala vam, da ste došli«.

Digitized by Google

Ivan mu pružio ruku, koju je barun objema svojima prihvatio.

»Kako vam je, prijatelju?«

»Uviek jednako; cielo mi je tielo kao slomljeno. Vidim, da me nada prevarila. Pogibelj nije minula, ona se iznovice pomalja u drugoj slici. Vi se čudite, što sam vas zvao, a ne doktora. No ja sam htio biti na samu s vama«.

Bolestnik sustao, upro oči u Ivana; očevidno se bori sobom, bi li, ne bi li govorio.

»Što ste po mene poslali, to je znak povjerenja prema meni, pa će mi biti neizmjerno milo, budem li vam na povjerenju mogao s povjerenjem odvratiti. Govorite iskreno, što vam je na srcu«.

»O, meni je toga i previše na srcu, što vas ne bi zanimalo, a u vama bi probudjivalo čuvstva, koja mi ne bi laskala«.

»Ne marite, da li će to mene zanimati, ali ćete me u velike zadužiti, budete li u mene tražili upute i savjeta«.

»Kad ste me ono jučer ostavljali, prihvatio sam križ u ruke i na vaš ga savjet poljubio. Bijaše to može biti prvi put u mom životu, što se ja sjećam. Ja o križu i Kristu nisam nikada ozbiljno razmišljao«.

»Onda je dobro, ako barem sada mislite. Niste vi na tom putu prvi ni posljednji. Koliko li ih ne bijaše, kojima je križ bio na sablazan, koji su ga svom žestinom progonili, a napokon pred njim pali na koljena, te mu se poklonili! Rimski carevi na rieke su prolili kršćanske krvi iz mržnje na križ, htijući ga izkorieniti i ime mu u družtvu izbrisati, pak nakon tri sto godina progona zasjao je križ na kruni rimskih careva, ovih najvećih neprijatelja križa i kršćanstva. Koliko li ih ne ima, koji su sav svoj viek lutali stran-

Digitized by Google

puticama, dok se nisu odpočinuli i odmorili pod sjenom križa. Bude li tako i s vama, ne će vam služiti na sramotu, već će vam pribaviti mir i duševno zadovoljstvo, koje niste možebiti nikada u svom životu osjetili. Isus je primao u svoj vinograd poslenike u svako doba dana, pak je napokon svakog naplatio, makar samo i jednu uru radio«.

»Vi držite i vjerujete, da je Isus Krist Bog?«

»Svaki kršćanin to vjeruje, a i vi ste valjda nekoć vjerovali. Vjera ova se temelji na neoborivim dokazima, medju kojima je za nas najvažniji njegovo uzkrsnuće. Nije li Isus uzkrsnuo, reče sveti Pavao, tada je i vjera naša izprazna, na piesku sagradjena. Da nije Isus uzkrsnuo, ne bi bilo kršćana, ni kršćanstva, svega bi toga već u prvom zametku nestalo. Vjerom u uzkrsnuloga Spasitelja obratio se sviet, a razpalo i podleglo poganstvo. Bez Isusa Krista čovjeku ne bi preostao no očaj, jer bi se s pravom smatrao najbiednijim stvorom u tom svemiru. U Isusa Krista utjelovljena je dobrota i milosrdje, koje nas drži i oporavlja, koje nam vraća izgubljenu sreću i blaženstvo uz uvjet pokajanja i odluke ne griešiti više. — Isus je oprostio griešnici, jer se je pokajala. Isus je pomilovao razbojnika, jer je priznao krivnju i zamolio ga milost«.

Barun slušao, kad što rukom prošao preko čela kao da pribire razštrkane misli, pa kad je na čas Ivan prestao, uzdahne i prošapta:

»Ne ide, prečastni. Moj sav život bijaše trulež u sjajnom obliku i odielu. Pravda božja težko bi za mene našla zadovoljštinu. Za me ne ima oproštaja, pak neka ostane, kako je. Ima li pravde božje, ja joj umaknuti ne ću, ne ima li je, onda je naš razgovor suvišan«.

»Ne klonite duhom; vi niste bez zagovornika pred priestoljem božjim, a imadete i ovdje na zemlji angjela,

Digitized by Google

koji se za vas danomice moli, da vas Višnji spasi i pomiluje, kojemu se za cielo ni pravda božja ne će oglušiti«.

»Tko bi za mene mogao moliti? Prijatelji, s kojima sam mladi život potratio, ne misle na molitvu, a kojima sam što na žao učinio, oni su najsretniji, kad ne misle na mene«.

»Jeste li ikada pomišljali na svoju pok. suprugu Izabelu?«

»Čemu, kad bi ta misao bila gorka i probudjivala bi grižnju savjesti? Ona je uminula, svakako joj je bolje nego meni«.

»Izabela bijaše dobra kršćanka, kriepostna i bogoljubna žena. No imade i na zemlji u životu biće, u čijim žilama kola krv Karinskijeva i Kalamaryjeva, biće, pred kojim bi se svatko duboko poklonio, a ovo biće moli za vas«.

Barun pridigao glavu, oči upro u Brigovića, te upita:

»A ovo biće?«

»Jest vaše rodjeno diete, vaša kćerka Otilija«.

Kalamary objem rukama pograbio svećenikovu desnicu i promuca u pol glasa:

»Moja kćerka Otilija?! Vi ju dakle morate poznati, pak ćete i znati gdje se nalazi«.

»Ja poznam vašu kćerku, jer sam joj bio učiteljem, a u neku ruku i uzgojiteljem, dok se desila u grofice Marte Kendjelićke, koja ju uzela za svoje diete i načinila bi ju svojom baštinicom, da nije Promisao drugčije odlučila. Medjutim grofica Marta nije ni slutila, da u Otiliji njeguje diete svoje sestre«.

Kalamary se silio, da se pridigne na postelji, pa saviv ruke oko svećenikova vrata stao plakati kao diete. U taj par, rekao bih, da je postao drugim čovjekom.

Digitized by Google

Ivan pustio, da se izplače, jer je u tim suzama nazrievao početak pobjede.

»Prijatelju, ja ne znam, snivam li ili je sve to, što se sa mnom sbiva, živa istina. Ja vam vjerujem, jer vaša usta ne mogu da govore neistinu, i ja vam od srca hvalim«.

Kalamary iznova zaplače.

»Ja se ne bih usudio svojoj kćeri u lice pogledati. Ja sam ju odrinuo, ja sam ju progonio, dapače ja sam htio da uklonim sa svieta svjedoka mojeg nedjela, a njezinog spasitelja Sebastiana, a to se ne da oprostiti. Vlastito me moje diete mora prezirati«.

»Umirite se, gospodine barune. Ja sam vas, hvala Bogu, doveo na pravi put, pak vas molim u ime svoje i u ime Otilijino, da na njem uztrajete. Vi ste danas na ravnu putu, ne preostaje vam, nego da se pokajete, pa će biti sve zaboravljeno. Malodušje je isto tako pogibeljno kao što i samoljublje i preuzetnost«.

»A gdje je Otilija?«

»Još za žive Marte Kendjelićke zaručila se je sa Jankom Večerićem, a danas je sretna i obće štovana njegova supruga. Po tom je dakle vaš prijatelj i doktor ujedno vaš zet, a s njim se možete ponositi. Tim vam je, gospodine barune, tajna odkrivena. Do vas stoji, da izpravite, što se još dade izpraviti«.

»Hvala prečastni!«

Barun spustio glavu, te za časak usnuo.

Brigović ustao i pošao k prozoru. Dignuv zavjesu, opazio je, da se dan stao radjati. Sunce granulo te svojim zrakama prodiralo u nutrinu sobe. Jedan tračak pao na barunovo lice, te pokazivao kapljice znoja, što mu se na čelu cakliti stale.

Brigović je odlučio počekati, dok se prene, pak uzeo u ruke časoslov i stao moliti molitve i psalme,

Digitized by Google

što se mole o osvitku dana. Kad je dovršio molitvu, barun se prenuo i zovnuo ga.

»Oh, kolika žrtva za vas; vi ste mi cielu noć žrtvovali, a ja nisam imao pravo da to tražim«.

»Bijaše to moja dužnost. No ja ću vas morati ostaviti, jer me dužnost drugamo zove. Želite li što od mene?«

»Želio bih, da vidim Otiliju!«

»Otilija ne zna i ne sluti, da ste joj vi otac. Ali to ćete joj vi sami kazati. Ja ću se pobrinuti, da vas posjeti«.

»Ja u istinu ne znam, kako bi vam se odužio«, — prošapće bolestnik.

»Mi smo svi dužnici gospodina Boga, pak zahvalimo njemu na njegovoj dobroti i ljubavi. Ali ja bih vas jedno samo molio, što je neobhodno nuždno, da bude podpuna pobjeda, a to je: prekinite s prošlošću«.

»Zar vi možebiti mislite, da bi se mogao vratiti na stare pustolovine?« — sa smieškom će barun. — »Ta pogledajte me samo, kakav sam«.

»Ja to ne mislim, ali kažem, hoće li čovjek, da živi novim životom, mora da je pokopao starog čovjeka. Jednom rieči, izmirite se s Bogom, pak ćete na duši i na tielu ozdraviti«.

»Obećajem vam, da ću i na to misliti«.

»S bogom«.

I Brigović se odvezao na kočiji, koja ga je već čekala.

XXII.

Otac i kći.

»Napokon će vrag ipak doći po svoje«, — zlobno će dvorski prema svojoj gospodji, šetajuć po sobi.

»Vam ipak nije krivo«, — upadne Martin, barunov podvornik, koji je upravo banuo u sobu. — »Ruke su

Digitized by Google

vam slobodne, pa ako i barun otegne, vi ste se pobrinuli za plien. Ali što da kažem ja, koji moram dan i noć bditi i stražiti u predsoblju, svaki čas biti pripravan na psovke i pogrde«.

»A što naklapaš brundalo; tako udobno nisi nikad ni živio. Kad bi barunu palo na um, da te pretraže, ne znam, ne bi li našao pod ključem udobnije mjesto, gdje te ne bi ni najmanje uznemirivala barunova bolest«.

»Oho! samo polagano; kad bi do toga došlo, ne znam, koji bi mastniji dio zahvatio. Nas ni jedan nema pravo, da što komu predbacuje, pak bi u istinu bilo najbolje, da baruna nestane, jer ako ozdravi, on će po svoj prilici zagledati u naše prste, pak onda?«

»Barun bi si promislio prije, nego li bi što takova pokušao. On nije mnogo bolji od nas. Pst, ne čuješ li, da zvoni; valjda se probudio. Podji i vidi«, — reče dvorski.

»Nije sila; kad bude vidio, da nema nikoga, primirit će se. No da vam pravo kažem, nisam praznovjeran, ali bih napokon morao vjerovati u duhove; — naš barun mora da je s njima u savezu«.

»Kako to?«

»Sinoć, kad su ono gospoda otišla od njega, — sunuo je doduše, ali za čas stao je jecati, uzdisati i previjati se po postelji, napokon vikati i zvati kojekakova imena: Miškolcy, Izabela, Sebastiano i što ti ja sve znam; zatim stao zvoniti kao pomaman. Ja sam ga čuo i pustio da zvoni, čekajući, ne bi li jošte što dočuo«.

»Stari griesi, pak mu duhovi iz podzemnog svieta dolaze u posjete, da mu dojave, kako će i on u njihovo kolo«.

Digitized by Google

»Vjerujete li i vi u vragove?« — pitaše dvorski nakon kratke stanke.

»Kad vas vidim, moram vjerovati«, — zlobno će Martin.

»Huljo jedna! i ti se to usudjuješ meni u lice kazati!?«

»No, no, bilo je za šalu; ta i vi mene ne štedite sličnim izrazima«.

»Ali medju nama je razlika, ja sam dvorski, dakle gospodar, a ti si prosti sluga«.

»Vi ste dvorski, jer je vaša gospodja dvorskovica u milosti kod baruna, a da imam i ja ljepušnu ženu, možda bi Martin čak do kasnara dotjerao«.

Za čudo, dvorski nije planuo, no zato se njegova supruga izgubila iz sobe.

U barunovoj sobi stalo zvoniti, a napokon se čulo, kao da je težki teret na zemlju pao.

»Moram da vidim«, — prenu se Martin i podje stubama u barunovu sobu.

Iz barunove sobe za čas zazvonilo opet zvonce kao pomamno.

Dvorski je pohitio, da vidi, što je. Imao je što i viditi. Barun je ležao na podu do postelje, a iz čela mu curila krv. Martin se trudio, da ga digne, ali pošto nije sam mogao, zvonio i zvonio, ne bi li dvorskoga dozvao. Obojica sad digoše bolestnika i položiše na postelju.

»Što to znači?« — promrmlja dvorski.

»Što znači? Barun je htio ustati, pak je pao i razbio glavu«, — odvrati hladnokrvno Martin.

»A sada je bez sviesti«, — dometnu dvorski.

»A do koji čas će i umrieti«, upodpuni Martin, — »a tada će na nas, to jest na gospodina dvorskoga, dvorskovicu i siromaka Martina pasti sumnja«.

Digitized by Google

Dvorski probliedio, ali se brzo sabrao te rekao:

»Ta koja će nas budala držati odgovornima za bolestnikov život? Mi mu ne držimo duše u rukama; ali on će već doći k sviesti, njegova je duša u tielu prikovana. Ali što je to na stoliću?«

Martin pogleda; bijaše malena bočica s liekom, što ga je jučer liečnik poslao. Na staklenci bilo ubilježeno: svaka dva sata pet kapljica u vodi, a bočica prazna. Barun ju je valjda iz lakomosti na dušak izpio, a to će ga ubiti«.

»I ti misliš, da je to za šalu?! Ajde reci Andriji, neka upreže i ide po liečnika«.

»Dobro, ići ću. Ali će liečnik po svoj prilici baruna naći mrtva«.

»Svejedno, samo žurno«.

Martin potekao niz stube, no u to se začuje štropot kočije u dvorištu, a u sobu stupi dr. Janko Večerić.

Dvorski reče s izrazom najveće zabrinutosti:

»Sva sreća, što ste došli; mi smo upravo htjeli poslati po vas«.

Janko se primaknuo postelji i opaziv na jastucima mrlje od krvi, zapita, što to znači?

Izpripovjediše mu sve, kako se dogodilo.

»Vi ste dakle bolestnika pustili sama, pa pošto nije nikoga bilo uza nj, uzeo je sam kapljice i izpio sve. Vi ste ljudi bez duše, pa ako barun umre, vi ste odgovorni za njegovu smrt. Ja vas kod baruna više ne trebam, ali da se iz grada nitko nije ni uklonio. Ja za ovaj čas preuzimljem službu liečnika i podvornika barunova«.

Janko napisao nekoliko rieči na posjetnici, pak ju predao kočijašu, koga je s mjesta poslao u Križevce.

Janko se sada nagnuo nad bolestnikom, vidio mu glavu krvlju zamrljanu. On je mrlje oprao, a glavu po-

Digitized by Google

vezao. Prazna staklenka zadavala mu dosta brige. Kapljice bile jake, imale su svrhu, da ga drže kod sviesti i jakosti, ali onolika količina na jedanput uzeta, morala bi i zdravu narav ubiti.

Na cielom se tielu barunovu pokazala jaka trzavica. Bolestnik se u klupko savio, te grizkao ustnice, da su mu se okrvarile.

Janko se našao u neprilici, što da uradi. Sjeo na stolac, te si stao otirati znoj sa čela, čekajuć, dok mu se vrati kočija iz Križevaca.

Oko podneva dovezao se Makso sa Karlovićevom sobaricom Verom. Janko ih zatražio, da mu budu u pomoći, jer se je u njih mogao pouzdati.

Ovi u istinu učiniše sve, što su učiniti mogli. Neko osobito čuvstvo obuzelo je starca Maksa, kad se desio uz postelju čovjeka, za koga je držao, da su u njemu već davno utrnuli svi ljudski osjećaji.

Janko je uz pripomoć Maksa i Vere priredio i preobukao postelju, pregledao i baruna, te pozorno motrio, ne bi li kakovu promjenu na njemu opazio.

Barun bio budan, te otvorenim očima buljio oko sebe. Stiskao je pestnice, škripao zubima, ali nije ni rieči progovorio.

Dan je odmicao, a kriza sveudilj trajala, svakim časom postajala akutnijom. Janka već i nada ostavljala; on je očekivao agoniju, koja će valjda za koji čas nastupiti. On se čudio, što nema Brigovića. Nadao se, da će se i Otilija odvažiti, te doći s njim.

U to se polagano otvorila vrata i u sobu stupio Brigović, dok se Otilija zaustavila na vratima.

»Kako je?« — upita Ivan.

»Dobro da ste došli, možete mu udieliti posljednju pomast i obćenito odrješenje; ja se ne nadam više; za pol sata barun će Kalamary prestati živjeti!«

Digitized by Google

Ove je posljednje rieči Janko više za sebe progovorio, ali ih je Otilija uhvatila, te brzim korakom pokročila do postelje i zagledala se u bolestnika.

»Otilijo, diete moje«, — tronuto će Brigović. — »Ti si u životu nebrojeno puta pitala za otca, ali ga nisi nikada vidila. Božja je volja htjela, da ga nadješ — na smrtnoj postelji. Barun Kalamary tvoj je otac — i tim bi ti želja bila izpunjena«.

Otilija nije dalje slušala. Pred posteljom bacila se na koljena, te kliknula:

»Slava ti, vječni Bože, kad si u svojoj dobroti dozvolio, da nadjem otca. No kad si mi udielio tu milost, dopusti mi i to, da ga živa mogu zagrliti«.

Otilija ustala, prihvatila mu ruku i poljubila ju. Nadvila se nad bolestnikom, te joj vruća suza djetinjske ljubavi kanula na izmučeno i bliedo starčevo lice.

Starac se lecnuo.

»Povraća se k sviesti!« — šaptnu Janko.

To bijaše tek obsjena, jer je bolestnik zatvorio oči, te se više nije ni ganuo.

Brigović se medjutim spremio, da izvrši nad njim posljednju dužnost, što mu ju je kao svećenik i prijatelj pružiti mogao. Poslije udieljena odriešenja svi su poklekli, da izmole molitvu.

U sobi zavladala grobna tišina. Otilija udubena u misli, upirala vlažne oči u bolestnika, koji se medjutim primirio i stao driemati. Bilo mu sve redovitije počelo udarati.

Za kakovih pet časaka bolestnik se opet prenuo i nakašljao.

Kriza je minula i pogibelji barem za ovaj put nestalo. Bolestnik se htio pridići, ali se nije dalo. Očima je nešto tražio, ali razpoznavao nije nikoga.

Digitized by Google

Janko mu pružio čašu vode s primjesom neke tekućine, koju je barun na dušak izpio i opet usnuo.

»Sada će valjda koji sat mirno prospavati, a onda, nadam se, da će krenuti na bolje«.

Svi osim Maksa povukoše se u drugu sobu.

Otilija naslonila glavu na rame Jankovo, pak tiho plakala.

»Ja ću noćas ostati ovdje«, — reče Janko — »a sutra se vraćam u Križevce; ti ćeš ostati uz otca, dok ne mine svaka pogibelj, a prečastni će imati koješta obaviti«.

Janko pogledao bolestnika. On je mirno spavao, te se za to vratio natrag. Bio umoran, pak spustiv se na divan, zadriemao.

Otiliji se nije dalo na san. Časak se razgovarala sa Brigovićem, a zatim pošla do bolestnika, da izmieni Maksa. Sjela uz postelju, te motrila spavajućeg otca. Zaboravila na sve, što ju je dosele razstavljalo od njega. Bile su to gorke uspomene minulog života, ali Bog je dobar, pak će sve udesiti prema svojoj dobroti i milosrdju. Izvadila krunicu i stala moliti. Mogla su proći i dva sata u pobožnu snatrenju i molitvi.

Bolestnik se prenuo i zurio oko sebe, kao da nekoga traži, a onda uzdahnuo:

»Otilijo!«

»Otče!«

Otilija mu prihvatila ruku, da ju poljubi, ali se otac malko pridigao, te ju pritegnuo k sebi i zapitao nježnim glasom:

»Diete moje, ti li si Otilija?«

»Da, dragi otče«.

»Otilijo! Možeš li otcu svomu oprostiti, ili nisi li ga možda već davno proklela?!«

Digitized by Google

»Otče, ne govori tako, ta ja ne bi bila kršćanka ni žena, kad ne bi ljubila svog otca«.

»Da, tvog otca, koji te je od sebe odrinuo«.

Bolestnik bi nastavio, da ga nije Otilija djetinjskim cjelovom prekinula i opomenula.

Kalamary je ušutio, držeći Otilijinu ruku u svojoj.

Noć je minula, a osvanuo dan. Barunu bilo laglje na tielu, a u duši voljkije. Bio je doduše slab i satrven, ali je osjećao, da mu se snaga povraća. On je stao oko sebe razpoznavati stvari i osobe, ali oko mu se nehotice zaustavljalo na Otiliji.

»Bijaše li to sve san? O kamo sreće, kad bi cieli moj život bio tek prolazni san!« — mislio Kalamary.

Kalamary već sada osjećao, da se s njim nešta neobična zbilo, al kako će se sve to svršiti?

Janko pregledao opet bolestnika, te mu reče:

»Gospodine barune, ja vam od srca čestitam, vi ste prošli najopasniju krizu, te se nadam, da ćete uz dobru njegu ozdraviti. Ja sam vašim ljudima zabranio dolaziti više k vama, jer nisam siguran, da bi moje naloge vršili. Ako vam je s voljom, ja ću kod vas za neko vrieme, dok se ne oporavite, ostaviti svoga najpouzdanijega prijatelja Maksa i Veru. S njima ćete biti posvema zadovoljni«.

»A Otilija?«

»Otilija vas je vidjela i vidjet će vas opet, ali ona je žena i majka, pak imade obveza, kojima se oteti ne može. Malena Eugenija na tudjoj je brizi«.

Kalamaryevo oko zasuzilo; vidjelo se, da se sam sobom bori, pa s toga odvrati:

»Otac, koji je svoje diete odrinuo, koji ga je zaboravio, ne mareći, da u najvećoj biedi pogine, nema prava na njegovu ljubav«.

*

Digitized by Google

»Otče, ne govori tako, već sam ti srce svoje odkrila, pak i sada kažem, da poslije Boga i moga supruga ti u njemu zapremaš odlično mjesto«.

Kalamaryjevo se lice razvedrilo.

»Sliedi suprugov savjet i primiri se. Ja ću sad otići s njim, ali ću se opet vratiti sa Eugenijom, da ostanemo ovdje dan dva; ta mi nismo tako daleko«.

Janko se oprostio i otišao. Otilija, izljubiv se sa otcem, pošla je sa suprugom.

Brigović je još neko vrieme ostao u nakani, da izvrši svoju dužnost.

»Gospodine barune«, — rekao je on: — »za vama je buran život. Vi ste se držali onog starog epikurejskog načela, da je čovjek zato, da uživa i da upotrebi svaku zgodu, koja bi mu strasti kakovom novom hranom poslužiti mogla. Jednom rieči, vi ste se naživali svieta punom mjerom i bez svakog ograničenja, ne misleći na posljedice i budućnost. Vi ste mislili, da ćete sa stola strasti i slasti u posljednji čas ustati kao conviva satur, da vas u zaboravi za uviek nestane. Kažite mi po duši, jeste li u toj vrevi svagdanjeg života ikada osjetili, da ste podpunoma sretan i zadovoljan? Ja vam na očima čitam odgovor, da niste. Vi ste osnovali obitelj, ali strast vas je zavela, da ste ju sami razorili, a na njezinim ruševinama ne gradi se sreća ni zadovoljstvo. U prostoj kolibici, na svetištu bračnog života uz siromaštvo i oskudicu, imade više sreće i zadovoljstva, nego li u najsjajnijim palačama bogataša i mogućnika, gdje se ne pojmi i ne uvažava svetost obitelji niti medjusobne dužnosti. U siromašnoj potleušici uz dobra muža stoji vjerna žena s djecom svojom, koji u nepomućenoj zajednici diele medju sobom sreću i nesreću, dobro i zlo.

Digitized by Google

I vi ste osnovali obitelj, ali ne misleć na Boga i njegovu volju. Vi niste u obitelji smatrali ono, što ste morali smatrati; ona vam je služila, dok je njetila strasti, kašnje ste ju zanemarili i lutali stranputicama, gdje ste zapadali svakim korakom sve dublje«.

Prečastni je bolestniku u kratko, ali iskreno i otvoreno ocrtao cieli njegov život, a onda je dovršio:

»Ja vam od srca govorim i sa željom, da vam moje rieči dopru do srca. Na tmurnom i naoblačenom zreniku vašeg života Otilija vam je zviezda, koja će vas privesti u luku mira i zadovoljstva«.

Barun je pozorno slušao; kad što bi mu se čelo dubokom sjetom zamaglilo, a kad što opet živom nadom razvedrilo. Brigović je pobiedio.

Današnji je dan bio posvećen ozbiljnu razmatranju. Ivan je dobro znao, da u baruna ne ima spreme za tako važan korak, kakav je imao poduzeti, pak si s toga uzeo truda, da ga pripravi, što mu je i pošlo za rukom.

Pod večer Makso pred posteljom barunovom prostro stol, za kojim je i Makso morao uzeti mjesto. Bolestnik trošio više, nego ovo posljednjih dana, pak je gucnuo i nekoliko kapi rumenike, pomiešane s vodom.

»Makso, vi ste plemenit čovjek!« — reći će barun. — »Prečastni mi je o vama mnogo kazivao!«

»Prečastni u svojoj dobroti precjenjuje moje djelo. Ja sam medjutim za sve ovo preobilno naplaćen«.

»A tko je taj, koji vas je nagradio, dobri čovječe?« — upitao barun.

»Bog i savjest moja« — svečano će Makso. — »On je bio tako milostiv te dozvolio, da doživim najveću radost, što sam ju na svietu želio, a ta se sastoji u sreći Otilijinoj. — Ona je našla otca, koji, priznajući svoju krivnju, privija ju na otčinske grudi, a to je, čini

Digitized by Google

mi se, vršak njezine sreće i kruna pobjede iza toli težke i dugotrajne borbe«.

Barun nije ništa odgovorio, već mu je samo stisnuo poštenu desnicu.

Drugog jutra barun se izpovjedio, na što je Brigović pošao u Sokolovac, da odsluži misu i bolestniku donese svetu poputbinu.

Kad je kašnje i Janko došao te opazio, kako bolestnik napreduje, bio je posvema zadovoljan, te se i dulje zadržao u razgovoru, pak ostao i na objedu.

Za objeda pitao barun:

»Hoće li doći Otilija?«

»Ona i sama želi da dodje; ja sam vam obrekao, da će doći s Ilonkom i Eugenijom. Sad već ne ima pogibelji, pak ćete moći i više razgovarati«.

Ne ćemo se baviti opisivanjem ovog sastanka, jer si ga čitalac može laglje predstaviti, nego li bismo ga mi i uz najbolju volju opisati znali. Otilija jedino žalila, što ne ima Alfreda, a bila u duši potresena, kad je njegovo pismo pročitala, što ga je nedavno barun primio.

»Otče, za što mu nisi odgovorio?«

»A kako? Taj je list pisan pred godinu dana, a do toga mogao je Alfred proći cielu Ameriku, mogao se i vratiti — pak možda će se i vratiti, ako ga nije kakova nesreća zadesila«.

* * *

U Boričevcu nastala velika promjena. Barun izplatio i odpravio nepouzdanu služinčad, pak gospodarstvo povjerio prokušanomu čovjeku, izučenomu gospodaru Mati Verniću, koga mu preporučio Brigović. Isti je službovao duže vremena na jednom od kaptolskih dobara na zadovoljstvo svojih gospodara. Barun, ako

Digitized by Google

bi se i volio otresti gospodarstva, za ovaj put nije mogao drugo učiniti.

Imovni odnošaji barunovi ne bijahu nikada čisti, te i danas Kalamary ne bi znao kazati, što i koliko posjeduje. Vidio je, da u tom mora biti red, pak je sav posao oko uredjenja tih odnošaja povjerio Paviši Karloviću. Kalamary je znao, koliku je nepravdu Otiliji učinio, te sav njezin dio, što joj po materi zapao, podielio sa sinom Alfredom. Ne bijaše moguće, da se ta nepravda izpravi i kćeri njezino osigura, ali Otilija nije toga ni tražila, a niti Janko nije se o to zadjevao.

Kalamary želio da bude uz kćer, te bi najvolio, da se može Janko s njome preseliti u Boričevac, ali tomu je stajalo na putu Jankovo zvanje. Udesilo se tako, da je stari zimnje doba proveo u Križevcima, a ljeti u Boričevcu, kamo bi često na više tjedana dolazio Janko sa svojom suprugom.

Bilo mjesec dana po prilici iza posljednje barunove bolesti pod kasnu jesen. Na Boričevcu desila se Otilija sa suprugom, a došao i Karlović sa Ilonkom. Kalamary zaželio i Miskolcyja, pak je i njega pozvao. Miškolcy ni ne sluteći, kakova se to promjena sbila sa barunom, nije mario doći.

Barun bio veseo i zadovoljan, a najvolio se zabavljati s Eugenijom, kojoj bi gladio zlatne pramove i privijao ju na staračko srce.

»O prečastni je imao pravo, kad mi je tolikim zanosom govorio o sreći obiteljskog života! Ta nježan i ljubezan pogled djece i unučadi vriedi više, nego sav sjaj i razkoš velikoga svieta«.

Bio liep i ugodan dan, te je Otilija odredila, da bude objed u vrtu u hladovini krošnjatih lipa, što se pred gradom izticale.

Digitized by Google

Barun bio neobično dobre volje, te se šalio sa Karlovićem i Ilonkom, spominjuć kao kroz šalu davna vremena.

»Gledajte, netko se vozi bjelovarskom cestom, te zakreće prema gradu« — reče Ilonka.

U kolima sjedio muž zagorjela lica, prosiedjele brade u neobičnom u nas englezkom odielu sa naočalima na očima. Do njega sjedio čovjek u seljačkom odielu sa podravskim šeširom na glavi.

»Borami sokolovački grobar« — promuca barun ponešto sbunjen. Tko je bio u njegovu družtvu, nije se mogao dosjetiti.

Putnici sašli s kočije, te se izravno odputili k stolu.

»Smetamo li?« — zače gospodin u englezkom odielu.

»Da znamo barem, koga imademo čast primiti u družtvo?«

»Pogadjajte, jer nas morate poznati«.

Otilija prva ustala od stola, pak približiv se sokolovačkomu grobaru, koga je sada prvi puta iza Bledskog susretaja vidjela, pružila mu ruku, a zatim, pogledav onog drugog gospodina, razširila ruke, pak mu ih oko vrata savila uz radostan poklik: »Alfrede!«

Alfred je zaplakao kao diete, te gušeći se u suzama prošaptnuo:

»O, kad sam te posljednji put na Bledu vidio, pamet mi se smutila do ludila; ja sam se pokazao pred tobom i pred drugima u ružnoj slici. Ovaj pošteni muž spasio me od drugog isto tako podlog nedjela, spasio mi čelo od žiga Kainova. Otilijo! Zlatna sestro, možeš li oprostiti i zaboraviti«.

Otilija nije mogla da i rieč progovori, već mu rubcem otirala znoj sa čela i gladila vlasi.

Digitized by Google

Otac je buljio sad u sina, sad u Sebastiana, kao da svojim očima ne vjeruje. Uspomene prošlosti stale mu se nizati jedna za drugom pred očima.

»Otče! Alfred se vratio! Što ti je? Ta nisi li nedavno o njegovom povratku govorio?«

»Alfrede, Sebastiano!« — izlanu barun i padne na naslonjač.

»Trenutačna slabost od nenadane uzbudjenosti« — utješljivo će Janko — »što je na baruna poslije netom preboljene bolesti nešto jače djelovala«.

Janko mu pruži kapljica, a barun se sabrao te sinu pružio ruku:

»Željno smo te očekivali, a kako vidiš, želja se izpunila. Ti ćeš težko razpoznati otca, a kako vidim, i s tobom se sbila velika promjena«.

»Bilo časova« — začeo Alfred — »kad sam mislio, da ne ću nikada više odpočinuti na rodjenoj grudi; tumarao sam kao prognanik širom svieta, da zaboravim prošlost, pa da ma gdje u kojem kutiću svieta započnem novi život, dok se nisam napokon odlučio, da se povratim u domovinu. Otilijo, ti si mi bila jedina zviezda i provodić u časovima najveće boli i očaja. Tebe sam želio vidjeti, da iz tvojih ustiju čujem utješnu rieč, da me ne mrziš, ne prezireš, da si mi oprostila. Vratio sam se, i sad hvalim Bogu, što mi je tu misao nadahnuo, jer sam našao, što sam tražio, jer sam čuo, što sam želio čuti. Na povratku pozdravljam te, mili otče. Mi imademo puno toga da izpravimo, ali se bojim, da nam život i snaga ne će dotjeći, no Bog će nam i dobri prijatelji biti u pomoći«.

Razgovor je nekako zapinjao, a objed se primicao kraju. — Ilonka se i Otilija na čas udaljile, a mužkarci ostali sami. Sebastianu bilo mnogo toga na srcu, što

Digitized by Google

bi htio reći, ali nije bio sjeguran, bi li uputno bilo govoriti.

»Sebastiano mi rekao putem, da bi želio s otcem na samu razgovarati — pak mu valjda smeta naša prisutnost« — primietio je Alfred.

Na naročitu želju Kalamaryevu ostadoše svi na okupu. Sebastiano svečanim glasom pred svima izreče sve, što mu je već odavno ležalo na duši. Izpripovjedi im cielu povjest Otilijina života, dok je nije poslije smrti svoga otca, komu je stari Kalamary povjerio njezin odgoj, predao u Vinterovo družtvo. Rieči njegove duboko se dojmiše svih, a najviše Kalamarya. Kako je s djetetom Otilijom njegov — Sebastianov — otac dobio od baruna i 1000 for. kao polog za Otiliju; polovicu je — reče — dao Vinteru, kad je primio Otiliju, a polovicu želi povratiti. U to ime izvadi 400 for., a 100 obeća izplatiti kasnije. Barun, Otilija i Janko jednodušno odbiše taj zahtjev, poklonivši novac Sebastianu uz obvezu, da svaki novi grob cviećem okiti.

»Još imadem da izvršim posljednje« — reče Sebastiano i izvadi iz njedara mali omot papira, pak ga preda Kalamaryu. Bijaše to oporuka Žilberta Panellija i polovica stotinjarke, što ju je grobar u svoje vrieme cielom zamienio.

Kalamary se jedva držao, kad je to čuo.

Pošto je već i vrieme poodmaklo, Sebastiano je ustao i svečano prozborio:

»I time je moja dužnost izpunjena!«

Pruživši ruku svakomu, sokolovački grobar težka srca ostavi do suza ganute prisutnike.

Iza Sebastianova odlazka barun jošte jednom pročitao Žilbertovu oporuku i sad istom na kraju one stotinjarke opazio svojom rukom ubilježeno ime: Kalamary. — Duboko uzdahnuo i primio se za glavu.

Digitized by Google

»Bože, hvala ti! — Sebastiano je ipak riedak čovjek«.

Alfred ostao u Boričevcu uz oca, ali često zalazio u Križevce, gdje se po više dana običavao zadržati kod sestre i Karlovića. — Stari bi volio, da može biti uz kćer i on bi obično cielu zimu u nje probavio. — Makso se bavio i odmarao u svom zaselku, ali u neprekidnom doticaju sa obitelju Večerićevom.

Karlović si uzeo truda, da uredi gospodarstvene i imovne odnošaje obitelji Kalamaryeve. Izpostavilo se, da su se znatno smanjili, te od ogromne baštine da je malo preostalo, no ipak toliko, da bi se mogao Boričevac posve liepo prema zahtjevima racionalnoga gospodarstva uzdržati i napredovati.

Alfredu preostalo još uviek toliko, da je mogao živjeti preostatkom glavnice i kupiti kakovo dobro u blizini Boričevca.

XXIII.

Na čistini.

Boričevac danas i prije petnaest godina kolika razlika! Od stare gradine ostale tek zidine, a sav nutarnji i vanjski namještaj bijaše po novijem ukusu zasnovan i izveden. Ali najveća promjena opažala se u životu, koji je u ovo potonje vrieme zavladao u Boričevcu i okolo Boričevca. Prije se svatko ugibao gradu, a jošte više mrkomu pogledu njegova gospodara. Danas opažaš, da se i gospodar pripitomio, a seljak mu se s pouzdanjem i povjerenjem stao bližiti. Nu danas nije više gospodarom Boričevca Kalamary, već Janko Večerić, odnosno njegova supruga Otilija. — Kalamary, odkako je ozdravio, uvidio, da mu sile ne dotječu za razgranjeno gospodarstvo; on se i prije za nj slabo

Digitized by Google

brinuo — a sad je bio presretan, što ga je mogao sjegurnijim i snažnijim rukama povjeriti.

Kalamary primaknuo se već osamdesetoj godini, siedi mu se vlasi savili oko glave, a brada klonula na prsa. Oči bijahu mu jošte uviek bistre, a i noge mu nisu službu odkazale. Ustnicama titrao mu zadovoljan smiešak, kakovog ne bi na njemu ni za mladih dana opazio. — Starac bio presretan u zagrljaju svoje kćeri, a uživao, kad bi mu se unučad penjala uz koljeno, te mu malenimi prstići tipkala po siedoj bradi. Otilija za to vrieme rodila jošte dvoje djece, i to Idu i Vladka; prvoj bijaše 10, a drugomu 6 godina. Eugenija bijaše starčevo ljubimče; ali ona, pošto je bila u samostanu na uzgoju, vraćala se tek o praznicima kući. Ove godine imala svršiti nauke i ostati na domu. Stari se tomu kao diete radovao i ponosio svojom unukom, te sa hvalom pokazivao gostima njezine darove, što mu ih je ona iz samostana uviek donašala i koje je svojom rukom načinila.

Gosti se često vidjevalo u gradu — ali to bijahu najbliži prijatelji iz susjedstva, a donekle i rod; a medju ovimi na prvom mjestu Karlovići; a kad što zabludio bi i koj član visoke aristokracije, i to ako ne Kalamaryju, a ono Otiliji i Eugeniji za volju, koja se već razvila djevojkom savršene ljepote, pak se pomišljalo i na udaju.

Bilo je liepo srpanjsko predvečerje. Poslije večere povela se kod Večerićevih rieč i o mladoj Eugeniji. Starac je i onako rado o njoj govorio, pak se i sad prvi put taknuo njezine udaje. Prema starim svojim nazorima u njemu je još uviek bilo nešto suviše aristokratskoga, pak je uživao u pomisli, da će se njegova 17-godišnja unuka udati za grofa M. Toj svojoj radosti dao je oduška pred Jankom i Otilijom.

Digitized by Google

»Obitelj grofova M.« — reče on — »bogata je i ugledna, te medju plemstvom zauzimlje odlično mjesto. Eugenija bi takovom udajom zapala u veliko otmeno družtvo, gdje bi joj bio otvoren put i u najviše krugove; a ja mislim, da je to želja i težnja svake djevojke Eugenijina značaja i položaja«.

»Ne varaj se otče, ti ne poznaš svoje unuke, kad tako govoriš. Ona se je doslije znala prilagoditi okolnostima, u kojima je živila i bila je podpunoma zadovoljna. Ja na njezinu licu nisam opazila ni najmanjeg oblačka, koji bi odavao onakova čuvstva, kakova ti podmećeš djevojci njezina položaja. Bila bi grjehota, da diramo u njezino duševno razpoloženje i probudjujemo čuvstva, koja su joj do sad nepoznata. Moram te, otče, na nešto upozoriti, što si žalibože i sam izkusio, da je u veliku družtvu, u otmenu svietu i u bogatstvu sreća i zadovoljstvo preriedak gost. Sreća se ne sastoji u časti, u razkoši i u bogatstvu; ona se obično zadovoljava čednijim položajem, gdje vlada duševni mir i zadovoljstvo. Samo onda, kad bi Eugenijino srce njega zavolilo, kad bi ga ljubila, onda bi bilo sreće. Konvencionalna ženitba najveća je nesreća«.

»Otilijo!« — tronuto će starac. — »Ti stvar uzimlješ odviše ozbiljno. Ja sam samo svoje mnienje, ili da rečem, svoju želju izrekao, ali konačna je odluka do vas i do Eugenije. Ali da joj već niste koga možda namienili?«

»Ne, mi nismo o tom razmišljali, a čini mi se, da bi bilo i suvišno. Eugenija ili će biti supruga...«

»Valjda Milana Karlovića!?«

»Da. Ja bar tako mislim, jer majčino oko dobro vidi, a srce pravo naslućuje!«

Drugog dana dovezao se i Miskolcy, a Otilija se začudila, kad je uz njega opazila i Milana Karlovića.

Digitized by Google

Stari Miskolcy ponajprije pozdravio baruna, s kojim se srdačno izrukovao. Stare razmirice bile su već dugo izravnane. Pogledav mladoga Karlovića, stavio mu je barun ruku na glavu i zagledao mu se u lice.

»Zoran mladić!« — prošaptnu. — »Ne čudim se Otiliji, što se za nj zauzimlje«.

»Nu kako je, gospodičiću? Gle, gle, već su ga brčići posipali, od kako se nismo vidjeli. Borami, Miskolcy se može ponositi svojim unukom. Ti si valjda na praznicima?«

»Ja sam svršio, pak se vraćam u roditeljsku kuću, ali sam prije pošao u Višnjevicu do djeda, da ovako zajedno iznenadimo roditelje«.

»Milan je svršio!« — započe Miskolcy, — »te je pred nekoliko dana položio posljednji državni izpit sa sjajnim uspjehom. Opaža se na njemu nešto Miskolcyjeve krvi«.

»No to mu ne bi bila najveća preporuka!« — prošaptnu barun, a da ga Milan nije mogao čuti. — »Ja bih prije rekao, da će u njega biti duh njegova otca, a čuvstvo i domišljatost njegove majke. No dobro nam došli, pak se prijavite domaćici, jer je domaćina otišao po poslu u Križevce«.

Milan prvi odbrzao u vrt, gdje je Otilija trgala cviećе, da napravi kitu za stol. Mladić joj priskočio i poljubio ruku.

»Milane, već te dugo nisam vidila, a ti kao da si se preobrazio i postao drugim čovjekom«.

»O ne, milostiva gospodjo, ja sam uviek onaj vaš stari Milan, koga ste vi malne razmazili, a bilo bi mi žao, kad biste u meni našli promjenu, koju biste nepovoljno po mene mogli suditi«.

»Nego misliš li, da si jošte uviek onaj nestašni dječarac?« — u šali će Otilija.

Digitized by Google

»Koji je onako bezbrižno s malenom Eugenijom za leptirima skakutao!« — upodpuni ju sa smieškom Milan. — »Nu gdje je Eugenija?«

»Ona je sa Verom pošla u vinograd, nu vratit će se doskora. Nu ajdemo sada zajedno, djedu se valjda ne će stubama skakutati«.

Na hodniku susreli starca. Miskolcy bio barunovih godina, ali nešto krepčiji i jači u tielu. Sieda mu kosa kružila glavu, koju je još uviek nosio uzpravno. Noge su mu doduše odkazivale službu, ali on ih nije odviše ni napinjao. Gospodarstvo odavna bi bio predao zetu i Ilonki, da su ga ovi mogli preuzeti radi razgranjena zvaničnog posla; zato se jošte sam silio, u koliko je mogao, i nije mu zapinjalo.

»Klanjam se, milostiva gospodjo«, — naklonio se starac, htijući joj poljubiti ruku.

»Ne dolikuje vam. Nu dobro mi došli! Kojemu sretnomu slučaju imam pripisati vaš posjet?«

»Ne slučaju, već čvrstoj odluci; htio sam vas posjetiti, jer kad se vas sjetim, osjećam se krivcem, koji bi vas morao moliti za oproštenje«.

»Sbilja«, — sa ljubeznim će smieškom Otilija. — »Vi ste valjda već zaboravili, što ste nekoć čitali u knjigama, da se okajani griesi brišu i zaboravljaju. Vi ste valjda nakanili do Ilonke; i ona se već od duže vremena sprema na put, pak me na pola nagovorila, da podjem s njome«.

»Oprostite, ja idem u vinograd!« — oglasi se Milan usred njihova razgovora.

»Put znaš, pak ajde, nu uzmi sa sobom košaricu, da doneseš grožđja, Eugenija bi možda premalo doniela«.

Milan se izgubio na hodniku, te žurnim korakom zaokrenuo prema vinogradu, pjevuckajući si omiljelu pjesmu »Oj košutko crnooka«, te ga za čas i nestalo.

Digitized by Google

Eugenija poslije zajutarka pošla u vinograd. Šetnja joj bila ugodna zabava, a htjela je, da se sa vinogradskog brežuljka naužije krasna vidika. Svemu je tomu bilo zadovoljeno, a sad je zašla u vinograd, da ubere grožđja za kuću. Vera joj pomogla, te je već nabrala punu košaricu. Sad je to valjalo očistiti i razporedati u košarici, da se ne bude jagodje trusilo.

Eugenija, zabavljena tim poslom, nije ni opazila, da joj netko dolazi u posjete. Istom, kad je u sjenicu zašao, dignula je glavu, a pred njom se stvorio mladi Karlović. Taj joj posjet došao iznenada, ali je nije uzbunio. Ona je ustala i pružila mu ruku, koju je on sada prvi puta poljubio, pak ju onako u hitnji pritegao k sebi i poljubio u čelo.

»Milane, što radiš?« — hoće kao uvriedjena djevojka. — »To ne ide, mi nismo više djeca«.

Milan se lecnuo, pak joj zagledao u oko i težko uzdahnuo.

»Eugenijo, mi nismo djeca već ljudi na pragu ozbiljna života, a u taj bih život rado prenieti i najsladju uspomenu svoga djetinjstva. Je li ti žao?«

Eugenija mu bistrim okom zaronila u dušu, a u njoj je našla svoje ime jasnim slovima ubilježeno. Ona nije dosele mislila ni snivala o ljubavi, ali kad bi mislila, to bi jedini predmet njezine ljubavi mogao biti Karlović. Njegove ju sad rieči prenule od sna, i ona je prvi puta za pravo osjetila, da ljubi Milana.

»A da ostanemo i u buduće djeca?« — šaptnula djevojka.

»O da, budimo djeca u nevinosti i bezazlenosti, ali ozbiljni život traži i zahtieva druge odnošaje — bili me htjela slieditи?«

»I ostaviti majku i otca«, — dahnula Eugenija. — »Ostavimo to sudu naših roditelja. Oni će nas za cielo dobro svjetovati«.

Digitized by Google

»Pristajem«, — živo će Milan. — »Ali samo bih jedno želio znati, kako je s tvojim srcem?«

»Vidiš li ga, što ne bi sve rado znao, a ne kaže li ti pamet, da se ja ovako ne bi s tobom ni razgovarala, kad bi moje srce drugomu pripadalo«.

»Hvala ti, Eugenijo«.

»No ti bi dobro učinio, da mi pomogneš, a vidim, da si i košaru donio, što ćeš u nju metnuti? — Ajde, ajde, potraži tamo za kletju, naći ćeš rumene kraljevine i muškata, pak nareži i donesi ovamo — i mi ćemo sve to liepo poredati«.

Milan je otišao i za čas se vratio s punom košarom grožđja.

Silazeć prema Boričevcu, opazila je Eugenija na terasi poveće družtvo, koje u ostalom nije radi daljine mogla prepoznati.

»Ne vidiš li, Milane, u Boričevcu su gosti, vidim ih, ali ne razpoznajem; da nisu tvoji? O, kakovo bi to bilo ugodno iznenadjenje!«

»Ja sam došao iz Višnjevice s djedom. Roditelji po svoj prilici i ne znadu za moj dolazak, jer sam ih htio iznenaditi, nu vidit ćemo doskora«.

Kad su se njih dvoje već na puškomet primakli dvoru, uzklikne veselo Eugenija:

»Tvoji roditelji!«

Ona pohiti prema njima. Ilonka ih opazila, pak im izišla u susret.

»Dobro nam došli!« — veselo kliknula djevojka. »Nismo vam se nadali, ali tim je ugodniji susretaj«.

Eugenija joj htjela poljubiti ruku, ali ju Ilonka zagrlila i izljubila.

»Moram vam se najprije potužiti na Milana«, — ozbiljno će Eugenija.

»A što ti je taj nevaljanac učinio?«

Digitized by Google

»Poljubio mi ruku i pritisnuo mi cjelov na čelo, a kad sam ga prikorila, da to ne ide, rekao je, da me je i dok smo djeca bili takodjer poljubio; a ipak je pridodao, da više nismo djeca. No vi ćete ga ukoriti i opomenuti, da više toga ne čini«.

»Ako je to tvoja ozbiljna volja, ja ću to učiniti, a on će me valjda poslušati«.

»Nemojte, moglo bi mu biti na žao!«

»E, diete moje, onda bi nam preostalo samo jedno sredstvo, da se možete ljubiti, a kraj toga da vas se nijedan ne bi trebao zarumeniti«.

»A to je sredstvo?«

»Moram da se porazgovorim s tvojom majkom, pak ću ti onda kazati«.

Gospoda se medjutim medju sobom razgovarala o političkim i gospodarstvenim odnošajima, čekajući, dok ih ne pozovu k objedu.

Poslije objeda tražila je Ilonka priliku, da bude na samu s Otilijom, a ta joj se prilika pružila sama po sebi, a da ju nije ni tražiti trebala.

»Otilijo, ja ne znam, da li mi je ikada bilo teže do rieči, nego li sada, te ne znam, kako bi započela, a još manje, kako bi svršila«.

Ali i Otilija je stajala pod dojmom neke uzbudjenosti, te kako je inače rado razgovarala sa Ilonkom, tako ju je ovaj put neki nemir spopadao. Slutila je, da se radi o Eugeniji i Milanu, a ne mogaše drugačije ni biti.

»Ja ne znam, jesam li ikad prema kojoj prijateljici imala više povjerenja, nego li prama tebi, pak ne znam, što bi te moglo suzdržati, da ne govoriš, ako je nužda, da govoriš«.

Otilija je znala, što joj Ilonka želi reći. Jedna i druga prijateljica isto je želila, pak za to Ilonki nije trebalo mnogo govoriti.

Digitized by Google

»Govorimo ozbiljno i računajmo s okolnostima«, — reći će Ilonka. — »Eugenija je potomak baruna Kalamarya, a stari Kalamary težko da se je otresao svojih predsuda. Stari Miskolcy Milanov je djed, a hoće li Eugenijina majka da zaboravi nepravdu, uvredu i progon, što joj ga je Milanov djed nanio. Evo to su pitanja, koja me smućuju i čine zabrinutom za sreću moga djeteta. Otilijo, reci ozbiljnu rieč, a ja znam, da joj se tvoj suprug ne će protiviti«.

»Ilonko, ja u istinu ne znam, što ti je dalo povoda, da ovako govoriš meni, — koja ljubim sina tvoga isto onako, kao što i svoju kćer. Što je bilo, sve je zaboravljeno, a to tim više, što na tebe za tudje griehe ne može ni najmanja ljaga pasti. Istina, moj bi otac možda prigovarao, on bi imao možda drugih osnova, mi smo o tom već jučer razgovarali, ali moj otac je popustio, pak se sljubio s mojom mišlju«.

»A tvoja je misao?«

»Što je Bog sdružio, čovjek nije vlastan da razkida!«

»I opet, Otilijo, hvala ti. Ja se klanjam veličini tvoje duše, tvojih osjećaja, a budi sigurna, da ćeš u sreći i zadovoljstvu svoje djece postići najveću nagradu. Otac mi je poklonio Višnjevicu, a ja ju kao vjenčani dar poklanjam Eugeniji i Milanu«.

Prijateljice se zagrlile i zaplakale suze radostnice, moleći se Bogu za sreću svoje djece.

Još isti dan bijaše obiteljsko vieće. Kalamary je u znak privole zagrlio Milana i Ilonku. Janko i Karlović stajali su po strani, njima i nije trebalo tolikog naklapanja, držeći, da brak može biti sretan, ako je osnovan na vjeri i moralnim vrlinama, a s te strane, poznavajući svoju djecu, bijahu podpunoma umireni.

*

Digitized by Google

Za pol godine obavilo se vjenčanje i mladi Karlović pod uputom i nadzorom Miskolcyjevim stao gospodariti kao višnjevački vlastelin.

XXIV.

Epilog.

Prije no završimo svoju pripoviest, dužnost nam je, da se osvrnemo na jednu od glavnih osoba naše pripoviesti, a to je Makso Grubić.

Živući u jedinoj želji, da se žrtvuje za dobro iskrnjega, mislio je, da će tim izpuniti jednu stranicu u svom dugotrajnom mukotrpnom životu, kad mu je nesmiljena kob uzkratila, da si sam sa marom i radom osnuje samostalan obiteljski život, u kom bi pod stare dane mogao mirno zaklopiti trudne oči. On se je žrtvovao Otiliji, te ju nizom tolikih godina štitio i zaklanjao svojim životom. Tko bi mogao reći, da će tako neznatan stvor, kao što je bio Makso, moći tako liepo i sjajno izpuniti svoju zadaću i dovesti ju kraju?

»Ja ću biti uz vas, raditi za vas, dok me budete trebali, dok vam bude moja obrana nuždna, a onda ću se moći mirne duše ukloniti sa poprišta svoga djelovanja«.

Tako je jednom zgodom govorio Makso Otiliji, kad se nalazila u najvećoj biedi. Okolnosti se promienile, osnova se Maksova izvela, Otilija i njezina obitelj bila osigurana — i Makso mislio, da je nadošao čas, gdje bi mogao ono izvesti, što je nekoć rekao. Mislio je to i s toga, jer je držao, da bi možda i Otilijinu otcu i suprugu bilo po volji, da ga u svojoj blizini ne vide, kao svjedoka svojih zabluda.

Kad ga jednoć Otilija onako snuždena i zamišljena opazila, stavila mu ruku na rame, pa ga ljubezno upitala:

Digitized by Google

»Dobri starče i prijatelju, vaše se lice snuždilo, kakove li su vam misli zaokupile dušu?«

»Milostiva gospodjo! Ja sam svoju zadaću svršio, svomu zavjetu zadovoljio, vi me više ne trebate, pak ću se ukloniti i Boričevac ostaviti!«

Kod tih rieči starcu se zamaglile oči i orosile suzama.

Otiliji bijaše takodjer previše, te je uprla bolni pogled u starca.

»Makso, što vam je sunulo u glavu? Zar vas je možda tko uvriedio?«

»Nije, plemenita gospodarice«, — dahnu Makso, »ali vi ste sretni uz ljubećeg supruga, vi ste doživjeli, da ste se na otčevu srcu ogrijali, vi ste zadovoljna, okružena djecom . . . To je bila jedina svrha moga života, i Bog ga je dobrostivo blagoslovio, a taj mi je uspjeh jedina i najveća nagrada za moj rad. Ali ja, priprost čovjek, ne pripadam vašemu družtvu, pak napokon i vaš gospodin suprug i vaš otac težko će ikad zaboraviti, da je Makso svjedok svemu onomu, što su vam na žao učinili, pak da ih izbavim iz te posljednje neprilike, ja ću vas ostaviti«.

Otilija zalomila rukama, pak uzdahnula:

»Makso, prijatelju, i sami ste rekli, da uživate u mojoj sreći, a ja sam u istinu sretna, ali da vas na posljedku, kao jedinog prijatelja, kao drugog brižnog i požrtvovnog otca izgubim, i to u ovom času, kada hvalim Bogu na njegovoj dobroti, što je vašu žrtvu sa dopadnošću primio, to bi bila gorka čaša žuči, to bi bio za mene težak udarac, koji bi kroz sav svoj život osjećala. Makso, ja vas molim, da se okanite sličnih misli. Vi ostajete uz nas, jelde Makso, vi ćete i ovu posljednju želju svoje Otilije izpuniti?«

»Milostiva gospodjo, ja vam nisam nikada ni jedne želje odbio — ne mogu je ni sada — ali . . .«

Digitized by Google

»Ne, ne, dragi Makso, vi ostajete, pak se uredite po svojoj volji«.

Makso se primirio.

Makso radio po volji, a najradje je boravio u vrtu, prigledao vinograd i gospodarstvo, družio se malo s kime, ali je često zalazio u Sokolovac sokolovačkom grobaru Sebastianu.

»Za tebe je ipak pretežak posao, pod stare dane« — mislio Makso.

»Kruh se s lahkoga ne jede, pa dok me noge drže, raditi ću, jer bi me nerad ubio«, — odvraćao bi Sebastiano.

Makso se ipak za prijatelja pobrinuo, da mu rad ne bude odviše tegotan i da bude imao svega, što mu je za život nuždno, a da ne bude morao stradati. U Boričevac je Sebastiano riedko zalazio. Jedanput ga je i Janko sa Otilijom posjetio.

Tako je proteklo više godina, a Makso se na jednom razbolio. Iz početka nije se tomu davalo važnosti, ali se kasnije vidjelo, da je bio rak u zametku, a sada se već sa svim posljedicama stao razvijati. Janko se trudio, da ga izlieči, prizvao u pomoć i druge liečnike, ali ako su mu na časove i ublažili bol, izliečiti ga nisu mogli. On je strpljivo podnosio, a godilo mu kad je opazio, s kolikom se brigom za nj zauzimlju.

Otilija bi po ciele ure uz njega prosjedila, a sam barun često bi ga polazio, sjećajući se svoje bolesti.

»Milostiva gospodjo, vi si oko mene uzimljete i previše truda, — hvala vam — to mi ublažuje boli, ali ne daje nade, da ću ozdraviti. Ja bih vas liepo molio, da mi sutra pošaljete po svećenika. Možda još nije pogibelj, ali za svaki je slučaj bolje, da se čovjek pripravi. Najvolio bih, da je prečastni ovdje, ali kad njega nema, pozovite župnika«.

Digitized by Google

Otilija nije ništa odvratila, ali je odmah poslala kočiju u Varaždin, a da Makso nije ni slutio.

Drugi dan priredila je Otilija sve, što je trebalo za takav čin. Makso bio na tašte i željno čekao svećenika. Čudio se, što ga tako dugo nema. Istom bliže podneva pročulo se zvonce na hodniku. Bolestnik se izpravio i čekao. Vrata se otvorila i u sobu stupio kanonik Ivan Brigović.

Makso otvorio oči, kao da im ne vjeruje, zatim tronuto reče:

»Hvala vam, milostiva gospodjo; to je sigurno vaša zasluga«.

»Mir ovoj kući i svima, koji su u njoj«.

»Ove rieči izrekao je svećenik, pak izmoliv propisane molitve, obavio je sveti čin i svog starog prijatelja pripravio za put, s kojeg se više ne povraća.

Makso umolio prečastnog za malu uslugu.

»Kad sam ovamo došao, kupio sam mali zaselak, kako vam je poznato, za gospodju Otiliju. Taj je maleni posjed na mene unesen. Po mojoj smrti, da ne bude neprilike, ja bih ga bud oporučno bud darovnicom ostavio Eugeniji, koja je prvo vrieme svoga života u njem proboravila«.

»Dobri Makso, njoj toga ne treba, vi to možete pokloniti onomu, komu će više trebati«.

»Mislio sam na Sebastiana, ali on toga ne bi htio primiti, jer ono, što ima i što mu davaju, dotjeći će mu za život, a drugo, želio bih, da bude Eugeniji uspomena na starca Maksa iz njezina djetinjstva, a siguran sam, da će to ona u dobru svrhu upotrebiti. Ne vriedi i onako mnogo«.

Prečastni mu je želji zadovoljio, te načinio oporuku. — Makso je jošte nekoliko tjedana proživio. Za bolesti ga često posjećivao Sebastiano.

Digitized by Google

»Prijatelju«, — reče mu jednoć, — »mi smo stare račune izravnali i moći ćemo se razstati kao dobri prijatelji. Ja bih te umolio za posljednju uslugu, da mi izkopaš grob«.

»To je moje zvanje, nu ti mi ne ćeš zamjeriti, ako taj grob bude prostraniji, gdje će biti mjesta i za mene, jer znam, da te za dugo neću preživjeti«.

Makso u istinu dovršio i bio sahranjen uz iskreno saučešće i žalost ciele obitelji, koja mu je bila podigla krasan spomenik.

Za godinu dana sliedio ga i Sebastiano, da uz starog druga i prijatelja nadje posljednji stan u tudjoj zemlji, medju tudjim ljudima, no koji su mu u srcu sačuvali harnu uspomenu.

* * *

Karlović bijaše muž idealnih načela i u družtvenom i u političkom životu. Već za mlada pregnuo svim žarom mladjahna srca, da si pribavi potrebita znanja i spreme, kako bi mogao koristiti narodu i domovini. Strogih kršćanskih načela, on je osnovao uzornu obitelj, a političkim svojim radom nastojao je, da pomogne domovini, kako bi se dovinula do prave slobode i blagostanja. Žalibože već je za rana opazio, da se ime slobode prečesto zlorabi, a sebičnost ljudska da ju oskvrnjuje. U radu za domovinu treba da bude rodoljubu ravnalom ljubav i razbor; ljubav, koja trpi i pregara u korist domovine, a razbor, koji čuva od stranputica, da se ne izgubi u bezpuću strasti. Jednoga i drugoga našlo se u narodu, ali ne u dovoljnoj mjeri, da bi se bilo moglo nadati povoljnomu uspjehu i konačnoj pobjedi. Karlović je to živo osjećao, pak mu se s toga duša obavila sjetom, jer nije nalazio povoljna izlazka iz ove struje, koja je ono doba zavladala.

Digitized by Google

Narod se istina budio. Rodoljubima pošlo je za rukom, da ga potaknu na ozbiljan rad, ali je manjkalo uztrajnosti, pak je s toga na pol puta zapinjao. Poslije godine 1848. zavladalo mrtvilo, iz koga se probudio grmljavinom Solferinskih topova, te listopadska diploma. Našao se na razkršću izmedju absolutizma i slobode. U to doba započimlje ozbiljan Karlovićev rad, s kojim je barem u prvom početku mogao biti zadovoljan. Ali i taj kobni a l i jest ona kobna rieč, s kojom se susrećemo malne na svakom koraku javnog djelovanja. Nadošle druge okolnosti, vojna se taktika izmienila i u narodu izbila opet na površinu stara nestalnost i neodlučnost. Došlo do nagode, ali kako? Kako se nagoda stala provoditi, i opeta bolno razočaranje za iste dobričine. Uz ponovnu ali žestoku borbu došlo je do revizije nagode, pak i sama revizija koga je mogla zadovoljiti? Karlović je bio medju onim riedkim rodoljubima, koji se nisu mogli sprijateljiti s osnovom revidirane nagodbe, pak je s toga i proti njoj glasovao. Politika mu je s tolike nedaće omrznula, i on je smišljao, kako bi se posvema povukao sa poprišta javnog političkog djelovanja. U vrieme, kad mu srce htjelo da proplače, mogao se odmoriti na krilu svoje obitelji, koja mu onako snuždenu vedrila lice i dizala klonulu ćud. — Milan se uzgojio do vrstna mladića, očevih nazora i načela. U njega bit će volje i spreme, da nastavi rad za boljak domovine.

Milan je u svojoj drugarici našao angjela, za koga je bio uvjeren, da ga nikad ostaviti ne će. On je doduše odaljen od roditelja samostalan život osnovao, ali uz saobraćaj sa svojim roditeljima.

Jednog srpanjskog dana spremao se Karlović u Višnjevicu, pak nagovorio i Janka, da posjete djecu. U večer stigli su u Višnjevicu, gdje su ih mladi za-

Digitized by Google

jedno sa Miskolcyjem veselo primili. — Gosti bi danju obično probavili na Kiselici, a večerom se vraćali kući. Na Kiselici bilo gostiju sa svih krajeva, a jer su u to doba pali i saborski praznici, to se tamo našao prilično broj i saborskih zastupnika iz Pešte, medju njima i stari Karlovićevi znanci Krkačy i Boleny. U Karlovića je već davno ohladnjela ljubav prema prekodravskoj braći, ali kao ugladjen čovjek on je zatomio svoja čuvstva, pak bi s nekadanjim prijateljima u razgovoru po ciele sate proveo. Jedne nedjelje obrekli mu, da će ga u Višnjevici posjetiti. Mladi ih je Karlović prijateljski primio i pozdravio, a mlada ih domaćica po starom hrvatskom običaju podvorila. Poslije objeda uzpeli se na malu visočinu u vinograd, odakle se pružao divan vidik po hrvatskom Zagorju i štajerskim gorama. Karlović se zagledao u staru Taborsku gradinu, pak dalje u visove Klanjačkih briegova i štajerskog Kunstberga. Oko mu se zamutilo i on duboko uzdahne:

»Krasna li si mi i bajna, mila domovino, a bila bi i sretna, da te ne progoni nemila sudbina!«

»Vi ste pesimista, dragi prijatelju, primetnu Boleny, te vam se sve prikazuje u crnoj slici, a ipak se i na vašem obzorju vedriti stalo«.

»Ne, ne«, — kimnuo glavom Karlović, — »ja motrim prilike i odnošaje u domovini posve ozbiljno. Ja ih prosudjujem bistrim okom, ali u ničem ne vidim ništa utješljiva, na čem bi se rodoljubno srce ugrijati moglo. Meni je došao na pamet jedan slučaj iz prijašnjih godina, kad sam u Beču boravio, te se sa dr. Smolkom u družtvu nekolicine Poljaka uzpeo na Kahlenberg. Smolka se razgledao okolicom, a oko mu zapelo na vršak tornja sv. Stjepana. »Gledajte ovo more od kuća i palača, gledajte veličajnu sgradu ove monumentalne crkve, pak evo, ne bi li i ove kuće većim dielom

Digitized by Google

bile u ruševinama, ne bi li i sa zvonika sv. Stjepana blieštio u mjesto križa polumjesec, da nije bilo Poljaka i njihova kralja Sobjeskoga, koji je Beču pritekao u pomoć, pak razbio Turke i oslobodio grad, te tako spasio zapad i njegovu kulturu? A za uzdarje, što je dobila Poljska? Da su ju razkomadali i medju se podielili, kao što su si nekoć i židovi podielili Kristove haljine na Golgoti. Smolka je zaplakao, i nama su potekle suze. — O to je sudbina slavenskih naroda!«

»Ali vi se ne možete ipak potužiti na svoju sudbinu!« — upade Krkačy.

»Narod, koji svojom sudbinom ne odlučuje, narod, koji u bitnim uslovima svoga života ovisi od drugoga naroda, ne može biti sretan i slobodan. I mi smo se zanosili nadom u bolju budućnost; mi smo mislili, da ćemo u družtvu i savezu s magjarskim narodom izvojštiti svojoj domovini onoliko slobode, koliko su oni za sebe izvojštili; pa evo danas kako stojimo? Vi ćete se sjećati našeg razgovora pred kakovih 18 godina u Križevcima; tada ste nam u izgled stavljali zlatne kule i gradove, — a danas od svega toga što se obistinilo?«

»Karloviću! Ja sam Magjar i ljubim svoju domovinu, želim joj, da bude jaka, slobodna, sretna i bogata; ali ja sam se često razilazio u mnienju sa svojim zemljacima, koji nisu odviše skrupulozno odabirali sredstva za svoju svrhu. Moja je misao i danas, da narod vojujući za svoja prava, mora biti pravedan prema drugim narodima, te da ono, zašto se bori kod kuće, ne napada kod drugih. U Ugarskoj bila struja, i to struja jaka, sa Deákom na čelu, koja bi Hrvatskoj puštala slobodne ruke u uredjenju njezinih političkih, ekonomskih i družtvenih odnošaja — ali ta struja postajala sve slabijom — dok ju nije zamienila . . . Ne ću izreći, ali ja u istinu žalim, što se tako udesilo, jer

Digitized by Google

uviek volim iskrena prijatelja, nego li podmukloga skutonošu i prilizavca. — Nu činite krivo, nepravedni ste, ako svu krivnju bacate na Magjare. Vi biste možebiti u njihovu položaju isto tako radili i postupali, — a l i k r i v i s t e v i s a m i — k r i v i s u H r v a t i!«

»Imadete pravo« — reče Karlović. — »Hrvati su imali uztrajati na svom stanovištu, kako su ga zauzeli godine 1861., 1865. i 1867., te ga označili u svojim adresama; oni ne bi smjeli u svojim zahtjevima popuštati, pak tako uztrajnoj i ozbiljnoj borbi i Magjari bi se poklonili i skinuli kapu pred protivnikom, koji se je kadar boriti i žrtvovati za prava svoje domovine. Ali žalibože, Ugarska se pobrinula da do toga ne dodje, čemu je dokazom nagoda, što se bez Hrvatske s Austrijom sklopila; tomu je dokazom i sabor od 1868. Ovo bijaše stanac kamen, na kom se imala pokušati životna snaga Hrvatske. Žalibože pokus je nepovoljno za nas izpao. Vi ste pobiedili, ali ova vam pobjeda nije stekla prijatelja, a jošte manje ljubavi. Nu vama nije valjda do toga stalo, dok vam je u ruci vlast i kormilo. No prekinimo, mi bi se možda u nazorima prilično složili, ali od toga i narodu i domovini slabo koristi. Vratimo se kući. Domaćica nas čeka s večerom, a za hlada i mjesečine bit će vam ugodan put na Kiselicu, gdje vas u krugu vaših prijatelja čeka možda ugodnija zabava«.

Spustili se nizbrdo i vratili u grad, gdje su kod večere govorili o svačem. Oko devet sati dao je domaćina upreći i odvesti goste u Kiselicu, te su jošte za vremena prispjeli na koncert i ples.

* * *

»Otče, ti mi nisi danas najbolje volje! Kako vidim, ovo te družtvo nije odviše zanielo«, — reče domaćica.

Digitized by Google

»O, ja sam posve dobre volje, kad sam u vašoj sredini, jer sam siguran, da ne ću slušati rieči bez srca i smisla, bez duše i osjećaja. Puka je tlapnja, da u politici može biti prijateljstva i ljubavi. Ne, ne, politikom provejava samo sebičnost i koristoljublje uz himbu i pretvaranje«.

»O, to je tako mrzko i nezgrapno«, — primetne domaćica. — »Mi bismo po gotovo morali žaliti muževe, koji se bave politikom, zato ne govorimo radje o njoj. Vani je tako liepo i ugodno, pak izvolite na terasu, ja ću vam prirediti čaj«.

Prijatelji poslušali i izišli na terasu, a domaćina je donio čaše i vino. Za neko vrieme bio je i čaj na stolu.

»Gospodo, ja ću vas iznenadit ugodnom viesti. Dobila sam list . . .« — reče domaćica.

Svi su pogadjali, od koga bi list mogao doći, no ne pogodiše.

Da si ne razbijate glave, reći ću vam sama. Pisao mi je kum, kanonik Brigović, koji već od duže vremena boravi na kaptolskom dobru Veternici. Pročitat ću vam taj list«.

Eugenija izvadila list i stala čitati:

»Velecienjena gospodjo!

Već Te odavna nisam vidio, a žao mi je, što nisam bio svjedokom tvomu vjenčanju. Morala si se zadovoljiti mojim pozdravom i blagoslovom, ali ja sam čvrsto odlučio, čim mi bude prilike, da Te posjetim. To će biti na povratku u Varaždin. Nadaj me se na dan 15. srpnja, jer bi Te rado na Tvoj rodjendan kao mladu gospodju Karlovićku pozdraviti. Bog Te blagoslovio i udielio Ti svaku sreću. Pozdravi supruga i starog Miskolcyja. Veternica, 12. srpnja 18**. Tvoj kum Ivan«. — Na kraju je bilo ubilježeno: »Ne pripoviedaj

Digitized by Google

nikomu o mom dolazku; ja bih Ti rado iznenadio supruga i djeda«.

»No u hitnji, ti si valjda ovu posljednju stavku pregledala, sa smieškom će Janko, inače nam lista ne bi ni pročitala. No ništa zato, mi ćemo se pričinjati, kao da nismo za njegov dolazak ni znali. Kad je već tajna odkrivena, sad nema druge. Kum će rado oprostiti«.

Išlo je na jedanaest, kad su se prijatelji razstali i pošli na počinak.

Dne 15. srpnja osvanuo je liep dan. Ubava se Višnjevica odjenula u svečano ruho, jer danas slavi omiljela domaćica svoj rodjendan. Jutrom se odvezla gospoda u župnu crkvu k svetoj misi, a kašnje se pripremalo za doček gostiju. — Prvi došli gosti iz Boričevca, Otilija i Ilonka, a s njima se i stari Kalamary dovezao. Oko podne dovezao se i kanonik. Tko da opiše njegovo iznenadjenje, kad je našao cielu obitelj na okupu, kojoj je on bio tako privržen. S prvim se izljubio sa Kalamaryem, pak s Miskolcyem, zatim je pružio ruku Otiliji i Ilonki, a napokon privinuo na grudi kumče i Milana. Bijaše to čas najveće radosti za njega.

Prije objeda sabrali se gosti u maloj dvorani. Domaćica se pokazala, promienivši toiletu, vedra i vesela lica sa blaženim smieškom, što je odavao nutarnju sreću i blaženstvo cieloga joj bića. Brigović joj pošao u susret, te joj obje ruke prihvatio i zagledao joj u oči, pa joj progovori:

»Milo kumče, moja mašta me prenosi u prošlost za 18 godina i ja gledam pred sobom malenog angjelka, što sam ga digao na ruke, da mu budem svjedokom novomu životu preporodjenu u Isusu Kristu. Gledao sam mu bistre očice, gledao sam blagi i nježni titraj na ustnicama, pak kad sam u njezino ime izpo-

Digitized by Google

vjedio vjeru u Boga trojednoga, meni se pričinjalo, kao da se njezina ustanca miču i ponavljaju rieči, što sam ih izgovorio. Ja sam tada zamolio Višnjega, da joj se čisti i bistar pogled nikada ne pomuti strašću, da joj duša sačuva onu bjelinu čistu i neokaljanu, što ju je na krstu primila. Pak evo danas pred menom one, koju sam tada na rukama držao i hvalim Bogu, što je vruću moju molbu uslišao. Eugenijo, sjeti se krstnog zavjeta, što si ga na današnji dan na moja usta položila, pak budi ono, što si u onom svečanom trenutku Bogu obećala. Budi sretna, a biti ćeš sretna, podješ li stopama svoje uzvišene zaštitnice. Na uspomenu na ovaj svečani trenutak, evo ti u sitnoliku slika tvoje zaštitnice svete Eugenije, u onom trenutku, kad je francezkom lavu Karlu Martelu pružila križ na obranu vjere i domovine«.

Ivan izvadio sliku, te joj ju predao. Bijaše to krasna umjetnička radnja u zlatnom okviru. Iza njega i ostali joj čestitali i darivali ju. Stari Kalamary nije smogao rieči, da išto progovori, već je samo unuku privinuo k srcu i zagrlio.

»Hvala vam, gospodo, na iskrenim izjavama. Dao Bog, da se izpune rieči prečastnoga. Ali sada će prečastni gospodin oprostiti, ako i ja njega darujem malenom uspomenom. Nema na njoj velike vriednosti ni umjetničke vještine, jer sam ju izradila svojim rukama, a namienjena je majčinoj uspomeni i kumovoj ljubavi, jer su joj ovi dali života i nadahnuća, a moje su ju tek ruke pokušale u slabim potezima prikazati«.

I Eugenija dala donieti u dvoranu sliku, pokrivenu još svilenim plaštem, koji je sad skinula i sliku uz djetinjski smiešak predala Brigoviću.

Ivan se zagledao u sliku i na prvi pogled opazio osnovu mlade slikarice. Ona je htjela predstaviti borbu

Digitized by Google

života, prikazavši ga slabom splavi na uzburkanom moru, kojom se igraju biesni valovi.

Vidjelo se, da je Eugenija shvatila svoju zadaću, ali joj nije doteklo vještine, da ju u svim potankostima usavrši.

Ivan je pohvalio radnju Eugenijinu, zahvalio se na daru, a onda progovorio:

»Jest, braćo i prijatelji, život je ljudski neprekidna borba. Sretan onaj, koji u njoj uztraje i dodje do pobjede. Vi ste bili u težkoj očajnoj borbi, a junakinjom u toj borbi za cielo bijaše Otilija, kako nam ju i slika predstavlja. Nju je zapala lovorika pobjede, no ona će tu hvalu po svoj prilici odkloniti, pak zahvaliti onomu, bez čije bi se pomoći svaka borba svršila porazom«.

»I vama, plemeniti prijatelju, dobrotvore i oče«, kliknula Otilija. — »Ta gledajte, koliko nas evo oko vas imade; svi smo sretni i zadovoljni, a to sve poslije Boga imademo zahvaliti vama, koga je on u tom velikom djelu svojim orudjem odabrao. Vaš je viek bio posvećen djelu ljubavi, vaša je plemenita duša uživala u sreći iskrnjega — pak — —«

Otilija nije dorekla, jer se u taj par na vratima pokazao Alfred, koji je upravo stigao sa svoga imanja, koje je kupio u okolici varaždinskoj.

»Brate Alfrede, mi smo presretni, što nas je sa svojim posjetom počastio prečastni, koji je sav svoj viek djelima ljubavi posvetio. Htjela sam kazati, no u to si ti došao, te sam morala prekinuti, a sada završujem sa molbom, kad smo svi tako na okupu, da nas prečastni i u buduće preporuča u svojim molitvama Bogu i da nam podieli blagosov«.

Otilija prva poklekla i s njom svi izim staraca Kalamaryja i Miskolcyja, kojima to nisu kosti dozvo-

Digitized by Google

ljavale, i siedi svećenik tronut do suza udielio im je blagosov.

Pošto je poodmaklo vrieme i čestitari svoje izjavili, pozvala ih je domaćica k objedu. Za prijateljskim stolom našao se sam rod, zadahnut svetim osjećajem obiteljske sreće i ljubavi.

Liepo li je bilo čelo stola pogledati srebrenim viencem siede kose ovjenčana starca kanonika, a uz njega isto tako Kalamaryja i Miskolcyja, koji je već svaki prevalio osamdesetu godinu; no srce im je oživjelo u ljubavi svoje djece i unučadi.

Blagovalo se i nazdravljalo i bez stoloravnatelja. Mi ćemo samo spomenuti nazdravicu, što ju je na posljedku svečanim glasom Karlović izrekao:

»U borbi je život, i ona nam ostaje najmilijom uspomenom, ako je ovjenčana pobjedom. Prečastni je i životom i naukom pokazao, kako se dolazi do moralne pobjede. Ali da nam tko pokaže put, kako bi i domovina uz stogodišnje svoje borbe napokon mogla odpočinuti na lovorikama pobjede, te se dovinuti sreće i slobode, taj bi nas do vieka zadužio. Gledajući nedaću u našem političkom životu, duša mi snuždena tuguje moleći i za domovinu vedrije i sretnije dane. Uskorio Bog i taj čas, da bi i Hrvat na svom ognjištu mogao mirno odpočinuti i zapjevati pjesmu zahvalnicu nad pobjedom domovine«.

»Vriedni prijatelju!« — prihvatio Ivan. — »Pojedinci umiru, ali narodi, dok je u njima moralne snage, ne umiru; oni živu, u borbi se jačaju i čeličaju, a konačna je pobjeda njihova. Kao što su moralne vrline nuždan uvjet za sreću obiteljskog života, tako su ove vrline uz gradjanske kreposti jošte nuždniji uvjet za obstanak države i domovine. Dao nam Bog vrlih sinova, dao nam

Digitized by Google

Bog požrtvovne i nesebične ljubavi i uztrajnosti u radu, pa ma i pregarati morali, tako će i domovina doživjeti svoje uzkrsnuće i slaviti dan konačne pobjede. Ali ne zaboravite, gospodo, da je u križu tako spas za domovinu kao i za pojedinca. Živjela domovina!«

»Borbom do pobjede«, — zaključio Janko; — »a u borbu čvrstom voljom i vrućim srcem za slobodu i domovinu!«

Konac.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PG1618
.Z89B6

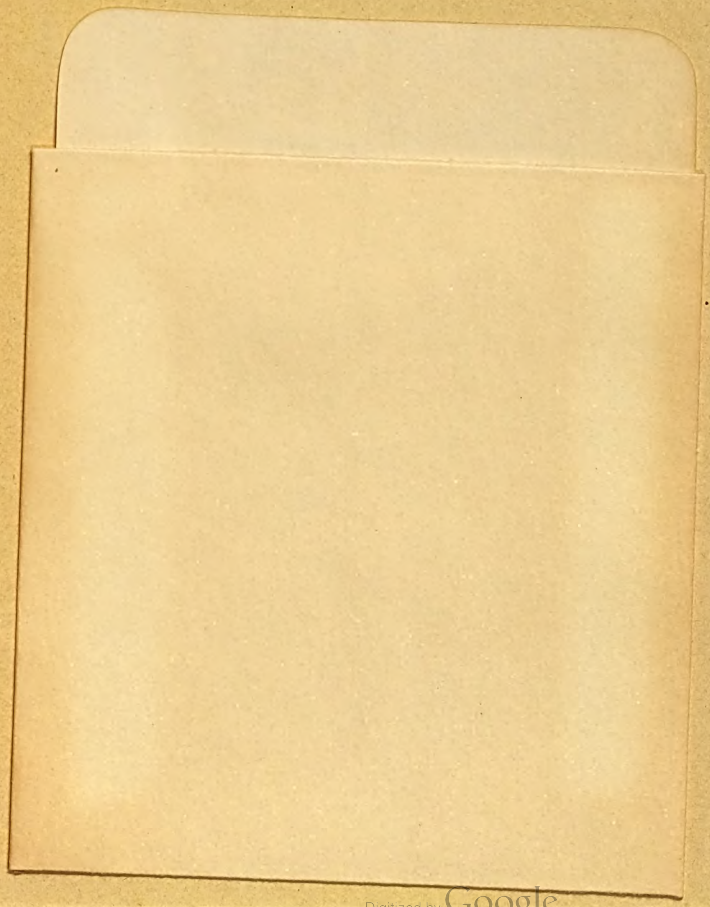

Digitized by Google

ALF Collections Vault
3 0000 112 354 638